

III.

Vármegyénk területén talált római maradványok és leletek leírása és statisztikája.

1. Általános áttekintés.

Vármegyénk területén létezett római városok és községek köz- és magánépületeiről, utczáiról, tereiről s általában azoknak kinézéséről és mibenlétéről nagyon keveset tudunk, mert az azokról írott adatok teljesen hiányzanak; a föld felszínén valamikor létezett maradványok pedig az évszázadok lefolyása alatt csaknem mindenütt teljesen eltűntek, sőt még a föld alatt elrejtettek is már legtöbbszörre csekélységre fogytak le olyannyira, hogy azokból az egykori állapotra vonatkozólag már csak nagyon bizonytalan képet tudunk alkotni.

Kevés reménynyel kecsegtet a jövő is, hogy t. i. azután majd az utódok sokkal többet fognak tudni, mint mi most mindazokról, még akkor sem, ha az alsófehérvármegyei régészeti egyesület ezután is folytatja kutatásait, új meg új telepeket fog felásatni; mert aránylag mégis mindig kevés lesz a biztos adat, mivel az egyleten kívül senki sem törődik a »romokkal« s bármely helyeken bukkanjanak is a laikusok a régi idők ilyenmő maradványaira, kivétel nélkül majdnem mindenütt, ha »kincseket« nem találnak, egyszerűen s egykedvő, s mondhatni közömbös megvetéssel szétbontják az épület-maradványokat és elhordatják az »építési anyagot« a nélkül, hogy valakinek eszébe jutna, hogy a talált épület maradványainak lelhelyét megjegyyezze, azokat, habár csak kezdetleges vázlatossággal is, lerajzolja, felmérje, vagy legalább röviden leírja.

Nem panaszkodom csakis a jelenkornak ez iránt tanusítani szokott indifferentismusa, a tudomány, a történelmi kutatások ily barbár módon való megkárosítása miatt, de még csak nem is tiltakozhatunk ellene, nem bizony, mert úgy volt az a legrégibb idők óta a népvándorlás, a honfoglalás korától kezdve egészen a mai napig, s úgy fog az

maradni még jó ideig; s mikor e tekintetben az orvoslás megérkezik, akkor már késő lesz, mert nem találnak megmenteni valót.

Apulum római maradványaiból épült Gyula fejedelem vára, Apulum romjaiból épültek Gyulafehérvár első házai. Az akkori építők kezei elől csak az menekült, mi földalatti építmény volt, vagy a föld alá jutott a népvándorlás idejében.

Éppen így történik ez minden más városban és községben, hol római telepek voltak; mindenütt egyaránt felhasználják az »építési anyagot« házak, pinczék, kútak, istállók és ürgödrök építéséhez.

Mikor 1898-ban Gyulafehérvárt a várban a volt Báthory-templomot lebontották, hogy annak helyére az új gimnáziumot építsék, a templom lebontása alkalmával az alapfalakba beépített, barbár módra megcsontított, 23 darab római föliratos és képfaragványos követ hoztak a munkások napfényre, melyeket aztán muzeumunk számára megmenteni legfőbb igyekezetem volt, a mi — Istennek hála — nagy nehezen sikerült is.¹

Vármegyénk területén szerteszét egy-egy helyen még található, de az említett kincs- és építési anyagkeresők által legtöbbszörre már csekély terjedelemben használt maradványokból keveset lehet következtetni azoknak egykori mibenlétére; sokszor csakis a legmerészebb képzelődés tudna valamit rekonstruálni azokból.

Van azonban remény arra nézve, hogy legalább kis részben a könnyebben megközelíthető magyarigeni kőbányák alatt még meglevő római épülettömbökből valami feltárható lesz.

E tekintetben legkedvezőbben állunk vármegyénk területén az apulumi maradványokkal, melyeknek időről időre föltárt részleteit már 1863. óta állandóan figyelemmel kísértem, azokról a legszükségesebb feljegyzéseket megtettem, valamint pontosan végezve a felméréseket, híven le is rajzoltam azokat.

Régebben ezeket a munkálatokat leginkább csak kedvtelésből tettem, a nélkül, hogy még csak álmodni is mertem volna arról, hogy valamikor éppen nekem fog jutni a szerencse, hogy történelmünk eme eredeti okmányairól képet mutathassak be a nagy közönségnek.

De később, mióta az alsófehérmegyei régészeti egylet életbe lépett, azaz 1887. óta, már egész más szemmel néztem és nézem ezen igen érdekes tudományágat; nagy előszeretettel igyekeztem, ha nem is minden tekintetben szakavatott, de legalább hasznosan értékesíthető tanulmányokat tenni e téren.

A tizenkét év óta általam folytatott ásatási munkálatok vezetése alkalmával sokat észlelhettem, s ha talán nem is eleget, de még is sokat tapasztaltam már. Tapasztalataimról nagy részben már beszámoltam vármegyénk régészeti egylete évkönyveinek lapjain,² s e helyen is

¹ Az innen származott 11 föliratos kő a fölir. gyűjt. 218. 289. 521. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. és 530. számok alatt vannak közölve.

² Az Alsófehérmegyei Történelmi, Régészeti és Természettudományi Egylet évkönyvei III—X. (1890—1899.)

igyekezni fogok kellő rövidséggel szólni Apulum városának mibenlétéről, a mennyiben a feltárt épületek alapfalaiból, padozataiból s egyes földszinti helyiségek alsó részletmaradványaiból ítélni lehet. Hogy ez mind csak vázlatokban történhetik, az már a dolog természetéből is kivüláglik. Többet kívánni ez idő szerint nem lehet.

Ezekből következtetéseket vonhatunk, kellő mértéket alkalmazva, vármegyénk többi községeinek egykori mibenvoltára.

Apulum kiterjedéséről már szoltam az előbbieken; erre vonatkozólag a legjobb útmutató az idecsatolt térkép (II. tábla), mely a legszigorubb pontossággal mind azon helyeket föltünteti, melyeken 1863. óta Apulum házainak maradványaira akadtak.

Az azelőtti időkben feltártakra vonatkozólag meg kell jegyeznem, hogy térképemre azon helyeket is fölvettem, melyeket más szemtanúk kijelöltek nekem, ezeket azonban csak pontozva rajzoltam, mert felelősséget a másoktól nyert adatok helyességéért nem vállalhatok; de ha a teljes biztonsággal kimutatott helyeket kombinációba hozzuk ezen kevésbé biztosan kijelölhető helyekkel, rögtön meggyőződhetünk, hogy azok is kellő mértékben megfelelnek a valószínűségnek.

Tekintetbe véve azon pontokat, melyeken eddigelé római házak maradványait föltárták,* s ezen pontok közül a legkülsőbbeket egyenes vonalakkal összekötven, nyerjük Apulum municipiuma és coloniája, vagyis a belváros kiterjedésének képét.

Az ezen pontoktól egyes messzibbre eső helyeken talált épületmaradványok valószínűleg már a külvárosban voltak, vagy a városhoz tartozó nyaralók és gazdasági épületek lehettek.

Ha a térképet (II. tábla) befedő átlátszó papírra rajzolt tervrajzot és az alatta fekvő rajzot szemléljük, akkor a római castellum és Apulum városának fekvését tisztán látjuk, minek folytán a régi római városnak elhelyezését a mostani helyzethez mérve és viszonyítva eszközöltük.

A római castellumot (13. sz.) a város, az előbbinek köröskörül kellő szabad tért engedve, körülfogta és a szabad tért, ismeretlen nagysága miatt, tekintetbe nem véve, azt találjuk a hozzávetőleges mérés alapján, hogy a biztosan kimutatható város a castellumtól észak felé (1. és 2. sz.) 1070 méternyire, kelet felé (12. sz.) 800 méternyire, dél felé (33. sz.) 2300 méternyire és nyugatra (29. sz.) 1150 méternyire terjedett ki.

De lehetséges, hogy a város területe még nagyobb volt; erre azonban hiányzanak a biztos adatok.

Az átlátszó papíron levő pontok a folyó számok szerint a következő, most létező helyeket jelölik ki a térképen:

1. szám. A katonai lövölde előtti szántóföldek. Nevezetesen a néhai Totoján kislelki szántóföldje, melyen 1893-ban Lauterbach cs. és kir. főhadnagy vezetése alatt folytatott hadgyakorlatok alkalmával római házfalakat, téglapadozatrészeket tártak föl s e mellett hatalmas

* L. a II. táblát.

kő oszlopot, földélcserpeket, edénytöredékeket s több más tárgyakat leltek.

2. szám. Az ugynevezett »püspöki felső malom« környéke, hol falmaradványokat s már 1863-ban padozatrészteket és földélcserpeket nagy számban hoztak napfényre.

3. szám. Csak jelezni kívánom, hogy az itt helyben szállingózó traditio alapján megtudtam, hogy Kisfalud felé a rómaiak amphitheatruma lett volna. Szemlét tartottam tehát a kijelölt helyen s csakugyan azt találtam, hogy Kisfalud és a városi liget (Prater) közt, a püspöki felső malomtól északkeleti irányban, körülbelül 350 méternyi távolságban, egy feltűnően szabályos ívalaku földhányás domborodik ki, melyen belül szép sík terül el. Ezen ív hossza 270 m., húrja pedig 128 m. A húrra állított sugár 46 m. hosszú. Hogy mit rejt itt a föld magában, azt kitudni a jövő feladata.

4. szám. Az ugynevezett »Ujvilág«, püspöki üdülő-kert, melyben három bővizű forrás van. Valószínű, hogy ezek római vízvezetéken alapulnak s ott közkút vagy kútház volt.

5. és 6. számok. A Zalathnára vezető országút mindkét oldalán római házfalakat, földélcserpeket, padozatrészteket, edénytöredéket és egy csinos Jupiterfejet ástak ki a földet művelő munkások.

7. 8. 9. számok. Ha a Csűrök-utca és a Lepes-utca bármelyik udvarán vagy kertjében 1 méternyire leásnak, mindenütt találhatók a legkülönbözőbb római maradványok. A 9 számmal jelölt csoportban Mendl Manó ház- és telektulajdonos kertjében tiszta, kitűnően üde forrás van, melynek vize egy római négyszögletű téglából épült csatornán át van bevezetve a városba.

10. szám. A Lipován nevű városrészben levő görög kath. templom környéke, melyen már a régebbi időkben, de a jelen korban is különféle római házrészteket és háztartási tárgyakat gyakran találtak és találnak a kertekben.

11. szám, A vártér környéke; a papnevelő intézet, Novák Ferencz, Hoffinger, Pákoszta, Bürger polgárok kertjeiben évek óta ásnak ki a megművelés alkalmával római maradványokat, kőfalakat, föliratos oltárköveket, edénytöredékeket; a Pákoszta-féle udvarban 1898-ban igen érdekes márványcsoportot leltek, mely azonban, egyletünk kikerülésével, Tyok József nyug. törvsz. hivatalnok birtokába ment át.

12. szám. A Lipován nevű városrész keleti határkertjeiben római falmaradványokat, földélcserpeket és egyéb kisebb római maradványokat ástak és ásnak ki.

15. A római castrum maradványai és környéke. Az apulumi maradványok közt mindenesetre legelőkelőbb helyet foglalnak el azon hatalmas falmaradványok, melyeket 1897-ben a várban tártak fel, mikor a — már az előbbieken is felemlített — cs. és kir. hidászok számára építendő kaszárnya alapjának ásása alkalmával a munkások két méternyi mélységben római téglákra, kő koporsó födelére, római edény-

töredékekre, pénzekre, de főképpen hatalmas kőfalakra akadtak. E falak anyaga faragott, óriás nagyságu kövek lévén, más körülmények tekintetbe vételével együtt határozottan a volt apulumi castrum falaira vallottak, miért is részben már előzetesen magam elkészítettem a szükséges rajzokat és méréseket, de másrészt, a fölvételek minél nagyobb pontossága kedvéért, az építkezésnél alkalmazott Magerl cs. és kir. építészeti főműtiszttel által készíttettem a legpontosabb rajzokat, melyeknek alapján a munkámhoz csatolt IV. táblát szerkesztettem oly formán, hogy a szükséges összeköttetést a falmaradványok közt egyes részleteire nézve is kijelöltem. A felvételi rajzokat fölülvizsgálta Vichopal cs. és kir. várépítészeti mérnök.

A föltárt falmaradványok maguk mutatták és az azokról készített rajz alapján is láthatjuk, hogy az apulumi castrum körfalai igen erősek voltak; mert a három párhuzamosan menő kőfal és az azok közt levő közökbe töltött kő- és földtömeg bizonyára annyira erőssé tette, hogy ellenség azt egyhamar nem dönthette le, s talán a rómaiak Daciából való kivonulásáig nem is döntötte le soha semmiféle ellenség.

Ezen hatalmas kettős körfalak világosan mutatják, hogy az apulumi álló-tábor az első ranguak közé tartozott.

A IV. táblán levő rajznak rövid magyarázatát a következőkben adom:

Az A . jelöli a 2 méter széles bejáratot, melynek két oldalán az $a-a^1$ kis kiugrásai vannak, melyek faltámaszul szolgálhattak. A $b-b^1$ kiálló részek a kapusarkok helyei lehettek. $C-c^1$ bizonyára őrszobák voltak. A körfalakat d, d^1, d^2, d^3 betűkkel jelöltem, s pedig $d=80$ cm., d^1 a külső, 80 cm. vastag, d^2 a közbelső, hasonlóképpen 80 cm. vastag falak. (Escarpe és Contrescarpe). Ezek közt kellő magasságig a 2 méter széles kő- és földtöltés — e . — volt.

A d^3 a harmadik vagyis belső, 1 m. vastag fal határfala volt a körfalnak a tábor belseje felé, s a közte és a közbelső fal közt létező, 5 m. 60 cm. széles köz hasonlóképpen kő- és földtöltéssel — e^1 — volt ellátva.

Az egész fal szerkezete tehát körülbelül 10 méter vastagságu volt; az $f-f$ -fel jelölt kőfalrészletek valószínűleg már a népvándorlás korában szerteszét hanyattak s a magyar fejedelmi vár építése alkalmával sok más rommal együtt föld alá temetettek; biztos kombinációkra alkalmas nem lévén, egyszerűen csak kijelöltem pontosan abban a helyzetben, melyben találták.

Az A -val jelölt bejárat a porta principalis dextra lehetett, ha szabad feltennem, hogy a tábor fő bejárata, a porta decumana, a mai Maros-Portus felé nézett.

A cs. és kir. hidászok számára ujonnan épített, három épületrészből álló kaszárnyának nyugati, vagyis a sétatér felé néző szárnya, melyet körvonalakban kirajzoltam s melynek alapfalai alatt e maradványok megmaradtak, irányadóul szolgálhat a talán ezentúl még eszközözendő kutatásokra nézve.

14. szám. A Glacin levő nagy kert, mely a katonai kincstár tulajdona, de haszonbérbe van adva. Területének határai az alsó »Vártér«-ig és a város felé az »Egészségügyi kanális«-ig. E helyen 1863. óta még nem történtek behatóbb vagy terjedelmesebb kutatások; csupán a szántás közben fölszínre került kőfalrészletek és téglamaradékok gyűjtettek össze. Ezen terület szabályszerű feltárása sok és érdekes leletekkel fog összeköttetésben állani; remélem, hogy a régészeti egylet idővel ezen helyen is eszközölni fog ásatásokat.

15. szám. A várkapu előtti katonai kincstári terület, a tulajdonképpen »Alsó Vártér«, mely most kert gyanánt miveltetik. Ezen a helyen már régebbi időkben is folytak a katonai földerődítési gyakorlatok; de az 1886—1892-ik években ott végzett gyakorlatok alkalmával az egész területet feltárták s az ott talált érdekes fölíratos kövek és egyéb tárgyak részint a dévai régészeti muzeumba kerültek, részint pedig elvitték a katonák minden irány felé.

16. szám. Mint az előbbi területet, úgy ezt is barbár módra turkálták fel. A katonai munkások mit sem vettek tekintetbe, Apulum házmaradványai szétverettek és mint építési anyagot elvittek mindent onnan, feljegyzés vagy lerajzolás nélkül, mindezekről csupán azon kevés feljegyzés maradt fenn, melyeket alkalmilag magam készítettem. Ezen a területen van most az állami kincstári faraktár s a raktáros háza és udvara. — Fájdalommal konstatalhatom, hogy a 15. és 16. számmal jelölt területeken már nincs többé semmi, mi a régészetet érdekelhetné; de azon csekély római falmaradványok, melyeket azon időkben felmérhettem és lerajzolhattam,* határozottan mutatják, hogy folytatását képezik azon római falmaradványoknak, melyeket az Alsó-fehérvármegyei Tört. és Régészeti Egylet megbízásából 1889. évtől kezdve feltártam a közvetlen szomszéd területen.

17. szám. Ezen számmal jelölt terület a régészetre nézve igen fontos, mert ez az ugynevezett »Ásatási hely«, mely területen már a tizenkettedik évben vezetem az ásatást.

E kérdéses és nevezetes terület a vár délkeleti részétől, a legkülsőbb várfaltól 130 méternyi távolságban keletre fekszik. 1888-ban ezen terület tulajdonképpen törökbuza-föld volt, mely az özvegy Rheman Ferenczné által a katonai kincstártól haszonbérbe vett lakása előtt a vártérből (glacis) kerítéssel van kiszakítva; ugyanilyen kerteket választott el a cs. és kir. katonai kincstár a többi, Rhemanné lakásával hosszú sort képező házak előtt is. Ezen körülbelül 11,216 négyzetméter területű kerthez ujabbi időkben a katonai kincstár még a két szomszéd kertet is hozzá csatolta, úgy, hogy most már egy körülbelül 20,070

* A tömérdek falmaradványokból csak keveset tudtam pontosabban felmérni és lerajzolni; mert a katonai gyakorló területekre czivil ember csak nehezen jut, azért én is csak időnként, ismerős tiszt kíséretében nézhettem meg a pusztítást és a falmaradványok össze-visszamenő szétbontását; az ott lelt kisebb tárgyak pedig eltűntek.

négyzetmétert magában foglaló terjedelmes hely állott rendelkezésre a kutatások céljaira nézve.

Az ezen területtől dél felé fekvő szomszéd kertben már a hatvanas években néhai Domsa Péter elemi isk. tanító évről évre ásatott s mindig anyagi haszonnal, mert a talált falmaradványokból nyert római téglákat és nyers köveket köb-öl számra állithatta fel és adhatta el. Ezen szomszéd kert, mely most (1900-ik év) Wagner Sándor főgimnáziumi tanár tulajdonában van, mindannak daczára megérdemelné a szakszerű átkutatást, mert úgy a házfalaknak — ha félbeszakítottan is — folytatását, valamint egyéb érdekes tárgyakat lehetne onnan napfényre hozni. Hisz csak a multkor ásattam ki ott egy oszlopféjet s a játszadozó gyermekek a házmelletti kőrakás közt egy márványfejet találtak, mely a belvederi Apollo képmása, s Wagner tanár szivességéből az Alsó-fehérvármegyei Régészeti Muzeum birtokába került.

Hasonlóképpen történtek kő- és téglanyag utáni ásatások a most szóban levő területtől észak felé fekvő szomszéd kertben is. Az ezen területen évente véghezvitt katonai utászgyakorlatok alkalmával rengeteg kő- és téglanyag került a fölszínre s ezekkel együtt föliratos emlékkövek, kisebb szobrok és kis mozaik téglák szekérszámra; de mindezekkel — fájdalom — nem törődtek sem a munkások, sem pedig a vezetők, én is csak néhány feljegyzést tehettem; mert akkor még nem létezett az alsófehérvármegyei régészeti egyesület; mindazonáltal egy-néhány darabot megmentett az akkor már életben volt hunyadvármegyei régészeti egyesület, ezekről a tárgyakról majd szólani fogok a leletek statisztikáját tartalmazó részben.

Szakszerű kutatásokról, a földalatti kincsek szabályszerű föltárásáról senki sem álmodott.

De a mi egyesületünk által foganatosított ásatások helyén sem történnek most az első földforgatások; turkáltak már itt a hatvanas években az ezen a helyen több kisebb házban elszállásolt cs. és kir. szekeresek is, majd azután az ide áthelyezett honvéd zászlóalj legénysége, mely hadgyakorlatok alkalmával nem egy jó mély sánczot vágott jobbra-balra a kertnek különböző irányában és ily alkalommal nagy izzadság mellett itt-ott egy római alapfalon áttörtek csak azért, mivel az útfokban állott, de a gyakorlatok végén követ, téglát — a mit más emberek el nem vittek — a földdel együtt a sánczba visszahánytak, a földet kiegyengették s az ő nézetük szerint jól teljesített munka után tovább állottak.

Innen van az a körülmény, hogy a mostani, szabályszerűen és felügyelet mellett tett ásatások alkalmával a falaknak összefüggése oly sok helyen megszakad, a mint ez az eredményt föltüntető alaprajzon is látható.*

De ásatott itt a bérllő is már 1886-ban és 1887-ben, mely alkalommal a többi közt e területen római alfütési melegvezető csöveket (hypocaustum) talált és egy nagy márványmedenczének romjaira akadt.

* L. a III. táblát.

A bérlőnő legutóbbi ása 1888-ki december hava eleje óta folyt, a míg ugyanazon hó 29-én az ásatások vezetését régészeti egyeletünk részéről átvettük és pedig egyeletünk 1888-ki december 28-án tartott választmányi ülésén kimondott határozat alapján.

Mióta egyeletünk az ásatások vezetését kezébe vette, kedvezőbb fordulat állott be, a mennyiben ezentúl azok csak is a szabálynak megfelelően eszközöltetnek, mi által a régészet kutatásának legnagyobb hasznára sokat tehattünk s tettünk is már.

Ásatásaink eredményéről majd alkalom adtán többet fogok szólani; most pedig folytatom a római lelhelyek felsorolását, hogy az a túlságos félbeszakítás által ne szenvedjen.

18. szám. Terület a vár déli részének legkülsőbb sáncza előtt, hol egy használatban levő forrás van. Ezen hely a várban talált castrumtól körülbelül 530 méternyi távolságra esik. Lehetséges tehát, hogy itt a római castrumnak déli határa volt. Legalább arra engednek következtetni az ott talált hatalmas, durván megfaragott kockakövek.

19. szám. A várterületen azon hely, mely a vártól délnyugatra esik, körülbelül azon irányban, hol a gör. keleti és gör. kath. vallásuak buzasztentelési szertartásukat szokták végezni. Különben kőtáblák is jelzik ama helyeket.

Huszonegy évvel ezelőtt a tűzéség, nagyobb szabásu gyakorlatai alkalmával, jó mélyen ásott be a földbe s ott is hatalmas kockaköből épült fal maradványaira akadott; lehetséges, hogy ott a castrum nyugat felőli határfala volt.

20. szám. Azon terület, melyen a »Királykút« felé vezető út, az újabb időben (1899. év) beállított sétatér közelében, a város felé vezető szekérúttal kereszteződik. Építési anyag, házi eszközök töredékei, mécses- és edénydarabok nagy mennyiségben kerülnek fölszínre már a legcsekélyebb beásásnál is.

21. szám. Ez a Major nevű városrész környéke, hol az egész területen majdnem mindenik udvarban vagy kertben, főképpen a »Mátyás-tér« (régebben »Traján-tér«) és a »Rét-utca« körül, csekély mélységű beásások alkalmával falmaradványokra és sokféle töredékekre akadnak. Ezen területről számos lelet ismeretes. Többször van említve lelhely gyanánt a »Corpus Inscr. Latinarum«-ban is.*

22. szám. A városnak azon része, melyen a »fapiacz« fekszik. A környékén levő kertekben szintén igen számos edénytöredéket és építőanyagot ástak már ki régebbi idők óta a földből.

23. és 24. számok. A vár déli oldalával szemben fekvő fönsíknak észak felé néző része; innen vezet egy mezei út a téglavetőhöz és itt veszi kezdetét a »Köztemető« is. Ott, a hol a köztemetőnek északi felső szöglete van (23. sz.), már a hatvanas évek előtt, de utána is

* Corp. Inscr. Lat. III. 973. 972. 1023. 1040. 1046. 1055. 1087. 1201. 1232. 1252. stb. stb.

ástak ki római falmaradványokat. Két falmaradványt magam is láttam és jegyeztem fel ezen a helyen. Római pénzeket is találtak itt. A 24. számmal jelölt ponton hasonlóképpen falmaradványokat, különböző tárgyaknak töredékeit ásták ki.

25. szám. Itt van a már említett »Kutyamál« szőlőhegy és a feltárt római temetőhely, melynek rövid leírását már az előbbieken közöltem.

26. szám. A püspöki nagyterjedelmű major, melyben az azt kettévágó zalathnai vasút építése alkalmával többféle téglát, számos és igen csinos edénytöredéket leltek. Ugyane helyen 1900-ik év tavaszán egy amerikai szőlőiskola beállítása alkalmával tömérdek edénydarabokat és szekér számra menő bélyegtelen római téglát találtak. Szépen díszített terra sigillata táltöredéket, hatalmas amphora füleket és egy agyagkorsót, melyet a mostani munka alkalmával a dolgosok részben összetörtek, gyűjteményünkbe helyeztem. Ezen tág terület a régészeti egyesület »ásatási helyének« dél felé, az a Kutyamál szőlőhegygyel párhuzamban Maros-Portus felé irányuló folytatásának tekinthető.

27. szám. A majorbeli gör. kath. templom környéke, melyen számos föliratos követ, épületrészleteket és edénytöredékeket hozott felszínre a kapa és ásó.

Ezen terület vízenyős kavicsos talaju; egy méter mélységben már talajvízre akadni; lehetséges, hogy az ősi időkben, de a római korban is a Marosnak egyik ága itt e helyen volt átvezetve az ugynevezett »Feneketlen tó« irányában, mi által Apulum két részre lehetett osztva és a marosportusi rész a coloniával tulajdonképpen szigetet képezett.

28. szám. A téglavető felé vezető, keleti oldalon levő szabad terület, mely a kutyamáli római temetkezési helylyel szemben áll. Már 1867-ik évben találtak szántásközben e helyen is falmaradékot, téglát. Kisebb-nagyobb épülethez használt kövek gyakran kerültek elő, miért is feltehető, hogy itt a római »temető-utca« másik oldala volt. Különben ez is folytatása az ásatási helynek és a püspöki majornak.

29. szám. A marosportusi határhoz tartozó szántóföldek, a vasúti hidtól észak felé az első őrház környéke, mely igen gazdag épületmaradványokban. Az 1867-ki évben megkezdődött »első erdélyi vasút« építése óta, de azelőtt és azután is igen sok és értékes tárgyaknak a lelhelye e terület. A földmivelők szorgosan aknázták és aknázzák ki az e területen található építőanyagot. Házfalak és szobák alapfalait már 1865-ik évben láttam ott és jegyeztem föl. Edénydarabokat tömérdek mennyiségben láthatni még most is ott a szántókon szerteszét heverve.

30. szám. A Kutyamál fősíkjának délnyugati szöglete, melynek közelében a »Királykút« van (b.). E kút vize római vízvezeték alapján a Mamut hegységből van ide vezetve. E területen római építési anyagot, de különösen sok földélcserpet tűr ki a szántók ekevasa.

31. szám. A Kutyamál szőlőhegyének déli, vagyis a téglavető felé

néző része és a téglavető-telepnek környéke. Metesán kőműves és gazda szőlőjében már évekkel ezelőtt, de legújabb időkben is római oszlopfejek, oltár- és szoborrészletek, feliratos táblák stb. találtattak. Onnan van a Lysias centurio által Apollónak szentelt márvány tábla is stb.* Ettől délre, a téglavető-telep felügyelőjének kertjében, 4 évvel ezelőtt 3¹/₂ méter hosszú egyszerű négyszögletű kő oszlopokat találtak, melyek a rómaiak ittlétének utolsó éveiben készülhettek, mert látható volt rajtuk, hogy csak kikészítve voltak, de még nem használtattak. E környéken többször pénzeket is találni.

32. szám. Ezen igen terjedelmes terület leggazdagabb római leletekben, s szerény véleményem szerint ez a colonia által elfoglalt tér. Ez a Marostól az ugynevezett »Feneketlen tóig« huzódik. Magában foglalja a mostani Maros-Portust és környékét a marosportusi temetőn túlig. A legrégibb idők óta ásnak itt ki római maradványokat s főképp a mult század óta lelnek itt a legio XIII. Geminától származó bélyeges téglákat, szoborműveket, edényeket és pénzeket; de az akkori időkben és újabban is feltárt falmaradványokat, fájdalom, senki sem rajzolta le, senki sem vette föl méreteit, s így ismeretlenek maradtak, azon csekély részleteket kivéve, melyeket a hatvanas években csak hozzávetőleg, vázlatosan lerajzoltam és felmértem.

A leggazdagabb feltárások 1867-ben történtek e helyen, a midőn az »első erdélyi vasút«-at építették. Erre vonatkozólag Goos Károly írja, hogy szerencséje volt a vasút építése alkalmával néhány napon át a Maros-Portus és Gyulafelhérvár közt elterülő vonalszakaszon a vasúti munkálatokat szemlélni, és bepillantani ama régi római város belsejébe, mely ott hajdan létezett, mert ott széles árkot ásván, nagy területen kiemelték a földet. Midőn Goos azon hirre, hogy ott két ezüst tányért találtak, azok után tudakozódott, kutatása egészen az akkor még a várban létezett pénzverdéhez vezette, hol a tányérokat 97 ezüstforintért beváltották, és hír szerint, igen hirtelen beolvasztották. Egy szemtanu a két tányér súlyát 2 font 8 latra becsülte.

Ezzel szemben szerencsésebbek voltak a kutatók egy akkor talált 2¹/₄ hüvelyk mélységű és 3³/₄ hüvelyk átmérőjű ezüst edénynyel, mely megmentve, később a kolozsvári »Erdélyi Muzeumba« került. Ezen edény falain trébelt munkában halak, madarak és a halászatra vonatkozó különféle eszközök képei láthatók.

Az edény képe és leírása legelőször az Archiv für Siebenbürgische Landeskunde című folyóirat X-ik kötetében jelent meg. Érdekes, hogy a bécsi cs. k. érem- és régiségtárban, formára, mint díszítésre nézve, hasonló ezüst edény van, mely azonban Portugáliából származik. Ez az Arneth-féle Annalectenhez tartozó képes atlaszban le van rajzolva.

Ugyanakkor találták ott egy más ezüst edénynek födelét és egy

* Feliratok gyűjteménye 104. sz. alatt.

körülbelül 15 hüvelyknyi magas gyermekszobrot, mely valószínűleg mint diszitő motívum e földén volt alkalmazva. (Hová tűnt el? — azt nem tudta Goos.) Az agyag anyagu tárgyak közül szembe tűnt egy égetetlen agyagból való 9 hüvelyknyi átmérővel bíró szép edény, melynek belső felületére vadász-jelenetek voltak vésve.

Az agyag tárgyak közt igen sok persely is volt egészen a most is használatban levő alakban, melyek összesen körülbelül 612 különböző ezüst dénárt tartalmaztak, Nero római császár idejétől egészen a Kr. u. 185. évig. Ez úgy szólva egy egész pénzgyűjtemény volt, mely a colonia első éveiből maradt meg. Ezeken kívül van még számos lelet eme területről, melyek részint a talált tárgyak statisztikájában vannak felsorolva, részben pedig ismeretlen helyekre kerültek s ott alusszák örök álmukat.

33. szám. Ezen területen fekszik Maros-Portus; északi része a vasút és az országút által átmetszetik és kiterjeszkedik a »Feneketlen tó«-ig, valamint a marosportusi temető mögött feltűnő, egyenes irányban a Maros felé menő árokig. Ezen árok a Maros közelében végződik s talaja lankán emelkedik, annyira, hogy a Marossal való összeköttetése jelenleg ott ki nem mutatható.

34. szám. Maros-Portustól délkeletre az imént említett árkon túl a Maros közelében levő területen feltűnő sok téglá és edénytöredék lepi el a szántóföldet. Ezzel szemben a Maroson túl Alsó-Maros-Váradja községnek a Maros felé néző részében is akadni számos épületrészlet maradványaira.

Ugyancsak a II. táblán feljegyzett s *a.* betűvel jelölt hely környékén a Mamut hegységben levő »Tolvajkút«-ról agyagcsövekben vezetett vízvezetéknek néhány ép csövét találták. Ezen vízvezeték a »Tolvajkút«-tól délkeleti irányban vezette a kitűnő forrás vizét az »Előmal« nevű szőlők fölötti fennsík (Plateau) át, a szőlőkerteken, szántókon keresztül Apulumba.

A *b.* betűvel jelölt helyen van a római vízvezetéken alapuló »Királykút« forrása s végre a *c.* betűvel jelölt helyen mutatkozik egy kisebb emelkedés és két, ettől nyugat és dél felé irányuló földtöltés domboru vonala, melyekről következtethetni, hogy ott a föld alatt egy szöglettorony és két falnak maradványai voltak.

2. Apulum részleges feltárása.

Alsófehér vármegye területén már régóta nyilvánult egyesekben azon óhaj, hogy a megye történelmét és természeti viszonyait czélszerű kutatások tárgyává tegyék.

A gyulafehérvári Batthyány-intézet (1794), Hene X. Ferencz, fehérvári káptalani nagyprépost (1834) és a zalathnai bányorvos dr. Reinbold Ignác (1836) mint legelső úttörők léptek fel e téren.

A nagyenyedi kollégiumban a hangyaszorgalommal, lankadatlan buzgalommal működő Herepei Károly tanár által alapított régiséggyűjtemény hathatósan szolgálta és szolgálja hasonlóképpen e czélokat. Csató János, a nagy körben ismert veterán tudós, Alsófehér vármegye érdemdús alispánjának gazdag madár- és növénygyűjteménye kitűnően képviseli vármegyénk ezirányu természeti viszonyait. A hetvenes években három gyulafehérvári tanár: Straubert Ödön, Ávéd Jákó és e munka szerzője, ugyanezen óhajtól ösztönözve, úgy szólván szövetkezetet alapítottak maguk között, hogy egyelőre legalább Gyulafehérvár vidéke s esetleg, tovább kiterjeszkedvén, egész Alsófehér vármegye természeti viszonyait lehetőleg kikutassák és leírják.*

De mindezen törekvések nem voltak elegendők a kívánt czél teljesebb elérésére, míg nem soká reá, már jobb viszonyok közt, ifj. dr. Reiner Zsigmond az Alsófehérvármegyei Történelmi, Régészeti és Természettudományi Egylet megalakításának eszméjével lépett fel.

Indítva azon körülménytől, hogy Gyulafehérvár városa és környéke, valamint általában az egész Alsófehér vármegye oly gazdag őskori és római emlékekben, melyek legtöbbnyire magánosok kezébe és onnan a külföldre jutottak, hogy ez meggátoltassék, történelmi és régészeti egyletet akart alakítani, melyhez, hogy a tagok száma minél inkább szaporodjék, később a természettudományok mívelését is felvette. Dicséretre méltó terve sikerült s meg is alakult a fennevezett egylet, melynek alapszabályai 1887-ki július hó 14-én miniszteri jóváhagyást nyertek; mire azután 1887-ki október 2-án megtartotta első közgyűlését az új egylet és egyúttal szerény működését meg is kezdette.

Jelen mű megírhatására nézve alapot vető volt ezen egylet, midőn az 1888-ki deczember hó 28-án tartott választmányi ülésen Pál István első titkár jelentést adott be a választmányhoz, mely szerint a vártéren (glacis) özvegy Rhéman Ferenczné a katonai kincstártól haszonbérben tartott terjedelmes kertjében »köveket« ásat ki, melyeket a tulajdonosnő építőanyag gyanánt árusít el.

E munkánál foglalkozó napszámosok terjedelmes kőfalakra akadtak, melyek közt számos római bélyeggel ellátott téglát, agyagcsöveket és csontvázakat találtak, miből azon következtetésre is lehet jutni, hogy itt is a római Apulum maradványainak egy része van elrejtve, minélfogva ő (t. i. Pál István) Novák Ferencz polgármester, Dr. Mohay Sándor országos képviselő és Ávéd Jákó főgimn. tanár társaságában

* Ennek eredményei lettek: 1. Dr. Cserni Béla, Gyulafehérvár és vidékének florája, megjelent a gyulafehérvári főgimn. 1887/8-ki Értesítőjében és külön lenyomatban; ennek folytatása és Gyulafehérvár környékének faunája, megjelent az Alsófehérvárm. Tört. Rég. és Temészettud. Egylet I. II. és IX-ik évkönyveiben. 2. Ávéd Jákó, Gyulafehérvár éghajlatának viszonyai, megjelent a megnevezett tanintézet 1887²/₃—1888⁵/₆. értesítőiben és külön lenyomatban, és 3. Straubert Ödön által Gyulafehérvár területén és vidékén eszközölt művészies fényképi felvételek.

az alsó várkaputól kijövetkor jobbra a vár délkeleti részén a legkülsőbb várfaltól 130 méternyi távolságban keletre fekszik, tulajdonképpen törökbuzaföld (1888-ban), mely a bérlőnő lakása (Tábla III. D.) előtt a vártérből (glacis) kerítéssel van kiszakítva; ugyanilyen kerteket választott el a cs. és kir. katonai kincstár a többi, Rhémanné lakásával hosszú sort képező magánházak előtt is.

A tapasztalás minden kétséget kizáróan bebizonyította, hogy az ezen kertben talált római alapfalak eme szomszédos kerteken keresztül húzódnak a föld alatt és így az itt létezett nagy épülettömegre biztosan lehet következtetni, mert a körülbelül 11,216 négyzet méter területű kert bármelyik részében kezdtek ásni, mindenütt falmaradványokra akadtak.

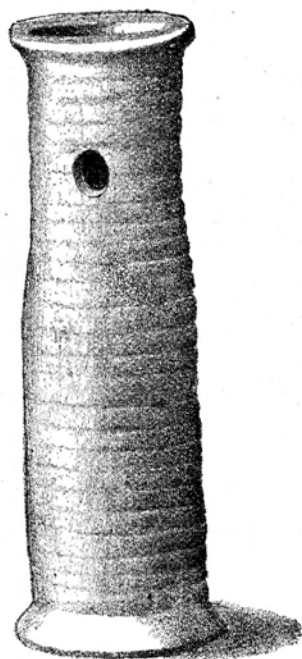
A dél felé fekvő szomszéd kertben már a hatvanas években néhai Domsa Péter elemi isk. tanító, mint azt már előzetesen jeleztem, évről évre ásatott s mindig anyagi haszonnal, mert a talált falmaradványokból nyert római téglákat kőből számra állíthatta fel és adhatta el.

Az ezen területen, évente véghezvitt katonai utász-gyakorlatok alkalmával hasonlóképpen rengeteg kő- és téglanyag került a fölszínre s ezekkel együtt föliratos emlékkövek, kisebb szobrok és szekér számra kis mozaik téglák, de ezekkel — fájdalom — nem törődött senki sem s a hogy fölszínre kerültek, úgy nyomtalanul el is tűntek.

Szakszerű kutatásokról, a föld alatti kincsek szabályszerű föltárásáról ekkor még senki sem álmodott.

De a történelmi és régészeti egylet által 1888-tól foganatosított ásatások helyén sem történik most az első ásatás; ástak már itt a hatvanas években az ezen helyen több kisebb házban elszállásolt cs. és kir. szekérszek is, majd azután az ide áthelyezett honvéd zászlóalj legénysége, mely hadgyakorlatok alkalmával nem egy jó mély sánczot vágott jobbra-balra a kertnek különböző irányában és ily alkalommal, mint már említém, nagy izzadság mellett itt-ott egy római alapfalon áttörtek, de a gyakorlatok végén követ, téglát — a mit más emberek el nem vittek — a földdel együtt a sánczokba visszahánytak, a földet kiegyengették s tovább állottak.

Innen van azon sajnós körülmény, hogy a mostani, szabályszerűen és felügyeletem mellett tett ásatások alkalmával a falaknak összefüggése oly sok helyen megszakad, oly sok ponton a terület egészen meddő.

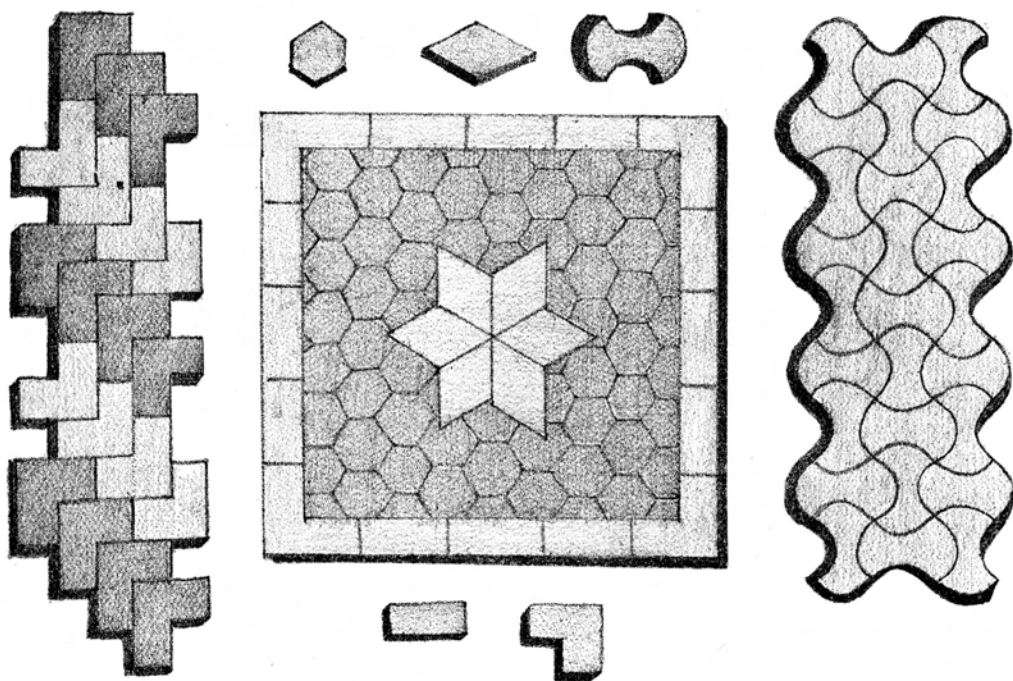

3. ÁBRA. SZOBAPADOZAT ALATTI
FÜTÉSI SZERKEZETHÉZ TARTOZÓ
ÜREGES HENGER OSZLOP, $\frac{1}{10}$
NAGYSÁGBAN.

RAJZOLTA: SZONTAGH T.

De ásatott itt özv. Rhémanné már 1886-ban és 1887-ben, midőn a többi közt azon téren, mely rajzunk XX. száma között terül el,* alfűtési melegvezető csöveket, melyek közül egyiknek képét adjuk a 3-ik ábrában, és egy nagy márvány medenczének romjait találta.

Ezen égetett agyagból készített üreges hengeroszlopok alatt és fönt nyitottak és kerekded 2--2 oldalnyílásuak, alsó és felső téglalappal ellátva. Magassága 83 cm., a felső nyílás átmérője 20 cm., az alsóé 22 cm. Ilynemű hengeroszlopok négyféle nagyságban fordulnak elő ásatási helyünkön és pedig 56 cm., 75 cm., 79 cm. magasak és a képen adott 83 cm.-es.

4. ÁBRA. TÉGLA-MOZAIK PADOZATOK RÉSZLETEI.

Aquincumból nem ismerek hasonló fűtőszervezetet; de Várhelyen (Sarmizegetuza) találtak ezekkel teljesen megegyezőt.

Ezekre még visszatérünk; most azonban nézzük meg az eddig folytatott ásatásoknak eredményét.

Ha csak futólagos pillantást is vetünk a III. táblán levő alaprajzra, azonnal meggyőződünk, hogy Apulum városának már meglehetősen nagy, összefüggésben levő épülettömbét tártuk föl. Ezen egy tömbben föltárt városrész, közelebbi szemlélés után, már is határozott alakot vesz föl s jól megkülönböztethető benne hat vagy hét római lakház, két templom, két nagyobb szabású fürdő és négy szűkebb utcának a maradványai.

* L. a III. táblát.

Nem bocsátkozhatom e helyen ezen maradványoknak tüzetesebb leírásába és tárgyalásába, hanem egyszerűen utalnom kell az ez iránt érdeklődött az Alsófehérmegyei Tört. és Régészeti Egyletnek eddig megjelent évkönyveire, melyekben az évről évre kitárt részleteknek tüzetesebb leírását megtalálандja.

E helyen tehát csak is az elért eredményről szólhatok s olvasómat csak rövid időre vezethetem a III. táblán levő térkép segítségével a római nagy város eme csekély maradványai közé, hadd lássuk hamarjában, mi volt tulajdonképpen e helyen?

Ha a térkép bal oldalán levő alsó szögletből kiindulunk s azután északról dél felé haladunk, itt találjuk első sorban a még ásatás alatt levő első magánháznak részleteit az I., II., III. számokkal jelölve.

Az I-gyel jelölt helyiségnek, mely igen nagy lehetett, mert az eddig még egészen ki sem tárt falak közül az egyik 14 m., a másik 13 m. hosszú és 1·04 m. vastagságúak, padozata apró, kis piskóta alaku téglá-mozaikkal van fődve; az ily téglá-mozaiknak részletét mutatja a 4-ik ábrán összerakva és alant egy magára levő darab. Az eddigelé kitárt részekben talált piskóta alaku téglá-mozaik darabok kilenczféle nagyságban fordultak elő; a legkisebbeknek hossz-átmérője 3 cm., a legnagyobbaké pedig 10·5 cm. Voltak azonkívül még 4, 4·5, 5, 6, 7, 8, 9 cm.-nyi hossz-átmérővel bírók is. Az ezen képen levő többi mozaik-mintáról a megfelelő helyen lesz szó.

A II. számmal jelölt szűk folyosó az *a.* lépcsőn vezet le a III. számú előcsarnok- vagy atrium-féle helyiségbe; ezen, körülbelül 36 négyzetméter területű helyiség lapos nagy téglákkal van padolva s a rövid prothyrum hasonlóképpen kő lépcsőn (*a.*) vezet két oszlop közt (*f. f.*) ki az utcára, hol a kövezet alatt levő, téglából épült, 26 m. hosszú és 0·23 m. széles vízlevezető csatornával (*b. b. b.*) találkozunk.

E csatornába torkol a szomszéd házból jövő mellékcatorna (*b.*), melylyel együtt a IV. sz. helyiségből kiinduló főcsatornával találkozik. Ezen főcsatorna még a szűk utcából (*g.*) jövő csatornát is felveszi. Előttünk fekszik tehát egy kisebbszerű csatornahálózat.

A csatornával ellátott utcán átmenvén, a második magánháza jutunk (IV., V., VI. és VII.), melynek csak kis része maradt meg; nagyobb részét már azelőtti időkben kiásták.

Itt hat szoba van még meg alapfalaiban, melyek közül három teljesen meghatározható, hármat pedig csak részben lehet kimutatni. A IV-es számmal jelölt helyiségben impluvium-féle mélyedés van, honnan a csatorna (*b.*) is eredett.

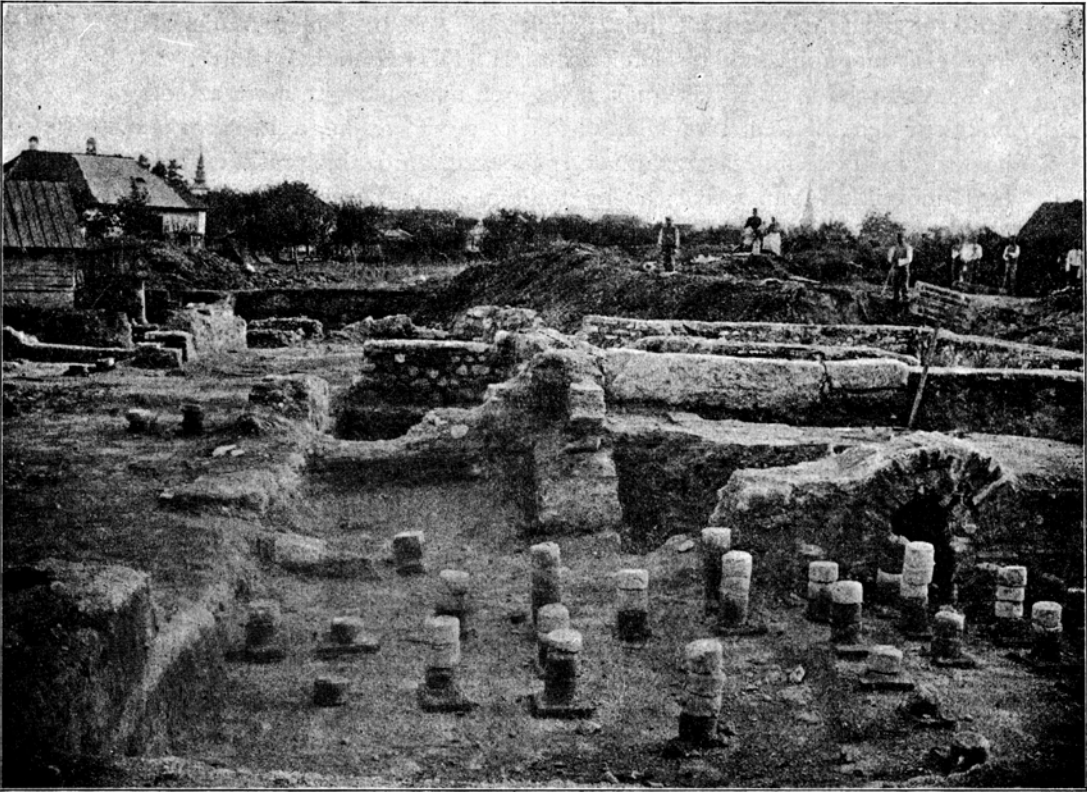
Egy szűk utca (*g.*)* melyen a főcsatornába torkoló egyik mellék

* Hogy ezen két ház közti terület kisebb utca lehetett, azt a Pompeji városáról felvett alaprajzon előforduló analog esetekből lehet következtetni. A két ház közt levő terület t. i. 2·10 m. 2·20 m. széles és 16 m. hosszú. Pompejiben a „Vico della Marschera“ utca 37 méter hosszúsága mellett egy helyen alig szélesebb 2 méternél.

csatorna végig húzódik, elválasztja az imént említett magánházat a a harmadik magánháztól. (VIII. IX. X. XI.) Itt nyolcz helyiség van és egy kisebb, félkörben épített fürdőszoba, hypocaustummal és kemen-czével (*e.*) A XI. számmal jelölt hely udvar lehetett.

A szobák padozatai nem fekszenek egy szintben. Az *a. a.* lépcsők kötik össze a szobákat.

Ezzel tőszomszédságban látható a negyedik magánház. (XII. XIII. XIV.) Ezen épület tiz helyiséget foglalt magában. A XII-vel jelölt

5. ÁBRA. RÓMAI HÁZ MARADVÁNYAI. (FÉNYK. DR. CSERNI B.)

helyiség, mely körülbelül 43 négyzetméter területű, az előbb leírt piskóta alaku téglamozaikkal (4-ik ábra balfelől) van padolva, csak-hogy ezek valamivel nagyobbak, mint az előbbieik. A XIII. számmal jelölt és a XIV-es melletti helyiségek alfűtési szerkezettel (hypocaustum) vannak ellátva.

Az 5-ik ábra mutatja ezen hypocaustum téglaoszlop maradványait, a melegített levegőt vezető kanális nyílását és a tőle délkeletre eső szobáknak fönnyaradott részleteit.

A kép háttérében látjuk a XIV-es helyiség félkörben kirugó

falát, mely után, kissé jobbra, a XIX. számmal jelölt nagyobb udvar vagy kert következik. Ez utóbbi a kép felvételekor már nagyobb részben újból feltöltetett.

Eme negyedik magánház szomszédságában keletre egy ötödik ház fekszik (XVI. XVII. XVIII.), mely tizenkét helyiséggel bírt, melyek közül tíz még egészen jól kivehető, kettőt pedig megcsonkítottak már azelőtti időkben.

Ezen ház nem annyira magánháza, mint inkább templomi helyiségre vall; emlékeztet némileg az aquincumi Mithraeumra; főképpen a XVII-essel jelölt helyiség körüli csoportnak jellege templom voltára enged következtetni. Csupán annak délnyugati része, mely földalatti fűtőkészülékkel van ellátva, ott, hol az oltárnak helye volna, hozhatja zavarba a kutatót. Bejárata kelet felől a XVII. számmal jelölt helyen lehetett s ekkor hossza is megközelítené, ha nem is az aquincumit, de legalább a heldernheimit, mely 13'2 m. Az aquincuminak hossza 15'3 m., a miénké pedig 12'10 m.

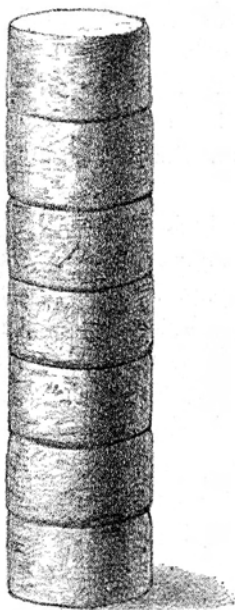
Ezen hely közelében két oltárt találtunk, melyek közül az egyik Minervának (L. a 25. ábrát), a másik Nemesisnek (L. a 27. ábrát) van szentelve. E templomhoz csatolt helyiségek (XVIII-ig) papi lakások lehettek. Ezeknél fogva hajlandó vagyok az említett épületrészletet kisebbrendű Mithraeumnak tartani; legalább az előszoba és a három hosszukás részre osztott maradvány a szemlélőre ezt a benyomást teszik. A csatorna (*b. b.*) egy nagyobb impluviummal van összekötve. Ugyanezen épületnek XVI. szám körül csoportosuló része oszlopos és egy kő küszöb (*a.*) a szabadba vezetett, hol a szabálytalan sokszögű szürke palaköből összerakott utcái vagy udvari kövezet (*c.*) több meternyi hosszúságban és szélességben most is megvan.

Ezen Mithraeumtól észak felé egy szűk utca (*g.*) által elválasztva fekszik a 17 méter széles oszlopos templom maradványa. (XV.) A mennyiben az eddig feltárt részből látható, ez a templomnak külső vagyis előcsarnoka lehetett (Pronaos). Ismeretes, hogy a római templomok csarnokkal voltak ellátva, melynek oszlopai gyakran az egész templomot körülövezték; így ezen épületmaradvány is az oszloptalapzatok (*f. f.*) által van jellemezve. Ezen részlet még nincsen feltárva, de előleges véleményem szerint a XV. XVI. XVII. és XVIII. számok körül csoportosult helyiségek két templom és a hozzá tartozó részletek voltak.

Az ásatási terület közepén levő igen terjedelmes, több mint 38 helyiséget magában foglaló épület (XX—XXVI.) valószínűleg nem volt egyéb, mint egy hatalmas közfürdő.

A XXII. számmal jelölt nyolcszögű szép, nagy terembe a kis mellékutczából (*g.*) jutottak a fürdővendégek a fürdőépületbe. Ezen nyolcszögű terem társalgó-helyiségül szolgálhatott. Innen a XXIII. számmal jelölt helyiségbe hatoltak, hol balra a kis czellában a pénztárosnak volt a helye, ki a fürdőjegyeket árusította. A XXIV.

számmal jelzett vetkezőszoba (Apodyterium) volt, melyben a falak mellé alkalmazott padokra ülve vetkeztek le a fürdővendégek, ruháikat s egyéb holmijokat a ruhaőrzőknek adván át. A XX. számmal jelölt terem e fürdőnek központját képezte s körülötte csoportosult a számos fürdőfülke, medenczék, gőz- és hidegfürdő-helyiségek. A *h*-val jelölt fürdő-medenczék frigidariumok (hideg fürdő) voltak, padolatuk és falaik márvány burkolattal voltak ellátva. A XX. számú teremtől északra és keletre eső helyiségek hypocaustummal bírtak, melynek oszlopai 7—7 négyszögletű vagy tömör, hengeralaku téglából épültek; egy ilyen támoszlopot mutat a 6-ik ábra. A XXIII-mal jelölt helyiség mellett volt az alfűtésre használt kemence (*e*), mely a Caldariumot (meleg, vagyis gőzfürdő) és a Tepidariumot (langymeleg fürdő) látta el kellő hőfoku vízzel. Hasonló fűtőszervezet van a XVIII. helyiség mellett nyugatra. (*e*) Az ezen helyiségekben talált sok fibula és tömérdek csont hajtű és az egésznek jobb izlésre valló berendezése arra mutat, hogy ezen osztály női gőz- és melegfürdő volt, míg a XXI. XXVI. és XXIX. XXVII. számokkal jelölt helyiségek körül csoportosult szobákat hideg fürdőkre alkalmazták. Ezen fürdőnek szobái többnyire felülről nyerték a világitást.

6. ÁBRA.

HYPOCAUSTUM OSZLOP.

Összeköttetésben eme fürdőházzal nyugotra fekszik a második fürdőépület, mely csak részben van feltárva; a kert kerítése, az a mellett elhaladó út és a zalathnai vasúti vonal a további kutatást, úgy látszik, véglegesen megakadályozzák.

A kitárt részlet külsője és az ottani leletekből következtethetni, hogy ezt a fürdőt férfiak használták. Itt is találni gőz-, meleg (XXXI. XXXII. XXXIII.) és hideg, vagyis nyári fürdőt. (XXXIV. XXXV. és XXXVI.)

A XXXIII. számmal jelölt nyolczszögű terem igen csinos téglamozaik padolattal volt ellátva. Ezen mozaik kétféle téglából áll, és pedig 3 cm. oldalhosszu szabályos nyolczszögű vörös és négyszögű, 3 cm. oldalhosszusággal bíró fekete téglából. A téglácskának vastagsága 4 cm. Ilyenmő mozaik van Aquincumban is.

Mindig négy, egymás ellenében álló nyolczszögű vörös mozaik téglácska közepette van egy, éppen a hézagba beillő, négyszögű fekete mozaik-tégla. E nyolczszögű teremnek egyik része azonban nem a talajon nyugodott, hanem függő padolattal bírt, a mennyeiben ezen részében alfűtési szerkezet (hypocaustum) volt. (XXXIII. *c*.)

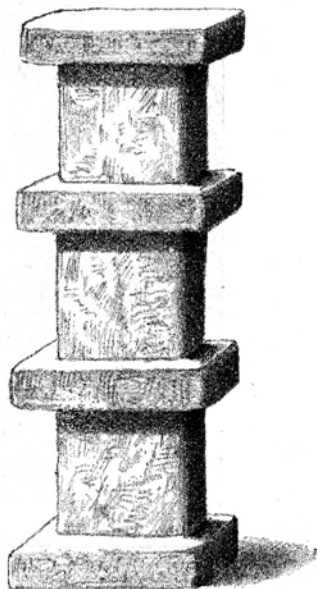
Ezen fürdőépület második csoportja a nyári vagy hidegfürdő-

helyiségeket foglalta magában. (XXXIV. XXXV. és XXXVI.) Itt feltűnő egy nagy, keleti oldalán félkörben kirugó fallal bíró helyiség. (XXXV. *h*) Ezen 12 m. hosszú, 7 m. széles fürdőosztály valószínűleg kisebb rendű uszoda (natatio) volt. Déli oldalán találtunk vakolattal töltött, különben üreges koczkatéglából álló hét oszlopot, melyek a meleg levegő vezetéséhez szükséges hypocaustum szerkezetéhez tartoztak. E fürdő talán télen-nyáron egyaránt használható volt. A többi épületrészben ilyen oszlopokkal ellátott szerkezetnek még nyomát sem láttuk. Az itt alkalmazásban volt hypocaustum támoszlopainak egyikét mutatja a 7-ik ábra. Ilyennemű oszlopszerkezetet még sohasem láttam sem más helyen, sem képen; ezek tehát valami apulumi különlegességet képeznek. A XXIV. és XXXI. számokkal jelölt helyiségek közt egy sajátágonosan épített, hihetőleg konyhahelyiség van. Itt találtunk egy nagy boltozott falrész, egy melegvezető nyílást, valamint egy földalatti, tisztán téglából épített csatornát (*b*). Hogy ez a csatorna az épületből észak felé vezetett ki, látható lejtősségéből. Az ásatásainkra nézve felvett fix ponttól számítva, a 35 cm. széles és 2'85 m. hosszú meglevő csatorna darabban, tehát nem egészen 3 méternyi hosszában 12'4 cm. esést mutat. A csatorna dél felé fekvő fenékrésze 1'96 méterre és az észak felé levő rész 2'09 méterre fekszik az említett fix pont alatt.

Ezen sajátágos falmaradékok hihetőleg a fürdői restaurációhoz (vendéglő) tartozó konyha alapfalait képezték; találtuk itt sok tulok, juh, kecske, disznó és házi madár csontvámaradványait, csiga és osztriga házait s általában sok ép és átfurt kagylóhéjakat; faszén-, hamumaradékot egész rétegekben, továbbá számos közönségesebb agyagedény töredéket, ezüst és bronz pénzeket és két igen érdekes ezüstlemez töredéket, melyek Fortunát és Merkurt ábrázolják (L. a 20. és 21. ábrákat) stb.

Ismeretes dolog, hogy a római fürdők igen gyakran össze voltak kötve vendéglővel; tehát nincs semmi valószínűtlenség feltevésében.

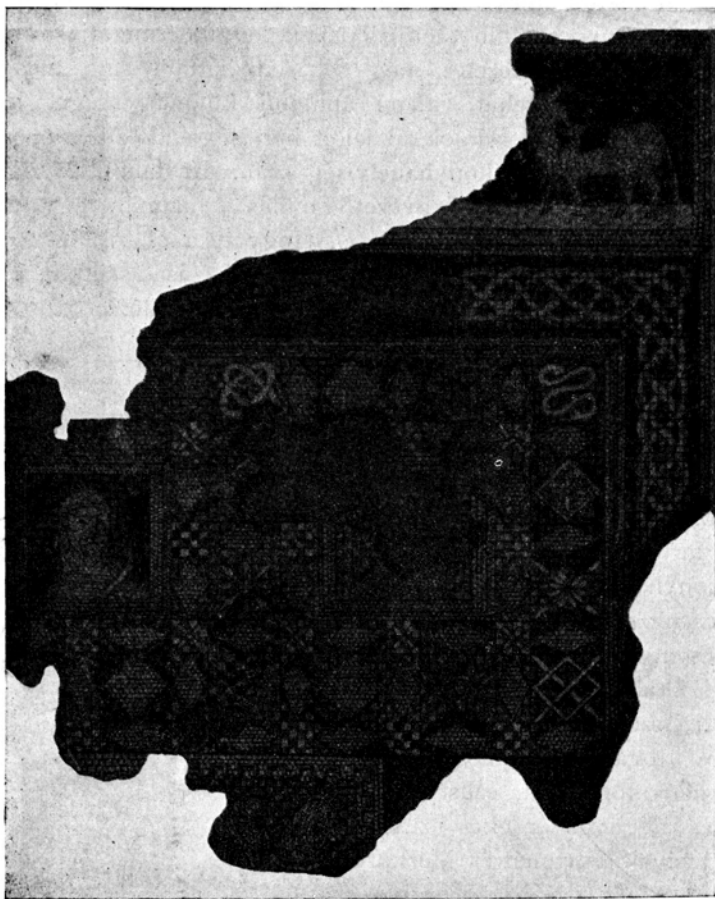
A női fürdő déli része (XXVII. és XXIX.) egy 4 méter széles utca (*g*) által van határolva és átellenében van az ötödik és hatodik magánház (XXVIII. és XXX.), melyek csak részben kitért helyiségeket mutatnak. A XXVIII. számmal jelölt szoba padozata 6 szögű téglamozaikkal volt borítva, melynek összeállítása a 4-ik ábra közepén látható, a jobb oldalon látható téglamozaik sötétebb és világosabb piros, pipa alakú tégladarabokból áll. Ebből találtunk másféle törmelék közt

7. ÁBRA.
HYPOCAUSTUM OSZLOP.

a XXX-as helyiségben egy néhány darabot. Ilyen mozaik van Sarmizegatusaban (Várhely) is.

A szobák padlóit, főképpen gazdagok házaiban, igen gyakran nem csak az igen csinos apró téglamozaikkal szokták beburkolni, hanem sokkal szebben és művésziesebben készítettek apró, 1 köbcentiméternyi színes márványkoczkákból gyönyörű mozaik padlókat. Ilyeneket talált

8. ÁBRA. MOZAIK. (1782.)

már 1767-ben Hohenhausen Maros-Portus közelében, melyen fekete és fehér márványkoczkákból egy bika képe volt összeállítva.

Az 1863-ik évben magam is láttam és lerajzoltam egy a Maros-Portus felé vezető országút mentén kitért kékesfekete, sárgás és fehér márványkoczkákból készített mozaikot. Rajzomat azonban már nem találtam irományaim közt, s így ezen alkalommal még nélkülözni kell azt e munkámban.

De közölhetek itt egy mozaik képet (L. a 8-ik ábrát), melyet 1782-ben Maros-Portus és Gyulafehérvár közt egy szántón tártak fel,

s melyet az elfelejthetetlen erdélyi püspök Batthyány Ignác gróf a fölfedezés alkalmával rögtön lerajzoltatott. Hene X. Ferencz boldogult fehérvári nagyprépost megörökítette annak képét.¹

A tudomány szempontjából nagy kár volt, hogy azon alkalommal nem kutatták tüstént tüzetesebben annak a háznak maradványait, melyben a kérdéses mozaikat találták. Egyszerűen megelégedtek a mozaik lerajzolásával, s így már nem tudni, legalább kellő biztonsággal nem, hogy minemű épület volt az. Megítélésünkben most már csak az akkori szemtanúk elbeszélésére lehet támaszkodni, panaszkodik Hene Ferencz, kik azt jelentették, hogy az épület, hozzávetőleg, 4—5 öl (8—10 m.) hosszú és ennél valamivel keskenyebb szélességű volt s talaját mindeütt mozaik fődte.

Nyilvános vagy praetoriumi épület kicsinységénél fogva nem lehetett, tehát aligha nem kisebb templom, magánház vagy mausoleum volt. A mozaik jellege azonban leginkább magánháza vall.

A mozaik meglevő részletéből látható, hogy művész kezéből került ki, hogy a nagy középmezőben két kerettel ellátott arczkép és sok különféle czifrázattal bíró négyszög volt, melyek közt az egyik koczkázott mezőben egy madár, a másikban egy hálnak a képe van. Ezen középmező részben fonadék párkánynyal van bekerítve s e kerítésen kívül látható fent és lent a mozaik folytatása és pedig fent van egy öszvérre emlékeztető állat alakja, alant pedig egy lándzsát hordozó lovas.

E mozaik kiterjedéséről nem szólhatok, mert a méretek jelezve nem lévén, ismeretlenek maradtak.

A XXVIII. és XXX. számokkal jelölt pontokon túl a kerti viszonyok miatt még nem lehetett a kutatást sem keletre, sem délre vagy nyugat felé folytatni; azért a munkát ezen helyen beszüntetvén, a munka folytatására alkalmas térre, a várból jövő s a kerten keresztül folyó kanálison túl, a kert legdélőbb részébe tettük át kutatásainknak színhelyét; de kevés eredménnyel, mert ezen területen csak három kis terjedelmű épületmaradványra jutottunk. (XXXVII. XXXVIII. és XXXIX.) Ezen terület, mely az azelőtti években magán egyénnek volt haszonbérbe adva, már a kilenczvenes évek előtt teljesen ki lett aknázva.

Vigasztalásunkra azonban mégis találtunk e területen egy igen érdekes márvány szobrot, melynek feje meg van csonkítva, a mennyiben annak felső és arczrészre hiányzik s csak a fej hátsó része van meg; a jobb alkar is hiányzik. A szobor magassága 166 cm. s egy fiatal római nőt ábrázol. Leltünk itt még: oszlopok töredékeit, oszlopfejeket, bélyeges téglákat, kő párkányzatokat stb.²

Apulum topográfiájának részbeni megszerkesztése ezen ásatások folytatása által idővel lehetségessé fog válni. Egyelőre utalom olvasóimat

¹ Hene X. Ferencz, Beiträge zur dacischen Geschichte. Hermannstadt 1836. Tábla IX. 16. ábra.

² L. a leletekről szóló részt.

az Alsófehérvármegyei Tört. Régészeti és Természettudományi Egylet eddig már megjelent és a még azután napvilágot látó évkönyveire, melyekben már is sok részlet tüzetesebben van ismertetve, és közölni fog a jövőben is.

3. Az Apulumban alkalmazott római építésmód.

Az előbbi fejezetben eszközölt általános bemutatás után nézzük meg az apulumi építészek építésmódját valamivel közelebbről.

Mindenekelőtt sietek kimondani, hogy ezen fejezet alatt nem tudományos vagy szakkönyvekből merített értekezést fogok adni, hanem csak egyszerű leírását annak, a mint az apulumi római épületmaradványokat a maguk valóságában találtam, mely leírásból aztán következtetni lehet vármegyénk területén épült más városok és községek építési viszonyaira is.

Azon arányban, melyben az előrehaladó ásatásaink által kitért római falmaradványok mennyisége folyton gyarapodik, ugyanazon mértékben mindig tisztább és világosabb képet nyerünk a római építésmódról, mely az akkori építőmesterek czélszerű és gondos eljárásáról igen fényes bizonyítékot szolgáltat, s egyszersmind utánzásra méltó utasítást nyújt nekünk, a melyből építőmestereink is sokat tanulhatnak.

A végett, hogy a rómaiak építésmódját megérthessük és arról kellő képet alkothassunk, szükséges első sorban megismerkedni az itteni építésre használt anyagokkal.

Ennek az ismeretnek megszerzése pedig nem csak nem fölösleges, hanem ellenkezőleg igen szükséges és fontos első sorban azért, mert az építőanyaggal mindig és mindenütt legszorosabban összefügg az építészeti technika is, másodszor azért, mivel az alkalmazott anyagok egyszersmind leglényegesebb útmutatók az épületek viszonylagos korának meghatározására is.

Ezeknél fogva nem gondolom, hogy fölösleges munkát végzek akkor, midőn első sorban e helyen röviden tárgyalom azon építőanyagokat, melyeket az apulumiak az általunk feltárt magánházak, templomok és fürdőházak építésére használtak volt. Ez által a régi Apulum városa építészeti-történetének alapját megvethetni vélem.

A fölszinre került építőanyag megismerése alkalmával mindenekelőtt itt is érvényre jutni látjuk azon általában és bármely más városban is alkalmazott eljárást, hogy t. i. az épületekhez főképpen azon anyagokat használták, melyeket itt helyben vagy a közeli vidéken találhattak. Így láthatók itt a Sárd és Magyar-Igen melletti kőbányákból való épületkövek, az Ompolyitzáról ide szállított kavics- és hömpölyökök, a Metesd közelében levő mészkemenczéből származott mész, valamint e város határán levő téglavetőkből nyert tégl- és cserépanyag is. Találhatók itt a bucsumi Detunata bazaltjai és vidékünkön, Felső-

Gáld közelében, több árnyalatban előforduló márványfajták, a vöröspataki porphyrok, a jaspis, heliotrop és serpentino antico, mely a »Piatra verde«-ben gyakran előfordul.

De kiterjeszthették figyelmüket az építőmesterek valamivel meszebbre is kellő anyagokért; szép pikkelyes márványt találtak Vallye-Vintzinél, a kékest Sibón, a halaványpirost Piatra-Rossin és a Plaju-Drakului hegységben, az alabástrombányát pedig Szind és Torda közelében. Az itt használt kisebb vagy nagyobb szemcséjű márvány, mely többnyire szürkés, kékes vagy sárgásfehér, hihetőleg a bisztravölgyi római bányákból került ide; a gipsz díszítményekre alkalmazott anyag pedig Nagyág vidékéről való lehetett. Találtunk itt a burnóthoz hasonlóan porrá elkorhadtt cserefát a Mamut nevű hegy erdeiből és a legközelebbi havasokról való fenyőfa-maradékokot.

A feltárt falak minősége és egymáshoz való elhelyezése elég tisztán mutatják, hogy e helyen régebbi és újabb építkezés folyt olyformán, hogy az újabb épületeket a régebbieknek részben omladványaira, részben pedig félig-meddig lebontott falaira építették, felhasználván a régebbi falakat az újaknak alapjául, vagy pedig, ha azok az új építkezésnek útjában voltak, a szükségtelen résznek lebontása után meghagyták a csonka részt a szobapadozatok megszilárdítására, aláépítmény gyanánt.

Ilyenmű aláépítményi falmaradványokat találtunk a tervrajzon (III. tábla) a XXXIII. számmal jelölt nyolczszögű terem mozaikos padozata alatt.* Továbbá a XXIII. és XXIV. közti helyiségeknél is ily falmaradványra bukkantunk, úgy szintén a XX. számmal jelölt helyiségtől észak felé eső két helyiség padozatai és az azokat elválasztó fal alatt elhúzódó félkörben épített hatalmas falmaradványra akadunk. Ilyen félig lebontott falmaradvány volt továbbá a XX. számmal jelölt helyiségtől nyugatra eső, márványlapokkal burkolt fürdőmedence (*h*) alatt; hasonlóképpen a XVIII. számmal jelölt helyiségtől nyugatra eső fűtőszervezet (*e*) padozata alatt. Éppen ilyen meghagyott falrészek voltak még a XXVI. számmal jelölt helyiségnek déli részében is, melyek az ott volt piskóta alaku téglamozaikos padozat alatt húzódtak el stb.

Az ásataink alkalmával napfényre került falmaradványok mutatják, hogy a régebbi házak a tenger színe fölött lejjebb feküdtek, mint az újabbak.

Hogy a rómaiak az újabb épületeket magasabb talajra építették, az igen természetes, s valószínűleg azért történt, mert e helyen a talajviz igen magasra emelkedik a földben, minélfogva már a rómaiak is bizonyára igen nyirkosaknak találták az e helyen épített régi házakat s egészségügyi szempontból, a tapasztalat által reá figyelmeztetve, a talaj emelése által segítettek ezen kedvezőtlen állapoton.

* A régebbi építkezésnek maradványait a most közölt alaprajzon (III. tábla) nem rajzoltam ki, nehogy a kép azáltal zavarossá váljék. Specialis értekezésemhez majd azután hozzá csatolandom.

Ismeretes, hogy városunk területe és főképp a vár keleti és dél-keleti oldala alatt elterülő térnek nagy része igen nedves talaju, s hogy itt némely kút, a Maros apadása vagy áradása szerint, kevesebb vagy több vizet tartalmaz. Ezen állapot Apulum fennállása idejében nagyobb mértékben lehetett meg, mert az akkori időben, mint már említettem, a Marosnak egyik ága a városon keresztül folyt, körülbelül azon tájon, hol most a görög katolikusok temploma és a vasúti indóház áll; innen a Marosnak ezen ága délnyugatnak tartott a Maros-Portusra menő országútat ketté vágó tavak felé, minek folytán a folyóhoz közelebb eső talaj is nedvesebb lehetett itt akkor, mint most, habár most is, midőn a XVIII. számmal jelölt épületrészlet közelében a régebbi épületnek alapját kiástuk, már vízre akadtunk.

Ásatásaink színhelyének talaja azonban nem mindenütt egyenlő minőségű; a nyugati része szárazabb, a keleti része pedig — az eddigi tapasztalat szerint — sokkal nedvesebb. Ezen talajkülönbség tehát az itt látható építésmód különbségét is feltételezte.

Az épületeket a föld nyirkossága ellen védelmező aláépítmények az egész kitárt területen mindenütt láthatók, csak hogy ezen aláépítmények az ásatások színhelyének nyugati részeiben (III. tábla: I—VII-ig és XXXI—XXXVI-ig jelölt helyiségek alatt) sokkal egyszerűbbek, míg keleti részeiben (X—XXVII. számokkal jelöltekénél) sokkal tömörebbek és hatalmasabbak.

Az I—VII. és XXXI—XXXVI. számokkal jelölt helyiségek alatt a nedvesség elvonására, illetőleg fölfelé terjedésének megakadályozására szolgáló aláépítmények legtöbbnyire a következő módon készültek:

Az alapfalak számára kiásott széles árkokba először is egy sor, többnyire 35×40×6 cm. nagyságu téglát helyeztek, erre 10—12 cm.-nyi vakolatréteget öntöttek. Ezen vakolat hasonlít a most használatban levő cementhez és agyaggal is keverve volt. Erre 15—30 cm.-nyi réteg országúti kavicsot raktak, melyre újból 10—15 cm.-nyi vakolatréteget öntöttek. Ezen téglá-, kavics- és kétszeres vakolatból álló rétegek a talajvizet bizonyára visszatartották. Az erre épített házfalak mai napig (körülbelül 1600—1700 év lefolyása alatt) sem mutatják még csak nyomát sem a nyirkosságnak.

A VIII—XXVII. számokkal jelölt helyiségek alatt talált aláépítményeket ellenben, mivel ezen részben (főképpen XII—XVIII-ig) a talajvíz mai napig is nagyobb mértékben emelkedik, következőképpen alakították: Az alapfalak számára kiásott igen széles árkokba először a fent említett cement-féle vakolatot öntötték, erre 20—50 cm. magasságban nagyobb hömpölyög kavicsot raktak le.* Ezen kavicsrétegre bőven vakolatot öntöttek s ezen vakolatrétegre újból 10—15 cm.-nyi apróbb kavicsréteget raktak. Ezen utóbbi réteg itt-ott törmelékkal keverten sok helyen a padozatok alatt végig terjed (nevezetesen a XX. számmal jelölt helyi-

* Az ilyen aláépítkezésekből nyert köveket szívesen megvették a bérlőnőtől és használták a városi utcakövezők.

séget körülvevő összes helyiségekben). Erre újból 10—15 cm.-nyi cement-féle réteget öntöttek, melyre aztán a szobafalaknak felépítése következett. De találtunk ilyen aláépítményeket másképpen is szerkesztve, és pedig olyanformán, hogy az árokba először nagy, faragatlan kövekből 30—50 cm.-nyi alapfalat építettek, erre 10—15 cm. cement-féle vakolat réteget öntöttek, erre aztán 20—30 cm.-nyi kavicsréteget raktak, mire újból 10—15 cm.-nyi vakolatréteget öntöttek, melyre a tulajdonképpeni házfal következett.

Ilyen helyeken az aláépítmény legalsó köveit egészen iszaposaknak s nyirkosaknak találtuk; sőt, mint említém, a XVIII. számmal jelölt hely közelében vízre is akadunk; de a cementrétegen felüli falrészek egészen szárazak voltak; nedves házfalakra, mint már említém, eddigelé egyáltalán soha sem akadunk.

Az aláépítmények gyanánt meghagyott régebbi falmaradványok többnyire csak nyers kőből vannak építve; itt-ott előfordul a felsőbb részekben egy-egy téglatöredék is.

Ezen körülményből következtethetni, hogy a régebbi Apulum többnyire kőből és csak az újabb Apulum (a markoman háborúk után) épült inkább téglából. Ezt természetesen csak mint feltevést iktatom ide.

Az aláépítmények vagy a padimentumok támaszául meghagyott régi falak tanulmányozása igen érdekes ismeretekhez vezetett; a többi közt e helyen csak azt akarom felemlíteni, hogy például a XX. számmal jelölt helyiség mellett a padimentum alatt megmaradt falnak vastagsága 1'20—1'40 m. volt. Ily hatalmas vastagságú falra még több helyen akadunk; de az újabb építkezésben többé már nem fordultak elő.

Ugyancsak a XX. számmal jelölt helyiség melletti márvány burkolatu fürdő-medencze (*h*) alatt levő régebbi fal 66 cm. vastag volt és a medencze feléig huzódott. Ennek legfelső részében már kevés téglatöredék is volt, a többi közt 3 drb bélyeges. Érdekesekek ezen bélyegek azért, mert Aurelius Cono katonai téglagyár-felügyelő nevét viseli. Ezen körülmény irányító adatot nyújt e fal építése és a fölötte levő fürdő-medencze korára nézve is. Ezen tény azt látszik bizonyítani, hogy e régebbi falat a XIII. legionak azon ezredéből (cohors) való katonák építették, melyet később Sarmizegetusára helyeztek át.

A sarmizegetusai maradványok közt az ottani ásatások alkalmával Aurelius Cono névvel ellátott téglát gyakrabban találtak s ilyenek a dévai régészeti muzeumban is láthatók.

Még csak egy érdekes jelenséget kell felemlítenem ezen márvány táblákkal burkolt fürdő-medenczéről, hogy t. i. a padimentum alatti vakolatban teljes épségben megmaradt fenyőfa léczdarabkákat találtunk.

Ezen fürdő-medencze padozata ugyanis olyformán készült, hogy a kavicsrétegre vakolatot öntöttek; erre nagy táblaalaku bélyegtelen téglákat raktak, ezekre újból vakolatot öntöttek és ebbe beleágyaszták az 1300—9860 □ cm. területű márványtáblákat. Ezen vakolatot tehát léczekkel kavarták össze és simították el s az azokról levált szálkák lég-

mentesen bezárattak ezen anyagba s most mint talán 1700 éves tanuk szerepelnek muzeumunkban.

A szobák padozatainak közvetlen talaja — akár van alattuk alfütési szerkezet, akár nincs; akár van mozaik, márvány vagy téglá burkolat — az egész területen mindenütt jól ledöngölt sajátságos vakolattal van beöntve.

Ezen jellemző, beton-féle vakolat mészből, gipsz-, márvány-, téglapor-, tégladarabkákból, porondból, holtszénből van összekeverve (opus marmoratum), az összetört téglák porától rózsaszint nyert s egyszersmind kőkeménységű. Csákány alatt szikrázik; de a levegőn, főképpen nedves időjárásakor, hamar meglazul és szétmállik.

Az alapfalakra emelt szobafalak nagyobb részben faragatlan kőből vannak építve, kisebb részben téglák is vannak hozzá keverve; tisztán téglából épült fal kevés van és azok is leginkább csak olyanok, melyek a belső szobákat elválasztják.

A falak vastagsága igen különböző, s váltakozik 40, 50, 60, 70, 80, 90, 100 és 104 cm. közt. Ezen utóbbi falvastagság például az I. számmal jelölt helyiségnél van.

Az előforduló téglák is terület és vastagságra nézve igen különbözők. Így van négyzet, kör és oblongum alakú. A legkisebb négyzet-alakuak 17 cm., a legnagyobbak 59 cm. oldalhosszával bírnak. Ezen két szélső méret közt a nagyság szerint egész sorozatot lehetne felállítani; a köralakuak mind 17 cm. átmérőjűek. A téglányalakuak közt találhatók 43 cm. hosszúság- és 14 cm. szélességgel bírók. Vastagságra nézve vannak 2, 3, 5 és 8 centiméteres téglák.

A szobák, illetőleg a falak magasságáról nem szólhatok, mert a legtöbb fal a földszintről csak 10, 20, 40, 60 és legfeljebb 90 cm.-nyire maradt meg. De a falvakolat és színes vagy festett falaknak minőségéről már tehetek említést.

A falvakolat tartósságra nézve megfelelt a padimentumon használtak keménységének.

Festett (al fresco) vakolatot igen szép színekben márványozva, preczkelve, cifra rajzokkal és vonalakkal, virágokkal majdnem minden szobánál nagyobb mennyiségben találtunk. A többi közt egy 4 cm. hosszú és 3 cm. széles vakolatdarabon igen csinosan festett fej van ábrázolva, mely a fej felső részétől a szájig van meg. Az arc szőke, fejtakarója fehér, a háttér zöldes kék; egy más darabon, mely 3,5 cm. hosszú és 2,8 cm. széles, piros fejtakaróval ellátott barna arc látható, kékes szürkés háttérben.

Általában a pompejii vörös, világoskék, sárga és szürke színek igen gyakran és tulnyomólag fordulnak elő. A falfestmény-töredékek a muzeumban 13 ládában vannak elhelyezve. A festett falvakolatot vízzel meg lehet tisztítani, anélkül, hogy a festék legkisebb sérülést szenvedne, vagy annak színe megváltoznék.

A földalatti fűtőszerkezet igen érdekes és az apulumiak praktikus

észjárására vall, mert ezekkel a szobákat minden részében egyforma meleggel lehetett ellátni, mely körülmény részben emlékeztet a mostan alkalmazásban levő központi fűtőkre, vagy a Meiszner-féle fűtésre.

A III. táblán *c*-vel jelölt helyek mutatják ezen földalatti kemenchéket, a szobákba rajzolt pontok pedig a padozatot tartó különböző téglá-oszlopokat jelölik.

Ezen al- vagy boltozott fűtőszerkezet (Hypocaustum) a tepidarium, caldarium és a lakszobák fűtésére szolgálván, a következő részekből áll: a fűtőszobából (propnigenum), melyben a fűtőnyílás (praeurnium), a tűzhely (fornax) volt; továbbá az alboltozatból (suspensura), melyet a meleg légfolyam körüljárva, az egész padozat alatt és az oldalfalakba alkalmazott melegségvezető csöveken (tubi vaporarii) vagy lábakkal ellátott téglák által előállított üregeken feltódulva, a szobáknak a kellő meleget adta meg.

Azon szobákban, melyekben a fűtőszerkezet a melegített levegőt a falak hosszában felvezette, a padimentum a többször említett téglá-oszlopokon nyugodott és a falaknál kis rést hagyott a meleg felszállására. Ezen rés a fal egész magasságába felmenő agyagcsövekkel vagy lábakkal ellátott téglá-burkolattal volt összekötve.

A csövek, vagy a téglá-burkolat a szoba felőli oldalon vakolattal voltak betakarva és a fal szintje szerint kisimitva.

Az egymásra helyezett csövek hengeralakúak, 8—10 cm. hosszúak; egyik végükön 1, 2, 2,5 cm. széles karimájuk van, másik végükön nincs; átmérőjük a karimával együtt 6—6,5 cm., a karima nélküli végnek átmérője pedig 4—4,5 cm., a belüregnek átmérője 3,75 cm. Ezen csövek között körülbelül 18 épet találtunk, legalább 20 kevésbé csonkitottat és 60—80 erősebben összetörtet.

Ezen említett csövekből egyik helyen egy nagy csomót leltünk, roppant sok pompeji vörösre festett falvakolattal keverten, miből következtetni lehet, hogy régebben, tehát Apulum első elpusztítása előtt, itt, vagy e helyhez közel egy ily színre festett és ezen melegvezető csövekkel ellátott szoba vagy terem volt.

A falba épített melegvezető téglákra nézve a következőket tapasztaltam: E kérdéses téglák 42×50 oldalhosszusággal és 3 cm. vastagsággal birnak, a négy szögleten lábforma kiemelkedéseik vannak; úgy voltak a kőfalhoz illesztve, hogy a lábak a fal felé, a téglá sima lapja a szoba belseje felé fordultak. A kiálló lábak miatt a kőfal és a téglá közt hézag támadt, melyen a földalatti üregből, vagy az oda vezető hővezető csatornából a melegített levegő a fal és a függélyesen álló téglák közt levő résen keresztül eljuthatott a szoba-falak egész területe mögé, s így a szobát minden oldalról meglehetősen egyforma meleggel láthatta el. A téglának a szoba belseje felé fordított sima lapja finom vakolatréteggel van ellátva, mely a fal belszinét képezte és egyszersmind a fal magassága és szélessége arányában összeállított téglák közt levő hézagokat eltakarta.

Az ásatási helyen kő küszöböt és kő lépcsőket (III. tábla, *a.*) aránylag keveset találtunk; a leghatalmasabbat a XIV. számmal jelölt teremttől észak-nyugatra fekvő szobában leltük (*a.*).

A talált ép és törött földélcserép nagy számából ítélve, a kitért házak cserepes födelekkel voltak ellátva.

A földélcserép kétféle alakban fordul elő és pedig vannak síklapu, két hosszoldalán párkánynyal ellátottak, és homoru, kupakcserepek. Mind a kétféle feltűnően nagy és súlyos.

A lemezes, vagy síkalaku cserepek hossza 59 cm., szélessége 40 cm., vastagsága pedig 3 cm.; párkánya 5 cm. magas és ugyanannyi széles. De vannak 40 cm.-nyi szélesség mellett még 56—57 cm. hosszúak is.

A kupakcserepek hasonlóképpen 59—57 cm. hosszúak, 3 cm. vastagságuk s alsó ívnyílásuk húrja 15 cm.

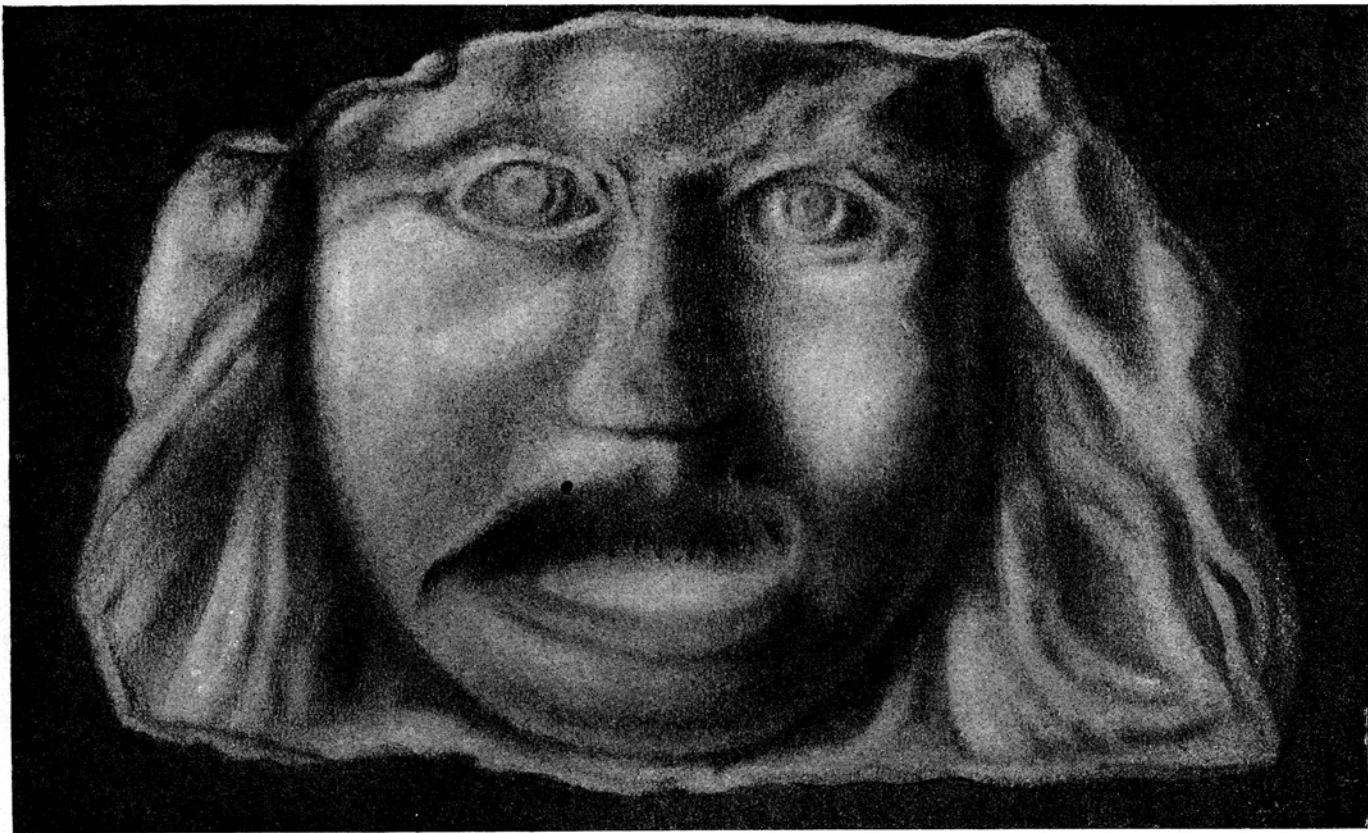
A földélcserépeket úgy a földél magassága, mint szélessége irányában egymás mellé illesztették és pedig olyformán, hogy az alsó téglákat a földél alsó széléhez erősítették és azután a reá következőket a párkányban levő mélyedés vagy kiemelkedés szerint egymásba illesztették, ott pedig, hol két sor cserép érintkezett, az érintési vonalra reá helyezték egész sorban felfelé a kupakcserepeket, éppen úgy, mint a régi várakon vagy középkori épületeken még ez idő szerint is látható.

A tető alsó szélén levő kupakcserepek sokszor díszül is szolgáltak; ezeket aztán »Antefixa«-nak nevezték. Az antefixák voltak tehát azon álarczos vagy egyéb díszitményekkel ellátott homloklapok, melyek, mint mondtam, a tető szélén a lapos cserép szélessége szerinti távolságban egymás mellett emelkedtek. Agyagból készültek, mert egy darabot képeztek azon félhenger alaku cserépzsindelyekkel vagy kupakcserepekkel (imbrices), melyekkel az egymás mellé helyezett lapos téglák (tegulae) összeérő peremes vagy párkányos széléit, a tető esését követve, átfődték.

Ilyen antefixa két helyen fordult elő; képeit a 9. és 10-ik ábrák mutatják.

A 9-ik ábrában adott antefixa-kép természetes nagyságban van rajzolva. Közelebbi leírása szükségtelen. A 10-ik ábrán jelzett idom kisebbítve van. Az eredetinek alapszélessége 16·8 cm., magassága 17 cm. Kivitele sokkal durvább, mint az előbbié, és a színházi álarczokra emlékeztet. Az első ásatási helyünkön találtuk, a másikat a várban leltük, a vízvezeték számára ásott árokban, körülbelül 2 méternyi mélységben. Ez tehát a római tábornak valamelyik házán »diszlett« — ha ugyan lehet ezt a kifejezést használni.

Vízvezetéki csövet aránylag keveset találtunk ásatási helyünkön; kútnak nyomára sem akadunk. A vízvezetéki csövek agyagból készültek ugyanazon alapterv szerint, mely módon mai napon is a vas vízvezető csöveket készítenek. Általában hengeralakuak; az egyik végén van peremér, a másik végén megszűkül a henger úgy, hogy ezen szűkebb része csap

9. ÁBRA. ANTEFIXA. (RAJZOLTA : SZONTAGH TIBOR.)

gyanánt egy másik csőnek pereméres részébe illeszthető be, miáltal az egyesek összeköttetése vízátlatlanná vált.

Hossza többnyire 30, 35, 40 cm.; szűkebb nyílásának átmérője 4, 5, 6 cm., pereméres nyílása a peremérrel együtt pedig 7, 8, 10 cm.

Csatornákat, vagyis kanálisokat találtunk ásatási helyünkön szám szerint 14-et, melyek mind téglából és pedig nagy laposakból (III. tábla, XXXI. közelében, *b.*), vagy feltűnő hosszúakból (a többi *b.*-vel jelöltek) készültek. A kanálisokat alkotó téglákon talált bevonatból arra lehet

10. ÁBRA. ANTEFIXA. (FÉNYK. DR. CSERNI B.)

következtetni, hogy azok vagy a fürdőből való víz kivezetésére, vagy a lakóházakból való tisztátlan víz és folyadékok eltávolítására szolgáltak.

Igy a III. táblán XX. számmal jelölt helyiség közelében levő csatornákat (*b.*) egészen tiszta állapotban találtuk, míg a XXXI., XXXIV. közelében levő csatornákban a fenéken levő téglák, valamint az oldalak és fedők is vastag rétegű piszkos anyaggal voltak bevonva s leginkább valami kloakára emlékeztetnek.

4. Apulum köz- és magánépületei.

Az apulumi köz- és magánépületekről és általában a középítőművekről teljes, vagy a valóságot legalább csak részben is megközelítő képet nem adhatunk; de névszerint elősorolhatunk néhányat, mennyiben azok fölíratos köveken fel vannak említve.

Vegyük fel első sorban a templomokat és szentélyeket. Ezek közé tartoztak:

1. A Jupiter temploma, melynek melléképületében L. Antonius Secundinus augur született.¹

2. A főistennek más temploma volt az, melyet T. Cl. Anicetus augur saját költségén épített.²

3. Igen fényes templom lehetett az Aesculapius és Hygiaé, mert az ezen istenségeknek szentelt sok fölíratból ítélve, nagyon valószínű, hogy ezek Apulum városának patronusai, védistenei lehettek.

4. Mestrius Martinus festő fanum (szentély) Dominarumot építtetett.³

5. Mithras spelaeumát C. Caerellius Sabinus legatus ujitotta meg Kr. u. 183—185. évek közt.⁴

6. Jupiter Dolichenus templomát papja, Velius Valentinus veteranus, saját költségén kijavíttatta.⁵

7. Temploma volt a Deus Soli Hierobolusnak, melyben a papi teendőket Aurelius Bassinus végezte.⁶

8. Fortunának is volt aedese, melyet egy névtelen építtetett.⁷

9. Egy ismeretlen által építtetett, de romba dőlt templomot vagy szentélyt Papinia Etia Vibidia emeltette föl újra.⁸

10. Egy templomot P. Aelius Crescens duplarius és eques singularis saját költségén emelt.⁹

11. Nemesisnek Terentius Marcellus beneficiarius készített templomot.¹⁰

Másféle középületek voltak:

12. Kr. u. 161. évben P. Furius Saturninus helytartósága alatt valami nagy épületet fejezett be a legio XIII.;¹¹ talán katonai raktár volt.

13. A castrum érdekesebb építményei közé tartozhatott a templum horologiarum, mely nyilvános víz- vagy homok-óra lehetett; ezt Ulpius Mucianus, a XIII. legio közlegénye, Falco és Clarus consulok idejében saját költségén rakatta és rendezte be.¹²

14. P. Aelius Rufinus városi tanácsos 40 láb hosszú porticust épített.¹³

¹ Corp. Inscr. Lat. III. 1084. Fölr. gyűjt. 32. sz. a. ² Corp. Inscr. Lat. III. 1069. Fölr. gyűjt. 103. sz. a. ³ Ugyanott 1005. Fölr. gyűjt. 71. sz. a. ⁴ U. o. 1111. Fölr. gyűjt. 78. sz. a. ⁵ Ephemeris epigr. II. 400. (Corp. Inscr. Lat. III. supp. 7760. Fölr. gyűjt. 484. sz.) ⁶ Corp. Inscr. Lat. III. 1108. Fölr. gyűjt. 84. sz. a. ⁷ Ugyanott 1014. Fölr. gyűjt. 320. sz. a. ⁸ U. o. 1164. Fölratok gyűjteménye 330. sz. a. ⁹ U. o. 1160. ¹⁰ Fölratok gyűjteménye 178. szám alatt. ¹¹ Corp. Inscr. Lat. III. 1171. Fölr. gyűjt. 186. sz. a. ¹² Ugyanott 1070. Fölr. gyűjt. 42. sz. a. ¹³ U. o. 975. Fölr. gyűjt. 139. sz. a.

15. C. Atilius Eutyches augustalis bolthajtással összekötött 30 láb hosszú és 25 láb széles exedrát ugyancsak saját költségén épített.¹

16. Vizvezetékét találták a Maros-Portus mellett elhaladó vasút készítésénél, de minden feljegyzés nélkül szétrombolták e római maradványt, mely Kr. u. 158-ik évben Statius Priscus helytartó idejében készült volt.²

17. Apulumnak egyik díszét képezhette még az Aeternus istennek szentelt közkút is, melyet Ulpius Proculus, a legio XIII. Gemina Gordiana (Kr. u. 237—244.) speculadora az álmaiban megjelent Apollo parancsára javított ki alaposan.³

18. A középületek sorába tartozik a nagy jelentőségű collegium centonariorum székháza, melyet Septimius Severus és fia Caracalla közös uralkodása idejében, midőn L. Pomp. Liberalis volt a tartományi helytartó, emeltek és nyitottak meg.⁴

19. A nagy közönség használatára szolgált a P. Aelius Gemellus vir clarissimus által épített közfürdő,⁵ melyben a látogatók egy ismeretlen alapítványból ingyenes olajat kaptak a test bedörzsölésére.⁶ Vajjon ez a fürdő nem volt-e ugyanazonos az ásatási helyünkön kitárt fürdővel?

20. De legfontosabb azon fürdő, melynek maradványait kiásattam, legyen az akár ugyanazonos a 19. szám alatt leírttal, akár nem, mert ez igen terjedelmes, terjedelmesebb, mint Pompejinek bármelyik közfürdője. Ezen fürdőt a hadügyi kormányzat építtette a legio XIII. Gemina Antoniniana, a pedites singulares és a numerus singularium által.⁷

21. Még fel van említve egy familiacrum, talán cselédotthon, ideiglenes cselédlakás, mely Aurelius Statius és Ulpius Paulus quaestorok útján építtetett.⁸

22. Zalathnán épült egy vizvezeték, melyről a Corp. Inscr. Lat. III. 1293. számú fölírat szól. (Fölíratok gyűjteményében a 344. szám alatt van.)

5. Az ipar és a művészet.

Midőn az Apulumból és általában Alsófehér vármegye területén levő más helységekből származó azon római leletek fölött, melyek mai napig akár a gyulafehérvári, a nagyenyedi muzeumokban, vagy megyénkbeli magánosok kezében vannak, akár e megyéből más (a kolozsvári, dévai, nagyszebeni, budapesti, bécsi stb.) muzeumokba és magánosok birtokába mentek át, szemlét tartunk: meggyőződhetünk, feltéve még azt is, hogy részben importált tárgyak, de nagyobb részben

¹ Fölíratok gyűjteménye 23. sz. a. ² Corp. Inscr. Lat. III. 1061. Fölr. gyűjt. 37. sz. a.

³ Corp. Inscr. Lat. III. 990. Fölr. gyűjt. 97. sz. a. ⁴ Ugyanott 1174. Fölr. gyűjt. 189. sz. a. ⁵ U. o. 1006. Fölr. gyűjt. 319. sz. a. ⁶ Ephemer. epigr. II. 414. Corp. Inscr. Lat. III. supp. 7805. Fölr. gyűjt. 505. sz. a. ⁷ Lásd az Alsófehérmegyei Tört. Régészeti és Természettudományi Egylet évkönyveit III. (1890.) IV. (1891.) V. (1892.) VI. (1894.) VIII. (1896.) IX. (1897.) X. (1899.) évkönyveit és a III. táblát. ⁸ Corp. Inscr. Lat. III. supp. 7807. Fölr. gyűjt. 499. sz. a.

itt készültek volt, hogy úgy az ipar, mint a művészet területünkön mindenütt elterjedve, felkarolva és nagy mértékben kifejlődve volt. Sőt bátran mondhatni, hogy területünkön az ipar és a művészet a fejlődésnek magas fokán állott a rómaiak alatt.

A műveltebb férfiak és nők nagyon jól tudták már akkor is azt, hogy a művészet nagy, a művészet főszege, a művészet az, mi a religio után az emberben leginkább isteni; igyekeztek tehát a művészek talentumaikat, a művészetkedvelők tanulmányaikat az emberiség legfőbb céljának elérésére fölhasználni.

Igen közel fekvő okból megmagyarázható, hogy e helyen nem terjeszkedhetek ki sem az ipar, sem a művészet összes ágainak felkarolására, de még a leletek összességének méltatására sem; azért leírásomban csak néhányra szorítkozom, melyek nem a legkiválóbb termékek ugyan, de azért mégis eléggé jellemzik az akkori szellemi állapotok mibenlétét.

Az ipar és művészet köréből azon ágakat veszem fel, melyek nálunk leggazdagabban vannak képviselve, felveszem t. i. az agyag-, üveg-, bronz- és ezüstipart, a kőfaragást és a szobrászatot.

Ezen ágak termékeiből egynéhány példát be is mutatok e helyen:

a) Az agyagiparnak fazekassági ága igen szépen érvényesült azon számos edény stb. leletekben, melyek Apulumból eredvén, különféle muzeumokba kerültek; így például a kolozsvárban és nagyszébenben nagy mennyiségben láthatók s ama muzeumok díszét képezik.

Azon időben már korongon készültek az edények és az égetés a gyengébb vörösre égetéstől a terra sigillaták tökéletes égetéséig emelkedett.

A formákban látjuk a kis, kerek talpakat, a hosszú, szűk, de arányos nyakat, a kérdőjel vagy gyűrű alaku füleket, a hármás fület, a mint az 1-ső ábrán láthatjuk.

A tálak és tányérok laposak és mélyebbek is. Látjuk azok némely darabján a római mázat is, mely az azelőtti korszakokban edényeken és más tárgyakon teljesen hiányzik; a viz-, bor- és olajoskorsók, tartályok, tejtartók, főzőedények és áldozati edények (opus doliare) igen elegáns alakuak, arányaikban harmonikusak s kitűnő műizlésre vallanak.

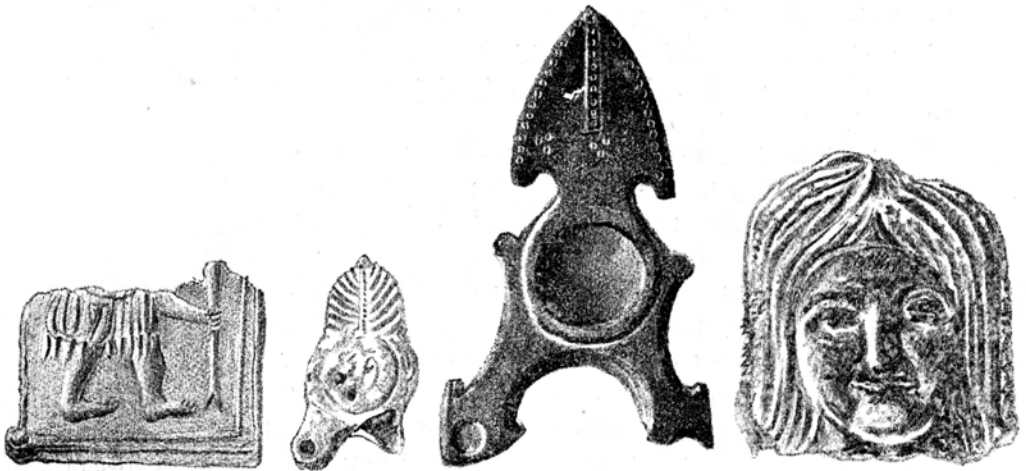
Volt a római háztartásban egy finomabb fajta cserépedény, mely rendkívüli szorgalommal iszapolt, kecses formákban, jól égetett és élénk korallvörös mázzal bevont edény és mécses (lámpácska) faj által volt képviselve. Ezeknek oldalait élesen préselt s nagy gonddal készített domborművek díszítik és terra sigillata néven ismeretesek.

Ily finom cserépből van a Batthyáneumban egy nagy és több apró mécses, melyek közül a nagy és az egyik kisebb a 11-ik ábra közepén látható. Ugyane képen látható a jobb oldalon a már azelőtt említett antefixák egyike (L. a 9. és 10. ábrát); a baloldalon pedig van egy kályhacserép (?), mely azonban aligha római munka.

Az alsófehérvármegyei régészeti egylet muzeumában sok ép edény

és edénytöredék mellett számos kisebb-nagyobb agyag mécses van, melyek közül egynéhányat a 12. és 13. ábrán bemutatok. Ezen jellemzőleg római házi, templomi és temetkezési eszközök, melyek rendszeren hosszukás, kerek, de négyszögletű és koszoru alakúak, sokszor füllel ellátott olajtartóból s ebből kivezető nyílt száju, rövidebb vagy hosszabb csatornából, sokszor 2, 3, 5, 7 csatornácskából állanak, a melyekben a lámpabél volt elhelyezve, fölül pedig a légbejárás céljára és az olaj betöltésére kisebb-nagyobb nyílások vannak alkalmazva.

Az edények általában nemcsak egyes mesteremberek műhelyében, hanem gyárakban is készültek (figlina, officina, fabrica). A gyárosok

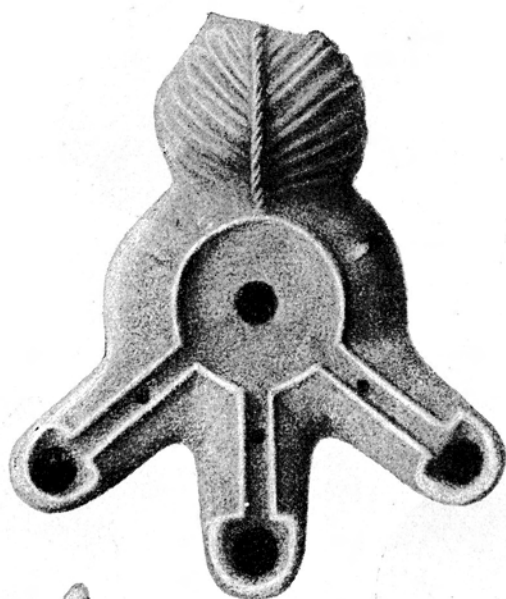

II. ÁBRA. AGYAG TÁRGYAK. (FÉNYK. DR. CSERNI B.)

sokszor bélyeggel látták el gyártmányaikat s így igen gyakran találni a bélyeges mécseseket is. Ilyent látunk töredékben a 13. ábrán (24. sz.), melynek eltört fenekén kiegészítve a különben minden római telepen gyakran előforduló »FORTIS« bélyeg látható. (L. a bélyeges leletekről szóló részt.) A 24. sz. természetes nagyságban van ábrázolva, a 25—27. sz. pedig a természetes nagyság $\frac{2}{3}$ -át tünteti fel. A 12-ik ábrán a 11. sz. alatti természetes nagyságának $\frac{1}{2}$ -ben, a 12—14. sz. alatti mécsesek pedig a természetes nagyságnak $\frac{2}{3}$ -ában vannak föltüntetve. Egyik mécsesünk »Strobilis«, a másik »Camnis«, egy harmadik »Janu(arius)« s végre egy »Vibius« bélyeggel van ellátva.

b) Az üvegipar már a rómaiak előtt is ismeretes volt Daciában. Üveggyöngyök lehettek vármegyénkben azelőtti időkben is; de üveg-edények, tükrök és ablaktáblák itt csakis a római hódoltságtól kezdve voltak. Legalább leletekben nem fordulnak elő azelőtti időkben.

Ásatásaink alkalmával roppant sok lapos (sík) üvegtábla-töredék, kisebb-nagyobb palaczkok, poharak, főképpen talpasak kerültek felszínre. Leltünk három darab teljesen ép, ugynevezett »könygyűjtő«

11.

12.

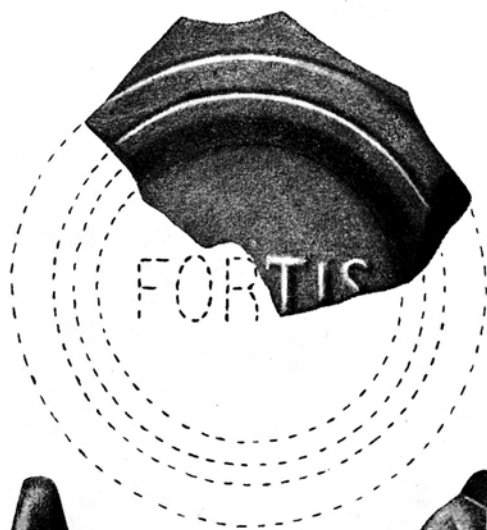

13.

14.

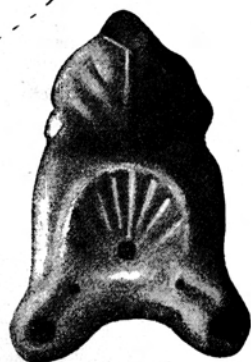
W.F.H.

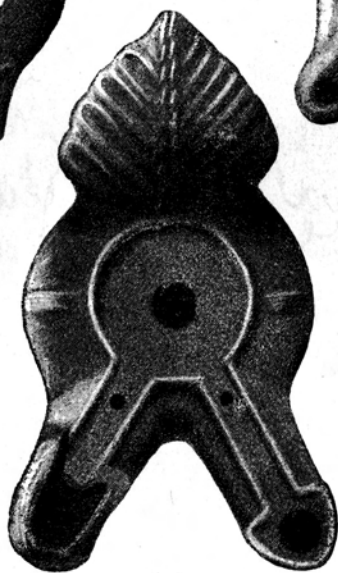
24.

25.

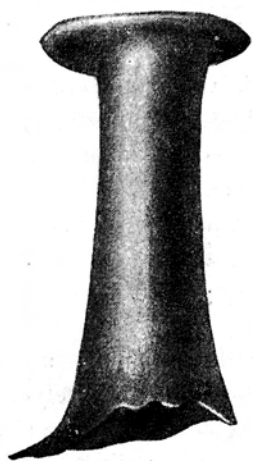

26.

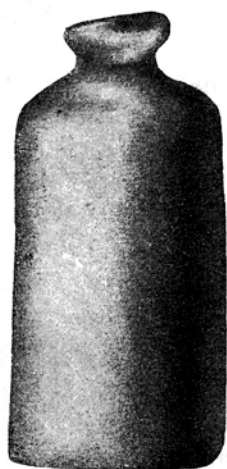

27.

13. ÁBRA. RÓMAI MÉCSESEK. (RAJZ. SZONTAGH T.)

1.

2.

3.

4.

14. ÁBRA. ÜVEGNEMŰEK. (RAJZ. SZONTAGH T.)

üvegecskét és külső díszszel ellátott üvegedény-töredékeket. Az itt ábrázolt üvegnekeműek (14. ábra) közt van egy palaczk felső része (1. sz.), egy sajátságos olajtartó palaczk (2. sz.), egy talpas pohárka alsó része (3. sz.) és egy talpas, magasabb pohárnak fogantyúja (4. sz.); mind a négyet természetes nagyságban rajzoltattam. Megemlítem itt, hogy egy igen szép kanna kristályüvegből van Zalathnáról a bécsi cs. és kir. udvari régiséggyűjteményben (XIV. terem, XX. szekrény, 130. sz. alatt) elhelyezve.

c) Bronz tárgyak. A bronzművesség is virágzott vármegyénk területén; bizonyítják ezt a számos leletek, melyek különböző muzeumokban díszlenek, és részben ásatási helyünkről is, melyek aztán nem kerültek idegen kézre, hanem a mi muzeumunkba jutottak.

E korban, midőn t. i. Dacia római tartománynya lett, a bronz anyag feldolgozása magas fokú fejlődésnek örvendett a rómaiaknál is. A konyhatedényektől, mindennemű házieszközökön át, egészen a pipere-tárgyakig, mindenütt látjuk a bronzot képviselve.

Általában nagy szerepet játszott a hadászatban is, midőn a vas kard markolata bronzból is lehetett. A vas pánczél pikkelyei is bronz sodronnyal voltak összefűzve. Igen szép és érdekes bronz sisak van a nagyenyedi muzeumban*, s egygyel, mely talán unikum, a kolozsvári muzeum díszeskedik.

A bronz készitési módját ezen korból jól meg kell különböztetni a bronzkoritól és a görögökétől, mely színre nézve is különbözik, van t. i. a fehérestől a vörösesig fokozódó színskálája.

A vármegyénk területén szerte-szét lelt bronz tárgyak száma roppant nagy. Hely szűke miatt azonban e helyen csak néhány darabot közölhetek képekben, a többire nézve a szíves olvasót utalnom kell a leletek statisztikájának tekintetbe vételére, melyben főleg a kolozsvári, dévai, nagyenyedi, nagyszebeni és gyulafehérvári muzeumokban levő, Alsófehér vármegye területén talált tárgyak vannak felsorolva.

Igen érdekes és egyúttal a ritka leletekhez tartozik a 15. ábrában bemutatott római bronztripus, melyet 1895-ben a Magyar-Igen és Igen-pataka közt fekvő, már a római időkben is használatban volt kőbányák alján elterülő római telep romjai közt találtak. Jelenleg a Magyar Nemzeti Muzeum tulajdonában van.

A tripus (háromláb) tulajdonképpen egy kis bronz asztalka, mely eredetileg a konyhabutorzathoz tartozott, de később a szobákban is alkalmazást nyert s gyakran igen csinos és becses díszítésekkel volt ellátva.

A háromláb felső részében eredetileg levő horgokba akasztott üst számára volt hely, akár szolgált az a konyhákban házi butorul, akár pedig a templomokban az isteni tisztelet eszközüül. Később, mint már fönnebb említém, szobákban is használták, hol a háromláb kis, szabadon

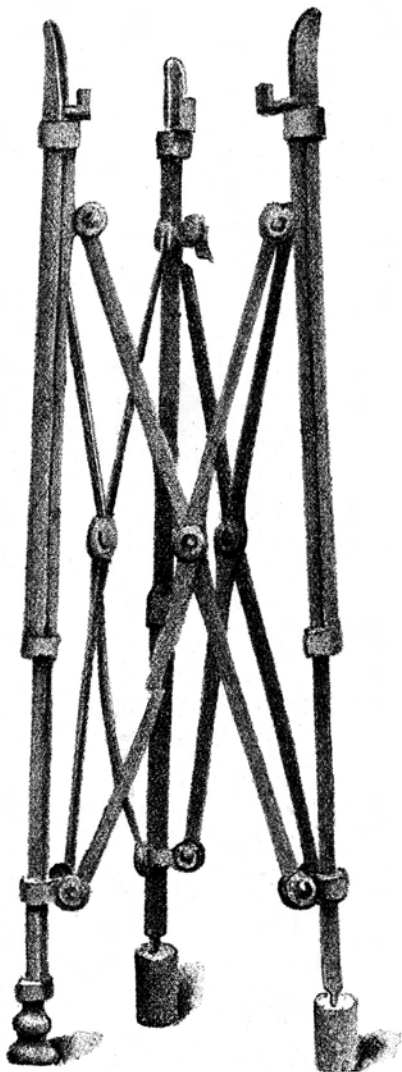
* Képe megvan »A Magyar Nemzet Története« (Szilágyi Sándor 1895.) CLXIII. lapján.

levehető asztaltáblával is birt. Elhelyezhettek rajta különféle tárgyakat, a mint azok éppen kéznél voltak, vagy pedig tettek reá virágtartókat, díszvázákat stb.

A 15. ábrában közölt tripus érdekes már csak azért is, mivel különös szerkezeténél fogva magasabbra vagy alacsonyabbra állítható be, mely célból a háromláb felső részében levő ízületekben mozgatható és a hasonló mozgatható kereszt-pántok gyűrűben végződnek, mely egy vékony rudon fel- és lejár, úgy, hogy ezen szerkezetenél fogva a tripus, a három láb tágabb állásánál az eredeti magasságnak egy negyedével lejjebb áll; a lábak szűkebb egymáshoz való állításánál pedig annyiival magasabbra emelhető. A felső részben meglevő három horogba beakasztható az üst. Az itt közölt tripusnak két lába alsó részében hiányos és fadarabokkal van kipótolva. A tripus rendes állásban 80 cm. magas szokott lenni.

Igen érdekes bronz tárgyat mutat a 16. ábra. Ez egy körülbelül 2'20 m. magas, valószínűleg ülő vagy kisebb lépést tevő, megaranyozott volt szoborhoz tartozott jobb láb, mely a lábszár alsó részétől a talpig egészen megvan. A bronz láb üres, öntött műhöz tartozott, melynek többi részeit — fájdalom — hiába kerestük. A saru talpbőrét jelölő párkány 1 cm. vastag, a láb hossza a lábfejtől a sarkig 34 cm., mellső része a kisujj táján 11 cm. széles; az egésznek magassága 27 cm. Ehhez hasonló szerkezetű és nagyságu lábbal bíró márvány szobrot láttam Münchenben a Glyptotek bejáratától jobbra eső első fülkében, mely azonban újabb időkből való.

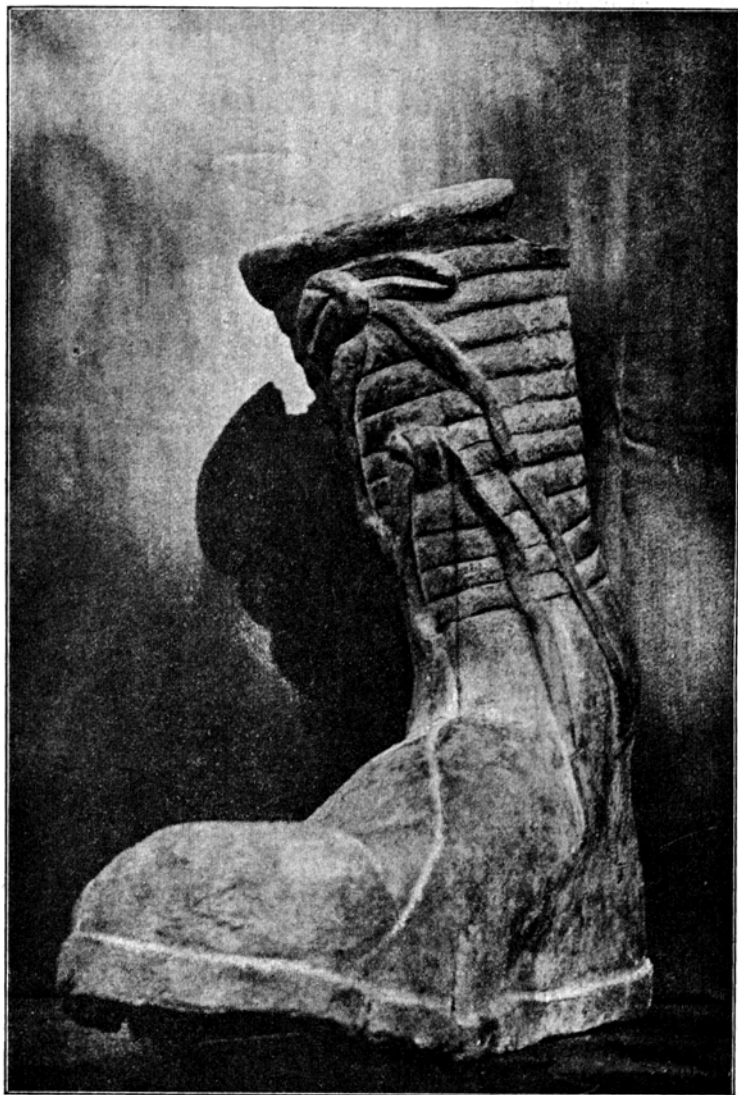
A láb -- fönnebbi jelzésem szerint — nagyságáról, illetőleg terjedelméről ítélve, két méternél magasabb szoborhoz tartozott; tehát ritkaság számba mehet, mert nagyobb méretű bronz szobrok csak igen gyéren fordulnak elő a tartományokban s egyúttal a római czipőről, valamint

15. ÁBRA. RÓMAI BRONZ TRIPUS.

ának szíjjazatáról, minőségéről és elrendezéséről igen tanulságos és kitűnő példányt nyujt.

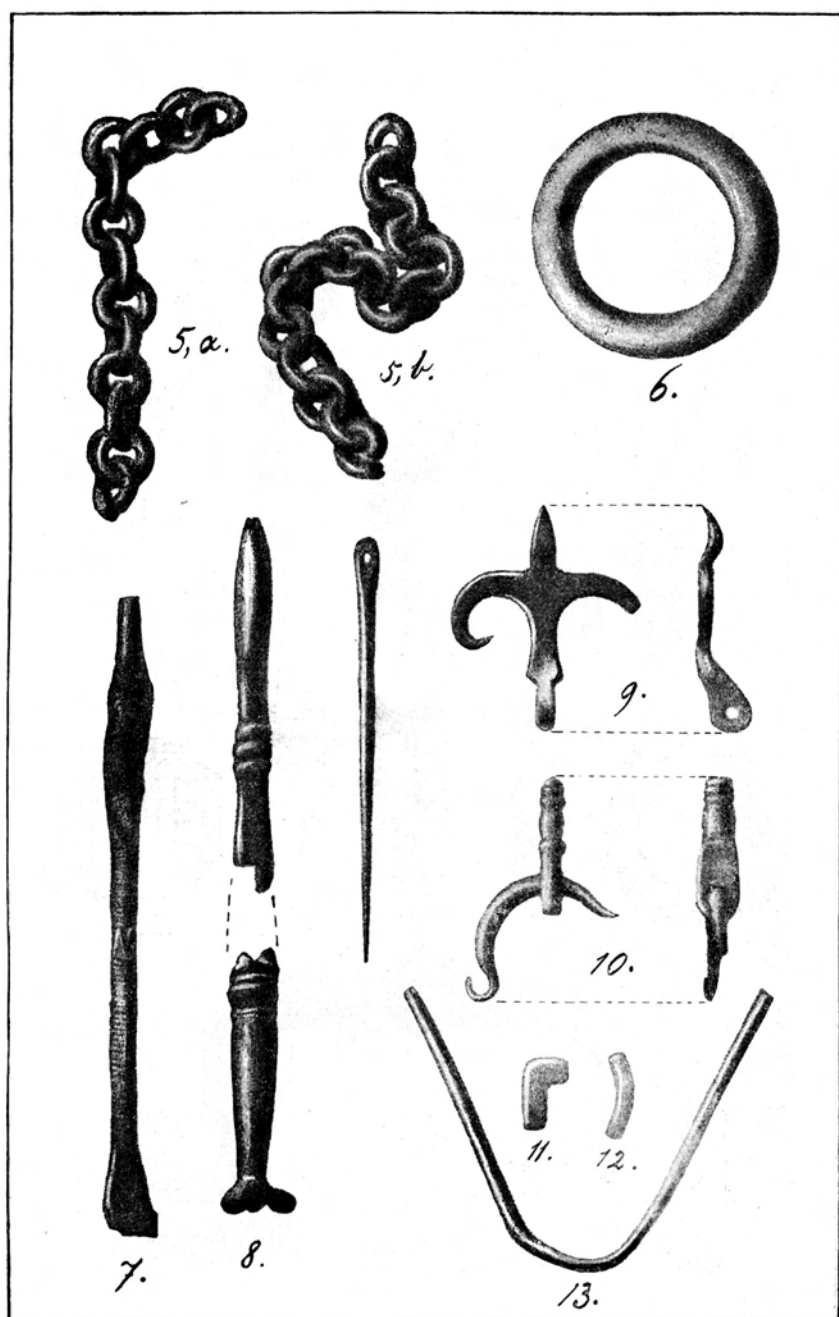
A 17. ábra különféle kisebb bronz tárgyakat mutat. Ezek közül az 5. sz. *a.*, *b.* csinos láncz, a 6. sz. karika, a 7. és 8. sz. két stilus, a

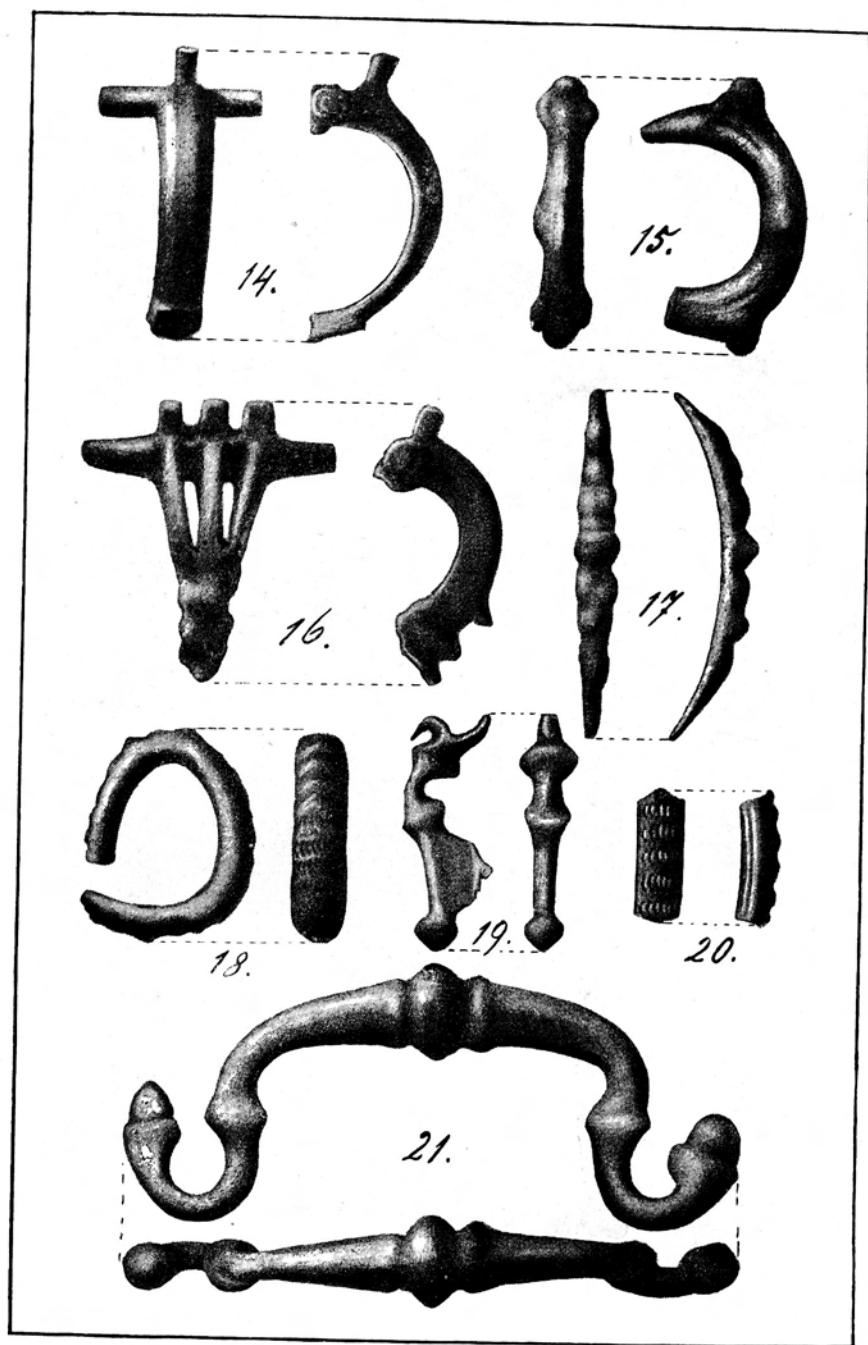
16. ÁBRA. BRONZ SZOBOR LÁBA. (FÉNYK. DR. CSERNI BÉLA.)

8. sz. mellett jobbra van egy varrótű, a 9. és 10. sz. kisebb díszítési tárgyak, a 11., 12. és 13. sz. végre bronz sodronydarabok.

Ujabbi időkben sokkal díszesebb tárgyakat találtunk az apulumi ásatási helyen, de azokról, az idő rövidsége miatt, már nem készíthettem képeket.

17. ÁBRA. RÓMAI BRONZ TÁRGYAK. (RAJZ. SZONTAGH TIBOR.)

18. ÁBRA. RÓMAI BRONZ TÁRGYAK. (RAJZOLTA : SZONTAGH T.)

A 18. ábrán a 14., 15., 16. és 19. sz. alatt fibulákat szemlélhetünk, a 17. sz. karpereczhez tartozhatott, a 18. és 20. számok rovatkás és vonalozott gyűrűrészek, a 21. sz. végre valami láda vagy szekrényhez tartozó fogantyúnak képviselője. E munkám megírása közben találtunk, mint fennebb említém, ásatási helyünkön római bronz körzött, csiptetőket és számos fibulát, játékkoczkát és sok apróbb, díszítésül szolgáló tárgyakat, melyeket e helyen, legnagyobb sajnálatomra, már nem közölhetek, de a statisztikai részben említést teszek azokról is.

A nemes fémek feldolgozása Dáciában már a rómaiak előtti időkben is ismeretes és gyakorlatban volt. Arról tanuskodik azon két darab arany pénz, melyek 1826-ban Torda közelében egy szántásra használt földön kerültek elő, s melyeket Hene Ferencz még ugyanazon évben maga is látott és az eredetiről lerajzoltatott. Ezen arany pénzek képeit adjuk a 19. ábrában, mely ugyancsak a Hene által készített rajz után készült. (Leírását lásd a 121. l.)*

19. ÁBRA. DÁK ARANY PÉNZEK. (RÉGI RAJZ UTÁN FÉNYK. DR. CSERNI B.)

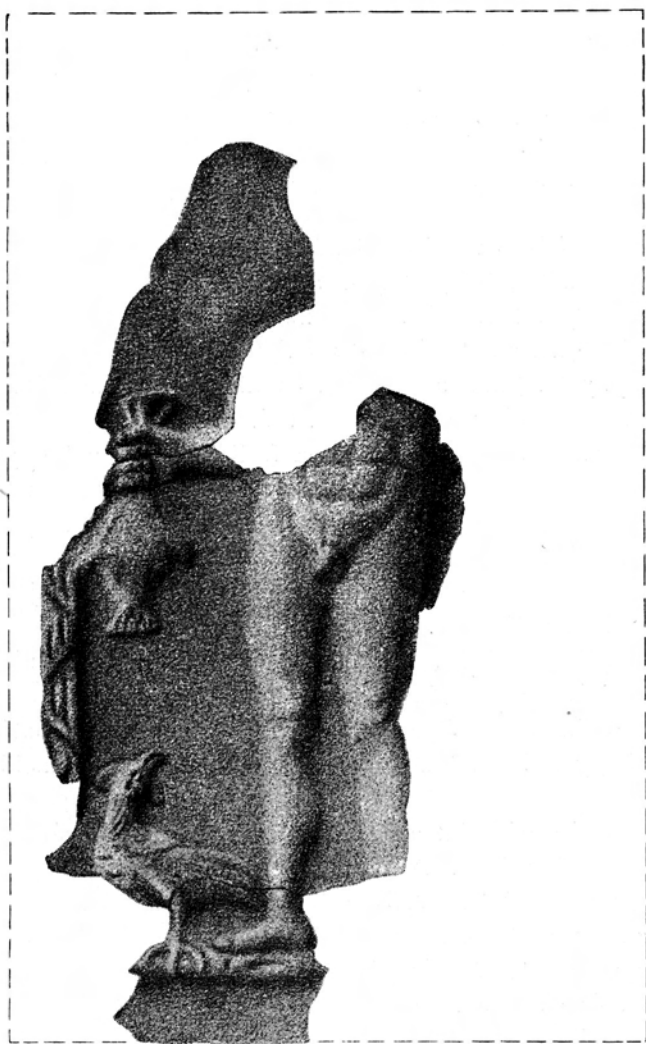
Az ezüst feldolgozásának példáit látjuk az ide iktatott, eredeti nagyságban reprodukált két rajzolatban. A 20. kép Fortunát ábrázolja, a 21. pedig Mercuriust. Mindkét táblát ásatásunk helyén találtuk 1891-ben.

A 20. ábra eredetije, mint Fortunának szentelt fogadalmi ezüst tábla, trébelt munka s majdnem egész fele megvan; magassága 12.5 cm., szélessége 9.5 cm., vastagsága pedig 0.2 cm. Ezen táblán a baloldali szélén egy, az egész magasságát elfoglaló csavart oszlop van. Az oszlop fején jobbra és balra egy-egy csigavonal látható, mely a jón izlésre emlékeztet. Az oszlop közepe táján ismét jón modorban van díszítve; ez utóbbi oltárt jelezhet. Ehhez közel áll egy körülbelül 10 cm. magas női alak, mely baljában a bőség szarvát tartván, Fortunát ábrázolhatja. Fürtös hajazata a fej tetején és a homlok jobb oldalán még megvan; az igen szép kifejezéssel bíró arcz hiánytalan; a nyakat utólagosan arany sodronnyal díszítette fel valamelyik jámbor római nő. A nyak mellett ugyanis két lyuk van fúrva az ezüst táblába és az arany sodrony azon átdugva, a tábla hátoldalán összekapcsolva; a bal váll egészen, a jobb csak részben van meg, innen kezdve hiányzik a törzsnek melle

* Hene, Beiträge zur dac. Geschichte. 16. 1. és 2. fig.

20. ÁBRA. FORTUNA. (RAJZ. SZONTAGH T.)

21. ÁBRA. MERCURIUS. (RAJZ. SZONTAGH T.)

és alsó része a csipőig, a honnan aztán épen maradt az egész jobb rész a lábbal együtt. Ruházatát az illető ezüstműves igen szép ráncokba szedte.

Az alak hiányzó jobb keze az oltár felé van irányítva; hiányzik a balkéz is, de helye a bőségszarv által határozottan meg van jelölve; ezen utóbbinak középső része épen maradt. A tábla bal oldalán ismétlődik a csavaros oszlop, mint azt egy kis részlet világosan mutatja.

A másik tábla (21. ábra), melyen Mercuriusnak képe van, az előbbinek párja, anyaga ugyanazon minőségű s bizonyára épp olyan nagyságu is lehetett. A jobb oldalon levő határoszlope képen egyenesen felfelé menő vonalokkal (canelirozott) és körültekeredző keskeny szalaggal van díszítve.

A tábla középső részén látható egy férfi-alak, melynek alteste a köldöktől mindkét lábtól teljes, a jobb láb egészen épen maradt.

Szemlélhetjük továbbá a jobb karnak egy részét a kézzel, melyben talán áldozatra szánt pénzes erszényt tarthatott.* Mercuriust éppen ilyen erszénynyel láttam a bécsi cs. és kir. régiségtár XIII. termében a XIV. számú szekrény 1070—1085. számai között.

Ugyancsak ezen erszény alatt a férfi jobb lábánál egy kakashoz hasonló madár van, melynek szeme részben Mercurius felé irányul, részben élénk tekintete által azt is elárulja, illetőleg mintegy jelzi, hogy a pénzeserszény erősen érdekli őt. A kakas, mint kora reggel kelő állat, valószínűleg arra vonatkozik, hogy Mercuriust a hajnallal és az alkonyodással azonosították.

A férfi-alak egészen meztelen, a köldökön felüli rész teljesen hiányzik. A két táblának kivitele oly gondos, részletes és szép, hogy például Mercurius kezujjain még a parányi körmök is láthatók; bátran mondható, hogy e két tábla a trébelésnek valóságos remekbe készült művei.

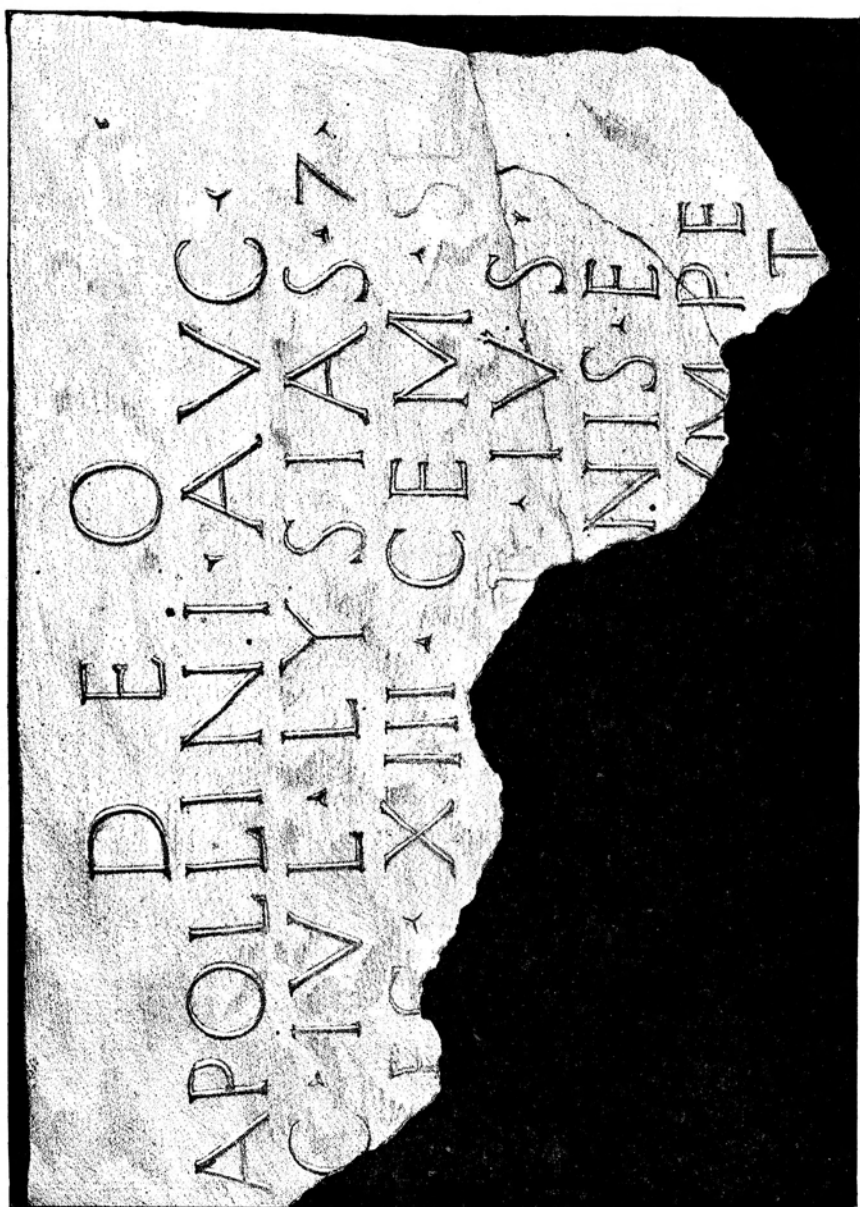
Ugy a kőfaragó, mint a szobrászati művek nagy számban vannak képviselve leleteink közt. A vármegyénkben felszínre került ilyenmű római faragványok különböző szakaszokra oszthatók, melyek közül néhány példányt csoportosítva, röviden bemutatok az érdeklődőknek, u. m.:

1. Az egyszerű, díszítés nélküli föliratos oltárok, fogadalmi táblák, sarkophagok és sírkövek.
2. Ugyanílynemű föliratos emlékek, de ornamentikával vagy más rajzokkal díszítve.
3. Reliefképek fölirattal vagy anélkül.
4. Egyszerű vagy kombinált szoborművek.

Az agyag minőségére nézve föltaláljuk itt a legkülönbözőbb árnyalatok egész sorozatát. Képviselve van ugyanis a durva szemű szürke, fehér, sárgás (könnyen elmálló) homokkő, a finomabb szemcsés csillámos

* Ilyenforma pénzeserszény képe van még az A. Baumeister, Denkmäler d. kl. Alterthums cz. mű I. köt. 679. l. München u. Leipzig 1885.

kárpáti homokkő, a durva szürke márvány, a szürke, fehér, finom szemcséjű sárgás, zöldes vagy kékes erekkel átjárt, keményebb, lágyabb márvány, sőt még a leghamarabb elromló kagylómárvány is, mely

22. ÁBRA. JUL. LYSIAS FOGADALMI MÁRVÁNY TÁBLÁJA. (FÉNYK. DR. CSERNI BÉLA.)

utóbbi, rossz minőségénél fogva, többnyire hiányos írást vagy képeket tartalmazó példákban maradt reánk.

Azon számos példányból, melyek vármegyénk területén felmerültek, természetesen csak néhányat közölhetek e helyen képen és írásban. Ezen itt közölt mutatványok közül csupán csak egy van idegen helyen,

t. i. a Mithrastábla (43. ábra), melyet a nagyszebeni bruckenthali muzeumban őriznek. Egy szobornak (39. ábra) holléte ismeretlen, egy csoportmű (36. ábra) pedig itt Gyulafehérvárt magánbirtokban van.¹ Négy darab (28., 30., 44. és 45. ábra) van a Batthyáneumban; a többi mind látható az alsófehérmegyei régészeti egylet muzeumában szintén Gyulafehérvárt.

Első sorban közlöm az egyszerű, külön dísz nélküli föliratos oltárok és sírkövek sorából vett példányokat; ide tartoznak:

1. Lysias centurio fogadalmi táblája (22. ábra). A kékes fehér márványból való tábla, mely 75 cm. hosszú és valószínűleg 52 cm. magas,

23. ÁBRA. ATILIUS EUTYCHES EMLÉKTÁBLÁJA. (FÉNYK. DR. CSERNI BÉLA.)

legvastagabb részén 5'5 cm.; a betűk 4'75 cm. magasak. A negyedik sorban a Severianae-hoz tartozó SE ki van vakarva. Az egész táblából csak 5 drb részlet van meg. Olvasása, kiegészítve, ez lehetne:

Deo Apollini Augusto | Cajus Julius Lysias centurio | legionis XIII. Geminae Se | verianae ius | su Apollinis e | m. arcum pe | cunia sua fecit.

A legio mellékeve: Severiana, Alexander Severus idejére mutat; de az e táblán talán bosszúból kivakart melléknév más föliraton Kr. u. 212. évből is előfordul; tehát Septimius Severus halála utáni időből is lehetne.² Találtuk a Kutyamál nevű szőlőben.

¹ Székéfalvi Szentmiklósy Jenő főgimn. tanár ur tulajdona. ² Fölir. gyűjt. 99. sz. a.

2. A G. Atilius Eutyches emléktáblája (23. ábra) szürkés színű kék eres finom szemcséjű márványból való, hossza 66 cm., szélessége 46 cm. és vastagsága 3,5 cm. A táblát az írással lefelé fordítva 19 darabra törve találták Maros-Portus felé egy szántóföldön; az utolsó sor közepe hiányzik, de a szöveg meglevő többi betűiből kiindulva, a kiegészítés lehetséges. A hiányzó rész »CVM ARCV«-val pótolandó, s ekkor a tábla szövege ez:

Jovi optimo maximo Bussumario | Gajus (?) Atilius Eutyches Augustalis, | Coloniae Apulensis pro salute | sua suorumque Omnium | exedram longam pedes XXX., latam | pedes XXV. cum arcu pecunia sua fecit.

Az utolsó sorban előforduló »suae fcit« hihetőleg a véső hibájából keletkezett, úgy, hogy a *fcit* szóból az E-t kifelejtván, azt az előbbi szóban levő A-hoz illesztette.

G. Atilius Eutyches valószínűleg felszabadított egyén s a felszabadítottak egyesülete előjáróságának tagja. Apulumban egy 30 láb hosszú és 25 láb széles, boltívvvel ellátott ülőhelyet, csarnokot építtetett saját költségén, hogy a nyert »Augustalis« méltóságáért háláját nyilvánosan lerója.

Érdekes, hogy a felszabadítottak testülete, mely tulajdonképpen itáliai intézmény, a dák városokban, Apulumban, Sarmizegethusában és Napocában is létesült; vannak római tartományok, mint például Afrika, hová ezen intézmény alig jutott el. Az Eutyches név a művészek köreiben, melyek rendszeren a fölszabadítottakból alakultak, igen kedvelt volt. A fölszabadítottak városi hivatalokat és méltóságokat nem viselhettek, de azért volt nekik az Augustalesből álló külön tanácsuk.

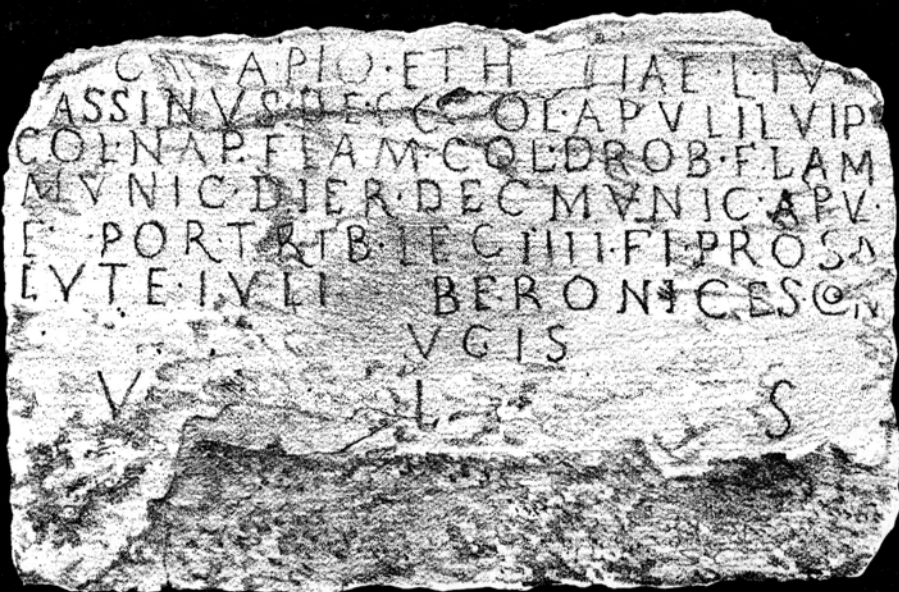
Az emléktábla a legjobb, legnagyobb Jupiternek van szentelve, kit itt Bussumarius jelzővel tiszteltek meg. Eddig hasonló jelzés Apulumból ismeretes ugyan,¹ de ott Bussumaro és nem Bussumario² van. Ezen jelző kelta eredetű s így e helyen Jupitert valamely kelta istenséggel azonosították. Eddigelé, tudtom szerint, ezen Bussumaro (rio) név csakis ezen említett, régebben a Corpus Inscr. Lat.-ban ismertetett³ és a mostan itt leírt táblán fordul elő, »Bussumario« azonban egy gallus pénzen is olvasható, hihetőleg valamely férfiu nevét jelezvén. Az emléktábla közelében kőszoborhoz tartozó férfi-fejet leltünk, mely hihetőleg a Jupiter Bussumarius szobor feje, melyről az imént tárgyalt emléktábla szövegében is szó van.

3. Igen érdekes a L. Julius Bassinus által Aesculapius és Hygeának szentelt hatalmas, durva szemcséjű mészkő tábla (24. ábra), mely 84 cm. hosszú, 52 cm. magas és 22 cm. vastag. Az 1898. év szeptember hóban került elő a lebontott Báthory-templom alapfalaiból. Ez egy újabb példa arra nézve, hogy Daciában általában, de különösen vármegyénk-

¹ Fölr. gyűjt. 22. sz. a. ² Ugyanott 23. sz. a. ³ Corp. Inscr. Lat. III. 1033. Fölr. gyűjt. 22. sz. a.

ben s főképpen Apulumban Aesculapiusnak és Hygeának nagyon sok főliratos oltárt és fogadalmi táblát szenteltek.

A municipalis tisztségek rendkívüli összehalmozása, melyeket a dedicáló Daciának déli (Dierna, Drobeta), valamint legészakibb (Napoca, Porolissum) római közigazgatásában, s azonkívül az apulumi municipiumban és coloniában viselt, tanúsítja, hogy az illető lovagi ranggal bírt, mert ilyenmő tisztségviselés csakis lovagi ranggal bíró egyéneknél fordulhatott elő, például a vám-, bánya- és adóbérlőknél, tehát egyáltalán oly egyéneknél, kik a területen a tőkevagyon képviselői

24. ÁBRA. JUL. BASSINUS FOGADALMI TÁBLÁJA. (FÉNYK. DR. CSERNI BÉLA.)

voltak. Ilyent látunk Julius Capito-ban, ki a vámvonalon fekvő összes városokban municipalis tisztségeket nyert. (Dessau, 1165 = Corp. Inscr. Lat. III. 753. suppl. 7429. sz. — V. ö. Domaszewski, Arch. epigr. Mittheilungen XIII. 135. f.; továbbá a conductor pascui salinarum et commerciorum. Corp. Inscr. Lat. III. 1209: e(quo) p(ublico), sacer(d)ot(i) arae Aug(usti), auguri et II-virali col(oniae) Sarm(izegetusae), augur(i) col(oniae) Apul(i), dec(urioni) col(oniae) Drob(etum) stb.

E főlirat olvasandó:

[Aes]culapio et Hygiae L(ucius) Ju[l(ius) | [B]assinus, dec(urio) col(oniae) Apul(ensis), II-vir | col(oniae) Nap(ocensis), flam(en) | munic(ipi) Dier(nensis), dec(urio) munic(ipi) Apul(ensis) | et Por(olissensis),

trib(unus) leg(ionis) IIII. Fl(aviae), pro sa | lute Juli(ae) Beronices con-
| [i]ugis | v(otum) l(ibens) s(olvit).

Az említett úr tribunus volt a legio IV. flaviában. (A »Tribunus« szó itt minden jelző nélkül áll a szokásos »tribunus militum« helyett, de ez előfordul még más helyeken is, például Corp. Inscr. Lat. III. 5630.) Ez felső Moesiának egyik legiója volt, melynek főhadiszállása rendszeren Singidunumban vala, de mint már említém, a daciai provinciával is időnként összekötetett, ha ugyanegy helytartó mind a két tartományt kormányozta, mint például M. Claudius Fronto a nagy german és sarmat háboru idejében Marcus Aurelius császársága alatt.

Itt tehát egy lovagi ranggal bíró emberrel van dolgunk, ki »militia equestris«-ét mint egy legio tribunusa fejezte be, azután pedig a közigazgatási pályára lépett.

Ugy járt ő is, mint számosan, mert a ki nem hozott magával különös tehetséget a katonai szolgálathoz, az többnyire nem emelkedett feljebb, hanem ugyanazon állomásban hagyatott, bármeddig szolgált is.

Föliratunk kelte is kitudható onnan, hogy Apulum egyúttal mint colonia és municipium van említve. Mindkettő Marcus Aurelius alkotásai; tehát ezen császár idejére esik. (Kr. u. 161—180.)

Láttuk ugyanis, hogy midőn Septimius Severus (Kr. u. 193—211.) az apulumi municipiumnak új szervezetet adott, akkor a municipium az ő kormányzása ideje alatt a »Municipium Septimium Apulum« nevet vette föl.¹ A Colonia Apulumot pedig Decius császár »Colonia nova Apulensis« név alatt újonnan alapította. Dierna (Ó-Orsovánál) e föliraton municipiumnak neveztetik, míg Ulpian azt mint Trajanus által alapított coloniát említi.² Ezen körülmény annyiban érdekes, hogy ez a Dierna helység, mely már különböző elnevezésekkel birt, ezen fölirat által most egy újat nyert. Így említi föl Ulpian: »In Dacia Zernensium colonia a divo Traiano deducta iuris Italici est.« Ptolemaeus nevezi *Διερρα*-nak,³ a Peutinger-féle táblán mint Tierna szerepel. Mehadiából való föliraton áll: »stationis Tsiernen(sis)«, s most hozzá jön még a »munic(i)pium) Dier(na)«.

Drobeta, vagy a Peutinger-féle táblák szerint Drubeta, Moesia hidfeje a Duna balpartján (Turnu-Severinnél), mely már Trajanus Dacia elleni háboruja előtt mint »Municipium Flavum« volt szervezve, Hadrianus császár óta (Kr. u. 117—138.) »M(unicipium) H(adrianum) D(robetensium) néven szerepelt.

Később felemlítettük Drobeta mint colonia; hasonlóképpen Napoca előbb municipium volt és csak azután lett colonia; éppen úgy áll Potaissa ügye is, mely Septimius Severus alatt előbb municipium nevet viselt és aztán később colonia lett belőle. A municipium Porolissum

¹ Corp. Inscr. Lat. III. 985. 1051. 1083. Fölir. gyűjt. 143. 18. 27. sz. a.

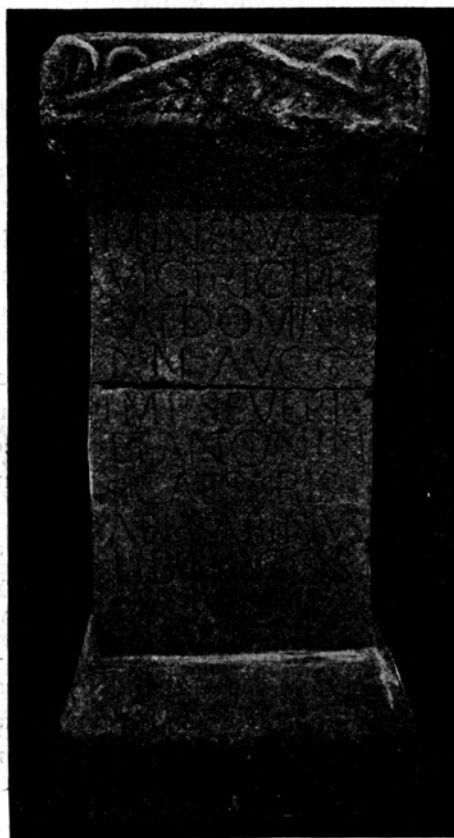
² Dig. 50. 15. 1; 8. — V. ő. Corp. Inscr. Lat. III. p. 169. és suppl. p. 1382.

³ Ptolem. 3, 8. 10.

csak az Antoninusok alatt virágzott föl mint a daciai prokuratorok székhelye.

Ezeknél fogva lehetséges, hogy Bassinus fölirata még a Kr. u. második évszázadból való; Caracalla idején tul (Kr. u. 211—217.) nem tehető, mert ekkor a legiók nevei nem igen fordultak elő a császár nevének jelzője nélkül.¹

Bassinus neje Julia Beronice; ez a név Titus barátnője Julia Beronice zsidó hercegleány által lett híressé. (V. ö. Friedländer,

25. ÁBRA. AELIUS SABINUS OLTÁRA.
(FÉNYK. DR. CSERNI BÉLA.)

az oltárnak ezen egész oldala, durván van megfaragva; úgy látszik, fal mellett állott.

Az oltárt fekvő helyzetben, falromok közt, ketté törve találtuk; jelenleg a régészeti muzeumban van Gyulafehérvártt;² olvasása ez: Minervae | Victrici pro | sal(ute) Dom(i)no(rum) | NN(ostrorum) Augg(ustrorum) | Imp(eratoris) Severi | et Antonin(i) | Caesaris | Ael(ius) Sabinus | libr(arius)

¹ Az ellenkezőre vonatkozólag egyetlen példa van az Ovilavából való föliraton, Corp. Inscr. Lat. III. 5630. Fölr. gyűjt. 23. sz. a.

² Fölr. gyűjt. 113. sz. a.

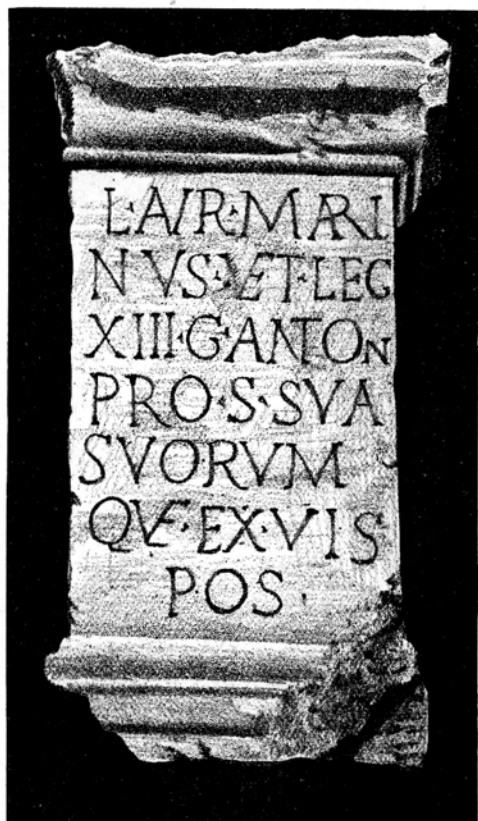
Sittengeschichte III. 71. stb.) A Beronice szóalak Beronice-vel váltakozva használtott az ismeretes aegyptomi katona-állomásnál is, mely ugyanazt a nevet viselte.

4. A föliratokkal ellátott igen számos kő oltárok közül fölemlitem első sorban a Minerva Victrixnek szenteltet (25. ábra). Ezen oltár 1895. október 15-én a régészeti egyesület ásátásainak területén találtatott. Az oltár finom szemcséjű homokkőből készült; teljes magassága 97 cm., alsó és felső lapja négyzetben van 42 cm.-nyi oldalhosszával, a fölirást tartalmazó oszloprész 53 cm. magas és 32 cm. széles, hosszukás négyszögben; az alsó és felső párkányzatok egyenlően 11+11 cm.-nyi magasak. A felső párkányzat három oldala a képen látható díszítéssel van ellátva; a negyedik oldal, mint

CO(n)s(ularis) | V(otum) S(olvit) M(erito) |. Az oltárt följánló Sabinus Aelius, »librarius consularis«, azaz számvivő altiszt (írnok) volt Dacia helytartója irodájában, s Minerva Pallas-nak, itt »Victrix« jelzővel, mint az altisztek védistennőjének, a két császár Septimius Severus és Antoninus (Caracalla) jólétére emeltette.

Septimius Severus idősebbik fiát Caracallát Kr. u. 196-ban Antoninus Caesar név alatt trónörökösének nevezte ki. Innen a 4-ik sorban az »NN. AVGG«. A két G a »duorum imperatorum«-nak veendő, mert mikor Severus ifjabbik fia Geta is »Caesar« lett, akkor a fölírásokon »AVGGG« fordul elő, mi a három együttes Caesarra vonatkozik. Ezen NN. AVGG-ból a fölíratos oltár keletkezési ideje is meghatározható. Septimius Severus ugyanis fiát Caracallát Kr. u. 196-iki évben Antoninus Caesarnak nevezte ki, s az a 198-ik évben már Augustus címmeel tiszteltetett meg, minélfogva ezen oltár Kr. u. 196—198-ik évek közt készült.

5. Igen jó állapotban van és szép a L. Aurelius Marinus oltára is, melyet 1898-ki szeptember hóban a lebontott Báthory-templom alapfalaiban találtunk (26. ábra). Ez szép sárgás fehér, kék eres márványból készült. Magassága 50 cm., szélessége 23 cm., vastagsága pedig 14 cm. Lucius Aurelius Marinus, a XIII. Gemina Antoniniana legiónak veteranusa, valamely álmokép folytán saját és az övéi jólétéért emelte ezen oltárt, mely Antoninus (Caracalla, Kr. u. 211—217.) idejéből való a mint ezt a legio mellékneve: »Antoniniana« mutatja.¹

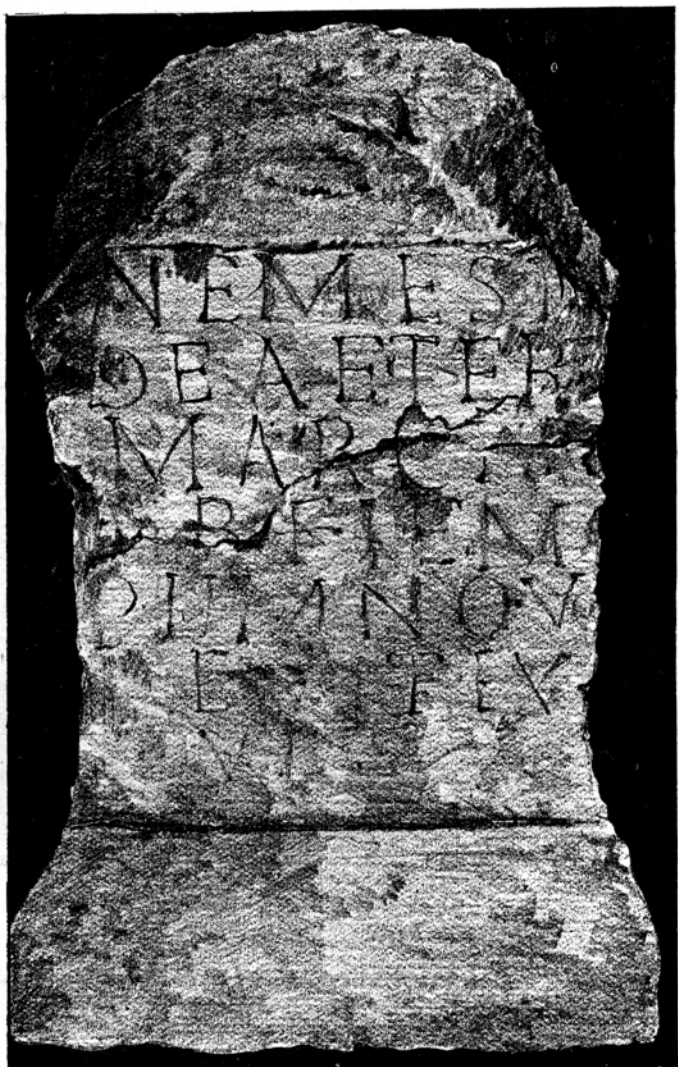
26. ÁBRA. L. AURELIUS MARINUS OLTÁRA.
(FÉNYK. DR. CSERNI BÉLA.)

E név: »Aurelius Marinus«, vidékünkön gyakran tűnik föl. Ilyent olvasunk a Corp. Inscr. Lat. III. 989. sz. a.: »M Aur(elius) Marinus vet. leg. XIII. G. ex voto posuit.«² Suppl. 7900. sz. a.: [A]ur(elius)

¹ Fölr. gyűjt. 218. sz. a. ² Ugyanott 96. sz. a.

Marin(us) . . . Sarmizegetusában stb. Olvasása bővebb magyarázatra nem szorul.

6. Egyszerűbb a Terentius Marcianus oltára (27. ábra). Ez durva homokkőből való, 64 cm. magas, 33 cm. széles és 15 cm. vastag; az írás területe 36 cm. magas, 32 cm. széles, a betűk 4 cm. magasak.

27. ÁBRA. TERENTIUS MARCIANUS OLTÁRA. (FÉNYK. DR. CSERNI BÉLA.)

Ezen oltárt az 1897-ik év november 22-én találtuk a régészet egylet ásatási területén.

A kissé elkopott fölíratnak az olvasása a következő:

Nemesi | Deae Ter(entius) | Marc(i)an[u] | s b(ene)f(iciarius) tem |
plum a novo | fecit ex | viso.

Terentius Marcianus beneficiarius, tehát oly legionarius, ki parancsnoka különös kegyéből a nehezebb munkák teljesítése alól (sánczépítés, vízfordás, lovak etetése stb.) fel volt mentve. Nemesis istennő tiszteletére templomot vagy szentélyt építtetett. Nemesisnek általában és legtöbbször katonák voltak a tisztelői.¹

7. Nagyon épen van föntartva Aurelius Chrestusnak a Batthyáneumban Gyulafehérvárt őrzött föliratos oltára (28. ábra), mely a Bonus Puernek van szentelve.² A Bonus Puer a Mithras isten-tiszteletnek mellékleteképpen szerepelt és azonos a Bonus Puer Posphorussal, mely a hajnali csillag, vagy általában a reggeli derengésnek jelképe. Az oltár szép fehér, finom és tömött márványból való, 60 cm. magas és az írás területén 22 cm. széles.

8. Kevésbé szép és durva homokkőből készült oltárt szentelt Julius Crysampelus a legjobb és legnagyobb Jupiternek (29. ábra).

1899. február 3-án találtatott a Kutyamál nevű szőlő-hegy oldalán feltárt római temetkezési helyen. Az oltár magassága 66 cm. és az írás táján 26 cm. széles. A betűk különböző nagyságúak s magasságuk változik 4, 5 és 6 cm. közt, mi annak a jele, hogy a felületes mesterember vésés közben ez alkalommal nem használta a szokásos vonalzást. A szöveg következőleg olvasandó:

J(ovi) O(ptimo) M(aximo) | Jul(ius) Cr- | ysampe | lus V(otum) L(ibens) P(osuit).³

9. A fölirattal ellátott fogadalmi domborművek közt igen csinos van Apulumból (Maros-Portus). Találták az 1836-ik év előtt. — Ezen fogadalmi táblát, mely szép fehéres márványból készült, Aurelius Vitalis

28. ÁBRA. AURELIUS CHRESTUS OLTÁRA.
(FÉNYK. DR. CSERNI BÉLA.)

¹ Fölir. gyűjt. 178. sz. a. L. dr. Kuzsinszky Bálint, Nehány szó Nemesis cultusáról. Archäol. Értesítő XVIII k. 1898. 385—388. l., hol a Batthyáneumban levő Nemesis dombor képe is közöltetik. ² Fölir. gyűjt. 89. sz. a. ³ Fölir. gyűjt. 506. sz. a.

a saját és az övéi jólétéért szentelte a legjelesebb Apollo istennek. E márványtábla ez idő szerint a Batthyáneumban van.*

Az ábrázolat közepét Apollo foglalja el, ki kondorhaju ifju alakjában igen csinosan van kivésve (30. ábra). Az általánosabban alkalmazott meztelen alak hátán kis köpeny (chlamys) van. Balkezeben lyrát, jobbjaiban delphin alakú pálczát tart a lyra pengetésére; jobb oldalán látható egy griff, mely golyóra vagy kerékre teszi egyik mellső lábát, baloldalán egy sas áll.

Az alsó párkányon olvashatjuk a dedicatiót: Deo Apollini prastantissimo (praestantissimo?) Aurelius Vitalis pro se suisque, libens posuit.

A kissé vaskos, de különben igen jeles kivitelű dombormű 42·5 cm. magas és 21 cm. széles.

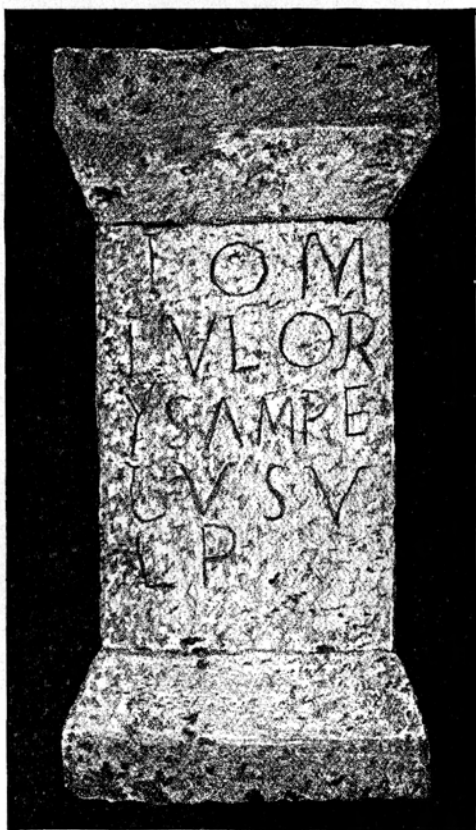
10. A fölrattal és domborművel ellátott sírkövek közül egy, bár hiányos, de igen érdekest közlünk e helyen (31. ábra).

E mű balfelének csak felső része maradt reánk. A meglevő rész magassága 1·23 m., szélessége 53 cm., vastagsága 14 cm.

Az 1898-ik év szeptember havában a lebontott Báthory-templom alapfalaiából került elő, s úgy látszik, hogy az akkori építőnek a kő igen nagy volt, miért is barbár módra ketté vágta, hogy annál kényelmesebben helyezhesse az alapfalba; a másik felét a lebontott falak maradványai közt hasztalanul kerestem.

E sírkövön van egy csavart oszlop által hordott díszített félkör alatt, babérkö-

szorúval övezett körmélyítés, melyben eredetileg két mellkép volt; a letört jobb mellkép valószínűleg férfit ábrázolt. A női alak az aránylag durva homokkőből eléggé gondosan van kidolgozva. Nevezetes rajta két nagy — bojthoz hasonló — fibula és a jobb kezében levő sajátágos alakú kulcs, mely a jó és gondos házi asszony szimboluma.

29. ÁBRA. JUL CRYSAMPÉLUS OLTÁRA.
(FÉNYK. DR. CSERNI BÉLA.)

* Fölr. gyűjt. 95. sz. a.

A mellképeket körülzáró babérkoszoru alatt foglal helyet a fölírat, melyben a betűk formája is a ritkábbakhoz tartozik; az archai írásra emlékeztet. E. Le Blant, 1896—1897-ben a *Revue archéologique*-ben hasonló ritka formájú betűk egész sorozatát állította össze.

E síriratot így lehetne olvasni: D(is) [M(anibus)] | L. Atius?
A | C. Fl. Kaut? | vixit an(nos) XXXI.*

30. ÁBRA. AURELIUS VITALIS FOGADALMI DOMBORMŰVE. (FÉNYK. DR. CSERNI BÉLA.)

11. A fölírat nélküli reliefművek közül közlünk e helyen egy vadászatot ábrázoló domborképet, mely a compositiója miatt igen érdekes (32. ábra). A 17 cm. magas, 14 cm. széles és 1 cm.-nél valamivel vastagabb tábla csillámmal kevert szürkés márványból való. Látunk rajta egy thrák lovast lengedező chlamyssal s szurásra készen tartott lándzsával. A ló alatt van egy ugató, de egyúttal visszariadó — szü-

* Fölr. gyűjt. 523. sz. a.

kölő — kutya s vele szemben egy előugró vadkannak mellső része. A ló előtt egy beburkolt primitív kivitelű emberi alak, s a ló mögött egy férfi-alak, mely a ló farka után kap.

31. ÁBRA. RÓMAI SÍRKŐ TÖREDÉKE. (FÉNYK. DR. CSERNI B.)

egy férfiú és egy nő háromlábú asztal (tripus) mögött igen szorosan egymás mellett ül, vagy inkább talán áll. Az asztal lábai alant tigris- vagy oroszlán-lábban végződnek, a lábak csinosan, térdalakulag görbülnek meg s a két alak ruházatának ránczozata is meglehetősen vissza van adva; de az asztaltábla, a távlat föltűnően hiányos, sőt rossz alkalmazása miatt,

Ezzel teljesen meg-
egyező márvány dom-
borművet láttam Nagy-
Szebenben a brucken-
thali muzeum régészeti
osztályában, csak hogy
ezen kép valamivel na-
gyobb a miénknél és
a kidolgozása is jobb
mesterre vall. Ott is
megvan a thrák lovas,
az alatta levő kutya
és tisztán kivehető vad-
kan; a ló mögött a ló
farkát megfogó férfiú
és a ló előtt álló, jobb
kezét felemelő női alak,
mely balkezevel ruhá-
ját tartja össze. Ez a
kép Apulumból való
és még a harminczas
években került a bruck-
enthali muzeumba.

Hasonló, de még na-
gyobb márvány dom-
bormű van az alsó-
fehérmegyei régészeti
muzeumban, melyen a
lovas alatt futó nyul
és az azt űző kutya
látható.

12. A távlat leg-
primitivebb felfogását,
illetőleg alkalmazását
látjuk egy durva ho-
mokokból készült bas-
relief-képen, melyen

teljesen függélyesen van állítva, úgy, hogy felületes megnézés mellett első pillanatra nem asztaltáblának, hanem paizsnek vehető. Az asztalon levő evőeszközöket is, az előbbiben említett hiba miatt, madártávlatból látjuk; van itt három edény, melyek közül egy nagyobb tál és egy mélyebb kerek edény tisztán megkülönböztethető; az asszony előtti edény talán tányér. A kép 60 cm. magas, 30 cm. széles és 10 cm. vastag; alsó részén téglány alakú mélyítés van kifaragva, ez talán fölírat

32. ÁBRA. THRÁKLOVAS VADÁSZ. (FÉNYK. DR. CSERNI BÉLA.)

számára készült, mely azonban elmaradt. A »coena«-val általam jelölt basrelief a várban egy falba volt beépítve; most az alsófehérmegyei régészeti muzeumban talált helyet.

Az asztalnak teljesen ilyforma távlat nélküli ábrázolását láttam 1899-ben Budapesten a Magyar Nemzeti Muzeumban és pedig a nagy csarnok külső bejáratától jobbra álló relief-kövön és 1900-ban Regensburgban a használaton kívül helyezett Szent Ulrik templomban, mely jelenleg régészeti muzeumul szolgál, hol egy reliefképes kő oltáron,

pamlagon nyugvó nő előtt, hasonlóan függélyesen rajzolt három lábu asztallap van.

Ezekből látható, hogy a távlatnak e ferde fölfogása nem csak véletlenül s csak egy szobrásznál fordult elő, hanem a legkülönbözőbb

33. »COENA« BASRELIEF. (FÉNYK. DR. CSERNI BÉLA.)

helyeken létezett, tehát egy bizonyos időszak tulzásig vitt secessiós izlésének felel meg.

13. A reliefművek közt igen gyakran akadunk a szőlőlevelek és fürtökkel ellátott szőlőtők vagy venyigék ábrázolására. – Ily-

nemű, három oldalon relieffel ellátott kő emléknek képét mutatja a 34. ábra.

Ez homokkőből való oszlop, mely valószínűleg ház- vagy kertfal mellett állott, mert az egyik oldala kidolgozatlan. Az igen szép kivitelű rajzokkal ellátott oszlopnak magassága 118 cm., szélessége 41 cm., vastagsága pedig 40 cm. A mellső oldalon szakállas fej van, alatta pedig többfelé elágazó szőlőtő és venyigék, szőlőfürtök- és levelekkel. A két oldallapon szigonyos delphineek láthatók. A reliefek hajtott párkánnyal vannak körülvéve.

A fej a Mars- és Faunussal rokon Silvanusra emlékeztet, ki az erdők, nyájak és kertek védőistene volt.

Ezen reliefmű is 1898-ki szeptember hóban a lebontott Báthory-templom alapfalaiból került elő s jelenleg szintén az alsófehérmegyei régészeti muzeumban van.

14. Hasonló érdekes, tömör márványból készült, hatalmas párkányszat képét mutatja a 35. ábra. A párkányszat hossza 73 cm., magassága 65 cm. és vastagsága 54 cm. A téglányszerű mező közepén evezőlapátot tartó tritonpár van. A férfiú balkezét a nő jobb vállára teszi. Altestük nádlevelekkel van fődve s hatalmas, csavart kigyófarkban végződik. A párkány kidolgozása egyszerű, de az alakok igen csinosan és arányosan vannak vésve. Katonai földmunkálatok alkalmával került fölszínre a várterületen már régebbi időkben; jelenleg az alsófehérmegyei régészeti muzeumban van.

15. Az önálló szoborművek közül e helyen bemutatok egy gyermekcsoportot (ikrek?) (36. ábra), mely márványból készült, Maros-Portuson ásták ki a földből, és mint már említém, magánbirtokban van.

A 41 cm. magas csoport két egyenlő korúnak látszó gyermeket ábrázol, melyeknek altestét ruhaféle kelmedarab fődí; átölelve tartják egymást, a bal, illetőleg jobb kéz előre nyujtva s egymásba fogóz-

34. ÁBRA. SILVANUS-OSZLOP.
(FÉNYK. DR. CSERNI B.)

kodva, ütemszerűen előrelépni látszanak, mintha tánczra készülének. Kissé vaskos testük elég csinosan van kidolgozva, de tömzsiségük a barokk stílus is emlékeztet, s későbbi időkben származottaknak lehetne tekinteni, ha éppen a lelőhely, Maros-Portus, római eredetük mellett nem szólana.

16. Apulum fénykorából való római császár szobrát mutatja a 37. ábra, melyet Hene Ferencz Marcus Aurelius császár szobrának tartott.* Ellenben a Szilágyi Sándor-féle Magyar Nemzet Történeté-ben, hol a CXXXIII. lapon levő rajz az én fényképem után készült, a szerző azt mondja, hogy e szobor valószínűleg Pescenius Nigert vagy Clodius Albinust ábrázolja.

35. ÁBRA. TRITON-CSOPORT. (FÉNYK. DR. CSERNI BÉLA.)

Ezekre vonatkozólag kockáztatnom kell azon véleményyt, hogy ezen szobor sem Marcus Aurelius, sem Pescenius Niger vagy Clodius Albinus császárokat nem ábrázolja, mert Marcus Aurelius (Kr. u. 161—180.) feje az összes képeken és pénzeken, melyeket láttam, keskenyebb arcú, és szakálla két oldalon valamivel hosszabb, mint középen, míg ezen szobor (37. ábra) teltebb arcú és a szakálla is tömören kerekded. (H. ö. Marcus Aurelius szobrával, Baumann, Denkmäler des klassischen Alterthums I. 236. l. és Szilágyi Sándor, A Magyar Nemzet Története, Budapest 1895. I. kötet CVII. lapon levő képpel.) Pescenius Niger és Clodius Albinus sem hasonlítanak e szoborhoz s aztán igen valószínűtlen, hogy Caius Pescenius Nigernek, ki Kr. u. 193—194. évben Septimius Severusnak csak ellencsászára, s a kényelem és élvhajászat embere volt, ily díszes szobrot állítottak volna Apulumban.

Ugyanaz vonatkozhatik Decius Clodius Abinusra is, ki Septimius Severus által caesarra tétetett csak azért, hogy Pescenius Niger köny-

* Hene X. Ferencz, Beiträge zur dacischen Geschichte. Nagyszeben, 1836. 166—168. .

nyebben legyen legyőzhető, s éppen azért Rómában érmekeket verettek arczképével; de vajjon minő okból állítottak volna Apulumban szobrot Clodiusnak, ki Kr. u. 193—197. években csak mint ellencsászár szerepelt Galliában, hol végre Lyon táján egy bösz csatában elesett?

Véleményem szerint e szobor (37. ábra) valószínűleg Antoninus Piust ábrázolja (Kr. u. 137—161.) s az álló tábornak díszszobra lehetett. (H. ö. Baumeister, Denkmäler des klassischen Alterthums I. k. 86. lapon levő képpel.) Ismeretes, hogy Antoninus Piusnak nagy érdemei voltak az apulumi tábor ügyeinek intézése és építkezései körül.

Ha azonban e szobor nem Antoninus Piust ábrázolná, akkor csakis Hadrianus császárra lehetne gondolni e kép szemlélése alkalmával; mert összehasonlítván ezt Hadrianus császárnak a nápolyi muzeumban levő mellszobrával, a frappans hasonlatosság tüstént feltűnnék. Nemcsak az arcz, a hajazat és a szakáll, de még a páncél, díszítésével együtt, és a bal vállán megerősített köpeny ránczozata és modora is majdnem ugyanaz, a szóba hozott két szobron. (H. ö.

Szilágyi Sándor, A Magyar Nemzet Története, Budapest 1895. I. kötet CIII. lapon levő képpel.) Szobrunk tehát minden esetre a Kr. u. 117—161. évekből való; erre vall a páncél és ruházata is.

Az életnagyságu szobor finom márványból való, a meglevő rész pedig 150 cm. magas; erősen meg van csonkítva, mert mindkét keze hiányzik a felső karig, ugyszintén a két láb is csak a térdtől van meg. A szintén erősen megcsonkított arcz kifejezése igen szelid és a szívjóságát árulja el. Hajazata babérkoszoru nélküli és kevésbé gondozott, szakálla a bölcsre emlékeztet; dereka páncélba van öltöztetve, melyen koszorúval körülvett meduzafej van. A szobor

36. ÁBRA. GYERMEKSOPORT.
(FÉNYK. DR. CSERNI B.)

valamihez volt támasztva, mit azonban már nem lehet alaposan kimagyarázni. Lelhelye (azaz Portus vagy Gyulafehérvár városa?) és ideje ismeretlen, jelenben az alsófehérmegyei régészeti muzeum tulajdona.

17. Igen szép női szobrot (38. ábra) leltek 1894-ben a várterületen eszközölt katonai hidászati gyakorlatok alkalmával. E szobrot a lelőhelyről egyenesen átszállították az alsófehérmegyei régészeti muzeumba. A szobor finom szemcsés, kékes fehér márványból való; feje hiányzik, a meglevő rész 155 cm. magas. Öltözete igen tanulságos példa az előkelő női ruházatra nézve.

Azon célból, hogy e szép s kiváló arányossággal faragott szobornak ruházatára vonatkozólag minél tisztább képet alkothasson önmagának az érdeklődő olvasó, ide iktatok néhány megjegyzést az akkori előkelő női ruházatról általában.

Éppen úgy, mint a férfiak, a nők is kettős tunikát viseltek, t. i.

37. ÁBRA. ANTONINUS PIUS SZOBRA.
(FÉNYK. DR. CSERNI BÉLA.)

egy alsót (*tunica interior*), mely ujj nélküli, a térden alá nyuló ingnek tekintetű; ez meglehetősen szorosan a testhez álló volt s rövidsége miatt öv nélkül viselték. Ezen felül csak egy finom bőrből készült mellszalagot (*mammilare, strophium*) használtak az erősebb testalkatu vagyis kövérebb nők, a mai mellfüzőnek megfelelőleg. Az alsó tunikára vették föl a ránczban gazdag, hosszú stolát. Ez egy oblong, mindkét oldalán felső részében felvágott ing, melynek nyitott végeit a vállon csattal vagy fibulákkal tartották össze.

A mell alatt alkalmazott öv a testhez szoritotta a stolát és az öv mögött felhuzatott a stola annyira, hogy ily úton megrövidítve, annak alsó széle csak a földig ért és alól a lábak alig látszottak ki. Ha az alsó tunika ujj nélküli volt, akkor a stolát látták el ujjakkal. A nő felső testét ránczokban gazdag toga alaku köpeny (*palla*) fődte.

A nő hátára eső ránczozat fátyolszerűen a fej hátsó részére volt felhúzva és onnan lecsüngvén, befedte a két kart, sőt a kezeket is, a mint azt a 38-ik ábrán látjuk.

A munkának finom kivitele, a kecses és természetű ránczozat, a kelmének áttetszősége mind kiválóan jeles művész kezére vall.

Ezen 38-ik ábrán látható ruházathoz hasonlót mutat ifjabb Agrippina egyik márvány szobra is, melyen még a test állása és

a kezek tartása is teljesen megegyező a mi képünkön látható szoborével.¹

18. A 39-ik ábrán bemutatjuk egy római császárnak vagy előkelő római katonatisztnek szoborképét. Fasching P., Benkő és utánuk Hene X. Ferencz szerint ezen szobor jóval az 1820-ik év előtt találtatott Apulum romjai közt és benne Decebalus képét látták azért, mert a szobor feje hiányzott, s ők azt vélték, hogy a győztes rómaiak győzelmük

38. ÁBRA. NŐI SZOBOR.
(FÉNYK. DR. CSERNI BÉLA.)

39. ÁBRA. RÓMAI CSÁSZÁR,
VAGY ELŐKELŐ KATONATISZT SZOBRA.
(FÉNYK. DR. CSERNI B.)

jeléül hatalmas ellenük szobrának fejét letörték, vagyis őt magát jelképileg lefejezték.²

Ezen naiv felfogás kétségtelenül tévedésen alapul, mert a szobor öltözete tiszta római jellegre vall.

Decebal képei, melyeket láttam, semmi esetre sem egyeztethetők meg ezen szoborral. A letört fej egyáltalán semmit sem bizonyít a mondotakra vonatkozólag; mert a Daciában lelt szoborművek legtöbbjének hiányzik a feje, s gyakran a végtagjai is megcsonkultak.

¹ L. Ernst Guhl és Wilh. Koner, Das Leben der Griechen u. Römer. Berlin, 1876. 615. l. 471. ábra.

² Hene X. Ferencz, Beiträge zur dac. Geschichte. Nagyszeben 1836. 62. l.

Ezen jelenség leginkább a rómaiak után betört barbár népek vandalismusának tulajdonítható.

E szobormű jelenlegi holléte ismeretlen.

19. 1898-ik szeptember hóban a volt Báthory-templom lebontása alkalmával a 40-ik ábra által képviselt márvány szobor törzsét találtuk az alapfalakba beépítve. E szobornak meglevő része 102 cm. magas. Ruházata igen világosan mutatja a római előkelő férfiak viseletét, s valamely nagy úrnak szobra lehetett. Én előszeretettel »consul«-nak nevezem; lehetséges, hogy consularis ranggal bíró egyént ábrázol. Balkezeben pergament tekercset tart, melyre jobb kezével rámutat, tehát valami császári vagy városi magasabb hivatalnokra vall; de császári szobor is lehet, mert Lucius Verus császárnak egyik szobrán majdnem ugyanazon ruházat látható; jobb kezében az is tekercset tart. (Guhl Ernst u. Koner Wilh., Das Leben der Griechen und Römer nach antiken Bildwerken, Berlin 1876. 608. l. 469. ábra.) A ruházat az ó-római divatot árulja el, a mennyiben a toga a mellen csak szűk ránczozatot mutat, míg az újabb római divat szerint a mellen bő ránczozat volt, úgy, hogy a ránczok közé kisebb tárgyakat el lehetett rejteni. (V. ö. Quintilianus XI. 3, 137.) E szobortörzs jelenleg az alsófehérvármegyei régészeti muzeumban van.

40. ÁBRA. RÓMAI URNAK SZOBRA.
(FÉNYK. DR. CSERNI BÉLA.)

20. Sajátságos, Janus-fejre emlékeztető szobrot vagy mellképhez tartozó fejet mutatok be a 41. és 42. ábrákban. A 18 cm. magas fej durva homokkőből való. 1899-ben találtuk a Kutyamál nevű szőlő-hegy oldalán kitárt római temetkezési helyen. Jelenleg az alsófehérvármegyei régészeti egylet muzeumában van. A vastag nyakon ülő fej hátsó részén oly dudorodás van, mely arra enged következtetni, hogy ott még egy arcz, és pedig szakáll nélküli, azaz női arcz volt. A nyak

jobb oldalán levő barázda is mutatja, hogy a nyak két részre volt osztva, s hátsó része egy másik arczhoz tartozott. Az arcz kifejezése komoly, majdnem fájdalmas; a kidolgozás gyengén közepszerű. Janus (Geminus, Bifrons, Biceps, két arczu, jelzőkkel) a rómaiaknál befolyással bírt az egész emberi életre; ő nyitotta ki és zárta be az olympust, az eget; tehát vonatkozással bírhatott a halottakra, miért is ezen fej lelőhelye, a temető, ilyenmő vonatkozásból kiindulva, némileg igazolja következtetésemet.

21. A Mithras isten tisztelete, mely majdnem általános vélemény szerint Perzsiából jött át Európába, főleg Görögországnak egyes helyein karoltatott föl Nagy Sándor ideje óta.

41. ÁBRA. JANUS-FEJ ELŐLRŐL.
(FÉNYK. DR. CSERNI B.)

42. ÁBRA. JANUS-FEJ OLDALRŐL.
(FÉNYK. DR. CSERNI B.)

Pompejus idejében átültették Rómába is, de elősegítették ezen istentisztelet terjesztését a rómaiak keleti hadjáratai és maguk a császárok is, kik az imádott Sol invictus védelme alatt állóknak képzelték magukat, sőt tovább is mentek, mint például Aurelianus császár, ki egyenesen ez istenség földi helyettesének is tartotta magát; így aztán a római hadsereg útján tisztelete a római birodalom különböző tartományaiába is átment. A meglevő számos emlékkövek, reliefek és fölíratokból következtethető, hogy e titokteljes isten imádása, főleg a Kr. u. második század óta, itt Daciában is általánossá vált.

Mielőtt azonban az e helyen közölt három Mithras-kép leírására áttérnék, szükségesnek vélem előbb még egyet-mást szólni ennek a sajátságos istenségnek a tiszteletéről.

A Mithras hitének tulajdonképpeni jelentősége még mai napig sincs kellőleg meghatározva; sőt a Mithras szó magyarázata sem elég

biztos, hisz még a név írása is eltérő; mert sokan Mithras-nak, sokan pedig Mithra-nak írják.

De a tárgy meghatározását bonyolodottabbá teszi még az is, hogy az egy más isteni tisztelettel, a phrygiai Tauroboliummal, sokféleképpen érintkezik. Mig a Mithras-tiszteletben Mithras ifju a bikát legyőzi, addig amabban oroszlán a bika legyőzője.

A relief-emlékek majdnem mindig és mindenütt ugyanazonosak, t. i. az ifju napisten bikát öl, mely tetthez hozzájárul a bika vérének nyaldosó kutya, a nemzőrészt megátadó skorpió és a kigyó, mely utóbbit különbözőképpen látjuk ábrázolva, majd mint a bika vérének szivót, majd mint a bika mellett a földön elnyulót. Ezen utóbbi helyzet megvilágítására szolgál például a borghesi Mithras-relief Párisban a Louvreban. Mithras mellett jobbról egy ifju áll felfelé emelt égő fáklyával (a nappal), balról egy más ifju lefelé tartott fáklyával (az est).

A Mithras-emlékek rendszeren négyszög vagy téglány alakú táblák, melyek itt-ott felül le vannak kerekítve. A tulajdonképpeni reliefet keret veszi körül, mely választó vonalakká megy át, ha a kép több részre oszlik. A keret alsó, felső, vagy esetleg mindkét részére szokták vésni a dedicatiót.

A közép helyet, bármily egyszerű legyen is a csoportozat, mindig a bikaölés jelenete foglalja el, tehát állandónak nevezhető kisérétével. A főalak maga az istenség a görögösített ázsiai öltözetben. Dúshaju fejét phrygiai sipka fűdi; felső testén rövid, rendszeren ujjatlan, egyszer vagy kétszer átkötött tunikát visel, lábszárán gyakran bő nadrág, lábfejein néha csizma vagy cipő. Vállain széles köpeny, mely a heves mozdulat következtében a levegőbe röppent.

Az istenség alakja mindig erőteljes ifju s a képeken a jobbra tartó bikát ennek hátára térdelve teríti le.

A bika hatalmas nagy állat, s támadójának heve és ereje által a földre terítettett, vagy térdre esett, miközben a jobb hátsó lába kisikamodott, míg a bal teste alá került. Elő lábait térdben hajlítva érik a talajt, farkát tehetetlen dühében és kinjában magasra emeli vagy oldalait csapdossa azzal.

Az ifju istenség baljával térdel az állat hátán, míg jobb lábszárát ellenfelének kifordult jobb, hátsó csükkére támasztja, hogy annál biztosabban sujthassa le hosszú, széles törével. Fegyverének tokja rendszeren a köpeny fölött lebeg.

E jelenetnek részesei még rendszeren a felugró kutya, az istenséget védő kigyó, a bikát megátadó skorpió s az istenség köpenyére ülő holló. Jobbról és balról a már említett fáklyások foglalnak helyet. Öltözetük teljesen megegyezik az istenségével. Lábaik rendszeren keresztbe vannak vetve.

Cauti jelzővel is ellátták Mithrast, mely annyit jelent, mint »szeretett«. Így nevezi G. Herennius Hermes, midőn »Cauti« ajánlással szentelt fogadalmi oltárt Mithrasnak.*

* Corp. Inscr. Lat. III. 994. Fölir. gyűjt. 68. sz. a. Király Pál, Apulum. Kolozsvár 1892. 352. l.

A Mithras-mysteriumokat (Coracia) a rómaiak a tavaszi napéj-egyenlőségi időszakban ünnepelték és pedig eleinte barlangokban, később a Mithras tiszteletére épített templomokban.

Azon szertartások, melyek a Mithras hiveinek beavatásánál előfordultak, jelképezték a Mithras szolgáinak Ahriman (a rossz szellem) és szolgálai ellen való harczát, s a megpróbáltatások egész sorozatából állottak, hét fokozatra osztva, egyre nehezebbekké lettek, mignem az élet veszélyeztetéséig emelkedtek.

Vármegyénk területén Mithrasnak igen sok hive lehetett; ezt következtethetjük az e területen lelt számos reliefek előfordulásából, melyekhez még Mithras Petrogenitus (sziklából született napisten) szobrai is hozzá járulnak, valamint a Bonus Puer Posphorusnak szentelt fölíratos oltárok.

Hadrianus, Antoninus Pius és Marcus Aurelius császárok alatt e cultus általánossá lett, s Septimius Severus korában külön papi testületet szerveztek Mithras tiszteletére, t. i. a Sacerdotes Invicti Mithrae Domus Augustanae-t.

Tisztelete, mint már említém, sötét, félig földalatti építményekben végeztetett (spelaeum Mithraeum). Az Alsófehér vármegye területén levő Mithras-templomok helyei a különböző községekben eddig még ismeretlenek, ha csak a mult évben az alsófehérvármegyei tört. régészeti és természettudományi egylet által a glacin feltárt épületmaradványok nem tartoztak ilyen Mithraeumhoz; így legalább egynek a helye meg volna állapítva.¹

Hogy a mai Maros-Portus területén is egynél több Mithras-templom volt, bizonyítja az ott régebbi időkben lelt három oltárkép s azon negyedik oltárkép is, melyet 1900-ik év nyarán onnan egy Mithras Petrogenitus szoborművel együtt szereztem meg muzeumunk számára.²

A nagyszebeni báró Bruckenthal-féle muzeum régészeti osztályában van Apulumból négy Mithras oltárrelief, egy szobormű (Mithras a bikán) és két Mithras Petrogenitus.

Az erdélyi muzeumban Kolozsvárt van hat kisebb Mithras-relief, melyek közül három Apulumból való, három más helyekről származik.

Nagy-Enyeden van Maros-Décséről (vármegyénk szomszédságában) több Mithras Petrogenitusra vonatkozó reliefmű, Vajasdról egy Mithrasra vonatkozó kőfaragvány. Verespatak környékén is volt Mithras tiszteletére oltár emelve, éppen így Alvinczen is.

A bruckenthali muzeumban levő nagy fogadalmi táblát (43. ábra), mely 62 cm. hosszú és 63 cm. magas, Eutyches libertin ajánlotta föl az istenségnek, egykori gazdái: M. Aurelius Timotheus és Aurelius Maximus

¹ Alsófehérvármegyei Történeti, Régészeti és Természettudományi Egylet X. évkönyve, 62. lap és az alaprajznak XI., XII. és XIV. sz.

² Mind a kettőt csak a Monografia számára adandó képek megállapítása után kaptam, miért azoknak e helyen való közzététele már nem volt lehetséges.

jóvoltáért.¹ A kép három részre oszlik; középen a bikaölést látjuk, a környezetben balra a bikarablás két jelenete van föltüntetve; jobb oldalon víz-edény, fölötte oroszlán. Az alsó résznek most hiányzó balszögletén volt a beavatási jelenet, mellette az avatást követő lakoma, majd a napnak négylovas vágató fogatja s egy nagyszakállu ülő alak, kinek derekára kigyó csavarodott. A felső mező baloldalán a nap, jobban a hold mellképe; közöttük a nyilas, egy térdelő alak, hajó a bikával, a kis épület, benne tehén, előtte bárány, kecske és a pásztor. Aesculapius fekvő helyzetben, s a sziklából kiemelkedő istenség. A közép és felső rész

43. ÁBRA.

MITHRAS-TÁBLA APULUMBÓL. (SZINTE GÁBOR RAJZA UTÁN FÉNYK. DR. CSERNI BÉLA.)

közt levő keskeny párkányon hét oltárocsonk. A fölajánló tehát kimerítette a cultusnak jóformán egész eszme körét.²

A helyi Batthyáneumban van három nagyobb Mithras oltártábla-relief és egy fejnélküli Mithras Petrogenitus.

A fönnebb jelzett intézetbe vezető lépcsőházban van az egyik relief, mely márványból készült, 1.54 m. hosszú és 1.08 m. magas. Az egy barlangot ábrázoló relief felső része félkörre van osztva, a nap és a hold pedig emberi alakok által van jelezve a két felső szögletben; az első koronával van ellátva napsugarakból, a másik mindkét fülében fél-

¹ Corp. Inscr. Lat. III. 1109. 1174. Fölr. gyűjt. 86. 78. sz. a.

² Király Pál, Apulum. Kolozsvár, 1892. 354. l.

holdalaku fülfüggővel. Ezeken kívül simbolikus rajzok is vannak, melyek a félkör szegélyén így váltakoznak: tör, oltár tűzlánggal, rudon phrygiai sipka és fa. Mind ezeknek jelentősége olvasható a perzsa mythológiában.

44. ÁBRA. MITHRAS-OLTÁRRELIEF. (FÉNYK. DR. CSERNI BÉLA.)

A főmező két szélén nádlevelek vannak vagy díszül, vagy az évszakok változékonyságának jelölésére, vagy pedig a nedves természetet jelezve, a mennyiben már Thales Milesius szerint minden vízből keletkezett s

minden ismét vizzé válik. A kép többi részei megfelelnek az általában előfordulóknak.

Ugyancsak a Batthyáneum régiségtárában el van helyezve egy nagyobbserű Mithras márványrelief, melynek magassága 128 m, szélessége pedig 78 cm. (44. ábra). Ez legtöbb részleteiben a nagyszebeni Bruckenthal-féle muzeumban levőhöz hasonlít, csak hogy sokkal nagyobb és finomabb kivitelű. Három mezőre van osztva s egyes részleteiről csak azt említem fel, a mi által ez többé-kevésbé különbözik az előbbtől. A felsorolást a felső mezőn levő alakokkal kezdem balról kiindulva: Kétfogatu kocsi, két tüzesen vágató lóval, melyeket férfialak hajt előre; ez a csoport a felkelő napot ábrázolja. Habár a felkelő nap jelképéhez rendesen négy lovat szoktak adni, mégis van rá eset, midőn a mythologia szerint csak két lovat adnak hozzá; a lovak előtt lépdelő, szárnyalt fiu talán Posphorus, a hajnali csillagot jelezvén; ezután következik egy ifju, kezében kifeszített íjjal, ki az előtte térdelő emberre készül ellőni a nyilat, ki alázatosan emeli föl kezeit kérésre.

Ezen ábrázolás jelképezi azon megpróbáltatásokat, melyeknek alája kell hogy vesse magát az, ki a Mithras tiszteletének titkaiba kíván felavattatni. A középben egy sátorforma függöny áll, jelezvén a mysticust, titokteljest, mely ezen istentisztelettel van összekötve; felső része félhold alakú, mely fölött tehén- vagy ökörfej látszik ki a féltetével együtt.

Ezen jelvény a Tauroboliumhoz tartozik, mely istentiszteletnél az ökör vagy bika áldozatot hoznak, vagy a Crioboliumhoz tartozhatik, melynél Cibeles istennőnek feláldoznak egy bakkot; azért a függöny mögül kiinduló bakk-kecske is látható. Innen jobbra két ifju áll; az egyik a Cibelét jelező képekre mutat, a másik mint pusztán néző, egy díszített karó- vagy oszlophoz támaszkodik; ezután következik egy kos, mint a nap jegye. Ezek Mithrasra vonatkoznak és pedig annak titkaira és a nap éltető erejére. A disznó, mely a földön fekszik, Cibeles áldozati állataihoz tartozik, kinek, hogy tőle a föld termékenységet kieszközőljék, egy disznót szoktak malaczaival együtt feláldozni.

A felső mező jobb szélén megjelenik két ökör által vont szekér, hajtva talán egy női alaktól, mely a relief csonkasága miatt tisztán nem vehető ki.

Lehetséges és valószínű, hogy ez a holdat ábrázolja. A hold szekérét rendesen két ló huzza ugyan, de a régiek fantáziája nem volt talán kielégítve azzal, mert különböző írók szerint Dianát, vagyis a hold szekérét majd csak egy ló, majd egy öszvér, majd pedig két szarvas huzza, mely utóbbiakat ökrökkel is helyettesítették.

A relief közbelső főmezején balra két emberalakot látunk; az egyik áldozatra szánt ökröt cipel a hátán, a másik perzsa öltözetben ökröt öl. A barlangban fekvő talán kigyót tart kezében, mintegy jelképezvén a megpróbáltatást, mely szerint a felveendő Mithras hívének több napon át barlangban, böjtöléssel kellett tartózkodnia. A fölötté levő, féltettel sziklából kiemelkedő, phrygiai sipkával fődött, tört emelő

alak talán hasonlóképpen a megpróbáltatásra, de Mithras Petrogenitusra is vonatkozhatik. Ez utóbbi valószínűbb.

A jobb szögletben levő oroszlán Zoroaster hittanítására vonatkozik, mert Mithrast oroszlánarczczal ábrázolta.

Ezen mező közepét a már ismeretes Mithras a bikával, kigyóval, kutyával és skorpióval, valamint az utána és előtte álló, fáklyát tartó ifjakkal foglalják el.

45. ÁBRA. MITHRAS-RELIEF. (FÉNYK. DR. CSERNI BÉLA.)

Az alsó mezőben, melynek éppen úgy, mint az ehhez hasonló nagyszebeni Mithras-képnek, sajátos véletlenségből, balszöglete hiányzik, jelképezve van a nap. Phoebus, fáklyával jobbjában, vezényli a ló által huzott napszekeret, a mögötte álló, lebegő köpenynyel ábrázolt fiu pedig Hesperust, az estcsillagot jelöli.

A jobb szögletben ül egy kigyótól teljesen átsavart, nagy félelmet eláruló ember; ez is az előirt megpróbáltatásokra vonatkozhatik.

A harmadik Mithras márványrelief (45. ábra) kisebb, t. i. csak 48 cm. magas, s lényegében azonos a leirtakkal, csak hogy ennél a

felső körívben és az alján fölírat van, még pedig fönt: »Deo invicto Mithrae« és alant: »suae medus ex voto posuit«.*

Az Alsófehér vármegye területén talált római szobrászati művek roppant nagy számban vannak ugyan, de jelen munkálatomba, melyben inkább csak általánosan vázolt képet kívántam adni a szobrászatról is, többet föl nem vehettem, mint a mennyit a körülmények megengedtek.

Egyébiránt a hunyadvármegyei, kolozsvári, nagyszebeni, gyulafehérvári és a mennyire lehetett, a külföldi muzeumokban levő, de innen származott ipar- és művészeti tárgyakról az ez iránt érdeklődő szives olvasó e munkámhoz csatolt statisztikai részben kellő tájékoztatást nyerhet.

6. Az Alsófehér vármegye területén felszínre került régiségleletek egybefoglalása.

Az ősidőkből reánk maradt irott okmányok és kútforrások, csekély voltuknál fogva, nagyon kevés támpontot nyújtanak ama régi idők történetének kifogástalanul biztos összeállítására; de nem csak számuk korlátozottsága, hanem inkább egymásnak való ellenmondásuk az, a mi a tiszta látást, a határozott tájékozódást megnehezíti, majdnem lehetetlenné teszi, a mint azt a bevezetésben már felemlítettem és e történet tárgyalása folyamán több helyen ki is mutattam.

Ezekkel szemben egyedül a leletek, s ezek közt első sorban a feliratokkal, vagy legalább bélyeggel ellátottak azon eredeti okmányok, melyekre, mint szilárdabb alapra, legtöbbnyire biztonsággal támaszkodhatunk.

Igen szükségesnek és czélszerűnek tartom tehát éppen ezen »eredeti okmányok«-at, a mennyiben vármegyénk területéről összegyűjthettem, e helyen egybeállítva, olvasóimnak s általában a szaktudósoknak bemutatni.

Azon forrásanyagot, melyet különben 20—30. külön munkából kellene összeszedni, vagy nagyobb részben a sok pénzbe kerülő Corpus Inscriptionum Latinarum-ban felkeresni, vármegyénkre nézve mind egybegyűjtve találjuk e helyen, minélfogva Monografiáinknak ezen része a történelemre nézve éppen úgy használható, mint például a természetrajzi részben az egyenként lelőhelyükkel együtt felsorolt állat-, növény-, ásvány-, vagy kőzetfajokat.

Remélem, hogy e rész Monografiánk becsét nem csak csökkenteni nem fogja, hanem ellenkezőleg magasabbra emeli azt.

Nem akarok önmagamnak hizelegni azzal, hogy minden lelet fel volna itt véve, mert ez az adott körülményeknél fogva teljes lehetetlenség; mert hány lelet pusztult már el anélkül, hogy a tudós világ

* Corp. Inscr. Lat. III. 1120. Föilir. gyűjt. 81. sz. a.

arról tudomást szerezhett volna, s még hány leletet rejtenek el — a tudás nagy hátrányára — magánbirtokokban!

Ezen munkálatomat tehát vármegyénkre nézve csak alapvetésnek kell tekinteni, melynek bővítését és kiegészítését majd azután a szak-
férfiak kényelmesebben közölhetik, mert az összegyűjtött anyagot könnyen lehet átpillantani és így a mutatkozó hiányokat is felfedezni.

Eljárásom ezen lelet összeállításánál az volt, hogy azoknak ellen-
őrzése és esetleges felülvizsgálása könnyen lehetséges legyen azokra nézve, kik ez iránt melegebben, behatóbban érdeklődnek. Ezen célból a kútforrásokat mindenütt oda iktattam a szükséges helyekhez kellő rövidítéssel.

Az egyes leletek sorrendjére nézve jeleztem első sorban a feliratos kő-, vagy fémemlékek és a viasztáblák szövegét, azután bemutatom a bélyeges téglákat és más építészeti, szobrászati stb. tárgyakat, s végre felsorolom általában a vegyes mű- és ipartárgyakat a római korból, részben a római foglalás ideje előtti korszakból is.

A szövegben használt, gyakrabban előforduló rövidítésekre vonatkozólag befejezésül még megjegyzem, hogy:

Corp. Inscr. Lat. vagy C. I. L. = Corpus Inscriptionum Latinarum III. köt. 1. és 2. rész, illetőleg Suppl. és Additamentorum.

Neigebauer = Dacien, Aus den Überresten des klassischen Alterthums stb. Dr. J. F. Neigebauertől, Kronstadt 1851.

Ackner és Müller = Die römischen Inschriften in Dacien, Ackner M. és Müller Fridrichtől, Bécs 1865.

Goos Chronik = Chronik der archaeologischen Funde Siebenbürgens. Goos Károlytól, Nagyszeben 1876.

F. gy. vagy Fölr. gyűjt. = Fölratok gyűjteménye, mely a következő szakasz alatt található.

A többire nézve a források elég világosan meg vannak jelölve. A szám valamely mű neve után az illető könyv lapoldalát jelenti.

A) Kő-fölratok a lelhelyek szerinti sorrendben.

I. GYULAFEHÉRVÁR.

(Apulum.)

a) *Jupiternek szentelt fölratok:*

1. I · O · M ·
C · CAERELLIVS
SABINVS · LEG
AVG · LEG · XIII · G
ET FVFIDIA
POLLITTA · EIVS
VOTO ·

Olvasandó: Jovi optimo maximo Cajus Caerellius Sabinus, legatus Augusti legionis XIII. Geminae, et Fufidia Pollitta eius voto. (Kr. u. 183 – 185. évből.)

Fogadalmi oltár durva mészkőből. 1861-ben a külső vársánczok készítése alkalmával az alsó kapu előtt találták.

(C. I. L. 1074. Ackner és Müller n. 275.)

2. I · O · M ·
C · SEMPRONIVS ·
VRBANVS
PROC · AVG*

Olvasandó: Jovi optimo maximo Cajus Sempronius, procurator Augusti

1715-ben a vár építése alkalmával találták, később a bécsi cs. k. könyvtárba jutott.

(Ackner és Müller n. 276.)

(A Corp. Inscr. Lat. III. 1298. sz. a. levő ugyanaz. L. 352. sz. a.)

3. I · O · M ·
IVSTIA · · · ·
SECVNDIN · · ·
EX · VOTO
POS . . T

Olvasandó: Jovi optimo maximo Justina Secundina ex voto posuit. A városban találták még a mult században.

(C. I. L. III. 1. 1046. Ackner és Müller n. 277.)

4. I · O · M ·
M · AVREL ·
CRESCENT
INVS · IMMV
LEG · XIII · G
ANTONINI
ANAE · PRO
SE · ET · SVOS · POS

Olvasandó: Jovi optimo maximo Marcus Aurelis Crescentinus, immunis legionis XIII. Geminae Antoninianae, pro se et suos posuit (»suos« feltűnő).

Oltár szürke márványból, 1862-ben a püspöki kertben állott, és most is, 1899-ben, ott van.

(C. I. L. 1038. Ackner és Müller n. 278. u. o. n. 297. téves.)

5. I · O · M ·
SEPTIMIUS · PIVS
MILES · LEG · XIII · GEM ·
EX · VOTO · POSVIT ·

Olvasandó: Jovi optimo maximo Septimius, miles legionis XIII. Geminae, ex voto posuit.

Oltár; a városrész, melyben találtatott, ismeretlen. Rajta ki van faragva Jupiter, ki jobbra poharat (?) tart és balról sast érint.

(C. I. L. 1052. Ackner és Müller n. 279.)

6. I · O · M ·
MARIUS
CERDO
V · S · L · M ·

Olvasandó: Jovi optimo maximo Marius Cerdus votum solvit libens merito.

Más adatok hiányzanak.

(C. I. L. 1047. Ackner és Müller n. 281.)

7. I · O · M ·
C · AVON
VERNULEIUS
VETER
LEG · XIII · GEM
EX · DE ·
VOT · SOL

Olvasandó: Jovi optimo maximo Cajus Avonius Vernuleius, veteranus legionis XIII. Geminae ex decurione, votum solvit.

Ismeretes 1722-ből, de melyik helyen találtatott, azt nem tudni.

(C. I. L. 1037. Ackner és Müller n. 283.)

8. I · O · M ·
SEMPR
VALENTI
NVS · BF · LEG
V · L · S

Olvasandó: Jovi optimo maximo Sempronius Valentinus, beneficiarius legati, votum libens solvit.

Más adatok hiányzanak.

(C. I. L. 1050. III. 1. Ackner és Müller n. 284.)

9. I · O · M ·
SACR · M
L · VERATIVS
SPERATIVS
BF · PRAEF
LEG · XIII · G

Olvasandó: Jovi optimo maximo sacrum Lucius Veratus Speratus, beneficiarius praefecti legionis XIII. Geminae.

Ismeretes 1790-ből, most a püspöki kertben áll.

(C. I. L. 1056. Ackner és Müller n. 285.)

10. I · O · M ·
C · POMP
FVSCVS
II · VIR · COL
APVL · V · L · S ·

Olvasandó: Jovi optimo maximo Cajus Pomponius Fuscus, duumvir coloniae Apuli, votum libens solvit.

1622-ből ismeretes, Opitz irta le. Más adatok hiányzanak.

(C. I. L. 983. Ackner és Müller n. 286.)

11. I · O · M ·
IVN · POM
VICTORI
VS · VET
EX · DVP · LEG
XIII · G
V · L · P ·

Olvasandó: Jovi optimo maximo Junius Pomponius Victorius, veteranus ex duplariis legionis XIII. Geminae, votum libens posuit.

A város piacán 1622-ben ásták ki. Oszlop.

(C. I. L. 1067. Ackner és Müller n. 287.)

12. I · O · M ·
T · FL · SILVA
NVS · ET ·
FILIVS IVSTI
NVS · MI
LIT · LEG · XIII
G · V · S · L · M
VICTORI
NO · COS ·

Olvasandó: Jovi optimo maximo Tiberius Flavius Silvanus et filius Justinus, milites legionis XIII. Geminae, votum solverunt libentes merito, Victorino consule. (Kr. u. 200-ik évből.)

Jelenleg a püspöki kertben.

(C. I. L. 1042. Ackner és Müller n. 288.)

13. I · O · M ·
L · AELIVS
FIDVS
PRO SV
IS · V · S ·

Olvasandó: Jovi optimo maximo Lucius Aelius Fidus pro suis votum solvit.

Más adatok hiányzanak.

(C. I. L. 1036. Ackner és Müller n. 290.)

14. I · O · M ·
P · AEL · II CE
SIDIVS · ET
IVLIANVS ·
..... OPERA
..... RESVS
V · L · P ·

Olvasandó a Corpus Inscr. Lat. kiegészítése szerint: Jovi optimo maximo Publius Aelii Celsinus et Julianus cum operaris suis votum libenter posuerunt.

Oltár 1722-ből. Más adatok hiányzanak.

(C. I. L. 1035. Ackner és Müller n. 291.)

15. I · O · M ·
P · AELIVS
GAIVS
MIL · LEG
XIII · G · V · S

Olvasandó: Jovi optimo maximo Publius Aelius Cajus, miles legionis XIII. Geminae, votum solvit.

Oltár homokkőből. A várparancsnoksági kertben volt. Lehmann várparancsnok ajándékozta az alsófehérvármegyei régészeti múzeumnak. 1894. május 5. óta ezen múzeumban van. A Corpus Inscr. L.-ban és Acknernél is a 3-ik sorban hibásan I helyett T betű van.

(C. I. L. 1034. Ackner és Müller n. 292.)

16. I · O · M ·
VICTORINVS
M · LEG XIII · GEM
V · S · L · M

Olvasandó: Jovi optimo maximo Victorinus, miles legionis XIII. Geminae, votum solvit libens merito.

Oltárkő, kiásták 1722-ben. Más adatok hiányzanak.
(C. I. L. 1058. Ackner és Müller n. 293.)

17. I · O · M ·
IVL · PRIMVS
> LEG · XIII GE
V · S · L · L · M

Olvasandó: Jovi optimo maximo Julius Primus centurio legionis XIII. Geminae, votum solvit libentissime merito.

Találták a régi város kapujánál a vár Szt.-György nevű kapuja közelében. Más adatok hiányzanak.

(C. I. L. 1045. Ackner és Müllernél hibás, n. 294.)

18. I · O · M ·
C · SENTIVS
ANICETVS
DEC · COL · SARM
PATRON · COL · FABR
MVN · SEPT · APVL
V · S · L · M

Olvasandó: Jovi optimo maximo Cajus Sentius Anicetus, decurio coloniae Sarmiz, patronus collegii fabrorum municipii Septimii Apuli, votum solvit merito.

1862-ben a püspöki kertben volt. Más adatok hiányzanak.
(C. I. L. 1051. Ackner és Müller n. 295.)

19. I · O · M ·
CAECILIUS · SATVR
NINVS · ET IVL · S
RVFVS
B · · · · · COS
V · S · L · M

Olvasandó: Jovi optimo maximo Caecilius Saturninus et Julius Rufus, beneficiarii consularis, votum solverunt libentes merito.

Oltár. 1767. a vár falában találták. Más adat nincs.

(C. I. L. 1039. Ackner és Müllernél hibás a sorbeosztás, n. 296.)

20. I · O · M ·
VISV · S
VIBIVS
POSTVM
V · S

Jovi optimo maximo (ex) visu S Vibius Postumius votum solvit.
1765-ben a város kapuja közelében találták. Más adatok hiányzanak. Ackner és Müllernél a második sorban **S** helyett **Q** van és Quintusnak olvasták.

(C. I. L. 1057. Ackn. és Müll. n. 298.)

21. I · O · M
SEX
· · · M MAP · S
CLEMENS
B · · · · · COS

Jovi optimo maximo Sextius — — municipii Apuli Septimiani (?)
(et) Clemens beneficiarius consularis. (?)

Oltár, 1847-ben az alsó városban találták. Más adatok hiányzanak.

(C. I. L. 1040. Ackner és Müllernél az ötödik sorban **B** helyett **P** van, n. 299.)

22. I · O · · · ·
BVSSV . . .
MARO
A · T PATI
N · S · RVFI
VI M

Oszlop, mely talán mérföldmutató volt. Akkor ez a harmadik ismeretes Daciából volna. 1862-ig a püspöki udvarban volt, onnan az Ujkapu közelében az út mellé szekérvédő kőnek került, később Pöschel cs. és kir. hadnagy intézkedése folytán a várbeli 39. sz. házi kertbe került Szentmiklósi Józsefhez, ki az alsófehérmegyei régészeti egyletnek ajánlódokozta. Jelenleg ezen egylet muzeumában van.

(C. I. L. 1033. Ackner és Müllernél hibás, n. 300.)

23. I · O M · BVSSAMARIO
G · ATIL · EVTYCHES · AVG
COL · APVL · PRO SALVTE
SVA · SVORVMQ · OMNIVM
EXEDRAM · LONG P · XXX LĀM
PXXV CV · · · CV · PEC SVĀE FCIT

Olvasandó: Jovi optimo maximo Bussumario Gajus Atilius Eutyches Augustalis Coloniae Apulensis pro salute sua suorumque Omnium exedram longam pedes XXX, latam pedes XXV cum arcu pecunia sua fecit.

Márvány tábla; az utolsó sor közepe hiányos, de a meglevő betűkből kiindulva, a kiegészítés lehetséges. A hiányzó rész »CVM arCV«-val egészítendő ki. Az utolsó sorban előforduló SVĀĒ FECIT hihetőleg a vésőnek hibájából keletkezett úgy, hogy a FCIT szóból az E-t kifelejtván, azt az A-hoz illesztette.

Maros-Portus közelében 1896-ki április 3-án ásatott ki és onnan az alsófehérvármegyei régészeti muzeumba került.

(Arch. Ért. 1896. XVI. k. pag. 261. Arch. Epigr. Mitth. Bécs, XIX. pag. 70.)

24. IOVI · SVMMO · EX
SVPERANTISSIMO
DIVINARVM · HV
MANARVMQVE
RERVM · RECTORI
FACTORVMQVE · AR
BITRO · · · · · A
· · · · · ET · PRO
· · · · · LEG
· · · · ·

Olv.: Jovi summo ex superantissimo, divinarum humanarumque rerum rectori, factorumque arbitro et pro leg . . .

1715-ben a vársánczban találtatott. Más adatok hiányzanak.

(C. I. L. 1090. Ackner és Müllernél hibás sorbeosztással, n. 301.)

25. IOVI
STATORI
Q · ABVRNIVS
CAEDICIANVS
LEG AVG

Olv.: Jovi Statori Quintus Aburnius Caedicianus, legatus Augusti. 1600-ban a várban Kovachotzi házában volt. Más adatok hiányzanak.

(C. I. L. 1089. Ackner és Müllernél hibás a sorbeosztás, n. 302.)

26. I · O · M · STAT
C · VALERIVS
VALERIANVS
EX · VISV · P

Olvasandó: Jovi optimo maximo Statori (statuam?) Cajus Valerius Valerianus ex visu posuit.

1516-ban valamely vendéglő falában volt. Más adatok hiányzanak.
(C. I. L. 1087. Ackner és Müller n. 303.)

27. I · O · M · AETERN ·
C · IVL · VALENTI
NVS · $\overline{\text{III}}$ · VIR · PRI
MVS · ANNVALIS
MVN · SEP · APVL
ET · PATR · COLL · FAB ·
MVN · SS · EX · VOTO
POSVIT

Olv.: Jovi optimo maximo aeterno Cajus Julius Valentinus, quatuorvir primus annualis municipii Septimii Apuli et patronus collegii fabrorum municipii suprascripti, ex voto posuit.

1715-ben találták és 1723-ban Ariosti József, a várépítéssel megbízott, hajón küldte Bécsbe.

(C. I. L. 1083. Ackner és Müllernél hibás a sorbeosztás, n. 304.)

28. I · O · M · AETERN
T · FL · $\overline{3}$ FLAVIANVS ·
AVG · M · S · AP · ET · DEC
COLL · FABR · VN · $\overline{\text{A}}$ ELA
VNDIA · CONVGE · SVA
QVOD · PRO · SE · E · FLA
~
VIIS RESTVTO · FLAVI
NO · IANVARO · FLAVMO
FLS · SVIS · VOVERA $\overline{\text{A}}$ · V · S · L · M

Olvasandó: Jovi optimo maximo aeternae Titus Flavius centurio (?) Flavianus, Augustalis municipii Septimii Apuli et decurio collegii fabrorum, . . . Aelia Vindia, conjuge sua, quod pro se et Flaviis: Restituto Flavino Januario Flaviano, filiis suis, voverant, votum solverunt libentes merito (A fabrorum után hiányzó rész lehetne: »una cum.«)

1722—23-ban a bécsi cs. k. udvari könyvtárba került.

(C. I. L. 1082. Ackner és Müller n. 305.)

29. IOVI · MONITORI
CONSERVATORIQVE
.....
LEG · AVG · LEG $\overline{\text{XIII}}$ · GEM
SOMNO · MONITVS

Olv.: Jovi monitori conservatorique — — — — legatus Augusti
legionis XIII Geminae, somno monitus.

1722-ben találtatott, más adatok hiányzanak.

(C. I. L. 1032. Ackner és Müller n. 306.)

30.

IOVI
OPTIMO MAXIMO
SERVATORI
CONSERVATORI
P* AELIUS · CHRESTVS
EX · VOTO SVSCEPTO
ARAM CONSECRAVIT

* Publius, a többi mind kiolvasható. Oltár. Más adatok hiányzanak. (Ackner és Müller n. 307.)

31.

I · O · M
CONSERVATORI
M · VALERIVS
LONGINVS
V · C · LEG · LEG XIII
GEM · SEVERIANAE
CVM · SVIS · EX · VOTO ·

Olv.: Jovi optimo maximo Marcus Valerius Longinus, vir clarissimus,
legatus legionis XIII. Geminae Severianae, cum suis ex voto.

1715-ben a vár alapfalaiba beépítették. Más adat nincs.

(C. I. L. 1020. Ackner és Müller n. 308.)

32.

I · O · M
CONSERVAT
L · ANT · SECV
AVG · COL · AP
IN HIS AEDIB
NATVS · CVM
CELSINA · FIL
V · S · L · M

Olv.: Jovi optimo maximo conservatori Lucius Antonius Secundus,
augustalis coloniae Apuli in his aedibus natus, cum Celsina filia votum
solvit libens merito.

1622-ben találták.

(C. I. L. 1084. Ackner és Müller n. 309.)

33. I · O · M ·
 CONSERVATORI
 CALLISTVS · AVG.
 NOSTRI VER
 NA · DISPEN
 SATOR · ET COR
 NELIA · EIVS
 PRO SE ET SVIS.

Olvasandó: Jovi optimo maximo conservatori Callistus, Augusti nostri verna dispensator, et Cornelia ejus pro se et suis.
 1600-ban a fejedelmi palota közelében találtatott. Más adat nincs.
 (C. I. L. 1085. Ackner és Müller n. 310.)

34. I · O · M ·
 TAVIANO
 ET · DIS · DEABVSQ
 PRO · SALVTE · VICTORIA
 DOMINI · N · SANCTISSI
 AVIANVS · AVG LIB
 SVB · PRO · AVRARIAR
 V · S · M ·

Olv.: Jovi optimo maximo Taviano et diis deabusque pro salute victoris domini nostri sanctissimi, Avianus (Tavianus?), Augusti libertus, subprocurator Aurariarum, votum solvit merito. Más adatok hiányzanak.
 (C. I. L. 1088. Ackner és Müllernél hibás a sorbeosztás, n. 311.)

35. I · O · M ·
 DIVO · FVLC · ·
 RALI · SACRVM
 IVLIANO · ET · CRIS
 PINO · COS · · · · ·
 · · · · ·
 POS

Olv.: Jovi optimo maximo divo fulgurali (fulguratori?) sacrum Juliano et Crispino consulibus — — — — posuit.

Kr. u. 224-ik évből való. A vár építése alkalmával találtatott. Ariosti 1723-ban Bécsbe küldte hajón, de ez a hajó útközben alámerült; tehát a Marosban fekszik valahol.

(C. I. L. 1086. Ackner és Müller, n. 312.)

36. IOVI
 ME
 T · AVG

Ölvasandó: Jovi Metellus Augustalis. Más adatok hiányzanak.
(C. I. L. 1073. Ackner és Müller, n. 313.)

37. I · O · M
ET · CONSESSVI · DEO
RVM · DEARVMQVE
PRO · SALVTE · IMPERII
ROMANI · ET · VIRTUTE
LEG · XIII · G · SVB · M · STATO
PRISCO · CONSVLE · DE
SIGNATO · DEMONSTR
IPSI · AQVAS · APERIEN
DAS · PFR · L · AVRELIVM
TROPHIMVM · PO
NENTI · SIGNVM · IO
VIS · ET · ARAM · P · S · F.

Olv.: Jovi optimo maximo et consessui deorum dearumque pro salute imperii Romani et virtute legionis XIII Geminae, sub Marco Statio Prisco consule designato, demonstrante ipsis aquas aperiendas, per Lucium Aurelium Trophimum ponenti (?) signum Jovis et aram pecunia sua fecit.

M. Staius Priscus 157—158. években legatus volt Daciában, ezen felirat Kr. u. 158. évből való. Más adat nincs.

(C. I. L. 1061. Ackner és Müller, n. 314.)

38. I · O · M ·
CETERISQVE DIIS

.....

COS

1723-ban Ariosti Bécsbe küldötte, hol az udvari könyvtárban van elhelyezve.

(C. I. L. 1066. Ackner és Müller, n. 318.)

39. I · O · M
ET · CETERIS · DIIS
DEABVSQVE · IM
MORTALIBVS · ET DA
CIAE
PRO · SALVTE · DOMI
NI · N · M · AVR · ANTONI
NI · PII · FELICIS · AVG · N ·
C · AVR · SIGILIVS · TRIB
LEG · XIII · G · ANTONINI
ANAE · PRID · NON · APRIL
LAETO · II · ET CEREALE
COS

Olv.: Jovi optimo maximo et ceteris diis deabusque immortalibus et Daciae pro salute domini nostri Marci Aurelii Antonini pii felicitis, Augusti nostri, Cajus Aurelius Sigilius tribunus legionis XIII. Geminae Antoniniana, pridie nonas Apriles, Laeto secundum et Cereale consulibus.

Ezen felirat Kr. u. 215. évből való. Nagy oltár. A várparancsnoki kertben volt már 1861-ben. Lehmann várparancsnok az alsófehérvármegyei régészeti egyletnek ajándékozta. 1894-ki május 5. óta ezen egylet muzeumában van.

(C. I. L. 1063. Ackner és Müller, n. 315.)

40.

I · O · M · IVN · REG
T · AVR · NARCISSVS · NEGOT · PRO SE ET
SVORUM · L · M · VOTVM · SOLVIT

Olv.: Jovi optimo maximo, Junoni reginae Titus Aurelius Narcissus negotiator pro salute sua et suorum libens merito votum solvit.

Márvány szobormű Jupiter és Junónak szentelve. Csonka, Jupiternek csak lábai és a sas van még meg. Jelenleg Nagyszebenben a Bruckenthal-muzeumban van.

(C. I. L. 1068. Ackner és Müller n. 324.)

41.

I · O · M ·
CAETERISQVE · DIIS
DEABVSQVE · IMMOR
TALIBVS ·
T · IVL · GAIANVS · D/C · C
SARMIZ · PRO · SAL · SVA
SVORVMQVE
OMNIVM · POSVIT

Olv.: Jovi optimo maximo caeterisque diis deabusque immortalibus Titus Julius Gajanus, decurio coloniae Sarmiz, pro salute sua suorumque omnium posuit.

1767-ben a városban a püspöki praefectus kertjében volt. Más adatok hiányzanak.

(C. I. L. 1060. Ackner és Müller n. 316.)

42.

I · O · M · ET · IVNON · REGIN
PRO · SAL · IMP · M · AVR · AN
TONINI · PII · AG · ET
IVLIAE · AVG · MATRIS · AVG
M · VLP · MVCIANVS · ML · LEG XIII GEM
HOROL°GIAR · TEMPLVM · A · SOL°DE · SVO · EX · VOTO
FECIT · FALCONE · ET · CLARO · COSS

Olv.: Jovi optimo maximo et Junoni reginae pro salute imperatoris Marci Aurelii Antonini pii Augusti et Juliae Augustae, matris Augusti, Marcus Ulpius Mucianus, miles legionis XIII. Geminae, horologiarium templum a solo de suo ex voto fecit Falcone et Claro consulibus.

E fölírat 211—217-ik Kr. u. évekből való. Márványtábla. 1862-ben még a székesegyház falában volt volna. Hene X. Ferencz (Beiträge z. d. d. Geschichte, 1836. 191—195. l.) mondja ezen fölíratra vonatkozólag;»das ist jene berühmte (Inscription), welche von allen Alterthumsforschern der Cathedral-Kirche zu Carlsburg zugeschrieben wird, obwohl sie dermalen nirgends zu sehen ist.« Hene ezen fölíratnak valódiságát kétségbe vonja, vagy legalább gyanusnak tartja. A fődolog azonban az, hogy ő mint szorgalmas és pontos kutató s mint székesegyházi főpap az 1830-as években bizonyára látta volna, ha ott lett volna, de ő maga írja, hogy nem látta ezt a fölíratot, míg ellenben 1867-ben Ackner és Müller a székesegyház falában levő márvány táblának mondják. 1862-ben már nem volt itt, mert ha itt lett volna, akkor magam is láttam volna. Gruterius (1707-ig) mondja róla: »Albae Juliae, pro valvis templi.« De másképpen is írta le; szerinte:

I · O · M · ET
IVNONI · REGIN
PRO · SAL · IMP · M · AVR · AN
TONINI · PII · AVG · ET
IVLIAE · AVG · MATRIS · AVG
M · VLP · MUCIANVS
MIL · LEG · XIII · GEM
HOROLOGIAR · TEMPLVM
A · SOLO · DE · SVO · EX · VOTO
FECIT
FALCONE · ET · CLARO · COSS

Gruterius szerint a templom ajtajához közel kellett hogy legyen. Hová lett e fölírat?

Más adatok hiányzanak.

(C. I. L. 1070. Ackner és Müller n. 321.)

43. I · O · M ·
IVNONI REG
MINERVAE
VETERAN · LEG ·
XIII · G · M · H · M ·
PER · IVL · BASSVM
LEG · AVG · PR · PR
IDIBVS · DECEMB
PONTIANO · ET
ATILIANO · COS
MILITES · FAC
.....

Olv.: Jovi optimo maximo, Junoni reginae, Minervae veterani legionis XIII. Geminae missi honesta missione per Julium Bassum, legatum Augusti propraetore, idibus Decembribus, Pontiano et Atiliano consulibus milites fati — — —.

Ezen fölírat Kr. u. 135., vagy 160-iki évből való. Más adatok hiányzanak.

(C. I. L. 1078. Ackner és Müllernél, a C. I. L-mal összehasonlítva, kisebb hibák vannak, n. 323.)

44.

I · O · M
IVNONI · REGINAE
MINERVAE
L · ANNIVS · ITALICVS
HONORATVS · LEG
AVG · LEG · XIII · GEM
ANTONINIANAE
PRAEF · AERARII
MILTARIS · SODALIS
HADRIANAIS CM
GAVIDIA · TORQVATA
SVA · ET ANNIIS · ITALICO
ET HONORATO · ET
ITALICA · FILIIS

Olv.: Jovi optimo maximo, Junoni reginae, Minervae Lucius Annius, Italicus Honoratus, legatus Augusti legionis XIII. Geminae Antoniniana, praefectus aerarii militaris, sodalis Hadrianalis, cum Gavidia Torquata sua et Anniis Italico et Honorato et Italica filiis.

E fölírat Kr. u. 211—222. évekből való. 1722—23-ban a bécsi cs. k. udvari könyvtárba vitték. Más adatok hiányzanak.

(C. I. L. 1071. Ackner és Müller n. 326.)

45.

I · O · M
ET · DIS · PE
NATIBVS
SCAVRIA
NVS

Olv.: Jovi optimo maximo et diis Penatibus Scaurianus.

D. Terentius Scaurianus Traján alatt Kr. u. 110-ik évben helytartó volt Daciában. Eszerint e fölírat a legrégibbek közé tartozik. 1585-ben találták meg és 1722—23-ban a bécsi cs. k. udvari könyvtárba jutott. Oltár, fehér márványból.

(C. I. L. 1081. Ackner és Müller n. 329.)

46. I · O · M
C · IVLIVS
CELERIS △
7 LEG IIII SCY
ET XVI · F F
ET XIII · GM
V · S · L · M

Olv.: Jovi optimo maximo C. Julius Celeris (Celerinus?) centurio legionis IIII Scythicae et XVI. Flaviae Firmae et XIII. Geminae votum solvit libens merito.

Oltár, 1861-ben kiásatott a főpiaczon levő Kovács Péterné vendéglője előtt levő puszta helyen (a mostani Hungaria mögött). Jelenleg Novák Ferencz polgármester kertjében van.

(C. I. L. 1044. Ackner és Müllernél n. 459. teljesen rossz.)

47. I · O · M
IVLIVS
MEMNON
VOTVM
REDDID
IT · D · D

Olv.: Jovi optimo maximo Julius Memnon votum reddidit donum dedit. dedicavit?) Kis oltár, a külvárosban a 272. számú házban.

(C. I. L. 7757.)

48. I · O · M · S
CAECILIVS · SATVR
NINVS · ET IVLI
VS · RVFVS
B · COS
V · S · L · M

Tégla-utca 81. sz. ház közelében találtatott. Más adatok hiányzanak.
(C. I. L. 7755.)

49. I · O · M
DIS · ET · DE
ABVS
TB · CL · RV
FVS · FLA
MEN · COL

Nincs más adat hozzá.

(C. I. L. 1064.)

50. I · O · M
VETERANI
LEG · XIII · GE
SERVIANO II
ET · SVRA · T · R
IANO · V · COS
NVN

Ezen fölirat Kr. u. a 102—103-ik évből való, tartozik tehát a legrégibbek közé.

(C. I. L. 7754.)

51. I · O · M · IVNONI · MI
NERVAE · ET · AESCV
LAPIO · DOMINO
SEPTIM · ASCL · HĒR
MES · LIBERTVS
NVMINIS · AES
CVLAPI · HABNS
ORNAMENTA · DEC
COL · APVL · ET · AVG
COL EIVSDEM
V · P

Olv.: Jovi optimo maximo, Junoni, Minervae et Aesculapio domino Septiminus Asclepius Hermes, libertus numinis Aesculapi, habens ornamenta decurionalia coloniae Apuli et Augustalis coloniae eiusdem, voto posuit.

Gyulafehérvárról valamikor Nagyszebenbe került, hol végre a »Sagthor« előtt találták, most a luth. főgimnáziumban (1862.) van.

(C. I. L. 1079. Ackner és Müller n. 831.)

52. · · O · M
G · VAL
SERAPIO
A · CARPIS
LIBERATVS
PRO · SALVTE
SVA · ET · SV
ORVM
V · L · P

Olv.: Jovi optimo maximo Gajus Valerius Serapio, a Carpis liberatus, pro salute sua et suorum votum libens posuit.

Más adatok hiányzanak.

(C. I. L. 1054. Ackner és Müller n. 460.)

53. I · O · M
IVNONI
REG · MIN
Q · CORNEL
SILVANVS
⁂ LEG · V · MPC
V · S

Olv.: Jovi optimo maximo, Junoni Reginae Minervae Quintus Cornelius Silvanus centurio legionis V. Macedonicae (PC?) votum solvit.
Más adatok hiányzanak.
(C. I. L. 7764.)

54. I · O · M
SACR
M · POST
TERTIVS

Csiszér gyulafehérvári ügyvéd házában volt. (?)
(C. I. L. 1049.)

55. I · O · M
V · · · · ·
ISP PSVS
VA · SECVN
DVS · D · D

A volt püspöki praefectus kertajtója előtt volt. Más adatok hiányzanak.
(C. I. L. 1055.)

56. I · O ·
TEREN ·
IVVEN ·
NV

A püspöki aula közelében egy falban volt.
(C. I. L. 1053.)

57. I · O · M ·
· · · · ·

Olv.: Jovi optimo maximo — — — Hiányos kis oltár a külvárosban a 272. h. sz. alatt.
(C. I. L. 7759.)

58. MARTI · AVG
 PRO · SALVTE · IMP · CAES
 M · ANTONINI
 GORDIANI · PII · FELICIS
 AVG
 M · ANTONIVS
 VALENTINVS
 EQ · R · DEC · COL · APVL
 SACERDOS · ARAE
 AVG · N ·
 CORONATVS · DAC ·
 III · D · D

Olv.: Marti Augusto pro salute imperatoris Caesaris Marci Antonini (?) Gordiani pii felicitis Augusti, Marcus Antonius Valentinus, eques Romanus, decurio coloniae Apuli, sacerdos arae Augusti nostri, coronatus Daciarum trium dedicavit.

Nem bizonyos, hogy Apulumban (Gyulafehérvárt) találtatott, de tartalma erre mntat. Más adatok hiányzanak. (Ackner és Müller n. 340. A Corpusban nincs felvéve.)

59. MARTI · ET
 VICTOR
 IAE · P · AEL
 CRESCERE
 NS · DVPLI
 POS

Olv.: Marti et Victoriae Publius Aelius Crescens duplicarius posuit.
 A bécsi cs. k. udvari könyvtárba vitték.
 (C. I. L. 1098. Ackner és Müller, n. 341.)

60. VIRTUTIB
 DEI
 ETERN
 L · AQVILA
 AMBROSIVS
 POSVIT

Oszlop. A Gál-féle házban volt.
 (C. I. L. 988. Ackner és Müller, n. 372. »Virtutibus Dei Eterni« stb.)

61. VIRTVTI · RO
MANAĒ · PR · SA (l)
IMPER · ET · S (p. qur)
ET · ORD · COL (apul)
· A · VALE ····
····· T ····
·····
·····

1842-ben a vársánczok közelében találtatott.
(C. I. L. 1116.)

62. DDINAE EIC*
NVMINI · ET VIRTVTIBV ·
NATO · VBI · FERRVM · EXO ·
NATVRAE · BONI EVEN
ANI ANTONINIAV ···
TERENTIVS ····

* Hihetőleg: Doinae etern.....

Olv.: Dominae eternae, numini et virtutibus Antonini
Terentius — — — —

Thalson közölte ezt az ötvenes években azon megjegyzéssel, hogy
majdnem olvashatatlan.

(C. I. L. 1128. Ackner és Müller, n. 375.) Mithras tiszteletére
vonatkozik.

63. | AETERN°
| — GALICA
| VE · EX BF · C°S
| ALVTE SW
| RVMQ POS

Olv.: Deo aeterno — — Aelius Galicanus veteranus ex beneficiario
consularis pro salute sua suorumque posuit.

A reformátusok temetőjében volt.

(C. I. L. 7736.)

64. NVMINI
CA(e)LEST ·
MARC · RV ·
IV · VS · VL
CA · I · S VNT ·

(C. I. L. 992.) Más adatok hiányzanak.

65. TERRAE
MATRI · M
ANTONIVS
SATVRNINVS
DEC · COL
V · S · L · M

Olv.: Terrae matri Marcus Antonius, decurio collegii aurariorum,
votum solvit libens merito.

Ariostus olvasása szerint:

TERRAE MATRI
M · ANTONINVS
SATVRNINVS
DEC · COLL
V · S · L · M

Seifert olvasása szerint:

TERRAE MATRI
P · ANTONINVS
SATVRNINVS
DEC · COL · AP ·
V · S · L · M

Köleseri olvasása szerint:

TERRAE MATRI
M · ANTONINVS
SATVRNINVS
DEC · COLL · AVR
V · S · L · M

Opicz tanár adatai szerint egy kertben találták.
(C. I. L. 1284. 1285. Ackner és Müller, n. 607.)

66. TRIF · LIBERAE
M · AVR · CO
MAT SVPER
ANTISTES

Olv.: Triforrii Liberae M. Aurelius Comatus Super Antistes.
Kis táblán.

(C. I. L. 1095. Ackner és Müller n. 436.)

67 ······ IBVS · MV
P · AEL · CRES
CENS D ···· V
S ·· C ·· EQ · SIN
PER · QVEM
TEMPL · FAC
EST · POS

Olv.: Laribus municipii Publius Aelius Crescens, duplicarius cohortis equitum singularium, per quem templum factum est, posuit.
(Ackner és Müller, n. 439.)

68. CAVTI
G · HEREN
NIVS
ERMES
V · S

Olv.: Cauti* Gajus Herennius Hermes Votum solvit.
Opitz idejétől (1622) mai napig a nagypréposti kertben van.
(C. I. L. 994. Ackner és Müller, n. 442.)

69. FLAMINVM · MENTI
T · LAEVIVS · T · F · VET
FLAMEN · SAC · Q
COL · APVL · ARAM
HANC · ROMAE · CON
P · S · F · C

Olv.: Flaminum Menti Titus Laevius (Laelius?), Titi filius, Veturia, flamen sacerdosque coloniae Apuli, aram hanc, Romae consecratam, proprio sumptu faciendam curavit.

Más adatok hiányzanak.

(Ackner és Müller, n. 449. — A 498. számmal ugyanegy.)

70. DIIS DEABVS
DACIARVM
ET TERRA — — —

Olv.: Diis et Deabus Daciarum et terrae — — —

Oltár, fehér márványból; a szöveg bevégezetlen maradt, a készí- tendő betűk számára csak vonalak vannak bekarcolva. A városi sétá- téren volt, most talán Déván van.

(C. I. L. 996. Ackner és Müller, n. 451.)

* Cauti Mithrasnak mellékeve = szeretett, kegyelt.

71. MESTRIVS · MARINVS
PICTOR · CONSTITVIT
PRO · SALVTE · SVA · ET
SVORVM
FANVM · DOMINAR

Az egész olvasható, az utolsó szó »Dominarum«-ra kiegészítendő.
A várban volt.

(C. I. L. 1005. Ackner és Müller n. 458.)

72. REGINAE · AVG
DEDICARVNT
XIII · CAL · OKTOB

Más adatok hiányzanak.

(C. I. L. 1161.)

73. DOM (no et domnae?)
C · SEVE(rius ... et seve)
RIVS D

Más adatok hiányzanak.

(C. I. L. 7749.)

74. DEABVS SV
Ø MARC ...
SENTI
VS ALE
XAND
RI
V · S · L · M

A külvárosban találták. Más adatok hiányzanak.

(C. I. L. 7748.)

75. PRIEPO
PANTHEO
P · P · AELII
VRSIO · ET · A
TONIANVS · AE
DILES · C · L · AV
DICAVERVNT
SEVERO · ET · (q) VIN(t)IANO C · S

Nagy kőtábla a Major nevű városrészben; a görög. kath. templom
ajtaja előtt van.

(C. I. L. 1139.)

b) *Mithrasnak szentelt föliratok:*

76. SOLI
Q · MARCIVS · VI
CTOR · FELIX · MA
XIMILIANVS · LEG
AVGG · LEG XIII · G · ET
PVLLAIENA · CAEL
IANA · C · F · EIVS
ET · P · MARCIVS · VI
CTOR · MAXIMILI
ANVS · C · P · FILIVS
VOTO

Olv.: Soli Quintus Marcius Victor Felix Maximilianus, legatus Augustorum legionis XIII. Geminae et Pullaiena Caeliana, clarissima filia ejus et Publius Marcius Victor Maximilianus, clarissimus puer filius, voto.

E fölirat Kr. u. 196—198. évekből való. 1715-ben a városban befalazva találtatott. Más adatok hiányzanak.

(C. I. L. 1118. Ackner és Müller n. 360.)

77. SOLI · SACR
Q · CAECILIVS
LAETVS · LEG · AVG
LEG · XIII · G
V · L · S

Olv.: Soli sacrum Quintus Caecilius Laetus, legatus Augusti legionis XIII. Geminae, votum libens solvit.

Egy szobormű talapzatán Gruterius idejében.

(Ackner és Müller n. 361.)

78. SOLI · INVICTO
AEDEM · RESTITVIT
C · CAERELLIVS
SABINVS
LEG · AVG
LEG · XIII · GEM

Olv.: Soli invicto aedem restituit Cajus Caerellius Sabinus, legatus Augusti legionis XIII. Geminae.

A székesegyház közelében találták. Más adatok nincsenek.

(C. I. L. 1111. Ackner és Müller n. 363.)

79. (SOLI)
 INVICTO
 MITRAE
 M · VAL · MAXI
 MIANVS
 LEG · AVG
 V · S

Olv.: Soli (deo) invicto Mitrae Marcus Valerius Maximianus, legatus Augusti, votum solvit.

1722-ben találták a vár építése alkalmával.

(C. I. L. 1122. Ackner és Müller n. 364.)

80. SOLI
 INVICTO
 Q · CAECIL
 LAETVS
 LEG · AVG·
 LEG XIII G ·
 V · L · S

1715-ben találták egy szobor talapzatán. Hasonlít, az »Invicto« és »Sacrum« szavaktól eltekintve, egészen a 82. sz. alatt közlötthez. Lehet, hogy azzal azonos; de akkor egyik vagy a másik hibás. Ackner és Müller mindkettőt közli, az első 361., a másodikat 365. sz. alatt.

(C. I. L. 1013. Ackner és Müller n. 365.)

81. DEO INVICTO MITHRE
 A szokásos Mithra-kép.
 SVAE MEDVS EX VOTO
 POSVIT

Márványrelief. A betűk nagyon gyarlók s azért közlik e kis fölíratot többnyire hibásan.

Olvasandó: Deo invicto Mithre suae medus ex voto posuit. A Batthyáneumban van.

(C. I. L. 1120. jól van. Ackner és Müller n. 367. teljesen hibás.)

82. SOL · I · M
 C · NVMMIVS
 AMANDVS
 QVI · ET
 TEMPLVM

Valamely városi templom mellett volt. 1878-ban Nagyszebenbe a Bruckenthal-muzeumba vitték.

(C. I. L. 7766.)

83. MTHR
Rózsá SA . . . Kigyó
M . . . Rózsá
(Bikafej)

A városban találták, most a Kolozsvári Erdélyi Muzeumban van.
(C. I. L. 7778.)

84. DEO · SOLI
HIEROBΛ
AVR · BAS
SINVS · DEC
COL · AEQVENS
SAGERD · NV
MIN · MVN · V · S · L · M

Olv.: Deo Soli Hierobolo Aurelius Bassinus, decurio coloniae Aequensis, sacerdos numinis municipii, votum solvit libens merito.

1862-ben még a várparancsnoki kertben volt. Jelenleg nincs ott.
(C. I. L. 1108. Ackner és Müllernél a második sor hibás n. 371.)

85. D · S · I · M
PRO SALVTE · ET INC
OLVMITATE · M · AVRE .
TIMOTHEI · ET · AVR · M
AXIMI · VOTVM · NVN
CVPAVIT · SOLVITQVE
EVTHYCES · EORVM · LIB ·
RETVLIT

Olv.: Deo soli invicto Mithrae pro salute et incolumitate Marci Aurelii Timothei et Aurelii Maximi votum nuncupavit solvitque Euthyces, eorum libertus. Retulit.

Oszloptalapzat, melyen egy ifju kezében lefordított fáklya s bal-karja alatt bikafej van.

Jelenleg a Bruckenthali muzeumban van Nagyszebenben.

(C. I. L. III. 1110. Ackner és Müller n. 369.)

D · S · I · M
Kép: Mithras megöli a bikát.
86. TAE · M · AVR · TIMOTHEI · ET · AVR MAXIMI
VTQ EVHCES · EORVM LB

Olv.: Deo Soli invicto Mithrae (pro salute et incolumit) ate M. Aurelii Timothei et Aurelii Maximi (votum nuncupavit) solvitque Euthyces eorum libertus.

Nem bizonyos, hogy Apulumból, vagy Sarmizból való, de valószínűbb, hogy Apulumból. Most Nagyszebenben a Bruckenthal-muzeumban van. (C. I. L. III. 1109.)

87.a) S · I · M · TVRRANVS · MARCELLINVS
ET · ANT · SENECIO · IVNIOR · CONDVCTORES · ARMAMEN
EX VOTO POSVERVNT

Olv.: Soli invicto Mithrae Turranus (Turranius?) Marcellinus et Antonius (Annius?) Senecio junior, conductores armamentorum (armamentarii?) ex voto posuerunt.

Mithras-relief, a püspöki udvarban volt.

(C. I. L. III. 1121. Ackner és Müller, n. 368.)

87.b) BONO · DEO
PVERO · POS
PHORO
T · FL · ITALICVS
PRIMVS · IIII
VIR · M · A · A
CVM · STATI
LIA · LVCIA
CONIVGE ET
SVIS · EX · VOTO

Olv.: Bono deo puero Posphoro Titus Flavius Italicus primus quatuorvir municipii Aurelii Apuli cum Statilia Lucia coniuge et suis ex voto.

Más adatok hiányzanak.

(C. I. L. III. 1132. Ackner és Müller 376.)

88. DEO · BONO
PVERO
POSPHORO

Hihetőleg csak töredék darab; valamely városi templom közelében találtatott. Más adatok hiányzanak.

(C. I. L. III. 1130. Ackner és Müller, n. 377.)

89. BONO
PVERO
AVR · CH
RESTVS
V · S · L · M ·

Olv.: Bono puero Aurelius Chrestus votum solvit libens merito.
Igen szép oltár márványból; a Battyháneumban van.
(C. I. L. III. 1131. Ackner és Müller, n. 379.)

90. DEO · B · POS
PHORO · APOL
LINI · PYTHIO
D IVLIVS · RV
SONIVS · CVST
ARMORVM
PRO · SALVTE · SVA
ET SVORVM
V · S · L · M

Olv.: Deo bono Posphoro, Apollini Pythio Decimus (?) Julius Rusonius, custos armorum, pro salute sua et suorum votum solvit libens merito.

1754-ben a városban valamely templomnál találták. Más adatok hiányzanak.

(C. I. L. III. 1138. Ackner és Müller, n. 378.)

91. BONO · P
VĒRO · EX · V
OT · A RO
DIVS · ALEX
AND · P · L · P

Olv.: Bono puero ex voto Arodius (?) Alexander pecunia (sua?) libens posuit.

Oltár; 1754-ben a városban valamely templomnál találták.

(C. I. L. III. 1137. Ackner és Müller, n. 380.)

92. IVLIA · SECVNDA
PVERO · POSPHORO
D · O · M
D · D · D

Olv.: Julia Secunda puero Posphoro, deo optimo maximo, donum dedit dedicavit.

1753-ban találták, midőn Stojka püspök a székesegyháznak sanctuariumát alapjából kijavíttatta.

(C. I. L. III. 1135. Ackner és Müller, n. 381.)

93. BONO PVERO
POSPHORO
LAELIA · CV
RILLIA · PRO · SA
LVTE · SVA · SVO
RVMQVE · V · S
L · M

Olvasandó: Bono puero (deo) Posphoro Laelia Curillia pro salute sua suorumque votum solvit libens merito.

1754-ben a városban valamely templom közelében találták. Más adatok hiányzanak.

(C. I. L. III. 1136. Ackner és Müller, n. 382.)

94. L · FL · VALENS
OB · HONOREM
FLAMONII
B · P · D

Olv.: Lucius Flavius Valens ob honorem flamonii bono puero dedit. A »cardinalis« residentiájában találtatott. Talán a püspöki aulában, vagy Martinuzzi alvinczi kastélyában?

(C. I. L. III. 1134. Ackner és Müller, n. 527.)

c) *Apollónak szentelt föliratok.*

95. DEO APOLLINI · PRÆSTANTISS ·
AVR · VITALIS · PRO · SE · SVISQ · I · P.

Olv.: Deo Apolloni praestantissimo Aurelius Vitalis pro se suisque libens (?) posuit.

Márvány relief tábla; a fölirat fölött Apollo a lyrával; jobb kezében kis delphint tart, mely talán a lyra pengetésére való vesszőt helyettesíti; jobb oldalán van egy griff, mely lábát egy golyóra teszi, baloldalán van a sas. Igen szép kivitelű. Képe megjelent a Szilágyi Sándor millenáris nagy történelme I. kötetében, hol az mint Cserna Károly rajza van jelezve, a mi azonban tévedés, mert a fényképet én készítettem és beküldöttem az Athenaeum r. társaságnak. (L. a 30 ábrát.)

(C. I. L. III. 991. Ackner és Müller, n. 342.)

96. NVMINI
APOLLINI
M · AVR · MARI
NVS · VET · LEG
XIII G
EX VOTO
POS

Olv.: Numini Apollini Marcus Aurelius Marinus, veteranus legionis XIII. Geminae, ex voto posuit.

Oltár márványból. 1790-ben találták. Jelenleg a Batthyáneumban van. (C. I. L. III. 989. Ackner és Müller, n. 343.)

97. EX · IVSSV · DEI
APOLLINIS · FON
TĒM · AETĒRNI VĒ
PROCVLINVS
SPECVLATOR
LEG · XIII G · GORDIA
NAE · A · SOLO RESTI
TVIT

Olv.: Ex jussu dei Apollinis fontem aeterni Ulpius Proculus, speculator legionis XIII. Geminae Gordianae a solo restituit.

Szép nagy márvány oltár, teljesen ép. A bitófadomb és az egészségi kanális közt levő forrásnál találtatott. Onnan a külső vársánczban levő, Karolina-kut nevű csurgóhoz s onnan a várparancsnok kertjébe került. Innen áthelyezték a katonai kórház udvarába s végre az alsófehérvármegyei régészeti egylet muzeumába jutott, hol jelenleg is van.

A cs. és kir. XII. hadtestparancsnokság engedte át egyletünknek Dr. Reiner Zsigmond kérésére.

(C. I. L. III. 990. Ackner és Müller, n. 344.)

98.

DIIS · APOL IN [†] · ET · DIANAĒ

Olv.: Diis Apolini et Dianae

Márvány tábla töredéke. 1899-ki jan. 5-én Marosportus irányában a téglavetőhely közelében találtatott. Jelenleg az alsófehérmegyei régészeti egylet muzeumában van.

99.

DEO APOLLINI · AVG C · IVL · LYSIAS · > LEG XIII. GEM · SE E · IVS NIS · E IM · PE T

a) $\begin{smallmatrix} I \\ C \end{smallmatrix}$	b) $\begin{smallmatrix} C \\ A \end{smallmatrix}$	c) $\begin{smallmatrix} C \\ \backslash A \\ C \end{smallmatrix}$	d) VIA
---	---	---	--------

Márványtáblának egy nagyobb és négy kisebb töredéke. Ugyanazon helyen és időben találtatott, mint a 98. sz. alatt levő.

Olvasandó a kiegészítés után: Deo Apollini Augusto, Caius Julius Lysias centurio legionis XIII. Geminae Severianae iussu Apolinis e m arcum pecunia sua fecit. (22. ábra.) — — — —

Jelenleg az alsófehérmegyei régészeti egylet muzeumában van.

d) *Mercurnak szentelt fölíratok.*

100. DEO MER
CVRIO · C ·
IMIVS · VE ·
RANVS · · · ·
VLP · · · · ·

Olv.: Deo Mercurio C . . . imius veteranus — — — — votum libens solvit (?).

1623-ban szántás közben, nem messze a görög kath. templomtól ásták ki. Más adatok hiányzanak.

(C. I. L. III. 1103. Ackner és Müller, n. 354.)

e) *Junónak szentelt fölíratok.*

101. IVNONI RE
GINAE
C · AELIVS
PRIMVS
DEC · C · POT

Olv.: Junoni reginae Cajus Aelius Primus, decurio coloniae Potaissae. Ez utóbbi szó azonban nem bizonyos. Holléte ismeretlen.

(C. I. L. III. 1030. Ackner és Müller, n. 330.)

102. I · O · M ·
IVNONI
REG · MIN ·
Q · CORNEL
SILVANVS
LEG · V · M · PO
V · S

Olv.: Jovi optimo maximo, Junoni reginae, Minervae Quintus Cornelius. Silvanus legionis V. Macedonicae posuit voto soluto.

A fejedelmi lakban, azaz a mostani püspöki aulában találtatott.

(C. I. L. III. 1077. Ackner és Müller, n. 322.)

103. I · O · M
ET · IVNONI
REGINAE
T · CL · ANICE
TVS · AVG
COLONIAR
TEMPLVM
VETVSTATE
A · SOLO
RESTITVIT

Olv.: Jovi optimo maximo et Junoni reginae Titus Claudius Anicetus, augustalis coloniarum, templum vetustate collapsum a solo restituit.
Oszlop. (C. I. L. III. 1069. Ackner és Müller, n. 325.)

104. IVNONI
REGINAE · PO
PVLONIAE
DEAE · PATRIAE
C · CAERELLIVS
SABINVS · LEG
AVG. LEG · XIII. G
ET · FVFIDIA
POLLITTA · EIVS
VOTO

Olv.: Junoni reginae, Populoniae deae patriae, Caius Caerellius Sabinus, legatus Augusti legionis XIII. Geminae, et Fufidia Pollitta eius voto.
Oltár, durva mészkőből, 1721 körül a várépítésnél a mostani alsó kapunál találták.
(C. I. L. III. 1075. Ackner és Müller, n. 331.)

105. IVNONI · SEMLIAE
IVL · ALEXANDER
ACTARIY · L · L XIII · G ·
ET · AELIA · VINCENTIA
LIB POS

Olv.: Junoni Semliae, Julius Alexander Actarius legatus legionis XIII. Geminae et Aeliae Vincentia liberti posuerunt.
(C. I. L. III. supp. 7753.)

f) *Venusnak szentelt fölirot.*

106. VENERI
AVG
FAB · PVCHR
..... VG
..... COL
..... VIT

Olv.: Veneri Augustae Fabius Pulcher coloniae Apuli solvit.
Oltár. Az u. nevezett »Papok kertjé«-ben volt 1862-ben.
(C. I. L. III. 1157. Ackner és Müller, n. 353.)

g) *Minervának szentelt fölíratok.*

107. MINERV
P · AEL · AN
TIPATER
IVLIANVS
GENITALIS
EQ · P · DEC
COL · APVLI · Q

Olv.: Minervae Publius Aelius Antipater Julianus Genitalis (Genialis?), equo publico, decurio coloniae Apuli quaestor.
Csűrös Antal kertjében volt. Más adatok hiányzanak.
(C. I. L. III. 1104. Ackner és Müller, n. 334.)

108. MINERVAE
IOVIS · CONSILI
ORVM · PARTICI
PI · C · CAERELLIUS
SABINVS · LEG ·
AVG · LEG · XIII. G.
ET · FVFIDIA
POLLITTA EIVS
VOTO

Olv.: Minervae, Jovis consiliorum participi, Caius Caerellius Sabinus.
legatus Augusti legionis XIII. Geminae, et Fufidia Pollitta eius voto,
Oltár, durva mészkőből. 1861-ben várjavítási munkálatok alkalmával az alsó várkapunál találták.
(C. I. L. III. 1076. Ackner és Müller, n. 335.)

109. MINERVĒ
TIB · IVLIVS
NOVIANVS
LIBR · LEG
POSVIT

Olv.: Minervae Tiberius Julius Novianus librarius legati, posuit.
Kovachozy háza falában találták.
(C. I. L. 1105. Ackner és Müller, n. 336.)

110. MINERVAE · AVG
VLP · DOMIT · HERMES
AVG · COL · ORNATVS
ORNAM · DECVR

Olv.: Minervae Augustae Ulpus Domitianus Hermes, Augustalis coloniae ornatus ornamentis decurionalibus.

Más adatok hiányzanak.

(Ackner és Müller, n. 337.)

111. MINER · · ·
SANCT · ·
CELERIN ·
VALERIAN
CORNICVL
COS

Olv.: Minervae sanctae — — Cellerinus Valerianus, cornicularius consularis.

A várban a plebániában, közel a püspöki aulához, találták.

(C. I. L. III. 1106. Ackner és Müller, n. 338.)

112. AΘHNA
KATA €ΠΙ
ΤΑΓΗΝ Α
ΝΕΘΗ ΚΕ
ΟΚ ΙΠΙCΤ

Olv.: Athena kata epi tagen anethe keok prict.

Jelenleg Nagy-Szebenben a Bruckenthali-muzeumban van.

(C. I. L. III. supp. 7766. a.)

113. MINERVAE
VICTRICI PRO
SAL DOMNO
NN AVGG
IMP SEVERI
ET ANTONIN
CAESARIS
AEL SABINVS
LIBR COS
V ° S ° L ° M

Olv.: Minervae Victrici pro salute dominorum nostrorum (duorum) imperatoris Severi et Antonini Caesaris, Aelius Sabinus librarius consularis votum solvit libens merito.

Oltár, durvább márványból. 1895-ki október 15-én az alsófehérmegyei régészeti egyesület ásatási helyén találtam; most ezen egyesület muzeumában van.

(Közöltem: Az egyesület VIII. évk. 1896. 50. l., Arch. Értesítő 1896. 260. l., Arch. Epigr. Mitth. Bécs XIX. 69. l., Korrespondenzblatt d. Ver. f. Siebenb. Landesk. 1895. 152. Lásd: 25. ábra)

h) *Dianának szentelt föliratok.*

114. DIANNAE
SACRVM
PRO SALVT
A · TAPETI
ANTON^N
TENAX · VS
L · M

Olv.: Dianae sacrum pro salute Augusti Titi Tapeti Antonini Tenax votum solvit libens merito.

Más adatok hiányzanak.

(C. I. L. III. 999. Ackner és Müllernél hibás, n. 345.)

115. DIANAE
SACRVM
Q · P · SENILIS
V · S · L · M

Olv.: Dianae sacrum Quintus Paetinius Senilis votum solvit libens merito.

A főtemplom kettős ajtaja fölött volt.

(C. I. L. III. 998. Ackner és Müller, n. 346.)

116. DIANAE
AVG
AEL · IVLIA
NVS · AVG
COL · APVL
V · L · S

Olv.: Dianae Augustae Aelius Julianus augur (augustalis?) coloniae Apuli, votum libens solvit.

Más adatok hiányzanak.

(C. I. L. III. 1001. Ackner és Müllernél hibás a sorbeosztás, n. 348.)

117. DIANAE
 MELLIFICAЕ
 SACRVM
 COM . SV
 PER

Olv.: Dianae mellificae sacrum Commatus Superianus.

Más adatok hiányzanak.

(C. I. L. III. 1002. Ackner és Müller, n. 349.)

118. DIANAE
 REGINAE
 C · VAL · SAR
 AP · V · L · P

Olv.: Dianae reginae Caius Valerius Sarapio votum libens posuit.
Vagy sacerdos Apulensis posuit?)

Más adat nincs.

(C. I. L. III. 1003. Ackner és Müller, n. 350.)

119. LVNAE LVCIFERAE
 C · IVL · VARIANVS
 MAG · D · D

Olv.: Lunae luciferae Caius Varianus magister (?) dedicavit.

Eleinte Csürös Antal kertjében, azután a glacin, alsó vártéren, egy magánház előtt volt; most pedig az alsófehérvárm. rég. egylet muzeumában van.

(C. I. L. III. 1097. Ackner és Müller, n. 351.)

120. DEANE A/^G
 C · CATVLL —
 NIVS · ADA
 M · · · · · II
 C LIIN[†]
 HILL^EV^S

Olv.: Deanae Augustae Caius Catullinius Adamantus et Caius Catullinius Achilleus.

Oltár, mészkőből, nehezen olvasható. Előbb Salmen Frigyesnél volt, jelenleg az alsófehérm. régész egyl. muzeumában van.

(Közöltem: C. I. L. III. supp. 12,557. Jung Julius közölte: Arch-epigr. Mittheil. Bécs XIV. 98. l. — hibásan.)

121. DIANE AVG
C · IVL · VALE
RIVS · VET
LEG · XIII · G
DEC · COL
SARMIS
EX · BF COS

Olv.: Dianae Augustae, Caius Julius Valerius veteranus Legionis XIII. Geminae decurio coloniae Sarmisae ex beneficiario consularis.
Idősb Löw Károly udvarában volt. Más adatok hiányzanak.
(C. I. L. III. 7742.)

i) *Libernek (Bacchus) szentelt fölíratok.*

122. LIBERO · PAȚI
SACRVM · PRO
SALVTE · IMP
CAES · M · AVR
COMMUDI
ANTONINI
AVG · PII · P · P · L ·
CALVISIVS · L · F ·
VELINA · SECVN
DVS · FALERIONE
P · P · LEG · XIII G · D · D
SVB · VERSPRONIO · · ·
DIDO · COS · DEDIC
CAERELLIO · SA · · · · O

Olv.: Libero patri sacrum pro salute imperatoris Caesaris Marci Aurelii Commodi Antonini Augusti pii patris patriae, Lucius Calvisius, Locii filius, Velina, Secundus, Falerione primipilus legionis XIII. Geminae donum dat sub Vespronio Candido consulari dedicante Caerellio Sabino legato.
A Turcu nevü háznál volt. A felirat Kr. u. 183—185. évekből való.
(C. I. L. III. 1092. Ackner és Müllernél hibás, n. 355.)

123. LIBERO · PATRI
P · AEL · FRONTO
VET · EX · B · F · COS
ET · AEL · · RONTON
· · · IA · CONIVX · EI
VS · PRO · SALVTE
SVA · SVORVM
QVE · OMNIVM
· · · · ·

Olv.: Libero patri Publius Aelius Fronto veteranus ex beneficiario consulis et Aelia Frontoniana, coniux eius, pro salute suorumque omnium.

A városban egy magánház falában. Más adatok hiányzanak.

(C. I. L. 1091. Ackner és Müller, n. 356.)

124. LIBERO · PATR
TIB · CL · RVFVS
DEC · COL · ET
FLAMEN · · · ·
MVN · APVL

Olv.: Libero patri Tiberius Claudius Rufus, decurio coloniae et flamen municipii Apuli.

A város piaczn egyik ház falába beillesztve.

(C. I. L. 1065. Ackner és Müller, n. 357.)

125. LIBERO
PATRI · ET LIBE
CL · ATTEIVS · CELER
VETERANVS · LEG · XIII
GEM · · · · · AE · DEC
CANABENSIVM
CVM SVIS V · L · S
L · D · D · D ·

Olv.: Libero patri et liberae Claudius Atteius Celer, veteranus legionis XIII. Geminae Gordianae (Severianae?), decurio Canabensium cum suis votum libens solvit. Locus datus decreto decurionum.

Oltár mészkőből. Egyik oldalán szőlődiszitmény, másikon korsó, 1862-ben a városi sétatéren volt (most talán Déván van).

(C. I. L. 1093. Ackner és Müller, n. 358.)

126. LIBERO · PATR
ET LIBERE · C
MAXIMIVS
IVLIANVS · OP
TIO · PRAE · LEG · V
MAC · VISV · MO
NITVS · PRO · SAL
VTE · SVA · SVORVM · L · D

Olv.: Libero patri et libere Caius Maximius Julianus optio praefecti legionis V. Macedonicae, visu monitus pro salute sua et suorum dedicavit (?).

A püspöki palota közelében volt. Más adatok hiányzanak.

(C. I. L. 1094. és 7765. Ackner és Müller, n. 359.)

j) *Herculesnek szentelt fölíratok.*

127. DEO
HERCVLI
IVLIA
MAXIMINA
VOTI · SVI
COM · POS

1516-ban a kincstári vagy királybíró házában volt, 1722-ben felvitték Bécsbe a cs. kir. udvari könyvtár lépcsőházába. Oltár, fehér eres márványból.

(C. I. L. III. 1024. Ackner és Müller, n. 383.)

128. HERCVLI
SACRVM

1836-ban találták a városban, más adat nincs.

(C. I. L. III. 1023. Ackner és Müller, n. 384.)

129. HERCVL
INVICT
PRO SALVT
C · IVL · METRO
BIANI · ET
ALIAE BO
NAE CON
IVG · ADA
MAS · EX · VOT

Olv.: Herculi invicto pro salute Caii Julii Metrobiani et Aeliae Bonae, conjugis Adamas ex voto.

Oltár. 1593-ban a nagyprépost kapuja és a templom közt találták.

(C. I. L. III. 1028. Ackner és Müller, n. 385.)

130. HERCVLI
AVG · SAC
AVRELIVS
VETVSTINVS
· · VO · S · ·

Olv.: Herculi Augusto sacrum Aurelius Vetustinus votum solvit. Oltár. A városban találták és azután Zalathnára került.

(C. I. L. III. 1025. Ackner és Müllernél hibás a 4-ik sor, n. 386.)

Áldozó csésze.	131.	· FRCVLI AVG · · REGINVS S · · ERDOS · N · IITVIVS · AB HEL · PERTINA€	Áldozó csésze.
	C O S		

Olv.: Herculi Augusto . . . Regius sacerdos institutus ab Helvio Pertinace consulari.

Oltár. Idősb Löw Károly udvarában volt.

(C. I. L. III. 7751.)

132 HERCV
SAC · PRO
SAL · IMP
.....

A reformátusok temetőjében találtatott. Más adat hiányzik.

(C. I. L. III. 7752.)

k) *Aesculapius és Hygiának szentelt fölíratok.*

133. AESCVLAPIO · ET
HYGIAE · P · AEL · SY
RVS · AVG · M · SEP · APV
ET · VAL · SEVERA · CON
IVX · ET · AEL · SYRA · FI
LIA · EX · VOTO · PORTI
CVM · PEDES · XXX
F

Olv.: Aesculapio et Hygiae Publius Aelius Syrus, augustalis municipii Septimii Apuli, et Valeria Severa coniux et Aelia Syra filia ex voto porticum pedes XXX fecerunt.

A volt jezsuiták zárdája kapujában volt.

(C. I. L. III. 976. Ackner és Müller, n. 395.)

134. NVMINI · AES
CVLAPI · ET · HY
GIAE · PRO · SA
LVTE · DO
MINOR · N · N · AVGG
ANTROGIVS · VER
NA · IPSOR · EX
DISP · POS

Olv.: Numini Aesculapii et Hygiae pro salute dominorum nostrorum Augustorum Antrogius verna ipsorum et dispensator posuit.

1590-ben Kovachozy Farkas kancellár szállásán volt. Kr. u. 196—198 évek közti időből való.

(C. I. L. III. 978. Ackner és Müllernél hibás a sorfelosztás, n. 403.)

135. CAELEST · AVGVSTAE
ET · AESCVLAPIO · AV
GVSTO · ET · GENIO
CARTHAGINIS · ET
GENIO · DACIARVM
OLVS · TERENTIVS
PVDENS · VTTEDI
ANVS · LEG · AVGG
LEG XIII · GEM · LEG
AVGG · PRO · PRAET
· OVINCIAE · RE
TIAE

Olv.: Caelesti Augustae et Aesculapio et Genio Carthaginis et Genio Daciarum Olus (Aulus helyett) Terentius Pudens Uttedianus, legatus Augustorum legionis XIII. Geminae, legatus Augustorum pro praetore provinciae Retiae (Raetiae helyett).

Oltár, fehérés márványból. Kr. u. 196—198. évek közti időből. Most a bécsi cs. k. udvari könyvtárban van.

(C. I. L. III. 993. Ackner és Müller, n. 409.)

136. AESCVLAPIO
ET · HYGIAE
SACR
AEL · MOSCHIS
V · S · L

Olv.: Aesculapio et Hygiae sacrum Aelius Moschis votum solvit libens.

Más adatok hiányzanak.

(C. I. L. 977. Ackner és Müller, Moscos hibás, n. 401.)

137. AESCVLAPIO
 ET · HYGIAE · CAE
 TERISQVE · DIIS · DEA
 BVSQ · HVISQ
 LOCI · SALVTARIB ·
 C · IVL · FRONTO
 NIANVS · VET · EX
 B · F · COS · LEG · V · M · P ·
 REDDITIS · SIBI · LVM
 INIBVS · GRAT · AGE · EX
 VISO · PRO · SE · ET CARTEIA
 MAXIMA CONIVG · ET · IVL ·
 FRONTINA · FILIA
 V · S · L · M

Olv.: Aesculapio et Hygiae caeterisque diis deabusque hujusque loci salutaribus, Caius Julius Frontonianus, veteranus ex beneficiario consularis (ex beneficiariis consularibus?) legionis V. Macedonicae, pro redditis sibi luminibus gratias agens, ex viso pro se et Carteia Maxima, conjuge, et Julia Frontina filia votum solvit libens merito.

1590-ben Kovachozy Farkas kanczellár udvarában volt.

(C. I. L. III. 987. Ackner és Müllernél hibás a sorbeosztás, n. 394.)

138. NVMINI
 AESCVLAPI
 ET · HYGIAE
 P · AEL · GENI
 · ALIS · · VIRA
 LIS · COL APV · ·

Olv.: Numini Aesculapii et Hygiae Publius Aelius Genitalis — — —
 viralis coloniae Apuli (posuit).

A püspöki udvar közelében volt.

(C. I. L. III. 974. Ackner és Müller, n. 399.)

139. AESCVLAPI · ET · HYGIAE
 P · AEL · RVFINVS
 DEC · MVN · ET
 PATRONVS
 COLL · FABRVM · COL · APV ·
 PRO · SALVTE · SVA · ET · VLPIAE · HEL
 PIDIAE · CONIVGIS · ET · AEL ·
 VRBANI · FILII · EX · IVSSO · F
 PONT · PER XXX*

* Talán: PORT · PED · XXX

vagy: POND · AER · XXX

Olv.: Aesculapio et Hygiae Publius Aelius Rufinus, decurio municipii et patronus collegii fabrorum coloniae Apuli, pro salute sua et Ulpiae Helpidiae conjugis et Aelii Urbani filii ex jussu fecit porticum pedes XXX.

Oltár. Más adatok hiányzanak.

(C. I. L. III. 975. Ackner és Müller, n. 397.)

140. AESCVLAPIO
ET HYGIAE
L · SEP · NIGRI
NVS · PATRO ·
COLL · FABRO ·
COL · APVL
PRO · SALVTE
SVA · ET · SVORVM
POSVIT

Olv.: Aesculapio et Hygiae Lucius Septimius, patronus collegii fabrorum coloniae Apuli, pro salute sua et suorum posuit.

A régi kancellári épületben volt.

(C. I. L. III. 984. Ackner és Müllernél más a sorbeosztás, n. 398.)

141. AESCVLAPIO · ÊT
HYGIAE · TIB · CL ·
VALERIANVS >
LEG · XIII · G ÊT LEG
I · AITRICIS
VOTO · P ·

Olv.: Aesculapio et Hygiae Tiberius Claudius Valerianus centurio legionis Geminae et legionis adjutricis voto posuit.

1862-ben a püspöki udvarban volt.

(C. I. L. III. 981. Ackner és Müller, n. 400.)

142. AESCVLAPO
ET · HYGIAE
PRO · SALVTÊ
SVA · SVORVM
Q · CARPION ·
AVGTI · LIB
TABLVLAŖVS
PROVINC · DACIAE
APVLENSIS

Olv.: Aesculapio et Hygiae pro salute sua suorumque Carpion, Augusti libertus, tabularius provinciae Daciae Apulensis.

1745-ben találták és azután a püspöki kertbe jutott. Oltár márványból.

(C. I. L. III. 980. Ackner és Müller, n. 402.)

143. NVMINI
AESCVLAPI
ET · HYGIAE
M · VLP · VALENS
III VIRALIS
MVNIC · SEPT
APVL
PRO · SALVTE
SVA · SVORVM
QVE · V · L · S

Olv.: Numini Aesculapii et Hygiae Marcus Ulpius Valens, quatuorviris municipalibus Septemviris Apuli, pro salute sua suorumque votum libens solvit.

Az ugynevezett Bitófa-dombon találták, azután az ugynevezett Papokkertjébe jutott. Oltár.

(C. I. L. III. 985. Ackner és Müller, n. 404.)

144. A(esc)VLAPIO
(et Hyg)IAE
C · (p)O(m)P
FVSCVS
II VIR · C · L
APV · V · L · S

Olv.: Aesculapio et Hygiae Caius Pompejus (Pompeianus?) Fuscus duumvir Coloniae Apuli, votum libens solvit.

Valamikor a régi gimnázium kertjében volt.

(C. I. L. III. 982. A 983. számú hasonlít ehhez. L. A 10-ik szám alatt levőt is.)

	145. ESCVA	
Kéztenyér	PEO	
	ET Y	
	GIE	
	REST	
	TVTA	Kéztenyér
		

Homokkő tábla. Az alsóféhérvárm. rég. egyl. muzeumában van. (Közöltem: C. I. L. III. supp. 12,558.)

146. NIMINI
· ESCVLAPI
C · IVL · METRO · ·
ANVS · II · · · COL
SARM · SACERD
DEI · EIVSD · PON
TIF · QQ · II VIR · COL
APVLI · EX · VOTO

Olv.: Numini Aesculapi C. Julius Metrobianus, duumvir coloniae Sarmizegetusae, sacerdos dei eiusdem, pontifex, Quinquenalis, duumvir coloniae Apuli ex voto.

Más adatok hiányzanak. A Corp. Inscr. Lat. e fölíratot a kétés fölíratok közé számítja. (C. I. L. III. 972.)

1) *Fortunának szentelt fölíratok.*

147. FORTVNAE
REDVCI
Q · CAECILIY
LAETVS · LEG
AVG · LEG · XIII
GEM · V · L · S

Olv.: Fortunae reduci Quintus Caecilius Laetus, legatus Augusti legionis XIII. Geminae, votum libens solvit.

Oltár. Hohenhausen szerint 1767. aug. 19-én még a várba felmenő út jobboldali falába be volt építve. 1857-ben a városi sétátéren volt. Most talán Déván van.

(C. I. L. III. 1011. Ackner és Müller, n. 426.)

148. FORTVNAE
REDVCI · LARI ·
VIALI · ROMAE
AETERNAE
Q · AXIVS · AELIA
NVS · V · E · PROC ·
AVG
IONI

Olv.: Fortunae reduci, Lari viae Romae aeternae: Quintus Axius Aelianus, vir egregius, procurator Augusti. Ionius.*

Más adatok hiányzanak. A Corpusban nincs fölvéve. (Ackner és Müller n. 427.)

* Talán a köfaragó neve.

149. FORT · BONAE
DOMESTIC · SACR ·
Q · PAETIN · SENILIS
V · S · L · L · M

Olv.: Fortunae bonae domesticae sacrum, Quintus Paetinus Senilis votum solvit libentissime merito.

Valamely templom kettős ajtajánál volt 1744-ben.

(C. I. L. III. 1009. Ackner és Müller, n. 428.)

150. FORTVNAE
PVPLICAE
VITALIS
V · S · L · M

Olv.: Fortunae publicae Vitalis votum solvit libens merito.

1744-ben találták. Más adat nincs.

(C. I. L. III. 1010. Ackner és Müller, n. 429.)

151. FORTVNAE
AVG · SAC
P · CALPVRNIVS
PROCVLVS
LEG · AGG
PR · PR ·

Olv.: Fortunae Augustae sacrum Publius Calpurnius Proculus, legatus Augustorum pro praetore.

Kr. u. 196—198. évek közt való fölírat. 1516-ban egy templom falában volt.

(C. I. L. III. 1007. Ackner és Müller, n. 431.)

152. FORTVNAE.
M · SACR ET · CEN
O (AN)BENSIVM
L SILIVS ANX ILLVS
VE · LEG · I · AD
PF · ANXICISTRIS
PR · ANX · INCAN
D · D
ET · SILIVS · ILL · ANX
ET · SILIVS FIR · ANXVS

Olv.: Fortunae Augustae sacrum et Genio [Canabensium] Lucius, Silius Maximus, Veteranus legionis I adjutricis, piaae fidelis, magistrans primus in Canabis donum dat et Silia Januaria et Silius Firminus.

1745-ben a templom ajtaja mellett találtatott.

(C. I. L. III. 1008. Ackner és Müller n. 433.)

153. GENO . LOC
ET . FOR . MAGNAE
Q . APPIANVS .
MATERNVS
PRO . SE . ET . M
VETIO . BEL
LATOR . EX
V . L . S . SOL . M

Olv.: Genio loci et Fortunae magnae Quintus Appianus Maternus pro se et Marco Vetio Bellatore ex voto libenter (suscepto?) solvit merito. A várfalak javításánál 1715-ben találtatott és Bécsbe vitetett.

(C. I. L. III. 1018. Ackner és Müller n. 444.)

m) *Silvanusnak szentelt fölíratok.*

154. SILVANO
SACRVM
PHILIPPVS
EX . VISO .
POS

Olv.: Silvano sacrum Philippus ex viso posuit.

1845-ben találták. Más adat nincs.

(C. I. L. III. 1144. Ackner és Müller, n. 410.)

155. SILVANO
M . ALGINVS
RVFINVS
MARIANVS
LEG . LEG XIII G

Olv.: Silvano Marcus Alginus Rufinus Marianus, legatus legionis XIII. Geminae.

A bécsi cs. k. udvari könyvtárba vitték.

(C. I. L. III. 1142. Ackner és Müller, n. 411.)

156. SILVANO
M · CHREST
PRO · SALVTE
M · ANTONI
PLORENTINI
FILI · MEI
V · S · L · M

Olv.: Silvano Marcus Chrestus pro salute Marci Antonii Florentini, filii mei votum solvit libens merito.

1847. év június 12-én ásták ki a téglavetőhelynél.

(C. I. L. III. 1143. Ackner és Müller, n. 412.)

157. SILVANO
P · AEL · P · F · FAB ·
AVGVR · PON · C · V
DE · COL · SARM ·
DEC · COL · NAPO ·
AVGVR · COL · EIVS
DEC · MVN · APVL
V · S · L · M

Olv.: Silvano Publius Aelius, Publii Filius, Fabianus, augur pontifex clarissimus vir, decurio coloniae Sarmiz, decurio coloniae Napocae, augur coloniae eiusdem, decurio municipii Apuli, votum solvit libens merito.

1847. év jun. 12-én ásták ki a téglavetőhelynél.

(C. I. L. III. 1141. Ackner és Müller, n. 413.)

158. DEO SILVANO
VLP SALVINVS
QVAEST
V · L · P

Olv.: Deo Silvano Ulpius Salvinus, quaestor votum libens posuit. 1722-ben találták.

(C. I. L. III. 1145. Ackner és Müller, n. 414.)

159. M · Q · DONATVS
SILVANO · AVG · SACR
V · S · L · M

Olv.: Marcus Quinetius Donatus Silvano Augusto sacrum votum solvit libens meretur.

A régi várfalban találták 1722-ben.

(C. I. L. III. 1146. Ackner és Müller, n. 421.)

160. DEO · SILVANO
SILVESTRI
Q · LONG · AQVILI
NVS · VET · LEG XIII G
PRO · SE · ET · SVIS
V · L · P

Olv.: Deo Silvano silvestri Quintus Longinus Aquilinus veteranus legionis XIII. Geminae pro se et suis votum libens posuit.

1722-ben a püspöki praefectus kertjében volt,
(C. I. L. III. 1155. Ackner és Müller, n. 415.)

116. SILVANO · SILVES
TRI · ET · DIANAE
M · AVR · COMAT
SVPER · DECANTIS
TES · PRO · SALVTE
SVA · ET · COMATIOR
SVPERIANI · SVPE
RES · EX SVPERA
TIANI · SVPER
STITIS · FILIOR
V · S · L · M

Olv.: Silvano silvestri et Dianae Marcus Aurelius Comatus Super Decantistes pro salute sua et Comatorum Superiani, Superes, Exsuperantiani, Superstitis, filiorum, votum solvit libens merito.

1845-ben találták. Más adat hiányzik.

(C. I. L. III. 1154. Ackner és Müller, n. 416.)

162. SILVANO
DOMESTICO
SACRVM

Oltár. 1790-ben a püspöki aulában volt, később a városba került.
(C. I. L. III. 1147. Ackn. és Müll., n. 420.)

163. SILVANO ·
DOMEST ·
M · OPELLI
VS · SECVN
DVS
V · S · L · M

Olv.: Silvano domestico Marcus Opellius Secundus votum solvit libens merito.

1622-ben a püspöki kerten kívül volt.

(C. I. L. III. 1151. Ackner és Müller, n. 418.)

164. SILVANO
DOMES
TICO · C · IVL
VALENS
II VIR · COL · APVL ·
PRO · SAL · SW
SVORVMQVE · POS

Olv.: Silvano domestico Caius Julius Valens, duumvir coloniae Apuli, pro salute sua suorumque posuit.

1842-ben találták és Thalson (katona lelkes) házában állott.
(C. I. L. III. 1150. Ackner és Müller, n. 419.)

165. SILVANO · D · M ·
TERRAE · M · H ·
HERCVLI ·
SACR ·
PRO · SALVTE · SVA
SVORVMQVE
IVLIVS GAIANVS
L · P

Olv.: Silvano domestico Terrae matri H (?) Herculi sacrum pro salute sua suorumque Julius Gajanus libens posuit.

1847-ben találták. Más adat hiányzik.
(C. I. L. III. 1152. Ackner és Müller, n. 422.)

n) *Serapis-nak szentelt fölirat.*

166. NVMINI · SERAPIS · · · · ·
G · IVL · METROBIANVS II VIR
COL · ZARMIZ · SACERDOS
DEI · AES · · · · · TT Q CV

Olv.: Numini Serapis — — — Gaius Julius Metrobianus, duumvir coloniae Zarmiz, sacerdos dei Aesculapii titulum faciendum (?) curavit.
1847-ben a városban volt.

(C. I. L. III. 973. Ackner és Müller, n. 391.)

o) *Glycon istenségnek szentelt fölíratok.*

167. GLYCONI
M · ANT ·
ONESAS
IVSSO · DEI
L · P

Olv.: Glyconi Marcus Antonius Onesas jusso dei libens posuit.
1857. év május 16-án ásatott ki a volt pénzverdenél.
(C. I. L. III. 1021. Ackner és Müller, n. 440.)

168. GLYCO
M · AVR
THEODO
TVS · IVS
SO · DEI · P

Olv.: Glyconi Marcus Aurelius Theodotus jusso dei posuit.
1622-ben a városban egy ház falában volt, onnan a gimnázium
kertfalába került. Hová lett?
(C. I. L. III. 1022. Ackner és Müller, n. 441.)

o) *A »Genius«-nak szentelt fölíratok.*

169. GENIO
LEG · XIII · G ·
Q · CAECILIVS ·
LAETVS · LEG ·
LEG · EIVSDEM
V · S · L

Olv.: Genio legionis XIII. Geminae Quintus Caecilius Laetus
legatus legionis ejusdem votum solvit libens.
1861-ben a várparancsnok kertjében volt. Más adat hiányzik.
(C. I. L. 1012. Ackner és Müller, n. 445.)

170
 VIRTVTI
 ROMANAE ET
 GENIO
 IMPERATORIS
 GORDIANI
 PII · FEL · AVG

Olv.: — — — — — Virtuti Romanae et Genio imperatoris Gordiani pii felicitis Augusti.

A bécsi muzeumba került.

(C. I. L. III. 1159. Ackner és Müller, n. 452.)

171. GENIO · ORD ·
 QVEM · VLP · DOM · HERMES
 AVG · COL · APVL · ORN
 ORNAM · DECVR · PROMI
 SERAT · VAL · ITTREPTVS
 ET · DOMITA · REGVLVS
 HIPPONIC · HERMES · ONE
 SIMVS · AVGG · GOL · H · P · C ·
 L · D · D · D

Olv.: Genio ordinis, quem Ulpus Domitius Hermes. augustalis coloniae Apuli, ornatus ornamentis decurionabilis promiserat, Valerius Threptus (?) et Domitianus Regulus Hipponicus Hermes Onesimus augustales coloniae hujus ponendum curaverunt. Locus datus decreto decurionum.

Más adatok hiányzanak. A Corpus Inscr. Latinarumban nincs felvéve.

(Ackner és Müller, n. 446.)

172. GENIO
 LB · CLADIVS
 MANSVETVS
 OPTIO

Olv.: Genio centuriae Tiberius Claudius Mansuetus optio.

Oltár. 1722-ben a régi kancellári épület falában találtatott; azután a bécsi udvari könyvtárba jutott.

(C. I. L. III. 1015. Ackner és Müller n. 448.)

173. GENIO · PRAE
TORII · HVIVS
M · VAL · LON
GINVS · LEG
LEG · XIII · G
SEVERIANAE
CVM · SVIS
VOTVM
SOLVIT

Olv.: Genio praetorii hujus Marcus Valerius Longinus, legatus legionis XIII. Geminae Severianae, cum suis votum solvit.

1715-ben találtatott házépítés alkalmával.

(C. I. L. III. 1019. Ackner és Müller n. 447.)

174. GENIO
IMP · GORDIANI
PII · F · INVICT
AVG · PETRONIVS
POLIANVS
V · C · LEG · LEG · XIII
GORD · LEG · AVG
PR. PR. RAETI
E · M · BELGICAE

Olv.: Genio imperatoris Gordiani, pii felicis invicti Augusti, Petronius Polianus, vir clarissimus, legatus legionis XIII. Gordianae, legatus Augusti pro praetore Raetiae item (!) Belgicae.

1722-ben házak építésénél találták. A fölírat Kr. u. 238—244. évekből való.

(C. I. L. III. 1017. Ackner és Müller, n. 453.)

g) *Nemesisnek szentelt fölíratok.*

175. NEMESI EXAUDIENTIS
SIME CL · MARCELLVS · N

Olv.: Nemesi exaudientissimae Claudius Marcellus. N (?)

Igen szép márvány relief tábla. A fölírat fölött van Nemesis, fején diademmal, lábíg erő chitonban és köpenyben; egész arcz, jobb kezében tartja a mérleget, a baljában rőföt tart. Jobbra, lábainál, a griff ül, egyik lábát keréken nyugtatva, mintha azt forgatná.

Jelenleg a Batthyáneumban van, Szilágyi Sándor millenaris történelme I. kötetében előforduló kép tőlem van s nem, mint ott helytelenül jelezve van, Cserna Károlytól.

Az Arch. Értesítő XVIII. K. 387. l. megjelent kép is ugyanaz a kép, de jelzés nélkül.

(C. I. L. III. 1126. a betűk nem helyesek, Ackner és Müller n. 424. a betűk és a sorbeosztás hibás.)

176. DEAE · NEME
SI · SIVE · FOR
TVNAE ·
PISTORIVS · RVGIANVS
V · C · LEGAT
LEG · XIII · G
GORD

Olv.: Deae Nemesei sive Fortunae Pistorius Rugianus, vir clarissimus, legatus legionis XIII Geminae Gordianae. Kr. u. 238—244. évekből való felirat.

(C. I. L. III. 1125. Ackner és Müller, n. 425.)

177. DEAE · NEMESI
AVR · MARIVS
OPTIO · SIGNIF
LEG XIII · GEM
CVM · SEVERIA
SECVNDINA
CONIVGE
PRO · SALVTE · SVA
ET · MARIANAE
BONASAE · DE
DICA · XIII · CAL
OCTOB

Olv.: Deae Nemesei Aurelius Marius, optio signifer legionis XIII. Geminae, cum Severia, Secundina conjuge pro salute sua et Marianae Bonasae dedicavit XIII. Calendas octobres.

(C. I. L. III. 1124. Ackner és Müller, n. 423.)

178. NEMESI
DEAE · TER ·
MARCEL ·
B · F · TEM
PVM · NOV°
FECIT · EX
V · L · S

Olv.: Nemesei deae, Terentius Marcellus beneficiarius templum novum fecit ex votum libens solvit. — 1897-iki decemberben kiástuk

az alsófehérm. rég. egylet ásatási helyén; most az egylet muzeumában van.

(Eddig közölve volt az alsóf. régészeti évkönyv IX. évf. 46. l. és a »Jahreshefte des österr. archäol. Institutes Bd. III. Beiblatt« 179. l.)

r) *A római császároknak szentelt fölíratok.*

179. PRO · SAL · AVGG
MART · CONSER
P · AEL · RVFINVS
COADIVTOR
OFF · RAT · VOVIT
CORNIC · PRAE
KASTR · LEG · XIII · G
V · L · P

Olv.: Pro salute Augustorum Marti conservatori Publius Aelius Rufinus, coadjutor officii rationum, vovit, cornicularius praefecti Kastorum legionis XIII. Geminae votum libens posuit.

A városban házépítésnél találták. Kr. u. 196—198. évek közti időből való.

(C. I. L. III. 1099. Ackner és Müller n. 339.)

180. M
DOINAE · E · D
PRO · SALVT
IMP · NERVA
TRAIANI
CAES · AVG
GER · DACI
L · ANTONIVS
APOLLIN
VET · LEG · I · AD · P · F

Olv.: M(?) Dominae et deae pro salute imperatoris Nervae Trajani Caesaris Augusti Germanici, Dacici, Lucius Antonius Apollinaris veteranus legionis I. Adjutricis piaae fidelis.

Oltár Kr. u. 107—117. évek közti időből. 1861-ben a püspöki kertben látták.

(C. I. L. 1004. Ackner és Müller n. 374.)

181. VICTORIAE
ANTONINI
AVG
L · ANNIVS · ITALICVS
HONORATVS · LEG
AVG · LEG · XIII. G
ANTONINIANA
PREFECTVS · AERARII
MILITARIS · SODALIS
HADRIANALIS · CVM
GAVIDIA · TORQVATA
SVA · ET · ANNIS · ITALICO
E · HONORATO · ET
ITALICA · FILIIS

Olv.: Victoriae Antonini Augusti Lucius Annius Italicus Honoratus, legatus Augusti legionis XIII. Geminae Antoniniana, praefectus aerarii militaris, sodalis Hadrianalis cum Gavidia Torquata sua et Anniis: Italico et Honorato et Italica filiis.

Kr. u. 211—222. évek közti időből való, A kezdete és vége meg van csonkitva. Most a bécsi cs. kir. udvari könyvtárban van.

(C. I. L. III. 1072. Ackner és Müller, n. 435.)

182. PRO · SALVTE
DOMINI
NOSTRI · SA
NCTISSIMI
ANTONINI
PII · AVGVSTI
NYMPHIS
NOVIS · SACRVM
RVFRIVS · SVLPICI
LEG · LEG · XIII · G · ANTO

Olv.: Pro salute domini nostri sanctissimi Antonini Pii Augusti Nymphis novis sacrum Rufrius Sulpicianus, legatus legionis XIII. Geminae Antoniniana.

Oltár fehér márványból, Kr. u. 211—222-ik évek közti időből. Most a bécsi cs. kir. udvari könyvtárban van.

(C. I. L. III. 1129. Ackner és Müller, n. 437.)

183. NVMINIB · AVGGG
SEVERI · ET
ANTONINI · ET
GETA CAES · ET
DEAE · DIANAE
C · IVLIVS
MAXIMINVS
LEGATVS · AVGG
PR · PR ·

Olv. : Numinibus Augustorum Severi et Antonini et Getae Caesaris et deae Dianae Cajus Julius Maximinus, legatus Augustorum pro praetore.

Oltár kagylómárványból, Kr. u. 196—198. évekből. A Geta neve ki van vakarva, mit már a rómaiak tettek, mikor Geta meggyilkoltatott (Kr. u. 212-ben). A papok kertjében volt, most Rajnay ügyvéd házában van.

(C. I. L. III. 1127. Ackner és Müller, n. 454.)

184. PRO · SALV · ·
IMP · AEL · HAD
ANTONIN

Olv. : Pro salute imperatoris Aelii Hadriani Antonini (Augusti pii.)
Más adatok hiányzanak.

(C. I. L. III. 1170. Ackner és Müller, n. 457.)

185. PRO · SALVTE · · · · ·
M · AVR · COMMAT · SVPER · · · DE · · · M
COMAT · EXSVPERATVS · PETR · · · · · NIA
MATER
CELERINA · HERENNIA · EVRESIS · EIS · ·
FILIOR · SVPERIANI · EXSVPERANTI
ANI · SVPERSTITIS · SVPERES · CRYPTAM
CVM · PORTICIBVS · ET · APPARATORI
O · ET · EXEDRA · PEC · SVA · FEC · L

Olv. : A Corp. Inscr. Lat. szerint: Pro salute sua et suorum (?)
M. Aurelius Comatius Super decurio Antistes, M. Comatius Exsuperatus
(pater superi, apinor) Petronia Celerina mater Herennia Euresis (uxor)
ejus (Superi, apinor) filiorum (Superi et Heuresis) Superiani Exsuperan-
tiani Superstitis Superes cryptam cum porticibus et apparatorio et
exedra pecunia sua fecerunt libentes.

Márvány tábla. 1846-ban a Geniedirectio épületében a kapu alján be volt falazva; most Déván van az ottani muzeumban.

(C. I. L. III. 1096. Ackner és Müller, n. 462.)

186. IMP · CAES
M · AVR · ANT · AVG · III · ET
IMP · CAES
L · AVR · VER · AVG · II · COS
PER · LEG XIII · G · SVB · CVRA
P · FVRI · SATVRNINI · LEG
PR · PR · COS · DES

Olv.: Imperatori Caesare Marco Aurelio Antonino Augusto tertium et imperatori Caesare Lucio Aurelio Vero Augusto iterum consulibus per legionem XIII. Geminam sub cura Publii Furii Saturnini, legati pro praetore, consulis designati.

Kr. u. 161. évből való. 1715-ben találták s 1723-ban Bécsbe vitték.

(C. I. L. III. 1171. Ackner és Müller n. 506.)

187. P · FVRIO
SATVRNINO
LEG · AVG · PR · PR · COS
COL · DAC · SARMIZ
PRAESIDI
DIGNISSIMO

Olv.: Publio Furio Saturnino, legato Augusti pro praetore, consulari, colonia Dacica Sarmiz praesidi dignissimo.

Kr. u. 161. évből való. 1622-ben ásták ki (Opitz szerint), később Dévára jutott dr. Fodorhoz.

(C. I. L. III. 1177. Ackner és Müller n. 511.)

188. IMP ······
AVG · P · FEL ·····
VETERANIS · LEG
XIII · G · M · PVDENTE
ET · POLIONE · COS ·
IH · MI ······
ANILIVM · FVSCV
LG · AVG · APRONIANO
····· BRADVA · COS
····· CVTVS · QVINTINVS
··· TIR · CONCERANIS
IS · COLVMNAM · D · D

Ackn. és Müll. szerint: Imperatori (Marco Aurelio Antonio, Augusto, Pii filio, veterani legionis XIII. Geminæ Pudente et Polione

consulibus hoc monumentum voverunt per Manilium Fuscum legatum Augusti. Aproniano (et) Brandua consulibus Mercurius Quintinus Tiberius Conceranus (?) istam columnam dedicaverunt.

A C. J. L. szerint: (In honorem) imperatori Commodi Augusti pii felicitis, veteranis legionis XIII. Geminae militibus factis Pudente et Polione consulibus, missis honesta missione per Manilium Fuscum legatum Augustum Aproniano et Bradua consulibus, — — — cutius Quintianus contironibus conveteranis suis columnam donum dat.

Oszlop Kr. u. 166—191. évek közti időből. 1861-ben a püspöki residentiában volt.

(C. I. L. III. 1172. Ackner és Müller n. 508.)

189. PRO · SALVTE · AVGG
L · SEPT · SEVERI · PII · PERT · ET · M
AVR · ANTONINI · IMPP · L · P · SEPT
GETAE · CAESARIS · COLL · CENTONA
RIOR · SCOLAM · CVM · AETOMA
PECVNIA · SVA · FECIT · DEDICANTE
L · POMP · LIBERALE · COS · DAC · III

Olv.: Pro salute Augustorum (nostrorum) Lucii Septimii Severi Pii Pertinacis et Marci Aurelii Antonini, imperatorum, et Publii (vagy Lucii Publii) Septimii Getae Caesaris collegium centonarium scholam cum aetoma pecunia sua fecit dedicante Lucio Pomponio Liberale, consulari Daciarum trium.

Fogadalmi oltár fehér márványból. 1834-ben házikertben találták s Lobkovitz A. Longin herczeg ajándékozta a bécsi cs. és kir. régiség-tárnak. Ezen is a Geta neve hivatalból ki van vakarva. Kr. u. 196 - 198, évek közti időből való.

(C. I. L. III. 1174. Ackner és Müller n. 509.)

190. IMP · CAES · C ·
MESS · QVINTO
TRAIANO
DECIO · P · F · AVG
P · M · TRIB · POT ·
II · COS · II · P · P ·
RESTITVTO
RI · DACIARVM
COL · NOVA · APV · S

Olv.: Imperatori Caesari Caio Messio Quinto Trajano Decio, pio felici, Augusto, pontifici maximo, tribunicia potestate II, consuli II, patri patriae restitutori Daciarum, colonia nova Apulum solvit.

E felirat Kr. u. 250-ik évből való. Bécsbe való útján a hajóval együtt a Marosba elsülyedett. Ariosti Józs. feljegyzése szerint.
(C. I. L. III. 1176. Ackner és Müller n. 510.)

191. AVR · IVSTV
 B · AVR · LVCILIVS · AGR
 BC · VAL · ROMVLVS
 VAL · SABINVS
 SEP · MACILIVS
 SEP · VICTOR
 AVR · SENECIO · D
 IVL · MILITARIS
 POR · IVLIAN · TES
 COH · IIII
 VLP · SYRVVS

Olv.: Aurelius Justus, beneficiarius praefecti, Aurelius Lucilius Agrippa, beneficiarius consularis, Valerius Romulus, Valerius Sabinus, Septimius Macilius (vagy Magnus), Septimius Victor, Aurelius Senecio, Decimus Julius Militaris, Porcius Julianus tesserarius cohortis IIII. Ulpius Syrus.

A Jezsuiták zárdájában találták.
(C. I. L. III. 1189. Ackner és Müller n. 516.)

192. PRO · SALVE AVGG
 GENIO · FABRVM
 M · AVR · TIMON
 AG · COL · APV · E
 MAG · COL^L · S · S · PE
 CVNIA · SVA · FEC
 L · D · D · D ·

E fölírat Kr. u. 196—198. évek közti. Más adatok hiányzanak.
(C. I. L. III. 1016.)

193. a)

p. SEPTIMIO
GETAE · LEG · AG
PR · PR · III D a CC
FRAT ^{ri} imp. caes.

L. Septimii
 Severi pii Per
 tinacis Aug.
 et patruo
 imp. caes. m. Au
 relii Antoni

b)

NI · P	ii Augusti
CORNIC	ul. et
COMM	entar
ET	speculatores.

E fölírat két töredék darabban van; a glacin találták a cs. és kir. pionírek munkálatuk alkalmával. E két darab a fenti szerint kiegészíthető.

(C. I. L. III. supp. 7794.)

194. IMP · CAES
M · ANTONINO · GOR
DIANO · PIO · FELICI
AVG · PONTIF · MAX
TRIB · POT · II · COS · P · P
COLONIA · VLPĪA
TRAI · AVG · DACIC
SARMIZ · METROP
DICATISSIMA NV
MINI · MAIESTATI
QVE EIVS

Kr. u. 239. évből való. Valamikor a fejedelmi lakban volt, de tartalma szerint lehetséges, hogy nem is Apulum, hanem Sarmizegetusából való.

(C. I. L. III. 1175.)

s) *Tisztviselőkre vonatkozó fölíratok.*

195. L · MARIO · PER
PETVO · C · S · DAC
III · LEG · AVG · PRO
PR · PROVINCIAE
MOESIAE · SVPER
CVRAT · RERV̄M · PV
BLICAR · VRBIS T̄M
TVSCVLANOR · · RĀĒ
SIDI · PROV · ARABIAĒ
LEG · XVI · FL · VĒS
CANDID · AVG · TRIB
LATIC · LEG · IIII · SCY · · AĒS
· VSTIS · M · V^p · CAIVS >
· · · III · ITAL · ANTONĪ
ANAE

Olv.: L. Mario Perpetuo, consulari Daciarum III., legato Augusti pro praetore provinciae Moesiae superioris, curator rerum publicarum

Urbis, item Tusculanorum praesidi provinciae Arabiae, legato legionis XVI. Flaviae, quaestori, candidato Augusti, tribuno laticlavi legionis III. Scythicae, praesidi iustissimo M. Ulpus Caius centurio legionis III. Italicae Antoniniana.

E fölírat Kr. u. 211—222. évek közti időből való. A gör. kath. templom ajtaja előtt fekszik.

(C. I. L. III. 1178.)

196. C · NVMMIVS
VERVS · EQV̄ES
ROMANVS
II VIRAL · C · L · XL
ET · SACERD̄S
NVM · AESCV
LAPI · CNSECR

A várban a Zangerl-féle, most dr. Setz-féle házban a kapu alján be volt falazva.

(C. I. L. III. Supp. 7739.)

197. EPONE · REGIV
SANC · C ·
S · LEG
AVG · PR · PR · COS
DAC · III ·
.....
· V ·
NVS · SALE
IENT

Nagy oltárkő. A vár mögött a mezőn hevert. Más adat nincs.

(C. I. L. III. supp. 7750.)

198. P · AEL · P · F · P(a)P · MARCELLO
V · E · P · P · EX · PRAEF · VII
CL · ET · I · ADIVT · S u B · PRIN
CIPE · PEREG · > · FRVM(ent)
SACER · LAVREV(ti patr. colo)
NIAE · PAR(ono rerum publi)
CAR · (f)V(lginatium cet.)

Olv.: P. Aelius P. f. Papiria Marcello, centurioni frumentariorum subprincipi peregrinorum, astató (azaz hastato) et principi et primipilo legionis VII. Geminae piae felicitis, adlecto ad numera praefectorum legionum VII. Claudiae et primae Adiutricis, viro egregio, flmini

luculari Laurentium Lavinatium patrono et decurioni coloniae Apulensium, Foroflaminensium Fulginatium itemque Iguvinorum splendidissimus ordo Foroflaminensium; cuius dedicatione decurionibus et liberis eorum panem et vinum et (sestertios videnos) nummos, item municipibus (sestertios quaternos) nummos dedit. Más adat nincs.

C. I. L. III. Supp. 7795.)

199. C · ANT · C · LIL · PAPIR
VALENTNO · · · · Q
DEC · COL · APVL · C
ANT · AGRIPPINVS
A · MILIT · DEC · COL
NAPOC · ET · MVNIC
POT · LIL · ET · GAI · ANT
MARCELLVS · AGRIP
PINVS · DEC · COL · A
PVL · MARCELLA · ET · A
GRIPPINA · NEPOT · EIVS

Olv.: C. Antonio C. fil. Papiria Valentino quondam decurioni coloniae Apuli C. Antonius Agrippinus a militibus, decurio coloniae Napocae et municipii Potaissa filius et Gaii Antonii Marcellus, Agrippinus decuriones coloniae Apuli, Marcella et Agrippina nepotes eius.

Régebben találták és azután Koslárdra Zeyk házába került.

(C. I. L. III. Supp. 7804.)

200. P · AE · · · · · VS
PO · · · · · L
APV · · · · · P
PRO · S · · · · V
SVOR · · · · E
VOTVM · SOLVIT

Olv.: Publius Aelius potens (?) col. Apuli et Napocae pro salute sua suorumque votum solvit.

Hatalmas oltár réteges homokköből, 1892-ben a Maros-Portusra vezető út és a vasúti gát közt a réten hevert, a nézők és a pásztorfiuk összerongálták s később eltűnt arról a helyről. Tévesen jegyzi meg a Corp. Inscr. Lat., hogy ezen oltár az alsófehérm. régészeti egylet muzeumában van, mert nincs ott.

(C. I. L. III. Supp. 12560.)

201. INSTANTIBVS
VLP · ASTIMIDORO · ET
AVR · MAXIMO QVAES
TORIBVS

Olv.: Instantibus Ulpio Artemidoro (?) et Aurelio Maximo quaesitoribus.

Töredék, a püspöki aulában volt.

(C. I. L. III. 1218. Ackner és Müller, n. 530.)

202. P · AEL · ANTIPAT
RO · MARCELLO
EQ · R · DEC · CL · AP
FIL · P · AEL · ANTIPA
TRIB · MIL · ET · II VIR
CL SS · ET · ADOPTIO
P · AEL · MARCELLI · V
ET · EX · PRAEF · LEGI
ON · VII · CLAUD · ET
I ADIVT · DATES · ET
FILETVS · ACTOR

Olv.: Publio Aelio Antipatro Marcello, equiti Romano, decurioni coloniae Apuli, filio Publii Aelii Antipatri, tribuni militum et duumviralis coloniae suprascriptae, et adaptivo Publii Aelii Marcelli, veterani ex praefecto legionis VII. Claudiae et I. Adjutricis, Dades et Filetus actores.

Oltár. A bécsi udvari könyvtárba vitték.

(C. I. L. III. 1181. Ackner és Müller n. 529.)

203. AVRELIAE
APOLLONIAE
T · AEL · LVPVS
EQ · R · PONTIF
ET · II VIRAL
COLONIAE
APVLENSIS
MARTI · CA
RISSIMAE

Olv.: Aureliae Apolloniae Titus Aelius Lupus eques Romanus pontifex et duumviralis coloniae Apulensis, matri carissimae.

A püspöki aulából 1722-ben Bécsbe vitték az udvari könyvtárba.

(C. I. L. III. 1213. Ackner és Müller, n. 522.)

t) A katonákra vonatkozó följiratok.

204. DACIIS
TRIBVS · ET
GENIO
LEG · XIII · G
M · CAELIVS
IVLIANVS
TR · L · C · D · D

Olv.: Daciis tribus et Genio legionis XIII. Geminae Marcus Caelius Julianus, tribunus laticlavialis, dedicavit.

Oltár márványból. A volt pénzverde udvarában találták, később, 1831—1840-ben, Nagy-Enyedre került, hol ajtóküszöbnek használták, végre gr. Kemény Józsefhez került Gerendre.

(C. I. L. III. 995. Ackner és Müller, n. 450.)

205. SABINA
AVGVSTA
HADR ···
···· AVG
LEG ·····

Olv.: Sabina Augusta Hadriani (vagy Sabinae Augustae Hadriani) Augusti legio.

A városban találták. Más adat nincs.

(C. I. L. III. 1169. Ackner és Müller, n. 505.)

206. L · AELIVS
SILANVS
BF · COS · L · P

Olv.: Lucius Aelius Silianus, beneficiarius consulis, libens posuit. Más adat nincs.

(C. I. L. III. 1185. Ackner és Müller, n. 517.)

207. MILITES
FACTI
MOL
RIA

A városban találták. Más adat nincs.

(C. I. L. III. 1173. Ackner és Müller, n. 519.)

208. ······ DIC
······· RAC · PR
······· ICREV
······· RIB · LEG · XIII
V · L · S

Talán: — — — Thracum, praefectus cohortis — Cretensium veteranus ex tribuno legionis XIII. Geminae votum libens solvit.

A Corp. Inscr. Lat. szerint:

II · C
RAC · PR(aef. coh.)
I · CRETIV(lor)
TRIB · LEG · XIII
V · L · S

Olv.: Praefectus cohors I. Cretulor tribunus leg. XIII.

Opitz idejében találták a réten. Más adat nincs.
(C. I. L. III. 1163. Ackner és Müller, n. 518.)

209. PVPLIAE · AELI
AE · IVLIANAE
MARCELLAE · SP ·
FIL · P · AEL IVLIANI
EQ · R · FLAM · ET · IIVI
RAL · CL · APVL · ET · AD
OPTIV · P · AEL · MR
CELLI · VET · EX · PR
AEF · LEG · VII CL
ET · I · ADIVT · DADS
ET · FILETVS · ACTOR

Olv.: Publiae Aeliae Julianae Marcellae splendissimae filiae Publii Aelii Juliani, equitis Romani flaminis et duumviralis coloniae Apuli et adoptivae Publii Aelii Marcelli, veterani ex praefecto legionis VII. Claudiae et I. Adjutricis, Dades et Filetus actores.

Fehér márványlap. Más adat nincs.

(C. I. L. III. 1182. Ackner és Müller, n. 528.)

210. M · VLP CAIO
PRAEFECTO
LEGIONVM
I · I · FLAVIANA(c)
ET · XIII GEM
.....
.....
.....

A Major nevű városrészben levő gör. kath. templom előtt találtatott. Más adat nincs.

(C. I. L. III. 1201. Ackner és Müller nem említik.)

211. S · LIB · LEG · XIII G
TABVLA · MARM^oREA
IBVS · ET · ORDINIS
NCVLOS · SVOS
O · ET · MAXIM^oS

Találtatott 1862-ben egy magánházban. Dr. Haynald Lajos volt erdélyi püspök küldte erről a rajzot Mommsennek.

(C. I. L. III. 1205.)

212. COCCEAE
VALERIAE
P · TENATIVS
GEMELLINVS
AVG · COL · APVL
EX · TESTAMEN
TO · P · TENACI
VINDICIS · >
LEG · P · C ·
L · D · D · D

Más adatok hiányzanak.

(C. I. L. III. 6265. b).

213.

IAIAII OPT · LEG · XI ANTON · PATER · E PATRON · TALANC IIQP · NOMIN · IS

Olv.: — — — Optio legionis XIII. Geminae Antoniniana pater et patron — — —

Tövisi-utca 160. ház-szám alatt volt.

(C. I. L. III. Supp. 7792.)

214. DASAI CENO
BARBI · EQ · AAE
BA(t)AVORVM
EX · N · SING · ST(ip)
(X)V (a)N[≠]I BERS
· · NCRNVS DE(c)
EX N EO DEM ER
RES POSVIT

Más adat nincs.

(C. I. L. III. Supp. 7800.)

215. a)

CEP

pro sal EVI · SVRI · CCO^S · dac.
bro CCHIVS · > · EG · XIII G
ta CITVS · > · LEG · V · MP
CLa VDIANVS · > · LEG · V · MP
Va ERIVS · CORN
CORN

b)

III · N GAIVS COCC VR	eius bicius
--------------------------------	----------------

b) Septimius Severus alatti legatus. Találta Haideczky hadbírókapitány a glaci a pionnierek munkálatai alkalmával.

(C. I. L. III. Supp. 7741.)

216. P. AeLIus
 LONGINus
 PRIMIpila(ris)?
 POSVIt

Találta a glacin Haideczky hadbíró-kapitány.
 C. I. L. III. Supp. 7784.)

217. LLC
 TIA~I
 I · · LV^ · · ·
 VLP · VITALIS
 / · LEG · III · ITAL
 VOTO
 IRI

Találta Haideczky hadbíró-kapitány a glacin.
 (C. I. L. 7785.)

218. L · AVR · MARI
 NVS · VET · LEG
 XIII · G · ANTON
 PRO · S · SVA
 SVORVM
 QVE · EX VIS
 POS

Olv.: Lucius Aurelius Marinus veteranus legionis XIII. Geminae Antoniniana pro salute sua suorumque ex viso posuit.

Az 1898-iki szeptemberben a lebontott Báthori-templom alapjából nyertük. Most az alsófehérm. rég. egyll. muzeumában van. (Közöltem az alsófehérmegyei rég. évkönyvben 1899.)

219. IMD · N
 VLP · MA
 NVS · AI
 M · IP · SEPT
 M · IVL · M
 IVL · VINC
 IVL

Katonai névjegyzék. Jelenleg az alsófehérm. rég. egyll. muzeumában.
 (Közöltem C. I. L. III. Supp. 12559.)

220.

— \ —
VS · BF
G · PRAETOR
ONO · INNC*
SSIMO · · · ·

Márványtábla töredék; nincs befejezve, mert a kőfaragó a következő betűk számára hat vonalat csak bekarcsolt. Az alsófehérm. rég. egyll. muzeumában van.

221. a) (q. q.) · · · LON · ORESTVS
IVL · VICTORINVS
Q · Q · VLP · VALENTĪVS
IVL · SENECA
Q · Q · AEL · CAESIANVS
AEL · VALERIVS

Katonai jegyzéktábla-töredék. Más adatok hiányzanak.
(C. I. L. III. Supp. 7803.)

221. b)

· · · · V · N · · · · ·
· · VLP · BAC · · ·
· · IVL · TAC · · ·
· · CLA · CLA · · · (lehetne CIN is)
· · · EL · VAL · · ·
T · VAL · · ·
· · · · · AN · · · ·
· · · · · CL · · · ·
· · · · FA · · · ·

Az ásatási helyen találtam a glacin 1897-ben. Márvány tábla. Valószínűleg katona-lista. Az alsófehérm. régészeti muzeumban van.

* (PATR)ONO
INNO(CENTI)
SSIMO.

Ha ez jó, akkor e fölirat a társulat védnökei közé tartozik.

u) *Társulatok védnökeire vonatkozó fölíratok.*

222. P · AEL · P · FIL · PAP
 GENIALI · DEC
 ET · PONTIFICI
 COL · APVL PA
 TRON · COLLEG
 CENT · P · AEL
 EVTHYMVS
 LIBERT

Olv.: Publio Aelio, Publii filio Papiria, Geniali, decurioni et pontifici coloniae Apuli patrono collegii centonariorum, Publius Aelius Euthymus, libertus.

(C. I. L. III. 1208. Ackner és Müller n. 521.)

223. VERZOVIAE · SA
 TVRNIAE · Q · R · F
 C · NVMM CERTVS
 EQ · R · AVGVR · COL
 APVL · PATRO · COLL
 FAB · ET · DENDR · COL
 SS · SVADEMENTE · AD
 FECTIONE · MA
 TRI · POSVIT

Olv.: Verzoviae Saturninae, Quinti R. filiae, Caius Nummius Certus, eques Romanus, augur coloniae Apuli, patronae collegii fabrorum et dendrophorum, coloniae suprascripta Suadente adfectione matri posuit.

1516-ban találták. Más adat nincs.

(C. I. L. III. 1217. Ackner és Müller, n. 524.)

224. P · AEL · P · F · PAP
 SILVANO · QQ ·
 IIVIR · ET SA
 CERD · COL AP
 EQ · R · EM · V
 FABI · LVCIL
 LA · EM · V · FILIA
 MATER · COLL
 FABR · E · DEND
 COLONIAE · SS
 SOCERO · SVI
 AMANTISSIMO

Olv.: Publio Aelio, Publii filio, Papiria, Silvano quinquenali duumvirali et sacerdotali coloniae Apuli, equiti Romano egregiae memo-

riae viro, Fabia Lucilla egregiae memoriae viri filia, mater collegiorum
fabrum et dendrophorum, (centonariorum?) coloniae suprascripta,
socero sui amantissimo.

Bécsbe vitetett.

(C. I. L. III. 1207. Ackner és Müller, n. 525.)

225. P · AEL · P · FIL · PAP
STRENVO · EQ
P · SACERD · ARAE
AVG · AVGVRI · ET
IIVIRAL · COL
SARM · AVGVR
COL · APVL · DEC ·
COL · DROB · PAT
RON COLLEGIOR
FABR · CENTO
NAR · ET NAVT
AR · CONDVC · PAS
CVI · SALINAR
ET · COMMER
CIOR · RVFINVS
EIVS

Olv.: Publio Aelio, Publii filio, Papiria Strenuo, equo publico,
sacerdoti arae Augusti, auguri et duumvirali coloniae Sarmiz, auguri
coloniae Apuli, decurioni coloniae Drobetarum, patrono collegiorum fabrum,
centonariorum et nautarum, conductori pascui, salinarum et com-
merciorum, Rufinus (libertus?) eius.

Nagy talapzatu márvány oltár.

(C. I. L. III. 1209. Ackner és Müller, n. 523.)

v) *Sirkövek fölíratái.*

226. CLAVDIAE
MARTIANAE
VLPI · DOMI
TIANVS · ET
PHILETVS
PATRONE
OPTIMAE ·

Olv.: Claudiae Martianae Ulpus Domitianus et Philetus patronae
optimae.

Sirkő. 1707-ben találták a gör. kath. temetőben.

(C. I. L. III. 1232. Ackner és Müller, n. 534.)

227. D · O · M
ANT · M · GE
NIANVS · MANS
VETVS · VBoRVM
VIXIT · ANNIS
✠ · ITF · ANIS
XVIII

Olv.: Deo optimo maximo Antonius M. Genianus Mansuetus, Ubiorum, vixit annis L., militavit annis XVIII.

Oltár.

(Ackner és Müller, n. 282.)

228. SACR · NVTI
CAECILIA · SEXTI · FILIA

Olv.: — — — — sacrum Nutilia (?) Caecilia Sexti filia — — —
— — —. Lehet, hogy sirkő.

(C. I. L. III. 1165. Ackner és Müller, n. 464.)

229. D · M ·
C · SENTIO · C · F · SVLP
FLACCO · ANTQ
VET · LEG · XIII¹ GEM
DEC · COL · DAC · SARM
VIX · AN · LXXV · · · ·
C · SENTIVS · FLACCI
VS · FILIVS · ET · HERES
F · C ·

Olv.: Diis manibus. Caio Sentio Caio Sulpicio Flacco Antiquo veterano legionis XIII. Geminae, decurioni coloniae Daciae Sarmiz, vixit annis LXXV — Caius Sentius Flaccinus filius et heres faciendum curavit.

Relief, két fej koszoruban.

(C. I. L. III. 1196. Ackner és Müller, n. 456.)

230. D · M
P · AELI · PROCLUS
VE² · LEG · XIII · G
VIX · AN · XL · P
AEL · PROCLA · PAR
ENTIBVS · PIENISS
POSVER

¹ Corp. Inscr. Lat. szerint XIII.

² Talán VTE

Olv.: Diis Manibus, Publius Aelius Proclus, veteranus legionis XIII. Geminae vixit annis XL., Publia Aelia parentibus pientissimis posuerunt.

A püspöki aulában volt 1861-ben.

(C. I. L. III. 1184. Ackner és Müller, n. 467.)

231. D · M ·
 M · VLP · M
 F · FLAVINO
 OPTIO · S
 · IGNIFERO
 LEG · XIII · G
 EM · $\overline{\text{PXXV}}$ · VIX
 AN · XL · TITIA
 MAXIMILA
 CONI · PI ·
 F · C ·

Olv.: Diis Manubis, Marco Ulpio, Marci filio, Flavino, optioni signifero legionis XIII. Geminae, stipendiorum XXV., vixit annis XL. Titia Maximila conjugi pientissimo faciendum curavit.

1655-ben kiásták a zsidók temetőjében.

(C. I. L. III. 1202. Ackner és Müller, n. 468.)

232. D · M
 P · $\widehat{\text{AELIVS}}$
 VETVSTINVS
 MIL · LEG · $\overline{\text{XIII}}$ · G
 STRIB · V · VIXIT
 AN · L

Olv.: Diis Manibus, Publius Aelius Vetustinus, miles legionis XIII. Geminae, stipendiorum V., vixit annis L.

Kovachozy házában volt.

(C. I. L. III. 1186. Ackner és Müller, n. 469.)

233. D · M ·
 C · ATRIVS · C · F · $\widehat{\text{CRVSTV}}$
 MINA · CRESCENS · C
 APVLIS · MIL · LEG · $\overline{\text{XIII}}$
 GEM · VIX · A · XXXV
 VALENTINVS — — —

Olv.: Diis Manibus, Caius Atrius, Caii filius, Crustumina*, Crescens,

* Apulum a Crustumia tribushoz tartozott. (Klein, Heidelberg. Jahrb. 1854. 643. l.)

civis Apulis, miles legionis XIII. Geminae, vixit annis XXXV., Valentinus.

(C. I. L. III. 1188. Ackner és Müller, n. 470.)

234. D · M ·
MVMOCI · VN
CIAS · VALENTIN
VS · LIB · LEGAT · LEG
XIII · G · VIXIT · ANNI
S · XXVIII · POSVIT
VAL · COSTAS
MIL · LEG · XIII · G
ET · EORVM · AMICI
MA · ET · ILI
B · M

Olv.: Diis Manibus, Mumocius (?) Uncias Valentinus, librarius legati legionis XIII. Geminae, vixit annis XXVIII., posuit Valerius Costas, miles legionis XIII. Geminae et eorum amici Maximus et Ilius bene merenti.

Ez a vége felé aligha helyesen iratott le.

(C. I. L. III. 1194. Ackner és Müller, n. 471.)

235. D · M
C · VRBICI · CON
DVNVS · M · L · XIII · G
S · IX · V · A · XXX · VRB
ICIA · INGENNA
V · A · XX · VRBIC · SENIL · V · A · X
P · · · VRB · SPECI · F · B · M

Olv.: Diis Manibus. Caius Urbicius Condonus, miles legionis XIII Geminae, stipendiorum IX. vixit annos XXX. Urbicia Ingenua vixit annos XX., Urbicius Senilis vixit annos X—P. Urbicius Spectatus filii bene merentibus.

(C. I. L. 1204. Ackner és Müller, n. 472.)

236. CRESCENTI
PLATORIS
FILIA · V · AN
XXXV
VIBIVS · RV
TILIVS · SIG
LEG · XIII · G
H · B · F

Olv.: Crescenti Platoris filio, vixit annos XXXV., Vibius Rutilius signifer legionis XIII. Geminae, hoc bono fecit.

(C. I. L. III. 1192. Ackner és Müller, n. 473.)

237. P · AEL · ATHENO
DORVS · VIXIT
ANNIS · III · D · XL — —

Olv.: Publius Aelius Athenodorus, vixit annis III, diebus XL. — — — —
A. fejedelmi lakban tálatott. 1600-ban.
(C. I. L. III. 1224. Ackner és Müller, n. 488.)

238. D · M
SL · VIAE · · · · S
SER · VICTO IAD
EQV · LEG · XIII · G · S
INGENVI · SIVR

Olv.: Diis Manibus, Servius Aelius (?), Sergia Victor Jadere,
eques legionis XIII. Geminae Severianae Ingenus — — — —
Díztett sirkövön, lóhátón ügető ifjuval.
(C. I. L. III. 1200. Ackner és Müller, n. 474.)

239. D · M
AETERNAE · QUIETI · ET · PERPETVAE
SECVRITATI · M · AVR · Q · VALENT / LEG · I · A ·
QVI · VIX · ANN · LIII · STIP · II · M · AVR · ALEXANDER
PRIMIPILARIS · FRATRI · ET · IVLIA · THEODORA
CONIVGI · ET · AURELIAS · SOSICRATIA · ET · VALENTINA
PATRI PIENTISSIMO
FAC · CVR

Olv.: Diis Manibus, Aeternae quieti et perpetuae securitati. Marco
Aurelio Quinto Valenti, centurioni legionis I. Adjutricis, qui vixit
annis LIII. stipendiorum XXXII. Marcus Aurelius Alexander primi-
pilaris, fratri et Julia Theodora conjugui et Aurelias Sosicratia et
Valentina patri pientissimo faciendum curaverunt.

Sarkophag, VI. Károly császár idejében a bécsi cs. és kir. régiség-
tárba került.
(Ackner és Müller, n. 475.)

240. PIVS IIP · · · · ·
VEREC · XIN ·
RNTZ · MILI ·
IIC^{IV} · STIP XI VI
NIOS · XXX TITV
OSV ERVNITZ · EI ·
ET · HERED · SL ·
· · · · · IBATI · · · · ·

Olv.: Pius — Verecundus — — militavit in cohorte IV (?)
stipendiorum XI, vixit annos XXX, Titus — — — et heredes — — —
Alig olvasható sirkőföliat.
(Ackner és Müller, n. 476.)

241. D · M ·
 · · · · · DEX
 VIX · AN · ·
 VINDEX
 B · C · S
 V · S · L · M

Olv.: Diis Manibus. — — — Vindex, vixit annis — — Vindex, beneficiarius consularis, votum solvit libens merito.

Oltáralaku sirkő.

(C. I. L. III. 1059. Ackner és Müller, n. 477.)

242. D ·
 T · AELIVS A
 EX · DEC · AL
 · IX · AN · IVL*
 CONIVG · BEN

Olv.: Diis — — — Titus Aelius A., ex decurione alae —, vixit annos XL., conjugi bene merenti.

(C. I. L. III. 1179. Ackner és Müller, n. 478.)

243. D · M ·
 C · IVL · C · FIL · THEVEST
 CORINTHIANO · PRAE
 COH · VII · GALL · TRIBVN
 COH · I · BRITT · ITEM · VEXIL
 DACOR · PARTHIC · CVI
 OB · VIRTUTE · SVA · SACRA
 TISSIMI · IMPER · CORO
 NAM · MVRALEM · HASTAM
 PVRAM · ET · VEXILLVMARGENT
 INSIGNE · DEDERVNT
 PRAEF · ALAE · CAMPAG
 IDEM · XL · VIX · ANNIS
XXXVIII
 MARCIVS · ARRIANVS
 ET · IVLI · CLINIAS · ET
 PISONIANVS · HE
 REDES · F · C

Olv.: Diis Manibus. Caio Julio, Caii filio, Thevestino Corinthiano, praefecto cohortis VII. Gallorum, tribuno cohortis I. Britannicae, item vexillationis Dacorum Parthicae, cui ob virtute sua sacratissimi impera-

* Talán AN · XL.

tores* coronam muralem, hastam puram et vexillum argento insignem dederunt, praefecto alae Campagonum, idem milliariae vixit annis XXXVIII. Marcius Arrianus et Juli Clinias et Pisonianus, heredes, faciendum curarunt. (Olvasását vettem a C. I. L.-ból.)

A fejedelmi lakban volt s Kr. u. 191-ik évből való.

(C. I. L. III. 1193. Ackner és Müller, n. 479.)

244. D · M ·
MVCASENVS
S · CESORINI
AEQVES · EX · SN
GV · COS · VI
XIT · ANNIS XX
RESCV · TVRME
SOIE · CONIVX
PIENTISSIMX
POSVI
B · M

Olv.: Diis Manibus. Mucasenius Cesorinus aequus ex singularibus consularis, vixit annis XX. Rescu — — turme Soie conjux pientissa posuit bene merenti.

Márvány tábla. Felül háromszögben habérkoszoru, két oldalon tritonok. Találták 1823-ban. Most Bürger Márton házának a falába van beépítve. E ház régebben »*Nap vendéglő*« volt.

(C. I. L. III. 1195. Ackner és Müller, n. 480.)

245. ······ M
······ M
····· PASSVS
T · ADIVTR
······ NPI · OP · II
···· NNIS · LXX
······

Olv.: Diis Manibus — — — — tabularius adjutor (vagy legionis I. Adjutricis) — — — Annis LXX — — — —

Találták a városban.

(C. I. L. III. 1206. Ackner és Müller, 481.)

* Értendő: Markus Aurelius és Lucius Verus.

246. VLP^{IAE} · PROCIL
 LAE · VIX · ANN · XXVI
 L · VAL · RVFVS · VET
 EX · BF · COS · DEC · COL
 CONIVGI · B · M · P
 L · VALERIO · RVFO · VETER ·
 LEG · XIII · G · EX · B · F
 COS · DEC · COL
 QAEST · IIVIR
 VIX · AN · LXV
 VALERI · RVFINVS
 ET PROCVLEIANVS
 FILI
 S · C ·

Olv.: Ulpiae Procillae, vixit annis XXVI., Lucius Valerius Rufus veteranus ex beneficiario consulis, decurio coloniae, conjugii bene merente posuit. Lucio Valerio Rufo, veterano legionis XIII. Geminae ex beneficiario consulis, decurioni quaestori, duumviro, vixit annis LXV., Valerii Rufinus et Proculejanus filii statuendum curaverunt.

(Ackner és Müller, n. 482.)

247. D · M ·
 P · AEL · IVLIANVS
 VIX · MENSIBVS · V
 DIEB · XXV
 P · AELIVS · PROVINCIALIS
 DEC · COL · FILIO · P ·

Olv.: Diis Manibus. Publius Aelius Julianus, vixit mensibus V., diebus XXV., Publius Aelius Provincialis, decurio coloniae, filio posuit.

(C. I. L. III-ban nincs felvéve. Ackner és Müller, n. 483.)

248.	Emberalak, delphin és páva	L · IANVARI · ROMVLI VIX · ANN · VIII · ET · IANVA RIAE · PVPAE · VIX · ANN · XIII · IANVARIA · TITIA MATER · FILIS · POSVIT	Emberalak, delphin és páva.
------	-------------------------------	--	--------------------------------

Olv.: Lucio Januario Romulio, vixit annis VIII. et Januaria Pupae, vixit annis XIII. Januaria Titia, mater filiis posuit.

Soterius látta és le is rajzolta e sirkövet 1772-ben a püspöki aulában. Szerinte sarkophag, melyet Bajtay püspök idejében Gyulafehérvár és Marosportus közt találtak.

(C. I. L. III. 1236. Ackner és Müller, n. 484.)

249. TVTICIAE · ADRASTILLAE
VIX · ANN · XVIII · M · II · D · XX ·
TVTICIA · VICTORIA · FIL
ET · HERMES · MATRI
KARISSIMAE

Olv.: Tuticiae Adrastillae, vixit annis XVIII. mensibus II. diebus XX. Tuticia Victoria filia et heres (Hermes?) matri carissimae.

1585-ben találták a jezsuiták zárdájában, 1656—57-ben a külső várkapuba be volt építve. 1722-ben Bécsbe vitték.

(C. I. L. III. 1246. Ackner és Müller, n. 485.)

250. D · M ·
VELLECI · FIL
VRSINA · V
IX · ANNOS · XII · D

Olv.: Diis Manibus (Neigebaur szerint Manibus Diis!) Velleci (Velicii) filia Ursina, vixit annos XII. d.

Thalson közölte.

(C. I. L. III. 1247. Ackner és Müller, n. 495.)

251. D · M ·
VRSVLVS
VIXIT · ANNIS
XXIII · LVPV
LA · FRATRI · B
M · POS

Olv.: Diis manibus, Ursulus vixit annis XXIII., Lupula fratri bene merenti posuit.

Relief, két mellkép két oroszlán alatt, fehér márványból. 1722-ben Bécsbe vitték az udvari könyvtárba.

(C. I. L. III. 1253. Ackner és Müller, n. 486.)

252.		D · M	
		SECCIA · CVP	
		TI · F · V ¹ X · AN	
		LX · FILI · ET	
		C · N · B · M · P	
		(Sima felület, betű nélküli tér.)	
		H · I · S · ET	

Ifju, támaszkodó lábbal. Ifju támaszkodó, lábbal.

Olv.: Diis Manibus. Seccia Cupitii filia, vixit annis LX., filii et conjux bene merenti posuerunt. — — — Hic sita est.

A püspöki kertben találták s most is (1901.) ott van.

(C. I. L. III. 1243. Ackner és Müller, 487.)

253.
 CONIVGI
 P · AEL · FOR
 TVNATI · AE

Olv.: Conjugi Publiae Aeliae Fortunatae — — —

Kis fémtábla 1836-ban találták a városban, most a Battyháneumban van.

(C. I. L. III. 1226. Ackner és Müller n. 499.)

554. D · M
 QVINQVE · HIC
 ANNORVM · AETATIS
 CONDITVR · INFANS
 AEMILIVS · HERMES
 HANC · GENERAVIT
 MATRIS · DE · NOMINE
 DIXIT · PL · TIA · PATRIS
 PRONOMINE
 AEMILIA · VIXIT · RAPV
 QVAM · MORS · INIMINE
 VITAE

Olv.: Quinque hic annorum aetatis conditur infans. Aemilius Hermes hanc generavit: matris de nomine dixit Plotiam patris praenomine Aemiliam, vixit rapuit quam mors inlimine vitae.

A püspöki udvarban találták.

(C. I. L. III. 1228. Ackner és Müller, n. 489.)

255. D · M
 VLP · IA
 NA · VIX · AN
 NIS · LX · HEREN
 NIA · LVCIA
 ET · HERENNIA
 SECVNDINA
 MATRI · PIENT
 ISSIMAE POSVE
 RVNT

Olv.: Diis Manibus, Ulpiana, vixit annis LX, Herennia Lucia et Herennia Secundina matri pientissimae posuerunt.

1655-ben találták a zsidó temetőben.

(C. I. L. III. 1250. Ackner és Müller, n. 490.)

256.

D · M ·
CLAVDIANAЕ · CANDIDAE
VIXIT · AN · XXX
AELIVS · FIRMINVS · CONIVGI
B. M. P

Olv.: Diis Manibus, Claudianae Candidae, vixit annis XXX.,
Aelius Firminus conjugi bene merenti posuit.

A várban találták a Capistranok zárdájához közel levő bástyán.
(C. I. L. III. 1233. Ackner és Müller, n. 491.)

257.

D · M ·
VIRIA · P^vBLIA · V
IRI · P^vBLI · FILIA · V
X · AN · XXI ·
.....

Olv.: Diis Manibus. Viria Publia, Virii Publī filia, vixit annis
XXI. — — — —

Sirkő. Félkörű üreg, férfi- és női mellkép, előttük két gyermek,
a kőnek alsó része hiányzik. Az alsó várkapu közelében be volt falazva.
Kieszközltem a katonai kincstárnál annak ajándékozását. 1892. okt.
16-án kivéttem a falból és az alsófehérm. régész. egylet muzeumában
helyeztem el.

(C. I. L. III. 1249. Ackner és Müller, n. 492.)

258.

D · M ·
ISIDORAE
DOMO ASI
AE · VIXIT · AN^ⁿ
XVIII · MENS ·
III · DIES · XIII
PRIMVS · AVRE
..... VITAL
.....

Olv.: Diis Manibus. Isidorae Domo asiae, vixit annos XVIII.,
menses III. dies XIII., Primus Aurelius Vitalis — —

1600-ban találtatott a fejedelmi palota előtt.

(C. I. L. III. 1222. Ackner és Müller, n. 493.)

259.

S · AT · VA
VSSI · FIL · CLAV
DIA · SAVARIA
VIXIT · ANNIS
XXXV · · ESTINVS
SVPER · CONIVGI
BENE · MERENTI
H · · · · ·

Olv.: — — — — filia Claudia Savaria, vixit annis XXXV.,
Festinus (?) Superatus conjugi bene merenti hoc (hic?) — — —
1650-ben találták a várban.
(C. I. L. III. 1221. Ackner és Müller, n. 494.)

260. · M
 CLIANVS
 CI · HI · VXT
 · · N · XI LAI · S
 · · NEM · P
 · S · L · · · · ·

1836-ban találták a városban. Kiolvashatatlan töredék.
(C. I. L. III. 1240. Ackner és Müller, n. 502.)

261. D · M ·
 HIC · PIETATIS · HONOS
 HAEC · SVNT · PIA · DONA
 MARITI
 CVI · MVLTVM · DILECTA
 FVI · EGO · MARCELLINA
 PRO · MERITIS · CERNIS
 QVAE · MIHI · SOLVS · CON
 IVNX · AELIVS · COQVE
 POST · OBITVM · MEMOR
 AMORIS DICAT ·

(Ackner és Müller, n. 497.)

262. INGENV · · · ·
 GA · I · VC · XI · N · · · ·
 IXXV · GAIVS · S · · · ·
 APOXO DO · · · ·
 PO PP CAR · · · ·

Olv.: Ingenus Gai vixit annos (L)XXV Gajus et Apolodorus
posuerunt patri pientissimo (?) carissimo.

Ezen nagyon zavarosan, görög és latin betűkkel irt felirat talán
Cajus Apolodorustól Ingenus Gajusnak szentelt felirat lehetne.

1622-ben találták.

(C. I. L. III. 1237. Ackner és Müller, n. 504.)

263. IV · · · · TI · SC · AE
 DI · · · DA · · · VIX
 AN · · · CL · · · · ·
 · · · · · · · · · ·

Egy Aedilis sírfeliratának töredéke, találták a városban.
(C. I. L. III. 1256. Ackner és Müller, 503.)

264. D · M ·
VLPIAE · RE
NATAE · VIX
ANN · XXXV
AVR · MAC

Olv.: Diis Manibus, Ulpiae Renatae, vixit annis XXXV., Aurelius
Macer (?).

1836-ban találták a városban.

(C. I. L. III. 1251. Ackner és Müller, n. 498.)

265. SEVER CO
IVG · EIVS VIX · (a)
AMANDVS · ET · CT(ter)
FILI · ET · HEREDES
(fec.)

Olv.: Severiae (Severae?) conjugi (?) ejus vixit (XLV?) annorum
Amandus et... filii et heredes fecerunt.

Hibásan leírt felirat.

(C. I. L. III. 1245. Ackner és Müller, n. 880.)

266. D · M ·
TVTOR ♂ SILVAN
..... S ♂ A · AE ♂ BOS · ·
EX ♂ N ♂ ILL — · R ♂ STI · ·
XIII ♂ VIX · ANN · ·
XLIII ♂ H ♂ S ♂

Olv.: Diis Manibus, Tutor Silvani, eques alae Bosponarum ex
numero Illyricorum, stipendiorum XIII, vixit annos XLIII hic situs est.

Találták Sárdi Miklós házában. Oltár, felső részén rózsza és di
szitmény.

(C. I. L. 1197. Ackner és Müllernél nincs.)

267. T · VAREN · T · F · PAP · SABINIANO · EQ · R ·
FLAM · LÆRENTINO · ITEM · FLAM
COL · SARMIS · DEC · CL · SAR · ET · APVL
E · M · V · OMNIB · EQVES · TRIB · MILIT · PERFUNC
CORNEL · LVCILLA · CNIVX · PILA · EXTRVC
TA · SARCOFAGVM · IN · QVO · XRENIA
PROBINA · Q · SABINIANI · SOROR · CN DIA
ERA · ETIAM · EIVS · CRPORE · CNLOCA
TO · SVPERPOSVIT

Olv.: T. Varenii T. F. Papiria Sabiano, equiti Romano, flamine Laurentino, item flamine coloniae Sarmisegetusae, decurioni coloniarum Sarmisegetusae et Apuli, egregiae memoriae viro, omnibus equestribus militiis perfuncto, Cornelia Lucilla coniux. Pila extracta sarcophagum, in quo Varenia Probina q(vondam) Sabiniani soror condita erat, etiam ejus corpore conlocata superposuit.

Sarkophag, mely 1723-ban Bécsbe küldve, útközben a hajóval együtt elsüllyedt a Marosban.

(C. I. L. III. 1198.)

268. D M
P IVSIIP
VEREC(u)N(di)
(sar)R(mi)Z · MIL · L(eg)
(XI)II · G · STIP · XI · VI(xit)
(an)NOS XXX TITV(lum)
(p)OSVERVN(t) (f)ILI
ETHERES · L ·
IBATI

Találták a városban. Más adat nincs.

(C. I. L. III. 1199. Lásd a 240. sz. a. is.)

269. D · M ·
VLPIAE · CONSTAN
TINAE · QVAE · VIXIT · AN
NIS · XVI · MENSIB · VIII
VLP · CONGONIVS · VET
EX · DEC · ET · AELIA · VALE
RIA · PARENTES INFELI
CISSIMAE · FILIAE · PIENTISSIM

Klincsitt szolgabíró házában találták.

(C. I. L. III. 1203.)

270. IVL · HERCVLANVS
D SCOL · FAB · AVRAR
VIXIT · A · LXXX

L. Hene 92. l. Más adat nincs.

(C. I. L. III. 1215.)

271. D · M ·
AELIVS · CRESCES
VLP · LVPO · FILIO
CARIS · VIXIT · ANNIS · III
MENS · VI · B · M · P

Olv.: Diis manibus Cresces Ulpus Lupo filio carrissimo; vixit annis III. mensas VI. bene merenti posuit.

(C. I. L. III. 1225.)

272. AELIAE PVPL
FILIAE GP · ·
.....

Szép márványmaradék. Valamely ház falában találták.

(C. I. L. III. 1227.)

273. M · FIRMO · BASSIANO · ET
M · FIRMO · SEVERO · VIX
.....

(C. I. L. III. Supp. 7809.)

274.
AVRELIAE · PLACEN
TINAE · VIX · AN · LX
T · AVRELIVS · STEPHAN
LIBERTVS · PATRONAE
BENE · MERENT · POSVIT

Olv.: Diis Manibus Aureliae Placentinae, vixit annos LX. Titus Aurelius Stephanus libertus, patronae bene merenti posuit.

(C. I. L. III. 1229.)

275. D · M ·
IVLIA · VALRIA
VIXIT · ANNIS · XXX
(Julia)
IVNI(ua) LIB(e)R(t)AE
(et · · · NON CONIVGI
BENE MER
(f.) H · S ·

(C. I. L. III. 1239.)

276. D · M
VLP · RVSTICA
VIXIT · AN · XXV
TIPXITC*

1622. évben találták a mezőn, a város közelében.

(C. I. L. III. 1252.)

* Talán így: (men)SIB · VII · F · C

277. AELIVS · NIGER · VE · ANN · I·XX
 CHOR · I · ALP · EQ · E · SATVRNINAE
 SATVRNINI · FILIE · CONIV
 GI · PIENTISSIME · POSVIT
 ET · SIBI · VIVE

(C. I. L. III. 1183.)

278. D · M ·
 ANTØ M Ø GE
 NIANVS Ø M
 NS TŨS Ø VRORVM
 VIXIT Ø ANNOS
 # · MI · ANIS
 XVIII

(C. I. L. III. 1187.)

279. P · AEL · PROCLVS
 VE · LEG · XIII · G
 VIX · ANN · IV · ET
 AEL · CLAVDIA
 VIX · AN · XL · P · AEL
 PROC(l)ŨVS (et) AEL
 PROCLA · PARENTIBVS
 PIENTISS · POSVER

Gruterius találta az aulában.

(C. I. L. III. Supp. 7796.)

280. D · M ·
 C · ATRIVS · C · F · CRVSTŨ
 MINA · CRESCENS · C
 ARSVLIS · MIL · LEG · XIII
 GEM · VIXIT · A · XXXV
 VALENTIVS
 (de)METRI(u)S · ME(renti)
 P

Kovachoczy Farkas házában volt.

(C. I. L. III. Supp. 7797.)

281. D · M ·
 AELIO · GENIA
 EX · SINGVL
 VIX · AN · XXXII
 VEXILLARIVS · LIBR
 PRI · HERES ET
 ATTICVS · SEC · HE
 B · M · P

Találták Batthyány gróf püspök konyhaépületében.
 (C. I. L. III. Supp. 7799.)

282. · D ·
 VLP TE
 EQ AL S(ti)
 P XV · VI(xit a ·)
 XXX ······
 II ······
 MAC · F ······
 FRA · PIENTI ·
 SIMO
 B · M

(C. I. L. III. Supp. 7801.)

283. D · M ·
 ISIDORE
 DOMO ASI
 AE · VIXIT · ANN
 XVIII · MENS
 III · DIEB · XIII
 PRIMVS · AVG
 DISP · VIR · B · M

Találták a püspöki udvarban.
 (C. I. L. III. Supp. 7802.)

284. M
 Cla VDIE
 GENE
 V

A Geniedirectio kertjében volt.
 (C. I. L. III. Supp. 7808.)

285. (d) M
(m) HORA
TIVS · MF

Andrásy István kanonok házában volt.
(C. I. L. III. Supp. 7810.)

286. (d) M
^{IC}DIO FAN
(tis) |

A reformátusok temetőjében találták. Dombormű, asszony, férfi és gyermek képeivel.
(C. I. L. III. Supp. 7813.)

287. D · I ·
(de)C · EQ · SING *
EX VOT · POS

A városban találták, Rét-utczában 282. h. szám alatt, Reindl Jánosnál.
(C. I. L. III. Supp. 7787.)

288. ······ DOM
······· VICTO
······· IN ···

Sirkő, relieffel; a gyászoló Genius görbitett bottal.
(C. I. L. III. 1248. Ackner és Müller, n. 540.)

289.

D ·
PEREGR

 | (M)
inus

1898. szeptember hóban a Báthory-templom lebontatása alkalmával az alapba beépítve találtatott, most az alsófehérmegyei régészeti egyll. muzeumában van.

290. 1MIAN

·········

 | kivakart sor
IAN
S ·
N

* Equites singulares.

1896-ban az alsófehérm. régészeti egyesület ásatási helyén ásatam ki, jelenleg a régészeti egyesület múzeumában van. Közöltem a IX. évkönyvben 1897, és a bécsi Jahreshefte des österr. archaeol. Institutes III. k. 181. l.

II. MAROSPORTUS.

(Colonia Apuli.)

a) *Jupiternek szentelt fölíratok.*

291. I · O · M ·
· · · OMVLI
VS · CRES
V · S · L M

Olv.: Jovi optimo maximo Romulus Crescens votum solvit libens merito.

A Maros mellett találták. 1861-ben özv. Gräfnénél volt.
(C. I. L. III. 1048. Ackner és Müller n. 289.)

292. I · O · M
CORNELIVS
PRIMVS · VET
LEG · XIII · G · QVOT*
VOTVM · FECIT
PRO · SE · SVO
RVMQVE · SAL
POSUIT

Olv.: Jovi optimo maximo Cornelius Primus veteranus legionis XIII. Geminae quod votum fecit, pro se suorumque salute posuit.

1847-ben találták.

(C. I. L. III. 1041. Ackner és Müller n. 280.)

193. I · O · M · ET
MART
LARRIVS
PROBVS
B · COS · V
S · L · M ·

Olv.: Jovi optimo maximo et Marti Larrius · · · · Probus, beneficiarius consularis, votum solvit libens merito.

1840-ben találták. 1847-ben Kisfaludon a gróf Teleki féle parkban volt.

(C. I. L. III. 1080. Ackner és Müller, n. 327.)

* *Quod* helyett.

294.

Két lándza pajzsral

Felül:
Ökörfejhez hasonló fej,
virág és más díszítme-
nyekkel.

I · O · M
AVL · TAPETIVS
A METHYSTVS
V · S · L · M

Két lándza pajzsral.

Oltár. 1867-ben egy román templom romjai közt volt. Néhai Reissenberger Lajos tanár által Nagy-Szebenben a Bruckenthal-muzeumba került.

(C. I. L. III. 6260.)

295.

Korsó

I · O · M
A · TAPETVS
EPIVS

Áldozó
csésze

Oltár 1867-ben néhány Reissenberger Lajos luth. tanár Nagy-Szebenben a Bruckenthal-muzeumba vitte.

(C. I. L. III. 6261.)

296.

	I · O · M	
	L · AEL	
	S · PONT	(if)
(col)	APVLE	(ns)
(pr)	O · SALVT	(e sua)
(suo)	RVM(q) V	(eus)

Egy román templom romjai közt találták.

(C. I. L. III. 6262.)

297.

(deo)
AETER(no)
CLODIA
MAXIMA
(e)T · ELA ·
VALERIA

Jelenleg Nagy-Szebenben a Bruckenthal-muzeumban van.

(C. I. L. III. Supp. 7737.)

298. 7ERN

1867-ben Kastaly Istvánnál volt.

(C. I. L. III. 7738.)

299.

I · O · M ·
 A · MĀRTĪNVS
 BASVS · ET · AVR
 CASTOR · PO · LVD
 I · CIRCVMSTAN̄ES
 VIDERVNT · NV̄MEN
 AQVLĀE DĒSCDSE
 MONTĒ · SVPRĀDRACONĒ
 RES · VAID VII
 SVPSTRĪNX̄T · AQVLA
 HI · SS · AQVLA DE
 PERICVLO
 LIBERAV̄RVNT
 L · M · P

Olv.: Jovi optimo maximo Martinus Basus (?) et Aurelius Castor pontem (?) Lydi circumstantes viderunt numen aquilae descidise monte supra dracones tres valida vii.

Supstrinxit aquila. Hi suprascripti aquilam de periculo liberaverunt. Voto libentes merito posuit.

Nagy oszlop. 1872-ben találták, most a kolozsvári erdélyi muzeumban van.

(C. I. L. III. Supp. 7756.)

300.

I · O · M · D
 AVRELII
 ALEXAN
 DER · ET FLA
 VS · SVRI
 NEGOTIA
 TORES · EX
 VOTO L · P

Szászsebesbe Bömches főerdészhez került.

(C. I. L. III. Suppl. 7761.)

301.

I · O · M ·
 PRO · SALVE IM
 ET · COLL · FABR
 TIB · IVL · BVBAL
 EX · DEC · XI
 D · D

Olv.: Jovi optimo Maximo pro salute (salve) imperatoris et collegii fabrum Tiberius Julius Bubalus ex decuriis XI donum dedit.

Oltár. 1861-ben Alvinczen a ref. templom mellett volt felállítva.
(C. I. L. III. 1043. Ackner és Müller, n. 908.)

302. I · O · M · E · IVN
RE · ET · G · L©

Olv.: Jovi optimo maximo et Junoni reginae et genio loci.
Jelenleg Alvinczen van Bacsillánál.
(C. I. L. III. Supp. 7763.)

303. I · O · M
EX VO
POS

1867-ben a Bruckenthal-muzeumba került.
(C. I. L. III. Supp. 7758.)

b) *Mithrasnak szentelt fölíratok.*

304. · · I · M · SIGNVM
· · · VNDINVS · EX · VOTO · POS

Szobormű, de csonka, Mithrasnak csak az alteste és lábai vannak meg, a bikának csak törzse és feje van, a fölírat a talapzaton van. A Batthyáneumban volt. Hene Ferencz 1836-ban kiadott munkájához csatolt táblákon megvan ennek a képe is. Most hiányzik a Batthyáneumból. De Ackner és Müller szerint éppen ilyen van N.-Szebenben a Bruckenthal-muzeumban.

Olv.: Deo Soli invicto Mithrae signum Secundinus ex voto posuit.
Találták Marosportuson. Kastaly Ferencz mázsamester udvará-
ban volt.

(C. I. L. III. 1123. Ackner és Müller, n. 370.)

305. INVI (c) T (o)
MYTHRA (e)
SEX SYN R
OFVS · V · S · L

1867-ben Marosportuson találták. Jelenleg a segesvári luth.
gimnáziumban van.

C. I. L. III. Supp. 7777.)

306. INVICTO
MYTHIR
AII · CHR
ILSTION

Olv.: Invicto Mythiraii Chrilstion. A Corpus szerint: Chrestion, utolsó sor: I · STION.

Oltár. Pap Károly hajósmester kertjében találták, most Kolozsvárt az Erdélyi muzeumban van.

(C. I. L. III. 1112. Ackner és Müller, n. 900.)

307. INVICTO
MYTHRAE
DIOSCO
RVS · MARCI
V · S · L · M

Olv.: Invicto Mythrae Dioscorus Marcianus (scil filius) votum solvit libens merito.

C. I. L. III. 1113. Ackner és Müller, n. 901.)

308. D INOM
VOTA
RETVXI
XVCANVS

Olv.: Deo invicto optimo (?) maximo (?) vota retuli Lucanus.

A Bruckenthal-féle muzeumban.

(C. I. L. 7779.)

309. I · M ·
A · C ·

Olv.: Invicto Mithrae.

A. és C. neve lehetne annak, ki az oltárt készítette. Most a Bruckenthal-muzeumban van N.-Szebenben.

(C. I. L. III. Supp. 7780.)

c) *A Mater Magnának szentelt föliratok.*

310. M · D · M
SACR
PRO · SE · ET · SVIS
G · STATIVS POLLIO
LEG LEG V ET XIII
GEM · MIL

Olv.: Matri deum magnae sacrum pro se et suis Gajus Statius Pollianus, legatus legionis V. et XIII Geminae miles (?).

A Corpus szerint Pollio-tól kezdve:

POLLIO VET

LEG XIII G.

(C. I. L. III. 1101. Ackner és Müller, n. 388.)

311. M · D · M

VMBRICIA

MAXIM PRO

SE SVISQVE

V · S · L · M

Olv.: Matri deum magnae Umbricia Maxima pro se suisque votum solvit libens merito.

1846-ban találták.

(C. I. L. III. 1102. Ackner és Müller, n. 389.)

d) *Venusnak szentelt föliratok.*

312. VENERI · VIC

TRICI · PRO · SAL

IMPERI · ET · S · P · Q · R

ET · ORDINIS · COL

APVL · C · IVL · VA

LENS · HARVSPEX

COL · SS · ET ANTIS

TES · HVISCE

LOCI P

Olv.: Veneri victrici pro salute imperi et senatus populi que Romani et ordinis coloniae Apuli, Caius Julius Valens haruspex coloniae suprascriptae et antistes hujusce loci, posuit.

1838-ban Pauer János lakatos mester kertjében ásták ki.

C. I. L. III. 1115. Ackner és Müller, n. 352.)

e) *Dianának szentelt föliratok.*

313. DIA(n)AE

SACRVM

1792-ben május 15-én ásták ki.

(C. I. L. III. 997.)

314. (qui pro sua sol) VTEM · ET · VIT
(et vot) O PoSVIT

Relief. Diana képe és egy vadkan, Nagy-Szebenben a Bruckenthal-muzeumban van.

(C. I. L. III. Supp. 7743.)

315. DIANAE
SACRVM
COMMVN
VETERANVS
VLP · MIL · LEG · XIII
ET · C · FILIVS

Olv.: Dianae sacrum Comminius Veteranus Ulpianus, miles legionis XIII, et Cajus filius.

(C. I. L. III. 1000. Ackner és Müller, n. 347.)

316. DIANAE
SACR
P · CAESO
NIVS
CELER
V · S · L · M

Olv.: Dianae sacrum Publius Caesonius Celer votum solvit libens merito.

1865. nov. 7-én ásták ki és azután Alvinczre került.

(C. I. L. III. 6259.)

f) *Aesculapius és Hygiának szentelt fölíratok.*

317.	Áldozó csésze	ASCLEPI° ET HYGIAE C · FABRICIVS DEXTER V · S · L · M	Korsó.
------	---------------	---	--------

1872-ben ásták ki Demián János volt községi bíró házánál.

(C. I. L. III. Supp. 7740.)

318. DEO · AESCVL · ET · HYGIAE · AVR · ETERNALIS

Olv.: Deo Aesculapio et Hygiae Aurelius Eternalis.

Márványrelief. Aesculap a kigyóval; egy fiú, Posphorus vagy Telosphorus, két Hygia közt. 1846-ban találták a Maros mellett.

(C. I. L. III. 979. Ackner és Müller, n. 405.) L. a 474. c. alattit, mely talán azonos ezzel.

g) *Fortunának szentelt fölíratok.*

319. FORTVNAE
AVG
SACRVM
P · AELIVS · GEME
LVS · VIR · CLA
RISSIMVS
PERFECTO · A · SOLO · BALNEO
CONSACRAVIT

Olv.: Fortunae Augustae sacrum Publius Aelius Gemelus, vir clarissimus, perfecto a solo balneo, consacravit.

Opitz idejében 1622-ben ásták ki Maros-Portus mellett. Római fürdő alapítására vonatkozik.

(C. I. L. III. 1006. Ackner és Müller, n. 430.)

320. FORTVAE
SVPERE
AVG
SACRVM
CVM · AEDE
V · S · L · L · M

Olv.: Fortunae supere (ae) Augustae sacrum cum aede(?) votum solvit libentissime merito.

Oltár. 1847-ben özv. Gräfnénél volt, onnan a várparancsnok kertjébe, majd az istállóba, innen pedig a várparancsnoki ház kapuja elé került, hol a katonák padnak használták. 1892-ki junius havában katonai engedély mellett kicseréltem egy más, hosszabb kőpaddal.

Most az alsófehérm. régész. egylet muzeumában van

(C. I. L. III. 1014. Ackner és Müller, n. 432.)

h) *Silvanusnak szentelt fölíratok.*

321. SILVANO · SANCTO
L · AEMIL · CARVS
LEG · AVG · PR · PR ·
III · DACIARVM

Olv.: Silvano sancto Lucius Aemilius Carus, legatus Augusti pro praetore trium Daciarum.

L. Aem. Carus Kr. u. 175—176-ban volt Dacia helytartója. 1767-ben a Maros partján találták.

322. SILVANO
DOMESTICO

Oltár. Más adatok hiányzanak.
(C. I. L. III. 1148.)

i) *Különböző föliratok.*

323. QVADRI
VIS · SACR
FL · PVLCHRA
PRO SE ET SΨ ·
V · S · L · M

Olv.: Quadriviis sacrum Flavia Pulchra pro se et suis votum solvit libens merito.

Pauer lakatosnál volt.

(C. I. L. III. 1140. Ackner és Müller, n. 438.)

324. DIIS
DEABVS
Q · P · FAB
HERCLIN
V · S · L · M

Olv.: Diis Deabusque P. Fabius Herclianus solvit libens merito.
Kis oltár. Most a Bruckenthal-muzeumban van.

(C. I. L. 7746.)

325. HAIQ
ANEIKH
TWEPM
HC · ΓΟΡΓΙ
ΟΥ · ΑΝΕΘΗΚ

Olv.: Helio aneiketo Hermes Gorgioi Anethek.

Kis oltár. A püspöki udvarban, a nagypréposti lakáshoz vezető ajtó fölött a falba beépítve.

(C. I. L. III. Supp. 7881.)

326. ΖΕΥ · CAP
ΔΕΝΔΗΝ
ΩΡΟΥΙΟC
ΑΝΤΙΛΑ
ΤΡΟΥ ΕΥ
ΧΗΝ · ΑΝΕΘ

Ismeretlen istenség. 1872—3-ban találták.
(C. I. L. III. Supp. 7762.)

327. ΕΞ CIIIT
ΑΓΗC MH
TROC TRO
KAMHNH
C

Olv.: 'Es epitages metros Troklimenes.

Metros talán Mitros = Mithras. Különben ismeretlen istenség. A Bruckenthal-muzeumban van.

(C. I. L. III. Supp. 7766.)

328. IMP · CAES · DIVI · AN
TON · F · DIVI · HA · NĒP · DV
TRAI · PART · PRONĒP · DIVI
NĒRVAE · ABNĒP · L · AVREL
VĒRO · AVG · ARMEŅA
CO · TRĪ · POT · III · CO
S · II · PROCOS · COH
II · F · COMNAG

Olv.: Imperatori Caesari, divi Antonini filio, divi Hadriani nepoti, divi Trajani Parthici pronepoti, divi Nervae abnepoti, Lucio Aurelio Vero Augusto Armeniaco, tribunicia potestate IV., consuli II. proconsuli, cohors II. Flavia Commagenorum.

Oltár márványból. E fölirat Kr. u. 165. évből való. E cohors főképpen Veczelben volt. 1861-ben br. Jósika jószágán, Branyicskán volt. (Ackner és Müller, n. 507.)

329. TENACI · VINDICI
LEG · LEG · XIII · G · PRINC
CIVITATIS · NICOPOLITA
NOR
P · TENACS · GEMELLI
NVS · AVG · COL · APVL
LIBERTVS
L · P · C · D · DDD

Olv.: Tenaci Vindici, legato legionis XIII. Geminac, principii civitatis Nicopolitanorum, Publius Tenacs Gemellinus, augustalis coloniae Apuli, libertus locus publicus concessus decreto decurionum.

(C. I. L. III. 6265. Ackner és Müller, n. 512.)

330. IN · HONOREM
ATA ······ TVS · ET
VIB ······ IVNX
ET · T ······ TVST
·····
····· AM ·· N
DIA PAPINIA ·· VS
ETIA · VIBIDIA · ET ··
LI · TEMPLVM · ET · S ··
ABSVM · P · S · F · ITA ·
M · ET · ORNAME ··
····· REVERT ··
····· L · D ······

Olv.: In honorem — — et Vibidia conjunx et — — flamen (?) Papinianus et — Vibidia et — — templum et sacellum (vestutate?) collabsum pecunia sua fecerunt aram (?) ornamenta — — Locus datus (decreto decurionum).

Fehér márványtábla. Találtatott Pauer János kertjében, 3 töredék darabban.

(Ackner és Müller n. 531.)

331. CRASSO · MACRO
BIO
NEGOTIATORES
PROVINCIAE
APVLAE · DEFEN
SORI · OPTIMO
L · D · D · D

Olv.: Crasso Macrobio negatiatores provinciae Apuliae, defensori optimo Locus datus decreto decurionum.

A Marosban találták.

(Ackner és Müller, n. 533.)

332. PRIMA VERA

Amor fatörzsön áll, támaszkodva egy gyümölcsös ágra. Most Kolozsvárt az Erdélyi Múzeumban van.

(C. I. L. III. Supp. 7783.)

333. AVREL TZOA · TVS
EX VOTO POSVIT

Férfi-láb, állaton. 1868-ban találták. Most Kolozsvárt az Erdélyi Múzeumban van.

(C. I. L. III. Supp. 7789.)

334. ARRIVS
HERMES
V · S

Nagy-Szebenben a Bruckenthal-muzeumban van.
(C. I. L. III. Supp. 7790.)

335. IINVS · I |
M · ANI · SABI |
NVS · DEC · COL
V · S

Alvinczre került Bacsillához.
(C. I. L. III. Supp. 7793.)

336. ADER
· ABRVM

Nagy-Szebenben a Bruckenthal-muzeumban van.
(C. I. L. III. Supp. 7806.)

337. M · LICIN
N · MOESICV
ET · M · LICIN
FRAT

Nagy-Szebenben a Bruckenthal-muzeumban van.
(C. I. L. III. Supp. 7811.)

k) *Sirkövek föliratai.*

338. D · M ·
MAMMVLO
VIX · AN · XXV
VLP · CLONO
V · MENS · I · VLP
IVVENALIS
MAMMVLO
A XII
MAMMVLO
PIISIMO

Taláztatott Marosportuson a Demian házában.
(C. I. L. III. Supp. 7812.)

339 (d)

SEIO	R
IX · AN · II	
VS · SECV	(ndus)
IIAV	

Találtatott Marosportuson, a Kornya Miklós földmives házában.
(C. I. L. III. 1244.)

340.

M
VI
IS
N

Találtatott Marosportuson, a Hous (Hajós?) házában.
(C. I. L. III. Supp. 7817.)

341. a) (d)

M
SEIO RE
IX · AN · III
VS · SECV
III · AV

 (ndus)

Találtatott Marosportuson, a Sándrucz házában.
L. 339. sz. (C. I. L. III. Supp. 7814.)

341. b)

.....
... NDER
M.

Marosportuson találtam 1900. júl. 5-én. Durva homokkő. Most a gyulafehérvári muzeumban van.

III. ZALATHNA.

(Ampelum.)

a) *Jupiternek szentelt föliratok.*

342. I · O · M
PRO · S · IMPERA
TORIS
COLLEG · AVRA
RIORVM · I
CALPVRNIVS
D · D

Olv.: Jovi optimo maximo, pro salute imperatoris collegium aurariorum, Lucius Calpurnis decaverunt.

Petrozsán felé találták.

(Ackner és Müller, n. 545.)

343. I · O · M
PRO · SA
LVTE
IMP · CAES
T · AEL · HADR
ANTONIN[†]
AVG · PII · P · P
M · STATIVS
PRISCVS
LEG · EIVS · PR · PR

Olv.: Jovi optimo maximo, pro salute imperatoris Caesaris Titi Aelii Hadriani Antonini Augusti, pontificis maximi,* patris patriae, Statius Priscus, legatus ejus pro praetore.

A fölírat Kr. u. 158. évből való. A Lukács-féle ház pincze-lejárata-
tánál beépített oltár.

(C. I. L. III. 1299. Ackner és Müller, n. 546.)

344. I · O · M ·
.....
.....
.....
..... R
DVCTVM
MA · DOMO
ITVR ET · ORDO · AMP
C · AVREL · SALVIANO
PRO · AVG · N · CVRANTE

Olv.: Jovi optimo maximo — — — ductum (aquaeductum?) — —
domo Itur — — (?) et ordo Ampejae, Cajo Aurelio Salviano procuratore
Augusti nostri curante.

A Corpus szerint: II. (?) et ordo Ampelensium, C. Aurelio Sal-
viano procuratore Augusti nostri curante.

Oltár. A malomtól jobbra fekvő dombon egy földmives az úton
ásta ki 1861-ben.

(C. I. L. III. 1293. Ackner és Müller, n. 547.)

* A Corpus szerint pii (pontifex maximus helyett).

345. I · O · M
M · ANTO
NIVS SA
TVR NI
NVS DC
COL · V · S · L
M

Olv.: Jovi optimo maximo Marcus Antonius Saturninus decurio coloniae votum solvit libens merito.

Most a felső sor nélkül a bécsi cs. kir. udvari könyvtárban van.
(C. I. L. III. 1282. Ackner és Müller, n. 548.)

346. I · O · M
T · AVRELIVS
DIOCLES · P
PROC
V · S · L
IMP · AVGVSTIS · COS

Olv.: Jovi optimo maximo Titus Aurelius Diocles, beneficiarius procuratoris votum solvit libens, imperatoribus Augustis consulibus.*

* Azaz Caracalla és Geta Kr. u. 205. vagy 208-ból való (?) A Corpus szerint: Kr. u. 161. évből.

Egy románnak kertjében találták. Most a bécsi cs. kir. udvari könyvtárban van.

(C. I. L. III. 1295. Ackner és Müller, n. 549.)

347. I · O · M
NEPTVNA
LIS · AVG · LIB
TABVL · AVR
DACIARVM
V · B · M · P ·

Olv.: Jovi optimo maximo Neptunális, Augusti libertus, tabularius aurariarum Daciarum, votum bona mente posuit.

Néhai dr. Reinbold házában.

(C. I. L. III. 1297. Ackner és Müller, n. 551.)

348. (d)EO · AETER
NO ZMAR
AGDVS · AVG
LIB · TAB · ET
AVREL · VRB(i)
CA (c)O(niux) ET
MATRON
FILIA
V · S · L · M

Egy ház alapjában volt.
(C. I. L. III. 1286.)

349. I · O · M
M · AVREL
(a)LEXANDER
FIL · N · M · AR
HISP · ANTONI
NIANI · EX
IVSSV · DEI · FE

Olv.: Jovi optimo maximo Marcus Aurelius Alexander filius
naturalis Marci Aurelii Hispani Antoniniani ex jussu dei fecit.
Tövisi Gergely volt szolgabírónál találták.
(C. I. L. III. 1294.)

350. I · O M
SACRVM
IVNI · NEDYM

Más adatok hiányzanak.
(C. I. L. III. 1296.)

351. IOMDET
DEO COM
MAGENO
AVREL
MARINVS
(et) ADDE
BAR SEME
I · ET OCEA
NVS SO
CRATIS SA
CERDOTES
V · L · P

Olv.: Jovi optimo maximo Dolicheno et Deo Commageno Aurelius Marinus et Addebar Semei et Oceanus Socratis sacerdotes votum posuerunt.

Oszlop. Találták a m. kir. kohó nagy házában.

(C. I. L. III. Supp. 13016. Ackner és Müller, n. 558.)

352. I · O · M
C · SEMPRONIVS
VRBANVS
PROC Ø AVG

Ezt először Nagy-Szebenbe és onnan a bécsi cs. kir. udvari könyvtárba vitték. Ugyanaz 2. sz. a.

(C. I. L. III. 1298.)

353. I · O · M
· MMORT · M ·
AVG · L PRI · MS
MERCVRIVS
CAES · · S · ·
CRIR M · KO

A második sor bizonytalan; lehetne: et dis immortalibus vagy et Fortunae Aug.

(C. I. L. III. 1300.)

354. DEO · · · · ·
N · OMM
AC · DVLC

Oltár. Aligor Áron háza előtt van.

(C. I. L. III. Supp. 7832.)

355. I · O · M
DOLIC¹
MODES²

Kis oszlop. Egyszerű hypocaustum maradványai közt.

(C. I. L. III. 1302.)

356. LIBERO
(p)ATRI ET LI(b)
ERE HERCLIA(n)
IS ET CERVABV(s)
ROMANVS AVG N
ET AVR CRESTE VO(t)
POSVERVN(t)

¹ Dolicheno. ² Modestius.

Libero patri et Libere Herculanis et cervabus Romanus Augusti nostri et Aurelia Creste votum posuerunt.

(C. I. L. 1303.)

b) *Különböző istenségeknek szentelt fölíratok.*

357. DIAN
SACW
PRO SAL
ANT · RVFA(e)
VICTORINVS
SER

Más adatok hiányzanak.

(C. I. L. III. 1288.)

358. DIANAE
M · ANTO
NIVS · (s)A
TVRNINVS
DEC · COL
(v. s.) L · M

Valamely kertben találták.

(C. I. L. III. 1281.)

359. HERCVLI
INVICTO
SAC · AEL
· S · AVR
L · (I) P

A szolgabíró házában van.

(C. I. L. III. 1292.)

360. AESCVLA
PIO · ET · HY
GIAE · M · AN
TONIUS
SATVRNI
NVS · DEC · COL
V · S · L · L · M

Olv.: Aesculapio et Hygiae Publius Antonius Saturninus, decurio coloniae, votum solvit libentissime merito.

Majdnem ugyanezen felirat van Mehadiából is.

(C. I. L. III. 1279. és 1280. Ackner és Müller, n. 396.)

361. AESCVLAP
.....
.....
..... CVM
SVIS VSL

Néhai dr. Reinbold házában.
(C. I. L. III. 1278.)

362. FORTVNAE
P · AELII · VICTORI
NVS · VICT°R · FAB
RIVS · VICT°RNY
PATER CVMFIŁS

Néhai dr. Reinbold házában.
(C. I. L. III. 1291.)

363. SILVANO · SACR
LEONAS · AVG
LIB · ADIVT · TABV(l)
PRO · SALVT · SVA
SVORVMQ · OM
EX · VOT · L · POS

Olv.: Silvano sacrum Leonas, Augusti libertus, adjutor tabularii,
pro salute sua suorumque omnium ex voto libens posuit.

Oltár, márványból. Néhai dr. Reinbold házában.
(C. I. L. III. 1305. Ackner és Müller, n. 568.)

364. SILVANO
DOMESTIC
SACRVM
EX VISO PO
SVIT

Találtatott Roska István házában.
(C. I. L. III. Supp. 7841.)

365. DEO
SILVANO · D
OMESTICO ·
SENT · APER
ET PHILVM
ENVS · V · L · P

Abban a házban volt, hol 1622-ben Opitz tanár lakott Zalathnára való kirándulása alkalmával.

(C. I. L. 1306.)

366. SILVANO
DOMESTICO
SAC
M · OPELIVS
FIRMINVS
V · S · L · M

Találtatott Kende János házában.

(C. I. L. III. Supp. 7840.)

367. NĚMESI
AVG
VITALIS
C · A(p) · ON(i)
V · S

Ariosti alatt 1723-ban Bécsbe akarták vinni, de a hajóval együtt a Marosban elsülyedett.

(C. I. L. III. 1304.)

368. TERRAE
MATRI · M
ANTONIVS
SATVRNINVS
DEC · COL
V · S · L · M

Olv.: Terrae matri Marcus Antonius, decurio collegii aurariorum, votum solvit libens merito.

Ariostus olvasása szerint:

TERRAE MATRI
M · ANTONINVS
SATVRNINVS
DEC · COLL
V · S · L · M

Seifert olvasása szerint:

TERRAE MATRI
P · ANTONINVS
SATVRNINVS
DEC · COL · AP ·
V · S · L · M

Köleséri olvasása szerint:

TERRAE MATRI
M · ANTONINUS
SATVRNINVS
DEC · COLL · AVR
V · S · L · M

Opicz tanár adatai szerint egy kertben találták.
(C. I. L. 1284. 1285. Ackner és Müller, n. 607.)

• c) *Császároknak szentelt fölíratok.*

369. DIVI M ······
NINI · PII · GER · S ··
MAT · FIL · DIVI · @
MODI · FRATRI · D ·
ANTONINI · PII · I ·
DIVI · HADRIAN ·
NEP · DIVI · TRAIA ·
PART · ABNEP · DIVI
VAE ······ ADN
L · SEPT · SEVERO
PERT · AVG · AR
AB · PART · MAX ·
TIF · MAX · TRI ··
VIII IMP · XI · CO
····· PROCOSVL
ORDO AMPELE
D · D · L · OCT ·· IVLIAN(o cos III)
DAC ······

Olv.: (Imperator Augusto), divi Marci (Aurelii) Antonini pii, Germanici Sarmatici filio, divi Commodi fratri divi Antonini divi Hadriani nepoti, divi Traiani Parthici abnepoti, divi (Nervae) adnepoti: Lucio Septimio Severo Pertinaci Augusto, Arabico, Parthico, Maximo pontifici maximo, tribunicia potestate VIII., imperatori XI., consuli pro-

consuli, ordo Ampeleie (Ampeiae helyett) dicavit dato loco Fabiano et Muciano (Juliano?) consulibus.

Kr. u. 201-ik évből való. Találtatott az aranyolvasztó huta közelében.
(C. I. L. III. 1308. Ackner és Müller, n. 598.)

370. PRO SALVT IMP
CĀES · M · AVR · ANTONINI · P(f)E
LI(c)(aug) PATRI(s) PATRIĀE
M · P · S · VS · EIVS
M · M · PR · P(r)S
.....
ET · · · · · LI · · · · · D

Elagabulus vagy Caracallának szentelt fölirat.
(C. I. L. III. 1309.)

371.
· CV
LVCI
AVGVS
IMP · VERI · A
ARMENIA
.....
· · · THRA · · · · ·
· · · MAXIM · · · · ·
LIB · ET · FAMILIA
ET
LEGVL · AVRARIAR

A Corpus Inscr. Latin. olvasása szerint:

ANNIAE (?)
LVCILIAE
AVGVSTAE
IMP · VERI · AVG
ARMENIACI
MAXIMI
LIB · ET · FAMILIA
ET
LEGVLI · AVRARIAR

Kr. u. 161—167-ik évből való fölirat.

(C. I. L. III. 1307. Ackner és Müller n. 613. Hene szerint pedig Abrudbányán találták; ő maga sokáig Zalathnán lakott, tehát tudhatta; miért is e föliratot az ottaniakhoz lehetne csatolni. Hene X. Ferencz. Beiträge zur Dacischen Geschichte 1836. 103. l. L. a. 409. sz.)

d) *Sirkövek föliratai.*

372.

D · M
M · VLPIO · AVG · LIB
HERMIAE
PROC · AVRARIARVM
CVIVS RELIQVIAE · EX
INDVLGENTIA · AVC · N
ROMAM · LATAE · SVNT
SALONIA · PALESTRICE
CONIVNX · ET · DIOGNES *
LIB · BENEMERENTI · FECER
VIXIT · ANN · LV

(Graevi: pag. DXCIV. n. 7. L. a 458. sz. a.)

373.

D · M
P · MACRIN(i)
MARC(i)
PROC · AVGG

Kr. u. 196—198. évekből való.

(C. I. L. III. 1310.)

374.

(leg. XIII)
GEM · VIXIT
ANNIS · L · LI
CINIA · IVLIA
CONIVGI
B · M · P

A járási szolgabírónál találták.

(C. I. L. III. 1319.)

375.

D · M
VLPIA(e)
M · (l) · TR(o)
PHIM(ae)
CONIVGI
SANCTIS
SIMAE
NEPTVN(a)
LIS · A(u)G · N · (l)
[PROC · AVR]

* Diogenes.

Más adatok hiányzanak.

(C. I. L. III. 1313.)

376. D · M ·
IVSTINVS · CAESA(r)
VERNA · SVBSEQVES
LIBRARIORVM
VIX ANIS XV
TERTIVS VERNA
VALDENIO
PIENTISSIMO
B · M · F

Más adatok hiányzanak.

(C. I. L. III. 1314.)

377. D · M ·
SOSSIA · SABINA
VIXIT · ANN · XXVI
EFECIT IN MAT
RIMON · ANN · XI
M · X · SINE · VLLAQ
VERELLA · FVSCI
NVS · VER · AB · INS
T · TAB · CONIVGI
B · M · F

Ackner és Müller olvasása szerint:

D · M ·
SOSSIA · SABINA
VIXIT · ANN · XVI
PEREGIT · IN MAT
RIMON · ANN · XI
M · X SIN · ET VLP̄AO
VER · FIL · A FVSCI
NVS · VER · ABINVS
T · TAB · COIVGI
B · M · F

Olv.: Diis Manibus, Sossia Sabina, vixit annis XVI, peregit in matrimonio annos XI. menses X, singulariter, et Ulpiano Vero filio Aulus Fuscianus Verus Albinus, thesaurorum tabularius, conjugii bene merenti fecit.

Egy magánház falába van beépítve. Egy génius fölött, ki koszorut tart kezében gazdagon diszitett kerettel.

(C. I. L. III. 1315. Ackner és Müller, n. 579.)

378. AELI
 MILES
 HISP*
 VIX AN
 AEL V (ictor)
 INA C (oniugi)
 P(i)EN (tissi)
 MO (fecit)

A járási szolgabirónál volt.

(C. I. L. III. 1316.)

379. P · AELIVS IVLIANVS
 VIXIT MENSIB · V̄
 DIEB · XXV
 P · AELIVS · PROVINCIALIS
 DEC · COL · FILIO · POS

(C. I. L. III. 1321.)

380. D · M ·
 ANT ······
 NOI ······ AC
 VIO ······

Petrozsán közelében a réten találták. Téglás Gábor szerint.

(C. I. L. III. Supp. 7846.)

381. D · M
 M · AVREL · ANTO
 NINI · MIL · LEG · XIII
 GEM · VIXIT · AN
 XXII · MENS · XI · DI
 EBVS · II · MILITAVIT
 ANN · V̄ · LIBRAR
 AVR · MARCIA
 NVS · ET · VAL · VALEN
 TINA · FILIO · PIENTIS
 SIMO

* Miles coh. II. Hisp.

E fölírat Trajanus idejéből való.

(C. I. L. III. 1317.)

382. D · M ·
P · HELVIO
PRIM⁽ⁱ⁾NO
MIL · LEG
XIII · GEM
LIB · (c)OS
PHĒ^(l) · PRIMVS
PATER FILIO
IVN · · · · L

Egy kis, dűlőfélben levő házban találták.

(C. I. L. III. 1318.)

383. D · M ·
M · VALERIANVS
VIX AN · LX · ET · MENS
· MENONIA · GEME
VIX · AN · LXV
M · AVR · MAXIM
INVS · VET · LEG · XIII
GEM · VIX · AN
L · MENONNIA
NVS BENEMERENTIS

Más adatok hiányzanak.

(C. I. L. III. 1320.)

384. P · CELSENIO · CONSTANTİ
DEC · COL · DELMATIAE
CL · EQVO · ITEM · DEC · COL ·
DAC · V · A · XXX · M · O^(p)ELLIVS
ADIVTOR · II VIRI · COL · DACI
H · T · V · P

Olv.: Diis Manibus, P. Celsenio Constanti decurioni coloniae Delmatiae Claudia Aequo, item decurioni coloniae Dacicae, vixit annos XXX M. Opellius adiutor duumvir coloniae Dacicae heres testamento v — — — posuit.

Valamely faluban Gyulafehérvár és Zalathna közt találták.

(C. I. L. III. 1323.)

385. I · D · M
 ASCLEPIVS
 ET · ASCLEP
 CIVES · BITHI
 NVM · VIX · AN · XXX
 AFFIA · CONIVNX
 B · M · P

Egészen összetört példány.
 (C. I. L. III. 1324.)

386. Férfiu és fiu képei
 AEL · SILVA/
 VIXIT · AN/
 ET · AVR /

A járási szolgabírónál volt.
 (C. I. L. III. 1325.)

387. D · M
 OPELLIA · VIC
 TORINA · VIX
 AN · X · MEN · III
 ET · M · OPILIVS
 CRIS(p)INVS · VIX
 AN IIII · ME · V · DIE
 XIII · ET · M · OPILIVS
 FIRMI(n)(VS · VIX · AN

Petrozsán közelében találták, honnan Zalathnára került.
 (C. I. L. 1330.)

388. D · M
 CALAVDIA
 AVS · POSVI
 FILIO · CLAVDI
 O · MAX · AN
 ORVM SEIT
 EM · AVS · BIM

Drosterián házában van, Dávid Lukács mellett.
 (C. I. L. III. 1327. és 7843.)

389. D · M ·
 C(l) TER(t)VL
 LINA · VIX · AN
 NOS IIII · CL
 VERA MAT

Félkörben két leányalak kettős koszorúval. A szolgabírónál volt.
(C. I. L. III. 1328.)

390. D · M
VAL · RVFINY
VIX · ANN · L ···
ET OPIA · CAI ·
··· DE · VIX · A · LX
VIII · VAL · CRES
CENS · LIB · EOR
B · M · P

Opitz Zalathnán levő lakóházából néhai Dr. Reinbold házába került.
(C. I. L. III. 1331.)

391. D · M
AR · AER · EDVTA RNC
AEGM · EX · SLOM
VIX AN ··· AR · SAT
TARA · IB · AR · OPM · P

Olv.: Diis Manibus. T. Aurelius Afer Delmata princeps adsignato ex municipio Splona. Vixit annos XXX Aurelius Sattara libertus patrono optimo posuit.

Találtatott a Lukács-féle házban a pinczebejáratnál, megfestett betűkkel. Lovas alak lengő köpenynyel, alatta a fölírat.

(C. I. L. III. 1322.)

392. L ·······
VICTORC ·
QVAE VIX
ANNIS · S · M
PP · HERCVL ·
········

Félkörrel diszítve.
(C. I. L. III. 1332.)

393. D · M
VICTOR(i)
NVS TEREN(ti)
FIL · VIX · AN(n)
VII · TER(ent)I
VS · T ·······
·· IM ····· POSV
·· N ··· S

Ezt Zeugmánál Zalathna közelében találták.
(C. I. L. III. 1334.)

394.	M
	NVSA
(aug)	VST · N
	VA · VIX
	N · XVIII
	IA · VITAIS
	BENE · DE
(se m)	ERI
	SV E

Zeugmánál Zalathna közelében találták.
(C. I. L. III. 1335.)

(bene)
395. (me)RITE · ET · SI
(bene)BI · V · (p)O(s)

A járási szolgabírónál volt.
(C. I. L. III. 1337.)

396. D · M ·
CA(l)V(e)N(t)IA · AS(e)LIA
DOMO · V(e)RNA · VIX
AN · XXXV · POSVIT · CA(l)
V(e)N(t)IA · MARCELLINA
PATRONA · LIBERTAE
BENE · MERITAE

Más adat hiányzik.
(C. I. L. III. Supp. 7844.)

397. CL · PIAE · DOMO
LAPIAEROM · VIX
ANN · XXXXVII · ET
CL · FIRMIO · FIL
EIVS · VIX · AN · XIII
M · III · D · X · POSVIT
CAPITO · TRIII · L
CONIVGI · ET · FIL
PIISSIMIS · B · M
(h) S · S

Más adatok hiányzanak
(C. I. L. III. Supp. 7845.)

e) *Vegyes fölíratok.*

398. CASTO
RIBVS
A SACR

Olv.: Castoribus Augusti sacrum.
Néhai dr. Reinbold házában van.
(C. I. L. 1287.)

399. MEMOR(iae)
PAPIR(ii) RVFI · FA
· · PINAPQ PROC
AVRAR · LIBERT · ET HÊ
REDES · PATRONO PI
ENTISSIMO · (fe)CER
(et)SI(b)I

Más adatok hiányzanak.
(C. I. L. III. 1311.)

400. H
L · MA
RIY MAC
R PROC · AVGG

Kr. u. 196—198. évekből való. Találtatott egy erdészlakban
Molnár mészgödredében.
(C. I. L. III. 1310. és 12563.)

401 D · · · · ·
AVR · · · · ·
· · · A · · · ·
· · AR · · · ·
· · VS · · · ·
· · C · · · · ·
· · · · ·
C · · · · · ME
PRIVS · · ·
AVRE · · · ·
NATI · · ·

A járási szolgabírónál találták.
(C. I. L. III. 1326.)

402. V
S SATVRN^T
NVS DEC
COL

Találtatott Andrea Gáspár házában.
(C. I. L. III. Supp. 7839.)

403. DOMNO ET D
MNAE SATRIVS
FELIX B R^{oc} PR^o
SE ET SV^oS VSLM

1844-ben Zalathna közelében találták. Most Nagyszébenben a
Bruckenthal-muzeumban van.

(C. I. L. III. Supp. 7833.)

404. HE(lviae)
M
AN
HEL
PAT

A járási szolgabírónál volt.
(C. I. L. III. 1329.)

405. (sat)V(r)NO
M · AN(t)O
NIVS SA
TVRNINVS
DEC · COL

Mások szerint:

(sat)V(r)
NO · M(a)
TO(n)IVS
SATVRN
NVS · DEC
COL
V : S : L · M

Más adatok hiányzanak.

(C. I. L. III. Supp. 7838.)

406. D ······
 IV ······
 DVII ····· P
 VI ····· V
 M ······
 FR ····· II
 DA ····· II
 IVC ····· SE
 TvS ····· V
 · VI ····· II
 P · II ··· ETTI

Relief. Egy ifju görbe bottal és phrygiai süveggel. A kohó falába van beépítve.

(C. I. L. III. 1336.)

407. VICTORIAE
 COMMOD ·
 ··· IONOI IN ·
 ··· P MA · IM ·
 ··· PAVI · I ···
 IDV ·······
 ·········

Olv.: Victoriae Commodi ob honorem Ulp. Maximus et Ulp
 Avitus II viri iure dicundo (?) v — —

Találtatott Lukács Béla házában.

(C. I. L. III. 1333. és Supp. 7842.)

IV. ABRUDBÁNYA.

408. MARTI · PATR
 CONSERVAT
 ORI · ET BONA
 VICTORIAE
 L · AEL · RVFIN
 VS · PRO · SE · ET
 SVOS
 V · L · P

Olv.: Marti patri conservatori et bonae Victoriae Lucius Aelius
 Rufinus pro se et suos votum libens posuit.

Oltár fehér márványból, most Bécsben az udvari könyvtárban van.
 (Ackner és Müller, n. 606.)

409. LVCI
 AVGVS
 IMP · VERIA
 ARMENIA
 THRA
 MAXIMI
 LIB · ET · FAMILIA
 ET
 LEGVLI AVRARIA*

Hene szerint (1836.) ezen fölírat páratlan a maga nemében, mert a daciai felíratok közt ehhez hasonlót nem ismert.

(Hene Xav. Ferencz 103. l.)

410. D · M ·
 T · FABIO · IBIO
 MARO · DOMO
 AVGVS · TREVE · ·
 QVOND · DEC · · ·
 I · · · · · ANABBR · VIX
 ANNIS · LX
 EABII · PVLCHER
 ROMANA · AQVI
 LEINENSIS · PER · TV
 TORES · SVOS · POS

Olv.: Diis manibus. Tito Fabio Ibiomaro, domo Augusta Treverorum, quondam decurioni collegii aurariorum, vixit annis LX. Fabii Pulcher, Romana Aquileiensis per tutores suos posuerunt.

Ariosti leírása szerint (1722.) Bécsbe küldöttvén, Szegednél a hajóval együtt a Marosba merült.

(Corp. I. L. 1214. sz. Ackner és Müller, n. 609.)

411. D · M ·
 CASSIAE · PERE
 GRINAE · INTEG(r)A(e)
 VIX · AN · XXVII · F · BI
 SIVS · SCENOB · SARD
 CONIVG · B · M

Olv.: Diis manibus Cassiae Peregrinae integerrimae, vixit annis XXVII., Flavius Bisius Scenobarbus Sardes conjugi bene merenti.

ACorpus szerint Verespatakon lelték volna.

(C. I. L. III. 1266. Ackner és Müllernél, n. 610, hibás a sorbeosztás.)

* Aranygyűjtő vagy aranymosó.

412. D · M
C · CENSORIO
G · FIL · SERENO
FL · SOLVA · · · · ·
LEG · XIII · GEM
FVSCIUS · SVC
CESSVS · ET CENSO
RVS · F · RTVNATVS
H · F · C

Olv.: Diis manibus, Caio Censorio, Gaii filiö, Sereno Flavio, centurioni legionis XIII geminae, Fuscus successus et Censorius Fortunatus, heredes faciendum curaverunt.

Fehér márvány tábla. Elöször Nagy-Szebenbe, azután Bécsbe vitték az udvari könyvtárba.

(Ackner és Müller, n. 611.)

413. D · M
M · ATTIO
SATVRNI
NO
VIX · AN · X
M · ATTIVS
PRIMITIV
O · S · NĒPOTI
POS

Olv.: Diis Manibus. Marco Attio Saturnino, vixit Annis X, Marcus Attius primitivo suo nepoti posuit.

1765-ben a Korna nevü hegyen levő tónál találták; most a kath. templom udvarában van.

(C. I. L. III: 1264. Ackner és Müller, n. 612.)

V. VERESPATAK.

(Alburnus Maior.)

a) Jupiternek szentelt föliratok.

414. I · O · M
M · AVRELIVS
MAXIMVS
(l)VGVLVS
(v)OTVM LI
(b)ES · AI · SOLVIT

A Karpin hegyen egy római castellum romjai közt találták.
(C. I. L. III. 1260.)

415. IOMAX
IMPIAIVS
LINSANT
V · S · L · M

Olv.: Jovi optimo maximo Piaius Linsantis (?) Votum solvit libens merito.

A gör. kath. templomban oltárkö gyanánt szolgált.
(C. I. L. III. Supp. 7823.)

416. I · O · M
SACR
VEZPAÑ
V · S · L · M

A Ferdinánd tárnában találták.
(C. I. L. III. Supp. 7825.)

417. LIB PΛT(r)
SACRVM
ATRIVS · MA
XIMI · V · L · M
S

Popasake házában volt.
(C. I. L. III. 1261.)

b) *Libernek szentelt fölíratok.*

418. LIBE(ro)
(pa)TR(i)
MA · · · · ·
S · · · · ·
(v.) S · (l.) (m)

Találtatott Simon Hanzel háza előtt.
(C. I. L. III. Supp. 7826.)

c) *Különböző istenségeknek szentelt fölíratok.*

419. SOLI IN
VICTO M
ITRAE · ANI
CETO · ILI
MADIO
VOTVM
SOLVIT
L · M

Mithrasnak szentelt oltár. Most talán Abrudbányán van.
(Ackner és Müller, n. 890.)

420. APOLLINI PLA
TOR PANEN
TIS EX (v) OTO
CASTELIANIS
V · S. (l) M

Olv.: Apollini Plator Panentis ex voto castellanis votum solvit
libens merito.

A Ferdinánd-tárnában találták.
(C. I. L. III. Supp. 7821.)

421. SILVANO
P̄ABAO
TIVS ET
COXEGI¹
D · D

Silvanusnak szentelt oltár. A Ferdinánd-tárnában találták.
(C. I. L. III. Supp. 7827.)

422. DIANAE
SAC
CELVENV(s)
ADIVTOR
MAG · COLL
D · D

Olv.: Dianae sacrum Celsenus adiutor magistri collegii,² donum
dedit.

Most Abrudbányán van valamely templomnál.
(C. I. L. III. Supp. 7822.)

d) *Sírkövek fölíratai.*

423. D · Ø M
MAXIMAE
LVRI³ · VIXT
ANN · XXV
RVFVS⁴ · ET
TERTIA · FIL

¹ Collegae. ² Collegium aurariorum.

³ Talán: DVRI.

⁴ Talán: IVLIA E
TERNA FIL
PISSIM

Olv.: Diis manibus Maximae Duri —, vixit annis XXV. Julia Eterna filiae piissimae.

Sirkő, két mellkép koszoruban. Találták Gritti házában.

(C. I. L. III. 1268. Ackner és Müller, n. 617.)

424. D · M
GAI ∅ VAL
VIATORI
AN ∅ XVI
AND ∅ TITI
ET ∅ VAL ∅ TEREN
FIL · B · M · P

Olv.: Diis manibus. Gajo Valerio Viatori, annorum XVI. A — (?) Titius et Valeria Terentia filio bene merenti posuerunt.

Egy ebszőlős-edény fölött. Találták Gritti házában.

(C. I. L. III. 1272. Ackner és Müller, n. 618.)

425. D (koszoru) M
PLATINO
NIS · VERZ(o)
NIS · K · ANS(o)
VIX · ANN
LIII · L · RVFV(s)
PLATORIS
CON · K · P · P · F · C

Olv.: Diis manibus. Platinonis Verzonis Kanso (?), vixit annis LIII., Lucius Rufus Platoris (Platobis?) concordiali pientissimo faciendum curavit. (Darius Verzonis Pirusta ex kavi.)

Találták Gritti házában.

(C. I. L. III. 1271. Ackner és Müller, n. 619.)

426. A ILLIAE¹ PIETATIS
DOMO · AEQ
VIX · ANNIS
XXX · DASA
SVTTINIS²
CONIVG · PIISS
F · C

¹ M^TLLAE

² SVITTINIS

Ackner és Müller szerint: Millitiae Pietatis (?) domo Aequo, vixit annis XXX., Dasas Suitinis conjugii piissimae faciendum curavit.

Találták Gritti házában.

(C. I. L. III. 1262. Ackner és Müller n. 620.)

427. D · M
ARRIA MAMA
VIX · ANN · XXV · POS
··· VS SER ···

Találták Jánky Ferencz háza előtt.

(C. I. L. III. 1263.)

428. D · M ·
M · AR · SCE
NOBARBVS
VIX ANN C
M · AR SI ··
······

Találták özvegy Mádánne házában.

(C. I. L. III. 1265.)

429. D M
DOMITIA(e)
CLONI
Q · VIX · AN · XXX
T · M · B · M · PO(s)

Korna tava közelében találták.

(C. I. L. III. 1267.)

430. D · M ·
PLAETORIA
MAXIMA
VIXIT · AN · III
LAVIVS · VER
ZON · NEP(t)AE · B
M · P

Ezen fölrirat fölött egy kalapács, három idősebb ember és két fiu mellképe látható. Találták Mádán János házábanál.

(C. I. L. III. 1269.)

431. D M
PLANIO · B
AEZI · QVI
ET · MAGIS
TRO · VIX · A
L · MAXIMA
C · B · M

Verespatak és Abrudbánya közt találták.
(C. I. L. III. 1270.)

432. D M
ARRIA · MAMA
VIX · ANN · XXV · POS
BEVCVS · SER · CO
NIVGI · B · M

Jánky Ferencz háza előtt találták.
(C. I. L. III. 1263. és 7830. L. a 427. sz. a.)

433. D (m)
PYRR (tro)
PHIMA

Találták a Vulkoj aranybánya közelében, a Korabia-hegy alján.
(C. I. L. III. 7831.)

ä) *Különböző fölíratok.*

434.
..... A
..... IVS O
D · · GTE · · MEI ·
· · IC · · · · Z · · · ·
..... O
.....
.....

Más adatok hiányzanak. 5 láb magas kő, kis oszlopokkal szegélyezve, melyek félkört tartanak. A református temetőben van.
(C. I. L. III. 1273. Ackner és Müller, n. 614.)

435. (Félkör két fejjel.)

NVC

A kath. templomhoz közel levő házban van.
(C. I. L. III. 1276. Ackner és Müller, n. 621.)

436. IAT

Öt sorból álló fölirat, de csak annyi látható a negyedik sorban.
Gritti házában van.
(C. I. L. III. 1277. Ackner és Müller, n. 622.)

437. · · D · · · ·
· · · · ·

Félkörben két felnőtt egyén és egy fiu fejei. A kath. templom
tornya falába be van építve.
(C. I. L. III. 1274.)

438. IAIR₁
◁CERE

Találatott Popasake házában.
(C. I. L. III. 1275.)

439. (as) CLEPI
· · VIT
· · · · ·
· · · · ·

Találatott Simon Hanzel (talán: Hanzéros?) házában.
(C. I. L. III. Supp. 7820),

440. (iu?) NOGEN
AEL · BAEBET
BEVS · PLATO
V · S · L · M

Találatott a Ferdinánd tárnában.
(C. I. L. III. Supp. 7824.)

441. SAMIICCVS
OVI
(sil)D(ome)STI

Taláztatott Simon Hansel (Hanzeros?) háza előtt.
(C. I. L. III. Supp. 7828.)

442. TR|
TREVSE
NO · PO |
SVIT \

Más adatok hiányzanak.
(C. I. L. III. Supp. 7829.) ·

VI. ALSÓ-MAROS-VÁRADJA.

443. HERCVLI
INVICTO
PRO · SALVT
IVLIORVM
CALLISTVS
EORVM
V · S · L · M

Más adatok hiányzanak. Alsó-Maros-Váradja területe talán még
a Colonia Apulensishez tartozott. (?)
(C. I. L. III. 1029.)

VII. KISFALUD.

444. I · O · M ·
CETERIS DIS
DEABVSQVE
..... VS
..... C
AVG · LEG · XIII · G
V · L · S

Olv.: Jovi optimo maximo ceteris diis deabusque — — — legatus
Augusti legionis XIII. Geminae votum libens solvit.
1847-ben a gróf Teleki féle parkban volt.
(C. I. L. III. Supp. 1062. Ackner és Müller, n. 319.)

445. IOVI MAXIM
CRISPIVS
SATVRNINVS
B · LEG VF

Olv.: Jovi maximo Crispius Saturninus beneficiarius legati voto fecit.

Találták a gróf Teleki féle kertben.

(C. I. L. 1031.)

446. PRO · SALVTE · A/G · M · D · M
SANCTVM
T · FL · LONGINVS · VET · EX · DEC · AL · II PAÑÑ
DEC · COL · DAC · DEC · MVN · NAP · DEC · KANAB
LEG · XIII · G · E · CL · CANDIDA · CONIVNX · ET · FLAV
LONGINVS · CLEMENTINA · MARCELLNA · FIL
EX · IMPERIO · PECVNIA · SVA · FECER · L · D · D · D

Olv.: Pro salute Augusti Matri deum magnae sanctum Titus Flavius Longinus, veteranus ex decurione alae II. Pannoniorum, decurio coloniae Dacicae, decurio municipii Napocae, decurio Kanabensium legionis XIII. Candida conjunx et Flavi Longinus Clementina, Marcellina filii ex imperio pecunia sua fecerunt. Locus datus decreto decurionum.

Találták a gróf Teleki féle parkban.

(C. I. L. III. 1100. Ackner és Müller, n. 387.)

447.
..... CV
CONSERVA
TORI · MARCV
S · LVCILIVS
THRPTIO
D · D · AMICIS

Olv.: — — — — Mercurio conservatori Marcus Lucilius Threptio dedicavit amicis (vagy diis amicis).

Találták a gróf Teleki féle parkban.

(C. I. L. III. 1027. Ackner és Müller, n. 631.)

448. M · AVREL
CHRESTVS
OB · HONO
REM · PATRO
NAT · COLL
FABR · COL
APVL · AD · EX
TRVCTION
AETOMAE
DED · HS · N · VI

Olv.: Marcus Aurelius Chrestus ob honorem patronatus collegii fabro-
rum coloniae Apuli ad extructionem aetomae dedit sestertia numero sex.
Oszlop. 1622-ben a mezőn, a Kisfaludon levő villa közelében
találtatott.

(C. I. L. III. 1212. Ackner és Müller, n. 532.)

449. AVRIBVS · AESC
LAPI · ET · HYGIAE
ET · APOLONI · ET
DIANAE · C · IV
LII · DIVS · FAR
NAX · IRENCVS
FRATRES · AVG
MVNIC · AVR · AB
PS · PS · PRES
II · ET COND · COS

Olv.: Auribus Aesculapi et Hygiae et Apollini et Dianae Caii
— — Dius Farnax Irenicus, fratres, Augustales municipii Aurelii Apli,
pro salute sua suisque (posuerunt) Presente et Condiano consulibus.

Márvány oltár Kr. u. 180. évből. 1831-ben a kisfaludi parkban
találták. 1862-ben még ott volt.

(C. I. L. III. 986. Ackner és Müllernél hibás, n. 406.)

VIII. SÁRD.

450.
VICTO · PRO · SA
LVTE · IM · P · Q · R
ET · ORDINIS · C · L
APVL · C · IVL · VA
LENS · HAR · C · L · SS ·
ET · ANTISTES · HV
IVSQUE · LOCI
V · L · P

Olv.: (Herculi, vagy Soli, vagy Deo Soli in) victo pro salute imperii populiue Romani et ordinis coloniae Apuli Caius Julius Valens, haruspex coloniae suprascriptae et antistes huisque loci voto libens posuit.

1838-ban ásták ki.

(C. I. L. III. 1111. Ackner és Müller, n. 632.)

451. AIBM ······

· ΓΑΑΝ ······

· Ι ········

A templom csonka tornyába van beépítve.

(C. I. L. III. Supp. 7819.)

458. ···· O IDEM · DEDERAT · AT
FELIX · NIMIVM · PVER · HIC
····· SERVIT · VANAS TO ··
··· D · SVPEREST · GET R ··
···· CVM · VIOLIS · CVM
···· I · TIBIO · VOP ··
····· IVA ······

Más darabon talán ennek a folytatása:

···· VM CORPVE ······
···· VI · T IX PLAVSYPE
··· AT FEBRV · VSQV ··
··· ACI · DACVMR TE ··
··· MARTIAL ··· VNA ·
····· VIC · PRIMINI
······· ISC ······

A református templom kerítés falába van beépítve.

(Ackner és Müller, n. 633.)

453. AVVS* · AVG · C°L
APVL · PRO SALVTE
SVA ET FLAVIAE · SY
RAE CONIVGIS
ET · C · VAL · FLAVIAN[†]
FILI · ET · OMNIVM
SVORVM · EX · VO
TO · POSVIT

* SALVIVS? Neugebauer szerint ALBVRVS?

Találtatott Bartsai Gergely udvarában.
(C. I. L. III. 1162.)

454. D · M ·
 MEMMIO · HEL
 VIX · AN · XLV
 IVNIA BERON (i)
 CE · C · B · M

Asszonyfej koszorúval körítve.
(C. I. L. III. 1241.)

IX. MAGYAR-IGEN.

455. D M
 NNIVS
 (fi) RMVS
 (vix) A · L · DO
 (miti) A · IVSTA
 (c) ON · ET · F(i)L
 (b) ENĒ · MER
 POS · H · S · E

A templomba volt beépítve.
(C. I. L. III. 1235.)

456. RESTITVT · CONIVGI · B · M · F

A templomba volt beépítve.
(C. I. L. III. 1242.)

X. TÓTFALUD.

457. D · M
 SER · TO · RI · AE
 FE · ΔICΔAE · DO
 MI · AEQVO · VI
 XSIT · AN · ΔX · PO
 SV · IT · M · VA · TER
 NI · VS · PRI · MIGE
 NI · VS · BENEMEREN
 TI · MA · TRI

Olv.: Diis manibus. Sertoriae Felicilae domo (vagy domu) Aequo, vixit annis LX., posuit Marcus Vaternius bene merenti matri.

1622-ben találta Opitz a tótfaludi vár alján létezett Szent Pálosok zárdájában egy boltivezet közelében.

(C. I. L. III. 1223. Ackner és Müller, n. 496.)

458.

D · M ·
M · VLPPIO · AV̂G
LIB · HERMIAE · PROC
AVRARIARVM · CVIVS
RELIQVAE · EX · INDVL̂GNTIA
AVG · N · ROMAM · LATAE
SVNT
SALONIA · PALESTRĨE
ẼNIVX · ET · DIÕENES
LIB · BENEMERENTI · FECER
VIXIT · ANN · LV ·

Olv.: Diis manibus. Marco Ulpio Augusti liberto Hermiae procuratori aurariarum cuius reliquae ex indulgentia Augusti nostri Romam latae sunt. Salonia Palestrice coniux et Diogenes libertus bene merenti fecerunt. Vixit annis LV.

Opitz találta 1622-ben a tóthfalui Szent-Mihályról elnevezett vár összedőlt kapuja alatt.

(C. I. L. 1312.)

XI. PETROSÁN.

459.

IVNONI · REGINAE
MINERVAE
PRO · SALVTE ET VICTORIA
ET INCOLVMITATE
MARCI AVRELI ANTONIN(i)
PII FELICIS AVGVSTI ET
(i)VLIAE AVG MATRIS EIVS E(t)
CASTRORVM SENATVS
ET PATRIA(e)
AELIVS SOSRATVS PROC

A petrosáni gör. kel. templomban oltárkő gyanánt használják mai napig. Odaváló breazai homokkőből készült, 90 cm. magas, 46 cm. széles.

(C. I. L. III. Supp. 7836.)

460. DI
EM · IV · AP(olli)
NARIS VER S
AVG · NPO MA
NY · AVG · N VERN
VIII POSVIT

Olv.: Isidi (?) pro salute M. Julii Apollinaris Verus Augusti nostri
Romanus Augusti nostri vernae vilici posuit (posuerunt?).

Találták Popovits György román lelkész házában.

(C. I. L. III. Supp. 7837.)

461. COCCEIO VMBRIANO · DECVR · AVGVR
ITEM · PONTIFICI · CIVITATIS · PARAL
SENSIVM · PROVINCIAE · DACIAE · COC
CEIVS · SEVERVS · FILIVS · PARTIPIEN
TISSIMO

Más adatok hiányzanak.

(Seivert, n. 110. Neugebauer p. 172.)

462. VICTORI
PLAVTINIANO

(Seifert, n. 289. Neugebauer p. 171.)

463) D · M ·
CAECILIA CF VAL
LENA VIXIT AN
N X E MAT VS

Seivert, n. 266. Neupebar p. 172.)

464. D · M ·
SCAVRIANAE
—
CAESN SER
VAE VIX AN XXIII
FVSCIANVS
F · B · M · P

(Seivert, n. 258. Neugebauer p. 172.)

XII. TIBOR.

565. D · M TT
EXVOTO
VLP VINDEK
V · L

Olv.: Dianae (?) ex voto Ulpius Vindex — — —

Találták a 4-ik házszám előtt. Férfi, kutya, nyul képe látható a kövön. Tehát Diana tiszteletére tétetett.

(C. I. L. III. Supp. 7744.)

466. DIA
NE

Találták a 46-ik házszám alatt, Popovits József házában.

(C. I. L. III. Supp. 7745.)

467.

M
LINE
ST
A TI
F · C · S

Találták a 125-ik házszám alatt, Ruszán sütőkemenczében.

(C. I. L. III. Supp. 7816.)

XIII. BOROS-BOCSÁRD.

468. SILVANO
DOMESTICO
PRO · S · T · FLAVI
CRESCENTIS
PAEF · N · M HP
T · FL · FELICIANVS
DOMVS · ILLIV · ALVMNVS

Olv.: Silvano domestico pro salute T. flavi Crescentis, praefecti numeri militum (?) Hispanorum, T. Flavius Felicianus, domus illius alumnus.

Találták a falusi templomban. Capitularis Burchard,

(C. I. L. III. 1306.)

XIV. DIÓD.

469. DIANAE · AVG
 PRO · SALVTE
 IMP · CAES · TITI
 AEL · HADR · ANTO
 NINI · AVG · PII · P · P ·
 M · STATIVS PRS
 CVS · LEG · AVG · PR · PR
 V · S · L · M

Olv.: Dianae Augustae, pro salute imperatoris Caesari Titi Aelii Hadriani Antonini Augusti Pii, patris patriae, Marcus Statius Priscus, legatus Augusti pro praetore, votum solvit libens merito.

Kr. u. 157—158. évből való legat volt.

E fölíratos emlékkő Ackner szerint Diódon van; a Corpus szerint vagy N.-Enyeden, vagy Felgyógyon volt. Jelenben nincs N.-Enyeden. (C. I. L. III. 940. Ackner és Müller, n. 635.)

470.	NEMESI REGIN	
	C · SPED · VALE	
	RIANVS · DEC	
	COLLEGI · FAB	(r)
	PRO · SALVTE	(sua)
(su)	ORVM	QV (e)
(o)	MNIVM	
(v)	S L	(m)

Diódon, Zeyk Gábor házában van.

(C. I. L. III. Supp. 7767.)

XV. NAGY-ENYED.

471. I · O · M
 PRO · S · IMPE
 RATORIS
 COLLEG · AVRA
 RIARVM · L
 CALPVRNIVS

 D D · D D D

Találták Felgyógyon.

(C. I. L. III. 941. Ackner és Müller szerint n. 545. Zalathnáról való és e munkámban felsoroltak közt a 342. szám alatt levővel azonos. Nagy-Enyeden jelenben nincs.)

472. I · O · M
CETERISQ
DIS · CONSE
NTIBVS
M · OP^PLLIVS
ADIVTOR
IIVIR · COL

Olv.: Jovi optimo maximo. Ceterisque diis consentibus Marcus Oppellius adjutor duumviri coloniae.

(C. I. L. III. 942. Ackner és Müller, n. 636.)

473. P · FVRIO
SATVRNIO
COS · P · AELIVS
MAXIMIANVS
DEC · COL ·

Olv.: Publio Furio Saturnino consulari P. Aelius Maximianus, decurio coloniae.

Kr. u. 161-iki évből való legat. Találták a piacon valamelyik házban beleépítve.

(C. I. L. III. 943.)

474. a)
· · FEC · · ·
· IMOD · · ·
· DICA / · ·
.....

Jelenleg a kollégium muzeumában van.

(C. I. L. III. 1259.)

474. b) ADIZ DI
..... SEP · CARPIA
..... CAN · SEP · STATILIA
..... S · CAN · SEP · CASTVS
..... IN · DVP · SEP CELSVS · CAN
..... IAN DVP · SEP · NEPOS · CAN
..... ARIVS · SECŔ · SEP · NEPOS · CAN
..... MVS · VETR · CL · ALEXANDE · BF · COS
..... CAN

Olv.: Adizo deo Septimius Carpianus Candidatus, Septimius Statilianus Candidatus, Septimius Castus Candidatus, duplarius, Septimius

Celsus Candidatus duplarius, Septimius Nepos candidatus secretarius, secutor tribuni, Septimius Nepos Candidatus veteranus, Claudius Alexander beneficiarius consularis — —

(C. I. L. III. 1190. Ackner és Müller, n. 637.)

474. c) DEO · AESCVL · ET · HYGIAE · AVR · ETERNVS

Igen csinos márványtábla, 37 cm. hosszú, 29 cm. széles. Basrelief. Balról jobbra női alak, mely edényt tart, melyen két gömb van, kigyó csavarodik az edény felé, Aesculapius, Hygea, mellette Sphinx. E basrelief alatt van fenti fölírat. Gyulafehérvárról a nagyenyedi főgimnázium muzeumába került.

(Lásd a 318. sz. alattit, mely talán azonos ezzel.)

474. d) ········

INVICT

O · I · O

II · V · SL M ·

Homokkő oltárnak alsó része. A nagyenyedi főgimnázium muzeumában van.

474. e) INVICT

M · SVRVS

V · S · L

Kis oltár 34 cm. magas homokkőből. A nagyenyedi főgimnázium muzeumában van.

474. f) I · O · M ·

ΕΙΡΩVL · I · INVICTO ΕΤ LIBE PA

AVR · GAIS · ET · AVR · INGENVS · SACER · EX · VOT · P

E fölött igen szép márványcsoport töredéke van. A nagyenyedi főgimnázium muzeumában van.

474. g) C · ANT · C · FIL · PAPIR

VALENTINO Θ

DEC · COL · APVL · C

ANT · AGRIPPINVS

AMILII DEC COL

POT · FIL · ΕΤ · CAII · ANT

MARCELLVS AGRIP

PINVS · DEC · COL A

PVL MARCELLAT A

GRIPPINA NEPOT · EIV

Nagy oltárkő három darabra törve, az egész 77 cm. széles és 152 cm. magas. A nagyenyedi főgimnázium muzeumában van.

474. h) AVR · TIMOTHEVS · SI
VOTVM LIBES

Csinos márványcsoport töredéke van fölötte. A nagyenyedi főgimnázium muzeumában van.

474. i) CO
..... NITORI
EMIDORS · L
SACER CIRAVS S AP A
NIS · D · M^ΛÆD^ΛNIA · ET · AΛ
IOR · I · NIVS · ET MP · I · PRO · SE
ET SVIS FECIT

Oltár homokkőből. A nagyenyedi főgimnázium muzeumában van.

474. j) ILLVS ET ·
MANICIA VO

Kis csoport töredéke. A nagyenyedi főgimnázium muzeumában van.

XVI. MAROS-UJVÁR,

475.
.. DECVR ...
.....

Emlékkő diszitményes homlokzattal. Báró Nopcsához került Zámba.
(Corp. I. L. III. 933. a. Ackner és Müller, n. 639.)

476. PER SI
RONIA
ACF

Oszlop Mikes gróf házában.
(C. I. L. III. Supp. 7711.)

XVII. FELVINCZ.

477. N
.. EL · IVL
.... A NA
.. FI · SA ...

Várfalván, Szabó Istvánnál találták.

(C. I. L. III. 938.)

478. M · O · S
V · P · O · R
L · V · X
V · S · T · I

Lelhelye bizonytalan, de Salinae közelében.

(C. I. L. III. 937.)

479. (Lyra és szőlők.)
.....
DECVR
.....

Azonos a 475. számmal. Felvincz, Salinae, Várfalva és Maros-Ujvár azon helyek, honnan származottnak nyilvánítják; lelőhelye tehát még nem bizonyos.

(C. I. L. III. 933.)

480. D · M ·
T · FLAV (i)
PAVLLI
VIX · AN · IIII
DIES · XIII
T · FL · PIN

Most Várfalván van, Vargyasi Boldizsár háza előtt.

(C. I. L. III. Supp. 7708.)

481. D
M · AV
AVG · C (ol. pot.)
AN · L · A
CA · HER (es)
OR · P 3
OP I

Most Várfalván van, Pálfi Lajos 232. szám alatti házában.

(C. I. L. III. Supp. 7709.)

XVIII. SZÉKELY-FÖLDVÁR.

482. APOLLINI
ATILIVS CELSIAVS · DEC · V · S · L · M ·
APOLLINI

Ölv.: Apollini Atilius Celsianus decurio votum solvit libens merito Apollini. — Apollini ezen utóbbi ismétlése szokatlan a feliratokon.

Márvány relief. Apollo a lyrával. 1859/60-ban találták. Jelenleg talán az erdélyi muzeumban van Kolozsvárt.

(C. I. L. III. 933. Ackner és Müller, n. 640.)

483. SE(cun)DVS

Félkörben két felnőtt ember és négy gyermek relief-képével.

(C. I. L. III. 934.)

NIX, KOSLÁRD.

484. I · O · M · DOLICHÉ
NO · PRO SALVTE
IMPERATOR
H* · VALENTINVS · VET
SACERDOS
TEMPL · IMPENDIO SVO
RESTITVIT

Hihetőleg Apulumból került Koslárdra. Jelenleg a nagyenyedi kollégium főgimnáziumának muzeumában van.

(C. I. L. III. Supp. 7760.)

485. D M
P~ ····· L ····· STI
······ V ··· SVA
·········· VLI
·········· IVS
·········· IILINO
·········· I ··· MP

Találták Zeyk Károly háza előtt.

(C. I. L. III. Supp. 7818.)

XX. OLÁH-DÁLYA.

486. U U
C · AELIVS
PRIMVS
DEC · COL

Más adatok hiányzanak.

(C. I. L. III. Supp. 7788.)

XXI. SPRING ÉS DRASSÓ KÖZT.

487. OBILE · ET
HERCVLI
M · D · P · D · COL
V · S · L · M

1896-ban találták. Más adatok hiányzanak.
(C. I. L. III. 6263.)

XXII. ALVINCZ.

488. I · O · M
CETERISQVE · DIIS
DEABVSQVE · IMMOR
TALIBVS
T · IVL · GAIANVS · D(e)C · C
SARMIZ · PRO · SAL · SVA
SVORVMQE
OMNIVM · POSVIT

Lehet, hogy Apulumból Alvinczre került; a 155. sz házban van.
(Neugebauer. Dacien p. 148. D · O · M · (C. I. L. III. 1060.)

489. INVICTO
MITRAE
L · OCTAVIVS
GRATVS
V · S · L · M

Olv.: Invicto Mithrae Lucius Octavius Gratus votus solvit libens
merito.

A Martinuzzi-kastélyban volt.

(C. I. L. III. 1119. Ackner és Müller, n. 271.)

490. DEO BONO
PVERO POS
PHORO AP@
INI PYTHIO
T · FL · TITVS ET
T · FL · PHILETVS
P · S · S · S

Olv.: Deo bono puero Posphoro Apollini Pythio Titus Flavius
Titus (Titius?) et Titus Flavius Philetus pro salute sua suorum.

Oltár kagylómészből. Barcsay Jánosnál van.
(C. I. L. 1133. sz. Ackner és Müller, n. 909.)

491. ΑΥΡΗΛΙΟ ΚΤΕΦΑΝΟΚ ΘΕΩ ΜΙΘΡΑ
ΕΥΧΑΡΙΚΤΗΡΙΝ

Olv.: Ayrelik ktephanok teo Mitra eycharikterin.
A Maros Alvincz és Borberek közti medrében. Jelenleg a Bruckenthal-muzeumban van N.-Szebenben.
(C. I. L. III. Supp. 7782.)

492. D M
..... INC NV
..... VSA IO
..... M S
..... E
..... MAR
..... IO
..... SMO

A Corp. Inscr. Lat. szerint:

D · M
Q · INGENV
VIVS · ATTIO
VIX · ANNIS
XV · INGE
NVVIA · MAR
CELLA · FILIO
PIENTISSIMO

Ackner és Müller szerint Algyógyon találták volna a népiskola mellett, de 1861-ben már nem látták ott.

(C. I. L. III, 1400. Ackner és Müller, n. 270. Ugyancsak Ackner és Müllernél 273. sz. a. hasonló fölírat van ismételten lenyomatva. L. az 540. sz. a.)

493. D · M ·
M · VLP · PROPRE
TORI · VIX · AN · LI
VLP · CON · CVM
FILIO
P · P · I

Olv.: Diis Manibus. Marco Ulpio propraetori; vixit annis LI.
Ulpia conjux cum filio posuit propriis impensis.

A kastélyban találták.

(Ackner és Müller, n. 272.)

494. a) D
Q · VAL · MAN
VET · LEGA
MISS · PR
AC SAC

Találták 1865-ben, a vasuti előmunkálatoknál. Jelenleg az erdélyi muzeumban van Kolozsvárt.

(C. I. L. III. 6264.)

494. b) I O M
OCTAV(i)
A · DIGN(illus? vagy a?)
PRO SALV
TE SVIS ET
SVOR V · L · S

Homokő oltár. A Martinuzzi-kastély közelében volt. 1899. febr. 19-én kaptam Zudor urtól. Jelenleg az alsófehérvármegyei régészeti muzeumban van.

XXIII. BORBEREK.

495. D · M ·
CASSIAE
SATVRNINAE
VIX · AN · L ·
CASSIA · PONTICILLA
SECVNDVM · VOLVNTATEM
ET STAMENT · PATRONAE
BENEMERENTAE · FECIT
ARBITRATV
PVPLICI IANVARI
CONIVG ET
PVPLICI · SEVERI

Borberek közelében vették ki a Marosból, azután az alvinczi templomba került.

(C. I. L. III. 1230.)

496. D · M
M · COMINIVS · PON
TIF · ET · BIS · QQ
COL · SARMIZ · METROPOL
ET Q · R · Q · SACERDOS · ARAE
AVG · SORORI · PIEN
TISSIMAE
L · D · D · D

Olv.: Diis Manibus. Marcus Cominius, pontifex et bis quinquenalis coloniae Sarmiz metropolis (et quaestor republicae Q. ---) sacerdos arae Augusti, sorori pientissimae Locus datus decurionum decreto. (Ackner és Müller, n. 274.)

XXIV. KARNA.

497. IONIS
SVRIPL
I · POS

Most Déván van.
(C. I. L. III. 1261.)

Függelék a Gyulafehérvárt (Apulum) talált föliatos kövekhez.*

498.**
T · LAEIVS · T · F · VET
FLAMEN · SAC · Q ·
COL · APVL · ARAM
HANC · ROMAE · CON
P · S · F · C

Olv.: (Flaminum Menti) Titus Laevius, Titi filius, Veturia, flamen sacerdosque coloniae Apuli, aram hanc, Romae consecratam, proprio sumptu faciendam curavit.

Találták a városban, a gör. kath. templom közelében.

(Ackner és Müller, n. 449. Valószínű, hogy azonos a 69. sz. alattival.)

* E helyen közlöm részben a monografia nyomtatása közben meghatározott, részben pedig a legújabb időben lelt föliatokat.

** FLAMINVM · MENTI Ackner és Müller szerint, de kétesnek mondják.

499. FAMILIARICVM A S
OLO · PROSMONI EX SVO
FECERVNT · PER AVR
STATIVM ET VLP PA
VLVM QVAESTORES

Találtatott délnyugatra a vártól, azután a külvárosba, a 126. sz. házba került.

(C. I. L. III. Supp. 7807.)

500. SC
(s)AC PER AN
TIOCHV SA
LERDOS
LOCI

Találták a Sárdi-utczában, a Turcu-féle házban.

(C. I. L. III. Supp. 7791.)

501. C ···· I ·····
LV ·····
I · P ··· O SAL
· M ···· II ····
EOR ··· O ····
AV · E ·····
C · IV · VALE · I ·
CL ····· VSL ···
SACERDO ···
D ··· VS ·····
A ··· EI ···· A ···
QVINTA ····
CONIVGE · P C ·
T CA ··· S ··· V ·
IS · VAL ··· ET
PASINICO
FILIS
V · L · P

Kőtábla. Találták a vár területén. Kiegészítésül még hozzá lehetne tenni: A 3—4. sorhoz: pro salute imperii, 5. sorhoz: et ordinis, 7. sorhoz: C. Julius Valens, 9. sorhoz: sacerdos, 11. sorhoz: Arulena? Quintae filiorum Gaiorum Juliorum Valentis et Pasinici

(C. I. L. III. 1117.)

502. DOMI ? I
LVCTA
TIVS

Találták a város közelében a mezőn.
(C. I. L. III. 1234.)

503. ·· VALERIV · AVG · C
APVL · PRO SALVTE
SVA · ET FLAVIAE SYRAE
CONIVGIS
ET · C · VAL · FLAVIAN
FILI · ET · OMNIVM
SVORVM EX VO
TO · POSVIT

Olv.: Valerius, Augustalis coloniae Apuli, pro salute sua et Flaviae Syrae conjugis et Caii Valerii Flaviani filii et omnium suorum ex voto posuit.
(Ackner és Müller, n. 463.)

504. TI · CLAVDIVS
QVI · MACEDO
PHONASCVS
SIBI · ET
STLACCIAE · DIGNAE
VXORI SVAE

Olv.: Tiberius Claudius, qui Macedo Phonascus, sibi et Stlacciae, dignae uxori suae.
(Ackner és Müller, n. 500.)

505. A föliratós kő frontján:

ER
BALNE
POPVLO · PV
BLICE · OLEVMI
POSVIT
L · D · D · D

A baloldalon:

RARISSIM
SEX · SENTINAS · MAXI
MVS · ANNO · PRIMO
(f)ACTI · MVNICIPI
POSVIT

Olv.: — — — — balneas populo publicas et oleum posuit. Locus datus decreto decurionum.

— clarissimus Sextius Sentinas maximus anno primo facti municipii posuit.

Talán az Antoninusok korából való fölírat. Találták 1872-ben a külvárosban, a 146. sz. házban.

(C. I. L. III. Supp. 7805.)

506. I · O · M
IVL · CR
YSAMPE
LVS V
L P ·

Olv.: Jovi optimo maximo Julius Chrysampelus votum libens posuit.

Mésző oltár. Találták 1899-ben február elején a Kutyamál nevű szőlőben, hol római temetőhely volt. Most az alsófehérvármegyei régészeti muzeumban van.

507. · · · · I · INVICTO
· · · · MPERI

Olv.: Soli (?) invicto — — — — imperi.

Szobor durva homokkőből. Ballába ujjai megvannak, a talapzaton van a fölírat. Találták 1899. jan. 30-án Metesán szőlőjében (Kutyamál, Portus felé néző részben).

508. AVR MVCIANVS · EX · V
STRATOR · COS · POS

Fölötte egy nyilas képe van.

(C. I. L. III. Supp. 7786.)

509. M · MARCELLVS LIBRARIVS
LEG V · S · M

Néhai Andrási kanonok házában van.

(C. I. L. III. 1166.)

510. CONLA
PSVM · A · SO
LO · RES
TITVIT

A volt Bethlen-iskola, most a nagy kaszánya közelében volt.

(C. I. L. III. 1219.)

511. SVLE
FL · ATTA
LVS · VOTVM
L · S

Olv.: Soli (?) Silvano (?) Sule (viis) Flavius Attalus votum libens solvit.

Oltár. Találták a városban.
(C. I. L. III. 1156.)

512. AVR · MA
XIMLA ·····
MENSOR

Olv.: Aurelius Maximilianus — — — mentor.
(C. I. L. 1220. Ackner és Müller, n. 520.)

513. ······
······
······
······
TE
RENTIVS
EX VISO

Olv.: Terentius ex viso — — (posuit).
A téglavetőhely közelében ásták ki.
(C. I. L. III. 1167. Ackner és Müller, n. 465.)

514. Hirschfeld szerint: DEARV ·····
· CISE ·····
· VV ·····
······

Benndorf szerint: DEAPV · CvN
C · T SE ··· ES
· VV ·····
IVL

Nagy oltár. A külvárosban, 272. sz. a. házban van.
(C. I. L. III. Supp. 7747.)

515. O · ET
E PIT
IAM

A nagyprépost kertjében van.
(C. I. L. III. 1255.)

516. M · VLP SEC

A nagyprépost kertjében van.

(C. I. L. III. Supp. 7815.)

517. Öreg férfi négylábu állaton ül és kétfülű edényt tart kezében. Töredék, márvány; alatta :

M|
M|

A Batthyány-muzeumban van.

(C. I. L. III. 1168.)

518. · · VSTOS E · · · ·

Olv.: Custos ecclesiae (?) —

Találták 1896-ban, a volt várközségi ház lebontásánál. Lehet, hogy újabbkori darab. Az alsófehérvármegyei régészeti muzeumban van.

519. SP

CO

SA

—
ETE

OTC

—
II

IIS

A várba való feljárat keleti falában volt.

(C. I. L. III. 6266.)

520. CAERE

FANTVS

· · IN · · · ·

· · · SOC ·

· · · · ·

· · · · ·

· · · · ·

· · · · ·

C · · · · ·

VIM · · · ·

· · · · ·

ANN · ·

A várba való feljárat nyugati falában most is megvan.
(C. I. L. III. 1254.)

521.

ICOIV
NAIILI
CIP

Kemény homokkő. Találták 1898. szeptemberben a Báthory-templom falában. A kőmívesek beépítették az új gimnázium alapfalába, mielőtt megmenthettem volna.

522.

N	V
---	---

Nagy márványtáblának két darab töredéke; a betűk 15 cm. magasak. Találták Metesán szőlőjében, a Kutyamál Portus felé néző részében. Az alsófehérvármegyei régészeti muzeumban van.

523.

D
MLLVS · M
CFFFA · VII
ANI XXXI

Sirkő. Homokkő a hosszában ketté vágva. Oszlopok és koszoruban női alak, társa a másik felén hiányzik.

Találták 1898. augusztusban a Báthory-templom alapfalában. Az alsófehérvármegyei régészeti muzeumban van.

524.

VI ······
VMOR ····
RAFAEL
CVIVXOM ·
· VTAP ARAT

Durva homokkő töredék. Találták 1898. szeptemberben a Báthory-templom alapfalában. Az alsófehérvármegyei régészeti muzeumban van.

525.

V
C FV
CENS
INNI
DIPI
VALE
TO E1
CAES
FILIO
MC ..
QV ..
PO

Durva homokkő, a hosszában ketté vágva. Találták 1898. szeptember hóban a Báthory-templom alapfalában. Az alsófehérvármegyei régészeti muzeumban van.

526. V
HAST LEG X^{III} G
VLPIVS
RESTITVTVS
EXERCIT^I EQ
V · S · L · M

(Istenség neve dativusban)

.....

h]ast(atus) leg(ionis) XIII g(eminae)
S]e[v(erianae)? e]t Ulpius | RESTITVTVS |
(centurio) exerciti(ator) eq(uitum) | v(otum)
s(olverunt) l(ibentes) m(erito).

Durva homokkő. Találták 1898. szeptember hóban a Báthory-templom alapfalában. Az alsófehérvármegyei régészeti muzeumban van.

527. BADONB
REGINIS
SEXTIA · $\widehat{AV}$
GVSTINA
EX VOTO

Olv.: Badonibus reginis Sextia Augustina ex voto.

A Badones reginae eddig még ismeretlenek, talán a Matres-hez hasonló istenségek.

Oltár kagylóméshéjából. A betűk alig olvashatók. Az egyik oldalán

kancsó, a másikon ivóedény van. Találták 1898. szeptemberben a Báthory-templom alapfalában. Az alsófehérvármegyei régészeti muzeumban van.

528. ··· CVLAPIO · ET · H · IAE · L · IV ·
 · ASSINVS · DEC · COL · APVL · II VIR
 COL · NAP · FLAM · COL · DROB · FLAM
 MVNIC · DIER · DEC · MVNIC · APV
 ET · POR · TRIB · LEG III · FL · PRO SA
 LVTE · IVL ··· BERONICES CN
 ··· VCIS
 V L S

Olv.: Aesculapio et Hygiae Luc. Jul. Bassinus decurio coloniae Apulensis duumvir coloniae Napocae Flamen coloniae Drobetae, Flamen municipii Diernae, Decurio municipii Apuli et Porolissensis tribunus legionis IIII Flaviae pro salute Juliae Beronices conjugis. Votum libens solvit.

Mészkö tábla. Találták 1898. szeptember hóban a Báthory-templom alapfalában. Az alsófehérvármegyei régészeti muzeumban van. Érdekes kombinációt látunk itt a Daciában és Moesiában állomásozott katonaságban.

529. ········
 R COL
 VA FEC

Imperator márványtábla töredéke. A betük 14 cm. magasak és lyukakkal vannak ellátva, fémbetük odaerősítésére.

(Lehetett itt női név nominativusban)

[sibi et ········]
 decurioni et pontifi ?] ci col(oniae
 Apulensis vi]va fec(it).

Találták 1898. szeptember havában a Báthory-templom alapfalában. Az alsófehérvármegyei régészeti muzeumban van.

530. ········
 ········
 ········
 O A
 POSVIT

Talán: Tit(us ····· S ····· optio co[hortis] posuit.

Nagy oltár homokkőből. Találták 1898. szeptember havában a Báthory-templom alapfalaiban. Az alsófehérvármegyei régészeti muzeumban van.

531. a)

ALVTE SEVERI	NIN
LAM · SPECV	A
VO · FECER	
AFV	

b)

SC
DIO
IVSSV

c)

OVV
FR · SCR̂P

Olv.: [Pro sa]lute Severi [et Anto]nin[i A]u[g (ustorum) s[cho]lam specu[latores i]n[pen] | dio[s]uo fec[erunt curam egit ?] | iussu Mev fr(.) scrip(sit).

Márványtábla, elég csinos betűkkel. Találtuk 1886-ban az ásatási helyünkön. Az alsófehérvármegyei régészeti muzeumban van.

532.

DEI

Homokkő töredéke az ásatási helyről. Az alsófehérvármegyei régészeti muzeumban van.

533. a)

OR · I
C

Homokkő töredéke az ásatási helyről. Az alsófehérvármegyei régészeti muzeumban van.

333. b) SILVANO
DOMESTI
CO · MAR
VAL · BAS
SINVS · IV
NIOR · POSV
IT

Olv.: Silvano Domestico Marcius (Marcellus?) Valens (Valerius?) Bassinus junior posuit.

Márvány oltár. 62 cm. magas, 29 cm. széles; az írásra használt terület 34 cm. magas és 22 cm. széles.

Találatott Ráda Juon szántóföldjén. 1901. április 19. óta az alsófehérvármegyei régészeti muzeumban van.

533. c) SILVAN
O ···· ONB
S ···· CO
AVRELIVS

Silvanusnak szentelt kis márvány oltár, 36 cm. magas és 15 cm. széles. A betűk hanyagul vannak kidolgozva, főleg az utolsó sor csak be van karczolva,

A Rét-utczában volt. 1901. április 14. óta az alsófehérvármegyei régészeti muzeumban van elhelyezve.

533. d)

NVMINI
AESCVLAP

Oltár-töredék. Roska Péter és Victoria testvérek udvarában volt, kik az alsófehérvármegyei régészeti muzeumnak ajándékozták, hol az 1901. április 29. óta van elhelyezve.

533. e)

D ·	M ·
CAESERN	
T	

Sirkő-töredék. Találtatott Lajos Mihály vasuti őr őrházához tartozó szántón. (A zalathnai vasuti vonalon levő 2-ik őrház.) 1901. április 15. óta az alsófehérvármegyei régészeti muzeumban van.

MAROSPORTUS.

533. f)

NDER
M

Márványtábla töredéke. 1900-ben szereztem a régészeti muz. számára.

Alsófehér vármegye szomszédságában talált római föliratos kövek.

I. SZASZSEBES.

534. HERCVLI
CONSERVATO
RI · GEMIN
AELIANVS
PF · LEGATI
V · L · S

Egy asszony udvarában volt; az asszony, hogy el ne vigyék tőle a fölirat miatt, a nagy követ megcsonkította; de a Corp. Inscr. Lat. III. 1026. szerint még is csak elvitték tőle. Hová? — Seifert más-képpen közli.

(C. I. L. III. 1026.)

535. VVLIV (cen)
SORINVS (pa)
TRI · F · C

Koczka alakú kő. A templom mellett volt. 1723-ban Bécsbe vitték.
(C. I. L. III. 1238.)

536. IVL
RT
PO
CC

Csonka kődarab a luth. templom mellett volt.
(C. I. L. III. 1258.)

537. D M
L · RVSTIO (f) I
NITO · DEC · C · L
VIXIT · AN · L
VSIA CENSC

A piacon egy magánház falába van beépítve.
(C. I. L. III. 1216.)

538. AVRELIAE · PRISCILLAE
C · NIVGI · PIETATE · ET
CASTITATE · INCOM
PARABILI · AVRELIVS
SABINVS · PRIMIPILARIS

A mezőn találták. Ezen föliratot Szászrégenben, Brassóban, Zalath-nán is vélték látni (?).

(C. I. L. III. 1191.)

II. ALGYÓGY. (GERMIZARA.)

539. HĒRCVLI
INVICTO
PR · IMPERA
TORIS · COL
GALATARVM
L · LIVINS · MA¹
RCELLINVS
L · D · D · D

Olv.: Herculi invicto protectori imperatoris colonia (collegium?) Galatarum Lucius Livius Marcellinus. Locus datus decreto decurionum.

A Corp. Inscr. Lat. szerint: Herculi invicto post (?) reditum (?) imperatoris collegium Galatorum. Tit. Julius Marcellinus donum dedit dedicavit.

Találták Kuún József gróf kertjében.

(C. I. L. III. 1394. Ackner és Müller, n. 268.)

540.² D M
···· INC NV
···· VSA ···· IO
····· M ····· S
·········· E
········ MAR
········ IO
······ SMO

A Corp. Inscr. Lat. szerint:

D · M
Q · INGENV
VIVS · ATTIO
VIX · ANNIS
XV · INGE
NVVIA · MAR
CELLA · FILIO
PIENTISSIMO

¹ L · IIVLNS · M ·

² Ugyanez már megvan a 492-ik szám alatt. A tévedést csak későn vettem észre, mikor a folyó számokon változtatást nem tehettem.

541.
M · V · POS CO
NIVX · ET · FIL · E
PATRI · S · B · M
H · S · E · ET
SEVERIA ·
VIX · AN · LX · .
CONIVX · E ·

Olv.: — — — monumentum posuerunt conjux et filiae patri suo bene merenti. Hic sita est Severia — — vixit annis LX — — — conjux ejus.

A Corp. Inscr. Lat. szerint:

IN · V · POS CO
NIVX · ET · FIL · I ·
PATRIS · S · B · M
H · S · E · ET
SEVERIA (na)
VIX · AN · LX
CONIVX · EIVS

Oltár. Egyik oldalán Hercules és a nemaei oroszlán. Találták a »la Pepapse« nevű helyen. Kuún Gotthard gróf kertjében van.

(C. I. L. III. 1042. Ackner és Müller, n. 269.)

III. CSIGMO. (PETRAE.)

542. HERCVLI INVICTO ·

1864-ben találták.

(Ackner és Müllernél, n. 924.)

343. FORTVNÆ
PRO · SALVTE
AVGGG · D · NN(n)
L · OCTAVIVS · I(u)
LIANVS · COS II(i)
DAC · FIERI · . . . SST
INSTANTE LGE
NAN[†] (p)RAE (f, a) LAE
ASTV · B

Ackner és Müller szerint: Fortunae pro salute Augustorum dominorum nostrorum Lucius Octavius Julianus consularis III. Daciarum et — — — alae Asturorum.

A Corp. Inscr. Lat. szerint: Fortunae pro salute trium Augustorum nostrorum L. Octavius Julianus consularis III. Daciarum fieri jussit, Aelio (?) Gemino (?) Antonio (?) praefecto alae Asturum — — — b. Oltár. Találták Kuún Gotthard gróf kertjében.
(C. I. L. III. 1393. Ackner és Müller, n. 267.)

MAGYAR-PETERD.

544. VICTORIAE
AVG
L · IVL · ET GALER
LEVGANVVS
CLVC · VE · LEG
XIII G · M · V · AEDIS
CVSTO S CR · LEG XIII
NOMNE SVO ET
C · IVL · PATERNI FIL
SVI · D · D

Ackner és Müller szerint: Victoriae Augustae Cajus Julius et Galerius Leuganus, Cajus Lucius — — XIII. (?) geminae victricis aedis custos (?) scriba legionis XIII. nomine suo et M. Julii Paterni filii sui dedicaverunt.

A Corp. Inscr. Lat. szerint: Victoriae Augustae L. Julius T. (f.) Galeria Leuganus Clunia, veteranus legionis XIII. geminae Martiae victricis, aedis custos civium Romanorum legionis XIII. nomine suo et C. Juli Paterni fili sui donum dedit.

Találták Lendvay József házában.

(C. I. L. III. 1158. Ackner és Müller, n. 434.)

545. D M
P · AEL · VICTO
RI PLAVTIANO
DEC · MVNI · P
SALVIA COI SE
CVNDAM VER
VNIA ······
MENTI ······
FRONTINA
M

Magyar-Peterdre vitetett (honnan?) Balogh József kertjébe, onnan pedig Lendvay udvarába, hol Torma Károly látta és le is irta. — Huszti, Soterius és Seivert különféleképpen irták le, Seivert éppen háromféleképpen irta.

(C. I. L. III. 1211.)

546.

D · M ·

P · AEL · VALERIANVS
PATRONVS ET · DEC
COLL · FABRVM · VIX
AN · LX · DECC · ET PRIN
CIPALES · COLL · SS AERE
CONLATO · SECVN
DECRETV(m) (ip)SOR
FAC · CVR(ave)RVNT

Balogh József kertjében volt, onnan Czegére vitetett Vass Ádám gróf kertjébe, hol Torma Károly látta és leírta.
(C. I. L. III. 1210.)

547.

D · M ·

T · FABIO · IB(l)IO
MARO · DOMO
AVGVS · TREVE (r)
QVOND · DEC(ur) · ·
(k) · · · · · ANABAR · VIX
ANNIS · LX
FABII · PVLCHER
ROMANA · AQVI
LEIENSIS · PER · TV
TORES · SVOS · POSVIT

Olv.: Diis manibus. Tito Fabio Ibliomaro, domo Augusta Treverorum, quondam decurioni collegii aurariorum (kanabarium?) vixit annis LX. Fabii: Pulcher, Romana Aquileiensis per tutores suos posuerunt (posuit?)

Ariosti leírása szerint (1721.). Bécsbe küldetvén, Lugos közelében a Marosba merült.*

(Corp. Inscr. Lat. III. 1214.)

Ackner és Müller által közölt római fölíratos kövek, melyek azonban a Corpus Inscript. Latinarum szerint hamisítványok.

GYULAFEHÉRVÁR. (APULUM.)

548.

ISIDI · ET · SERAP
SACRVM
EX · VOTO
PRO FILIOLI · SALVTE
SVSCEPTO
SAVRANA · FECIT

* Ezen fölírat a 410. sz. alatt is van közölve Abrudbányáról s pedig Ackner és Müller 609. sz. alapján. A Corp. Inscr. Lat. III. 1214. sz. alatt pedig módosított szöveggel jelent meg, Peterdről származtatva. Fönti szöveg a Corp. Inscr. Lat.-ból van véve.

Olv.: Isidi et Serapidi sacrum ex voto pro salute suscepto Saurana (Scauriana?) fecit.

(Ackner és Müller n. 390. C. I. L. III. 52.)

549. IVNONI · LVCINAI
PRO FILIA · PARTVLA
BORANTE
SVSCEPTO
NOTO STATILIA · D · D

Olv.: Junoni Lucinai pro filia parva (partula) laborante suscepto voto Statilia dedicavit.

(Ackner és Müller, n. 333. C. I. L. 53. Már Orelli is kétségbe vonta e felirat valódiságát.)

550. I · O · M
DİS · ET · DEABVS
AEL · VALENS · ET · LVCIVS QVADRATIAN
CENTVR · IVL · FORT · PRI · PRI ET
C · MARCELLIN · TRIB · MIL · OB XIII
LEG · SERVATAM · IDIB · MART
P ·

Olv.: Jovi optimo maximo diis et deabus Aelius Valens et Lucius Quadratianus, centuriones, Julius Fortis, princeps prior et Cajus Marcellinus, tribunus militum, ob XIII. legionem servatam idibus Martiis posuerunt.

(Ackner és Müller n. 320. C. I. L. 54.)

551. M · MVNATIVS · M · F
CVM · BALBINO · QAES
TIONVM · CAVSARVMQVE
IVDEX · FLAM · DIAL
MVN · COL · APVLI
PRO · FELICI · EX · VRBE
REDITV · P

Olv.: Marcus Munatius, Marci filius, cum Balbino quaestionum causarumque judex, flamen Dialis, municeps coloniae Apuli pro felici ex reditu posuit.

(Ackner és Müller n. 461. C. I. L. III. 56.)

552. TI · SERRANVS · EXACTOR
A · A · A · AVG · AESCVLAPIO
SVPER · SALVTE · CONIVGIS
CRISPINILLAE · B · M
H · S · F

Olv.: Tiberius Serranus, exactor auri aeris Augustalis, Aesculapio super salute conjugis Crispinellae bene merentae hoc sacrum fecit.
(Ackner és Müller, n. 408. C. I. L. III. 57.)

553. Két halottnak képe. Alattuk:

NISI · VTILE · EST · QVOD · FACIMVS
STVLTA · EST · GLORIA

(Ackner és Müller, n. 501. C. I. L. III. 58.)

554. Női alak, mely baljában almát tart, szakállas férfinak az ölében ül nyugágon; Delphineek környezik. Alattuk:

ΓΕΓΟΝΕ · ΕΚΑΘΗΝΑC ΟΜΟΙΟC
ΒΑΕΗΗΕ ΤΑΥΤΑ

Fehér márvány relief, melyet állítólag 1710-ben ástak ki a várépítésnél.

(Ackner és Müller, n. 541. C. I. L. 59.)

555. D · D · O
HECTENI
PATRES · EX · DE
ARAM POSIERVNT
C · CAST ··· PVLC ·
DVE · TRINAREI ···
TITANE ··· RVF ···
PRO S L VT · SV ···
MILTQ · LEG · XIII ···

Olv.: Diis optimis Hecateni patres ex devotione aram posierunt. Cajus Castricius (?) Pulcher ducenarius (?) Tiberius Tantilius (?) Rufus (tribunus?) pro salute sua militumque legionis XIII. (Geminae).

Állítólag beépítették a vár alapfalaiba.

(Ackner és Müller, n. 443. C. I. L. III. 59.)

556. FAVSTINA DIVA

Állítólag 1753-ban ásták ki a földből.

(Ackner és Müller, n. 455. C. I. L. III. 61.)

557. IOVI · STATORI
HERCVLI · VICTORI
M · VLP · NERVA · TRA
IANVS CAES
VICTO · DECEBALO
DOMITA · DACIA
VOTVM · SOLVIT

Ehhez tették még Sarmizegetuzában a következő sorokat:

ASPICE · ROMV
LE · PATER
GAVDETE · QVI
RITES
VESTRA · ISTA
EST · GLORIA

Gyanus volt már Scaliger idejében is. A hozzátétel kétségtelenül hamis. Ily hamisítványokat tulajdonítanak Taurinusnak, ki 1516—1519-ig hunyadmegyei főesperes volt s kitől Reichersdorffer 1550-ben Bécsben nyomtatott »Chorographia Transilvaniae« czimű művének I. fejezetébe átvett volt több ilyen hamis feliratot.

(Ackner és Müller, n. 328. C. I. L. III. 70.)

B. Viasztáblák.

Alburnus Maior (Verespatak.)

Az aranybányászat egész Daciában általában a császári kincstárhoz tartozott; de ennek daczára Alsófehér vármegye területén a magánbányászatnak nyomai kimutathatók, mely bányák semmiképpen sem képezhették a császári kormány hivatalnokai által lefoglalt bányamezők nagy tömegét. Ezek tehát a császári igazgatás alá vont területeken kívül állottak, s ennél fogva az egységes tervszerű bányauzem keretéből kieső apróbb, elkülönített bányarészleteknek tekinthetők, melyeket azonban nemzetgazdasági szempontokból parlagon heverni nem engedtek. Ezek eladását magánosoknak, császári parancsból, a procurator intézte el.

Lehet azonban, hogy csak bányaadó fejében hagyták ezen apróbb bányákat magánosok kezén.

A magánbányászat Alburnus maior (Verespatak) és az innen nem messze fekvő Korábia körül keresendő bányászatról kimutatható.

I.

A mult század óta ismeretes a gyulafehérvári püspöki könyvtárban (Batthyáneum) őrzött görög nyelven írott adóslevél, mely viasszal bevont

kis fatáblán stilussal bevésztett. Ezt 1786-ban Jánk György a Lőrincz Igren nevű bányában találta és Gombos Dániel zalathnai bányaülnöknek ajándékozta. Eredetileg még egy második táblát is találtak, de az tűznél való szárítás közben elolvadt. Kelete töredékes, de Verespatak görög nevét tartalmazza.

Az ép tábla, mint említém a Batthyáneumba került, mellette stilust találtak, mely hasonlóképpen a Batthyáneumban van. Jelenben a tábla ketté van törve. Szövege ez

*Καὶ τῶν λοιπῶν Κ' . . . γων * κή κ(αὶ)
 τούτων εκατοστή(ντισει)ν ἅπο τῆς
 προγεγραμμένης ἡμερας εἰς(τὴν δ') κ. Ὁκ(τω
 βριάς) εἰς δὲ μὴ ἀποδοῶ σ(οι εἰς)τὴν ἡ-
 μέραν ὁρισμένην(ν), ἀποδώσω ὡ(ς)
 παρίον ἔτι * κέ. Ἐγενετο εἰς (Ἀλ)β(ονν)ο-
 νον μεγάλην.)¹*

II.

Az 1788. évben május hó 20-án a Lety nevű hegy Szent-József-bányája elfalazott és gáliczos vízzel megtelt üregének kibontásánál akadtak rá a budapesti Nemzeti Muzeum birtokában levő érdekes három táblát tartalmazó, zsinorral összekötött könyvecskére (triptychon), melyen a Cernenumban székeltemetkezési egyesület (collegium funeraticum) a tagok lepadása és hanyag fizetése miatt Kr. u. 167. év február hó 9-én feloszlását jegyzőkönyvileg közlést teszi.

Két tábla a gondatlan kezelés áldozata lett. Az ép triptychont Kovács Lőrincz Pál abrudbányai lakos és bányamester ajándékából Lázár István unitárius püspök kapta kézhez Kolozsvárt. Ő az unitárius kollégiumot ajándékozta meg azzal. Az 1811. évig az unitárius kollégiumban kuriozumként bánt a reliquiát a püspök fia, Sámuel, visszavette, nevét is bekarcolván egyik táblába. 1834-ben Literáti Nemes Sámuel váltotta magához 100 forintért, kitől Jankovich Miklós vette meg s gyűjteményével együtt jutott a Nemzeti Muzeumba.² Szövegei ezek.

Belső első lapon:

Descriptum et cognitum factum ex libello, qui propositus | erat Alb(urno) maiori ad statione Resculi, in quo scriptum erat | id quod i(nfra) s(criptum) est. | Artemidorus Apolloni magister collegi Jovis Cerneni et | Valerius Niconis et Offas Menofili questores collegi eius — | dem posito hoc libello publice testantur: | ex collegio s(upra) s(cripto), ubi erant ho(mines) LIII, ex eis non plus | remasisse ad Alb(urnum) quam quot h(omines) XVII: Julium Juli quoque | commagistrum suum ex die magisteri non accessisse | ad Alburnum neq(ue) in collegio: seque eis qui pre — | sentes fuerunt rationem reddedissee et si quit | eorum (h)abuerat reddedissee sive funeribus:

¹ Corp. Inscr. Lat. III. 2. IV. sz. pag. 933.

² Talán 2000 forintnyi árért. Corp. Inscr. Lat. III. 2. pag. 925.

Belső második lapon:

et cautionem suam, in qua eis caverat, recepisset: | modoque autem
neque funeraticis sufficerent | neque loculum (h)aberet neque quisquam
tam magno | tempore diebus, quibus legi continetur, convenire | volue-
rint aut conferre funeraticia sive munera: | seque i(d) circo per hunc
libellum publice testantur, | ut si quis defunctus fuerit, ne putet se
colle — | gium (h)abere aut ab eis aliquem petito — | nem fune-
ris (h)abiturum. | Propositus Alb(urno) maiori V idus Febr. imp. L.
Aur(elio) Vero III | et Quadrato cos. | Actum Alb(urno) maiori. |

Külső első táblán, az irás két részre osztva:

Descriptum et recognitum factum
ex libello, qui propositus erat

Alb(urno) maiori ad statio-
nem Res culi, in quo scrip-
tum erat it quot i(nfra)
s(criptum) est.

Artemidorus Apolloni magister
collegi Jovis Cerneni et Valerius
Niconis et Offas Menofili questo-
res collegi eiusdem posito hoc
libello publice testantur

ex collegis s(upra) s(criptis), ubi
erant homines LIIII,
ex eis non plus remasisse Albur(ni)
quam quot homin(es) XVII:

L. Vasidi Victo-
ris
mi

C. Secundini Legiti —
Sertini Rustici

Aeli Platoris
Geldonis

.....

Ulpj Felicis
Septembris Platoris

Külső második táblán:

Julium Juli quoque commagistrum suum ex die magisteri sui non
accessisse ad Alburnum neq(ue) in collegio: seque eis qui presentes
fuerunt rationem reddidisse et si quit eorum abuerat reddidisset sive
funeribus, et cautionem suam, in qua eis caverat, recepisset: modoque
autem neque funeraticis sufficerent neque loculum aberet neq(ue) quis-
quam ta(m magno tempore diebus qui)bus legi contine tur convenire
voluerint aut conferre funeraticia sive munera:

seque idcirco per hunc libellum publice testantur, ut, si quis
defunctus fuerit, ne putet se collegium abere aut ab eis aliquem peti-
tionem funeris abiturum. Propositus Alb(urno) maiori V idus Febr. imp.

L. Aur(elio) Vero III et

Quadrato cos. Act(um) Alb(urno) maiori.*

III.

Az 1790. évben egy Kr. u. 159. szeptember 17-éről (?) kelt adós-
levél került a Lety nevű hegyről elé, melynek szövege a következő:

* Corp. Inscr. Lat. III. 2. I. pag. 225, 227.

Belső második oldalon:

..... (Epi)cadus rtor

 quo ha
 Cerd (?) onis donec omni

Actum Alburno maiori XV (kal)

Külső első oldalon:

(Quinti)llo et Prisco cos	hel ci
XV kal (októbr?)	 pici (Felicis?)
(Andu)eia Batonis f(?)ide	Maximi Vera
.....	nis
.....	Servilius C(?)issi
ce(d?)it	Epicadi
..... ti	debitoris
prest(o sit?) m	Juli Macedonis
Apu(l). Cerialem	fideiussoris
augebi	

A budapesti nemzeti muzeumban van.*

IV.

1855-ben a Szent-Katalin-bányában három lapból álló adóslevél került elő, melynek első és második lapja Kolozsvárt az Erdélyi muzeumban van, a harmadik pedig Cipariu által a balázsfalvi gimnáziumba került. Szövegük a következők.

Belső első táblán:

* centum quadraginta sortis et eorum usuras ex ea die sing(ulas) centesimas, qandiu abstinerit, id utrumque probos recte dari f(ide) r(ogavit) Anduenna Batonis, d(ari) f(ide) sua promisit Julius Alexander: quos eae reddere debebit, qua die petierit, cum usuris s(upra) s(criptis). utrumque sorte et usuras probos recte dari fide rogavit Anduenna s(upra) s(cripta), dari fide sua promisit Julius.

Belső második táblán:

Alexander.

• Actum Deusare XII kal. Julius
 Rustico II et Aquilino cos.

* Corp. Inscr. Lat. III. pag. 229.

Külső első táblán:

× (centum) qu) adrigin-
ta sorti(s) et eorum
(us)uras ex ea (d)ie
(sing) centesi-
mas, id utrumq(ue)
(pr)obos recte dari
(fid)e rogavit An(du-
enna Batonis, dari
fide promisit Julius
Alexander: quos eae

Jul. Max
Luci
· ureli S
· Veri . . .
Va · si
I · · Nicomi . . .
× centum (qua-
draginta)
Jul. Alexandri
·

Külső második táblán:

reddere debebit, qua die petierit
cum (usu) ris s(upra) s(criptis)
Id ut(ru)mque sortem et us(uras) probos
recte dari fide rogavit An(duc)nna
[s(upra) s(cripta), dari fide sua] promisit [Juli]us
Alexander.
Actum De[u]sarae [X]II kal. Julius Rusti-
co II [et] Aquilino cos.

Külső oldalon meg ez is:

× CXXXX IN IULIUM ALEXANDRUM.¹

V.

Az 1855. év július 24-én a Verespatak közvetlen közelében nyíló Katalin-bányában találtak egy 66 cm. hosszú vöröses hajfonatot, egy fiókos asztalt, hordót, cseberrészleteket, fateknőt, egy körülbelül 10 quadrans ürtartalmu edényt, posztódarabokat, lámpákat, fakanalakat és ezek társaságában viasztáblákat; ezen tárgyak mind el voltak falazva. A leletből kilencz viasztábla, egy cseber, egy teknő, egy ivópohár szaranyagból, kis cserépedény két lámpával, a hajfonattal és posztórészlettel dr. Haynald Lajos, akkori erdélyi püspök révén a budapesti nemzeti muzeumba került. Előzetesen e táblák néhányát Ficker Ferencz és Ficker Béla erdőigazgató Kolozsváron maguknál őrizték.²

A budapesti példányok között van egy Kr. u. 162. év október 20-án kelt adóslevél, melynek szövege a következő.

Belső első lapon:

× LX q(ua) d(ie) p(etierit), p(robos) r(ecte) d(ari) f(ide) rogavit
Jul(ius) Alexander, d(ari) f(ide) p(romosit) | Alexander Cari, et se eos

¹ Corp. Inscr. Lat. III. 2. pag. 931—932.

² Téglás Gábor, Tanulmányok a róm. daciai aranybányászatáról. 1891. 40. l.

* LX, q(ui) s(upra) s(cripti) s(unt), mutuos | numeratos accepisse et debere se dixit. | Et eorum usuras ex hac die in dies XXX^{VI} dari Jul(io) Alexandro e(ive) a(d) q(uem) e(a) r(es) p(ertinebit) f(ide) r(ogavit) Jul(ius) Alexander, | dari f(ide) p(romisit) Alexander Caricci.

Belső második lapon:

Id fide sua esse iussit Titius Primitius d(ie) s(upra) s(cripta) s(ortum) | c(um) u(suris) r(ecte) p(robe) s(olvi). Act(um) Alb(urno) maiori XIII. kal. Novembr. Rustic(o) II et Aquilino c[on]s.

Külső első lapon, két részre osztva:

* sexagi(NT)a, qua die petierit,	I. Vasidi Vi[c]toris
probos recte [da]ri fide rogavit	· · · etati · as
Julius Alexander, dari fide	Batonis Pr · · · vi
prom[isi]t Alexander Caricci,	Tovetis
et se e[os] * LX, q(ui) s(upra)	Titius Primi-
s(cripti) s(unt), mu[tuo]s	tius
numera[tos] acce[pi]ss[e] et	Alexandri Caricci i[p-]
debere [se d]ixit. E[t eo-]	sius debitori[s] ¹
rum usuras	

VI.

Továbbá van a nemzeti muzeumban egy Kr. u. 139. év márczius 17-én kelt vásári szerződés, melyben Dasius Verzo fia Maximusnak, Bato fiának, Passima nevű rabszolganőt 250 denárért elárusítja. Szövege a következő.

Belső első lapon:

Maximus Batonis puellam nomine Passiam, sive ea quo alio nomine est, mancipio p(lus) m(inus) empta sportellaria norum sex emit mancipioque accepit de Dasio Verzonis Pirusta ex Kaviereti(o) * ducentis quinque.

Jam puellam sanam esse a furtis noxisque solutam, fugitium erronem non esse praestari. Quot si quis em² puellam partemve quam ex eo quis evicerit, quominus Maximum Batonis quove ea res pertinebit habere possidereque recte liceat, tum quanti ea puella empta est, tam pecuniam³

Belső második táblán:

et alterum tantum dari fide rogavit Maximus Batonis, fide promisit Dasius Verzonis Pirusta ex Kaviereti.

Proque ea puella, quae s(upra) s(cripta) est, * ducentos quinque accepisse et habere se dixit Dasius Verzonis a Maximo Batonis.

¹ Corp. Inscr. Lat. III. 2. pag. 935.

² eam.

³ pecuniam.

Actum Karto XVI k. Apriles

Tito Aelio Caesare Antonino Pio II et Bruttio Praesente II cos.

Külső első lapon, két részre osztva:

Maximus Batonis puellam nomine
Passiam, sive ea quo alio nomine
est annorum circiter p(lus) m(inus)
sex, empta sportellaria, emit man-
cipioque accepit de Dasio Verzonis
Pirusta ex Kaviereto * ducentis
et quinque.

sanam esse,

Eam puellam furtis noxaque solu-
tam, fugitivam erronem non esse
praestari. Quot si quis eam puellam
partemve quam ex eo quis evi-
cerit, quo minus Maximum Ba-
tonis quove ea re(s)

Maximi Veneti principis
Masuri Messi dec(urionis)
Anneses Andunocnetis
Plani Verzonis Sclaietis
Liccai Epicadi Marciniensi
Epicadi Plarentis qui et Mico
Dasi Verzonis ipsius venditoris¹

VII.

Az 1855. július 24-én a Katalin-bányában előkerült viasztábla-
lelethől Cipariu Timotheus kanonok, akkor a balázsfalvi érseki gör.
kath. gimnázium igazgatója is kapott két egész és négy töredéktáblát.
Jelenleg is Balázsfalván vannak. Az egyik egy vásári szerződés, mely
szerint Dasius Breucus Bellicus Alexandertől Kr. u. 142. május 16-án
Aplaustus nevű rabszolgát vásárolja 600 denárért (840 kor.)² Szövege a
következő.

Belső első lapon:

Dasius³ Breucus emit mancipioque accepit pueram Apalaustum,
sive is quo olio nomine est, n(atione) Grecum, apocatum pro uncis
duabus, * DC de Bellico Alexandri, f(ide) r(ogato) M. Vibio Longo.
esse

Eum puerum sanum traditum furtis noxaque solutum, erronem fugitium
caducum non esse prestari: et si quis eum puerum, q(uo)d(e) a(gitur),
partenve quam quis ex eo evicerit, q(uo) m(inus) emptorem s(upra)
s(criptum) eunve ad q(uem) ea res pertinebit uti frui habere posside-
req(ue) recte liceat: tunc, quantum id erit quod ita ex eo evictum fuerit,

Belső második táblán:

duplam

t(antam) p(ecuniam) p(robam) r(ecte) d(ari) f(ide) r(ogavit) Dasius

¹ Corp. Inscr. Lat. III. 2. pag. 937—939.

² Téglás Gábor, Tanulmányok a r. d. aranyb. 41. l.

³ Külső lapon Dassius áll.

Breucus, d(ari) f(ide) p(romisit) Bellicus Alexandri. Id(em) fide sua esse iussit Vibius Longus.

Proque eo puero, q(ui) s(upra) s(criptus) est, pretium eius * DC accepisse et habere se dixit Bellicus Alexandri ab Dasio Breuco.

Act(um) kanab(is) leg(ionis) XIII g(eminae) XVII kal Junias Rufino et Quadrato cos.

Külső első lapon, két részre osztva:

Dassius Breucus[emit man-]
cipioque accepit [pu]l[e]rum]
Apalaustum, sive is quo ali[o]
nomine est, n(atione) Grecum,
a[po-]citatum pro uncis duabus,
* DC de Bellico Alexandri, f(ide)
r(ogato) M. Vibio Longo. Eu[m]
puer]um sanum traditum [esse]
furtis noxaeque so[lutu]m, erronem
fugitivum kaducum non esse
prestari: et si quis eum puerum,
q(uo) d(e) a(gitur), partemve
quam quis ex eo evicerit

Appi Procli vet(erani) leg(ionis)
XIII g(eminae).
Antoni Celeris
Jul(i) Viatoris
Ulp(i) Severini
L. Firmi Primitivi.
M. Vibi Longi fideiussor(is)
Bellici Alex[a]ndri vendit(oris)

Külső második lapon:

quo minus emptorem s(upra) s(criptum) eumve adquem ea res pertinebit uti frui habere possideretque recte liceat: um quantum id erit, quod ita ex eo evictum fuerit, tantam pecuniam duplam probam recte f(ide) r(ogavit) Dassius Breuci, d(ari) f(ide) p(romisit) Bellicus Alexandri. Idem fide sua esse iussit M. Vibius Longus.

Proque es puero, qui s(upra) s(criptus) [est, pr]etium eius * DC acc[e]pisse et habere se dix[i]t Bellicus Alexand[ri] ab Dassio Breuci.*

VIII.

A Szent-Katalin-bányából 1855-ben előkerült és jelenleg a budapesti nemzeti muzeumban levő viasztablea-könyv egy Kr. u. 159. év május 6-án kelt adásvevési szerződést tartalmaz egy ház feléről. Szövege ez.

Belső első oldalon:

Anducia Batonis emit manci[pioque accepit] domus partem dimidiam interantibus partem [dex-]tram, que est Alb(urno) maiori vico Pirustar[um in]t[er] ad f[incs] Platorem Accep-]tianum et Ingenum Callisti * trecentis de Veturi[o Valente]. Eam domus partem dimidiam, q(ua) d(e) a(gitur), cum su[is] s[ae]pibus saepimentis finibus aditibus

claustris fienestris ita uti clao fixsa et optima maximaque est, h(abere) r(ecte) l(iceat). [E]t si quis eam domum partemve quam quis [e]x [ea] evicerit, q(uo)m(inus) Andueia Batonis e(ive) a(d) q(uem) e(a) r(es) p(ertinebit) h(abere) p(ossidere) u(suque) c(apere) r(ecte) l(iceat), qu[o]d ita licitum n[on] erit, t(antum) p(ecuniam) r(ecte) dari f(ide) r(ogavit) Andueia Batonis, fide promisit Veturius Valens. Proque e do[mu] partem] [dim] idiam pretium ✕ CCC Vetur[ius] V[alens]

Belső második táblán:

a[b A]n [du] ei[a Ba]tonis accepiss[e et] ab[ere se dixit.] Convenitq(ue) int[er] eos, [uti] Veturius Va[lens pro ea] domo tributa usque ad recensum dep[e]n[dat.]

Act(um) Alb(urno) maiori prid. nonas Maias

Qui[n]tillo et Prisco cos.

Külső első táblán, két részre osztva:

Andueia Batonis emit manci-
pioque accepit domus partem
dimidiam interantibus parte dextra,
que est Alburno maiori vico
Pirustarum inter adfines Platorem
Acceptianum et Ingenum Callisti
filium et si qui ali adfines sunt et
viam publicam ✕ trecentis de
Veturio Valente.

Eam domum, q(ua) d(e) a(gitur),
cum suis saepibus saepimentis fini-
bus aditibus claustris

L. Vasidius V[i]ctor sig(navit)

T. Fl(avi) Felicis

M. Lucani Melioris

Platoris Carpi

T. Aureli Prisci

Batonis Annaei

Veturi Valentis venditoris

Külső második táblán:

[fienestris ita uti clao fixsa et optima]

ma[x]i[ma] q[ue] e[st], Andueia Batonis habere recte liceat. Et si quis eam domum partem dimidiam partemve quam quis ex ea evicerit, quo minus Andueia Batonis e(ive) a(d) q(uem) e(a) r(es) p(ertinebit) habere possidere usuque capere recte l[i]ceat, qu[o]d ita licitum non erit, tum quantum id erit, qu[od] ita habere possidere licitum non erit] t(antum) p(ecuniam) r(ecte) d(ari) fide rogavit Andueia Batonis, dari fide promisit Veturius Valens.

Proque ea [do]mu dimidia pretium ✕ CCC Veturius [Va]lens ab Andueia Batonis accepisse et abere se dixit. Convenitq(ue) inter eos, uti Veturius Vale[n]s pro ea domo usque ad recensum tributa depe[n]dat. Act(um) Alb(urno) maiori prid. non. [M]aias Quintilio et Prisco cos.*

IX.

Ugyancsak a Katalin-bányából előkerült, Kr. u. 163. év október 23-án (?) kelt bányahaszonbéri szerződés töredéke a nemzeti muzeumban van s szövege a következő:

Belső táblán:

Laelia[no] et [Pa]store cos. X ··· k[a]l. Novembr. Adiutor Macari scripsi rogatus | [co]ram ipso pra[e]senti L. Ulpio Valerio, quia s[e] litteras scire negavit, it q[uod] di- | xit se loca[sse] et locavit Socrati-
S[o]catis¹ [op]eras suas ex [ha]c [d]ie in idus | sequeutes anno uno
× [sept?] aginta. Mercedes suis tem[poribus] solv[en]tu[r]. | Quas operas
sanas valentes [ede]re debebit ······ [con]ductor ······
| inpedierit ······ [d]ebe[bit] ······ dis- | [c]edere vel
cessare ······ cessatis ······
[aut?] ······

A[ut?] A[l]l[b?] ma[iori]?²

X.

Az Ohába-Szent-Simon-bányából előkerült, Kr. u. 164. év május 20-án kelt bányahaszonbéri szerződés a kolozsvári Erdélyi Muzeumban van, szövege a következő:

[Macri]no et Celso cos XIII kal. Junias Flavius Secundinus scripsi rogatus a Mem- | mio Asclepi, quia se lit[ter]as scire negavit, it quod
dixit se locas[se] et locavit | operas s[ua]s opere aurario Aurelio
Adiutori ex ha[c] die [in] idus Novembres | proximas [× se]ptaginta
liberisque. [Mercede]m per [te]mpora accipere | debebit. S[u]as operas
sanas va[le]ntes [ede]re debebit, conductori [s(upra) s(crypto)]. | Quod si
invito condu[c]tore recedere aut cessare voluer[it, da]re | debebit in
dies singulos HS V numeratos ······ c ······ [Quod si] | fluor inpedie-
rit, pro rata computare debebi[t]. Conductor si tem[po]- | re peracto
mercedem sol[v]endi moram fecerit, ead[em] p[oena] | tenebitur exceptis
cessatis tribus.

Titus Beusantis	Actum Immenoso maiori	
qui et Bradua	Socratio Socra-	[M]emmius Asclepi. ³
	tionis	

Ezeknélfogva Memmius Asclepias fia egy sajátjául megnevezett bányát Kr. u. 164. május 20-ától ugyanazon évi november 13-ig, vagyis egy fél esztendőre 70 denárért Aureliusnak, Adiutor fiának, bérbe ad. Bérlő kötelezi magát a bérösszegnek részletenként leendő törlesztésére. Viszont bérbeadó öt sestertius napi kártérítéssel tartozik, ha bérlőnek beleegyezése nélkül a szerződést felbontaná. Ugyanerre kötelezi magát

¹ Socratis helyett.

² Corp. Inscr. Lat. III. 2. pag. 948.

³ Corp. Inscr. Lat. III. 2. pag. 998.

a bérllő, a bérösszegnek netalán késedelmes fizetése esetében. Ha azonban a bérlet tartama alatt bányavíz szakadna a bányába, az okozott munkakésedelem és kár arányában bérelengedés illeti a bérllőt.¹

XI.

Az Ohába-Szt.-Simon-bányából előkerült és most a budapesti nemzeti muzeumban levő viasztáblakönyv egyik táblája hasonlóképpen bányahaszonbéri szerződésnek részlete s szövege a következő.

Belső táblán:

[Dor]cus scripsi rogatus per . . . m Restitutum agno[m](ine) Senioris quia se litter[a]s scire negavit: fatetu[r] se locasse et [l]oca [v]it oper[as] suas opere auri[o]ius . . . quidquit opus fuerit ex hac die in id[us] Novemb. proximas venturas Tito Beusantis qui Bradua * centum quinque. Ex qua mercede a[d]huc in cesso accepit * viginti quin- | qu[e]. Reliqua(m) mercedem per tempora | acci[pe]re dedebit. Quas operas sanas valen- | tes edere debebit conductori s(upra) s(cripto). Quod si | in[vit]o conductore a re cessa[b]it in dies . . .²

Itt a haszonbér félévre 105 denár. Tehát a Memmius-féle szerződésnél (X. sz.) egy kétharmaddal nagyobb bánya haszonbérlete iránt kötött meg. Bányakárosodásnál a kártérítés valószínűleg itt is napi öt sestertius (1 kor.) lehetett.

Egy a bányászat centrumában, a Korabia-hegy (vulkói) bányászatánál működő s a Verespatakon most is divatozó régi haszonbérrendszerrel ismerős barátom, Szabó József felvilágosítása szerint — mondja Téglás Gábor,³ — a bányabért a munkások számához szabják. Így Verespatakon egy 20 munkást foglalkoztató bányából kap a tulajdonos havonként körülbelül öt tonna zúzérczet, minthogy a hétnek csak három napja telik el komoly munkában. Ez öt tonna érczet 6—10 koronával számítva, 30—50 kor. a havi bevétel. De ebből a szállítási (bányától a zúzdáig), töretési költségeket tonnánként 4 koronával levonva, marad a tulajdonosnak havi tiszta haszonbér-bevétele 10—30 kor., vagyis évenként 120—360 korona. A nagyobb összeg ritka kivétel; az előbbi kisebb valószínűbb. Az átlagot 160 koronának vehetjük mégis.

Hasonlitsuk össze ezt a X. sz. viasztáblán 70 denárra vett félévi haszonbérrel, vagyis 56 koronával. E haszonbér 112 kor. ad ki egy esztendőre s így körülbelül akkora bányáról lehet szó, mekkorát ma 20 munkással dolgoznak.

A IX. számú viasztáblán egy évre jár a 70 denár. Ez tehát félakkora bánya lehetett, mint az előbbi.

¹ Finály H. Az erdélyi bányákból előkerült viasztáblák és a római folyóírás. Erd. Muzeyegylet Évkönyvei I. évf. 84. lapján ismertette először tüzetesen.

Téglás Gábor, Tanulmányok stb. 42. l.

² Corp. Inscr. Lat. III. 2. pag. 949.

³ Téglás Gábor, Tanulmányok stb. 43. l.

A harmadik szerződés (XI. sz.) egy félév alatt 105 denárról szól. Ez tehát egy évre 210 denárt adna, vagyis egy harmaddal nagyobb lehetett a két előbbinél, úgy hogy 30 munkaerőt foglalkoztathatott volna a mai árviszonyok szerint.

Bucsumban, a Korabia-hegy alatt, 10 munkást eltartó bánya 72—80 korona, 20 munkást foglalkoztató 192—200 korona.

A Korabia-hegyen 10 bányamunkással mivel bánya után 90—120 korona az évi haszonbér. Ez adatok éppen Alburnus maior környékéről ősidők óta érvényben álló bérrendszerökkel némi tanuságot szolgálhatnak az érdeklődőknek.¹

XII.

Ugyancsak a Szent-Katalin-bányából előkerült és most a budapesti nemzeti muzeumban levő viasztáblán látható egy Kr. u. 167. év május 29-éről 50 denárról szóló nyugtatóvány, melynek szövege a következő.

Belső első táblán:

Vero III. Quadrato cons. IIII. kal. Junias ✕ quinquaginta L. commendatos Lupus Carentis dixit se accepisse et accepit a Julio [Al]exandro. quos ei reddere deb[e]t sine ulla contraversia

Actum Albur[no] maiori²

XIII.

A Szt.-Katalin-bányából előkerült viasztábla könyv (1855. jul. 24.) egyike két táblából áll és egy Kr. u. 167. év márczius 28-án kelt társas szerződést tartalmaz. Ez a nagyenyedi kollégium birtokába jutott, de később egyéb régiségekért Berlinbe cserélte át a kollégium s jelenleg a berlini muzeumban van. Szövege a következő.

Belső első lapon:

Inter Cassium Frontinum et Julium Alexandrum societas dani[st]ariae ex X. kal. Ianuaris q(uae) p(roximae) f(uerunt) Pudente e[t] Polione cos. in prid[i]e idus Apriles proximas venturas ita conven[i]t ut quidq[ui]d in ea soeietati arre natum fuerit lucrum damnumve acciderit, aequis portionibus s[uscip]ere debebunt. In qua societate intuli[t] Julius Alexander numeratos sive in fructo ✕ [qu]ingentos et Secundus Cassi Palumbi servus a[ctor] intulit ✕ ducentos

pr tin . .

sexaginta septem s . . c . um . . . s

Belső második lapon:

[mi?]ssum Alburno d[ebe]bit.

In qua societ[ate] si quis d[olo] ma]lo fraudem fec[isse de-]prehensus

¹ Téglás Gábor u. o. 43—44. l.

² Corp. Inscr. Lat. III. 2. pag. 949.

fue[rit], in a[sse] uno * unum [denarum] unum * XX
 alio inferre deb[ebi]t et tempore perac[t]o de[duc]to aere alieno sive
 summam s(upra) s(criptam) s[ibi] recipere sive,] si quod superfuerit, divi-
 dere d[eb]ebunt[?]. Id d(ari) f(ieri) p(acstari)que stipulatus est Cassius
 Frontin[us, spo]pon[dit] Jul(ius) Alexander. De qua re dua paria [ta]bu-
 larium signate sunt. [Item] debentur Lossae * L, quos a socis s(upra)
 s(criptis) accipere debebit. | [Act(um) Deusa]re V kal. April. Vero III
 et Quadrato cos.

Külső első lapon:

Inter Cassium Frontinum et
 Jul[i]um [Alexandrum societa]s dan[i]
 s[tariae]¹

XIV.

Ugyancsak a Szent-Katalin-bányában talált viasztábla töredéke,
 mely egy közkereseti szerződést tartalmazott; kelte ismeretlen, most a
 budapesti nemzeti muzeumban van, hossza 17.5 cm., szélessége 8.5 cm.
 Szövege ez:

Belső első lapon:

Actum cor m
 qu . . . est in m [int]ulerunt
 partes [Bra]dua Beusantis [so]pondit] . . . anum erit
 ab Ael. Fortunato et socis quae
 debeb[it] Plarentis nem p. [unci]am
 semunciam
 [B]ato Liani?
 p. uncam qu [p. u]nciam
 Aurel. Sil Flavius
 [Qu]as
 [de] bebunt pr
 societa[t]²

XV.

A Szent-Katalin-bányából való (1855.) két viasztábla, bevételek
 és kiadásokról szóló jegyzék töredéke keltezés nélkül. 1857-ben már a
 nagyenyedi kollégium birtokában voltak. Szövegük ez:

Első lapon:

III non April
 pr. non April ac

¹ Corp. Inscr. Lat. III. 2. pag. 951.

² Corp. Inscr. Lat. III. 2. pag. 952.

VII idus April a
 idibus April acc
 XVII kal. Maias acce XX
 XV kal. Maias acce[p]it * XXII
 XIII kal. Maias pensio * XXV
 VIII kal. Maias accepi * XXV .
 VII kal. Maias accepi * XX
 III kal. Maias accepi * XXV
 kal. Maias accepi * XX
 . . . non Maias accepi
 p[rid] non. Aug. XXIII

Másik lapon :

pr. kal. Maias ex * CLXVI . . . 166 vagy 169 denár
 agnos n. V * XVIII . . .
 porcellum * V
 panem candid(um) * II . . .
 thus prim(um) S * II . . .
 γ III. * II . . .
 * XCV . . .
 GIII * XX[XV?]
 peganium * I 2
 impensam * S 2
 aceti γ I * S
 salem et cep(am) * S—2 * CL
 * II S * CLC
 * II

Ez a jegyzéktöredék egy ünnepi alkalmatosságról szól, midőn a konyhamester (?) beszámol, hogy különböző alkalommal bevett denárösszegeből mennyit költött el az április 30-án tartott lakomán.

XVI.

Kelet nélküli okmánytöredék. Jelenleg a budapesti nemzeti muzeumban van. Szövege a következő:

Belső első lapon :

Inter P. Ant
 [dies?] X
 convenit conven[it inter?]
 [Ut?] s[i]milai [pari?]
 [cremi porcei cremi?]
 [cremi porcei?] 2

¹ Corp. Inscr. Lat. III. 2. pag. 953.

² Corp. Inscr. Lat. III. 2. pag. 954.

XVII.

Az Ohába-Szent-Simon-bányából 1854-ben előkerült, Kr. u. 131. év február 6-án kelt szerződés töredékét tartalmazó, igen rongált és ketté tört viasztábla Kolozsvárt az erdélyi muzeumban van elhelyezve. Szövege a következő:

[Po]ntiano [et] Rufius cos. VIII idus Februarius Firmus | s[cr]ipsi rogatus
ab] Verzone Beusantis quad (?) di s nu | . Beusantis
iure agro gra quod | . . suos feren retio
Dasius Verzonis . . in os c . . | r i id
. n | . ex viro gra ide ✕ viginti . q . . . |
gro gra Beusantis f . . . | . fere [Al]burno
maiori1

XVIII.

Szerződés töredéke. Viasztábla, mely a budapesti nemzeti muzeumban van. Körrajzban közli Zangemeister, de még nincsen megfejtve.²

XIX.

Szerződés töredéke, Viasztábla, mely a budapesti nemzeti muzeumban van. Szövege a következő:

. [co]s XII kal novembr coram signaturis
. avit est uti pr[e?][s[e]n t a
aput (?) Cerialem t Flavium Valentem.³

XX.

Viasztábla töredéke a Szent-Katalin-bányából, mely jelenleg a balázsfalvi gimnáziumi muzeumban van. Szerződést tartalmaz, melyből csak a külső első lap van meg. Ennek szövege a következő:

. Aepica [di]
[agn]ovit
Tere
agnovi[t]
Terenti Liga
agnovit
Dasantis Loni qui et
Satornini Scenobarbi
Sexti Im ali
Batonis Annaei ipsius
.4

¹ Corp. Inscr. Lat. III. 2. pag. 954.

² Corp. Inscr. Lat. III. 2. pag. 955.

³ Corp. Inscr. Lat. III. 2. pag. 955.

⁴ Corp. Inscr. Lat. III. 2. pag. 956.

XXI.

Ugyanazon helyről van még egy viasztábla töredéke Balázsfalván, melyen csak a második belső lap van és ezen is csak a következő áll: act(um) Alburno maiore.¹

XXII.

Az 1820-ik évben Verespatak fölötti Nagy-Kirnik nevű hegy Szt. Lászlóról elnevezett bányájában egy régi tárnában több kisebb viasztáblát találtak; ezek egyike Ackner szenterzsébeti (hammersdorfi) luth. lelkészhez került.²

XXIII.

A verespataki viasztáblák igen érdekes csoportjában egy fenyő-táblácskára jelölt bélyeget az Antoninusok egyik elsőrendű állami vállalkozójának találtatott. Ezen érdekes darab a nemzeti muzeumban van. A szövege ez:

T.
Juli(us)
Saturn(i)n(us)
Conduct(or) (vectigalis)
Illyr(ici)
Ann(o)
VI.

Vagyis bérviszonyának hatodik esztendejében állítá ki az elfalazott viasztáblák valamelyik tulajdonosának e lebélyegzett fenyőlapot, s minthogy a legfiatalabb keletű viasztábla 167. márczius 28-áról származik, így minden hihetőség szerint a következő tavasz vagy nyár folyamán támadt a markomann háborúk egyik csapatától az a veszedelem, mely a lakosságot féltettebb értéktárgyainak elrejtésére és menekülésre készítet.³

XXIV.

A Szent-Katalin-bányából egy viasztábla töredéke jutott Balázsfalvára. Ennek csak fele van meg és ezen is csak e szók állanak:

···· ERANIŔP
···· OVINDVĀR

A felső sor végén levő betűk jelenthetik: Tr(ibus) P(ublicis).⁴

XXV.

Az 1855. évben a Szent-Katalin-bányában előkerült igen érdekes adás-vevési okmányt tartalmazó viasztábla Balázsfalvára került. E szer-

¹ Corp. Inscr. Lat. III. 2. pag. 957.

² U. ott.

³ Téglás Gábor, Tanulmányok. 80. lap.

⁴ Corp. Inscr. Lat. III. 2. 958.

zódés szerint, mely Kr. u. 160. év október 4-én kelt, a XIII. legio Kanabéjában Claudius Julius Alexander Antipatertől 420 denárért (336 kor.) Theodota cretai rabszolganőt megvásárolta. Szövege a következő:

Belső első lapon:

Cl(audius) Julianus mil(es) leg(ionis) XIII g(eminae centuria)
Cl(audi) Mari emit mancipio -- | que accepit mulierem nomine Theodotem,
sive ea | quo alio nomine est, n(atione) Creticam, apochatum pro uncis
| duabus, * quadringentis viginti de de Cl(audio) Phileto, | f(ide)
[r(ogato)] Alexandro Antipatri. | Eam mulierem sanam traditam esse
emptori s(upra) s(cripto): et si | quis eam mulierem, q(ua) d(e) a(gitur,
partenve quam quis ex ea | evicerit, q(uo) m(inus) emptorem s(upra)
s(criptum) eunve, at quem | ea res pertinebit, uti frui habere possidereque
recte | liceat, tunc, quantum id erit, quot ita ex ea quit |

Belső második lapon:

evictum ablatunve fuerit, sive quot ita licitum | non erit, tantam pecu-
niam probam recte dari f(ide) r(ogavit) | Cl(audius) Julianus mil(es)
l(egionis) s(upra) s(criptus), d(ari) f(ide) p(romisit) Cl(audius) Philetus. |
Id fide sua esse iussit Alexander Antipatri. | Inque eam mulierem, quae
s(upra) s(cripta) est, pretium eius * CCCXX | accepisse et habere se
dixit Cl(audius) Philetus a Claudio | Juliano mil(ite) s(upra) s(ripto). |
Act(um) canab(is) leg(ionis) XIII g(eminae) III nonas Octobres
Bradua | et Varo cos. |

Külső első lapon, két részre osztva:

Claudius Julianus mil(es) leg(ionis)
XIII g(eminae centuria) Claudi
Mari | emit mancipioque accepit
mulierem nomine Theodotem, sive
ea quo alio nomine est, n(atione)
Creticam, | apochatam pro uncis
duabus, * quadringentis | viginti
de Cl(audio) Phileto f(ide) [r(ogato)]
Alexandro Antipatri. |
Eam mulierem sanam traditam
esse emptori s(upra) s(cripto): et
si quis | eam mulierem, q(ua) d(e)
a(gitur), partenve q(uam) q(uis) ex
ea quis | evicerit, q(uo) m(inus)
emptorem s(upra) s(criptum) eumve
ad quem ea | recte liceat, tunc
quantum id erit, |

Val(eri) Valentis * XIII g.
Cn. Vari A · ae
Ael(i) Dionysi vet(erani) leg(ionis)
Paulini s · · · ris
Jul(i) Victorini
AAEZA APEI
ANTHATPI
ΣΕΚΟΔΟ ΑΥΚ
ΤΩΡ ΣΕΓΝΑΙ
Cl(audi) Phileti venditoris ibsius.

* Hihetőleg: [mil(es) vagy [l]eg(ionis) XIII g(eminae).

Külső második lapon:

quot ita ex ea evictum ablatunve fuerit, sive quot ita licitum | non
erit, t(an) t(am) p(ecuniam) probam recte dari f(ide) r(ogavit) Cl(audius)
Julianus mil(es) s(upra) scriptus), | d(ari) f(ide) p(romisit) Cl(audius)
Philetus. | Id fide sua esse iussit Alexander Antipatri. | Inque eam
mulierem, quae s(upra) s(crypta) est, pretium eius ✕ CCCCXX acce-
pisse | et habere se dixit Cl(audius) Philetus a Claudio Juliano mil(ite)
s(upra) s(crypto). | Act(um) kanab(is) leg(ionis) XIII g(eminae) IIII nonas
Octobres Bradua es Varo cos.*

C. Téglabélyegek.

I. Gyulafehérvár. (Apulum.)

A.

1. LEG XIII ^{GE} IVNI ADIVT

Olv.: Legio XIII. gemina Juni(us) Adjutor. — 1893-ban találtam
a Glacin levő ásatási helyen.

2. LEG XIII ^{ANT}

Olv.: Legio XIII. Antoniniana. — 1889-ben találtam ugyanott.

3. LEG XIII C ^{ANT}

Olv.: Legio XIII. gemina. — Ugyanazon évben és helyen.

4. LEG XIII GEM ANTONINIGER

Olv.: Legio XIII. ge(mina) Antoni Niger. — 1891-ben és 1900-ban
is ugyanazon helyen.

5. LEG XIII GEM · · AV · APOLLONI

Olv.: Legio XIII. gemina Aureli Apollini. — Ugyanazon időben
és helyen.

6. LEG XIII · · · AVR APOLLON

Olv.: Legio XIII. gemina Aureli Apolloni. — Ugyanazon időben
és helyen.

7. LEG XIII GE
AVR · APOL

Olv.: Legio XIII. gemina Aureli Apolloni. — 1894-ben ugyanott.

8. LEG XIII GEM
LVCRET AQVILA

Olv.: Legio XIII. gemina Lucretius Aquila. — 1891-ben ugyanott.

9. LEG XIII G
LVCR · AQVI

Olv.: Legio XIII. gemina Lucretius Aquila. — 1892-ben ugyanott.

10. LEG XIII G
LV · AQVI

Olv.: Legio XIII. gemina Lucretius Aquila. — Ugyanazon időben és ugyanott.

11. · EG XIII ···
·· CR · AQ ···

Olv.: Legio XIII. gemina Lucretius Aquila. — 1891-ben ugyanott.

B.

12. LEG XIII G
AEL BASSVS

Olv.: Legio XIII. gemina Aelius Bassus. — Ugyanazon időben és ugyanott.

13. KEG XIII ···
AEL BROCT

Olv.: Legio XIII. gemina Aelius Broct. (?) — 1896-ban ugyanott.

C.

14. A · CANIBVS
···· X 991

Olv.: Aurelis Canibus. Legio XIII. gemina. — 1896-ban ugyanott.

15. LEG XIII GEM
AVRELI CAIVS

Olv.: Legio XIII. gemina. Aurelius Cajus. — 1891-ben ugyanott.

16. LEG XIII GM
AVR · CAIS

Olv.: Legio XIII. gemina Aurelius Cajus. (?) — 1889-ben ugyanott.

17. LEG XIII GE
··· CALLISTR

Olv.: Legio XIII. gemina — Callistri. (?) — 1890-ben ugyanott.

18. MEG I ·····
TSII

Retrograd: Legio XIII. gemina — Callistri. (?) — 1895-ben ugyanott.

19. LEG XIII Q
· GE CAPITO

Olv.: Legio XIII. gemina — Ge Capito. — 1895-ben ugyanott.

20. LEG XIII G
CE CAPID ·

Olv.: Legio XIII. gemina Ce Capid (?) Capito. 1890-ben ugyanott.

21. O IIIX GEL
ONOC ERVA

Retrograd: Legio XIII. Aurelius Cono. (?) 1891-ben ugyanott.

22. REIVA TENROO
LEG · XIII GEM

Felfordított betűk: Cornelius Valerius. Legio XIII. gemina. 1891-ben ugyanott.

23. CORNELI ·
LEG XIII ···

Olv.: Cornelius — —. Legio XIII. gemina. 1890-ben ugyanott.

24. ····· EM
···· VPITI

Olv.: Legio XIII. gemina — Cupiti. (?) 1883-ban ugyanott.

25. ·· G XIII G
··· CODWEI

Retrograd: $\frac{\text{COD MFI}}{\dots \text{O IIIX O} \dots}$ (?)

1890-ben ugyanott.

26. $\frac{\dots \text{I} \dots}{\dots \text{CIMI} \dots}$ (?)

1893-ban ugyanott.

D.

27. LEG XIII GE
IV · DEIOTARV

Olv.: Legio XIII. gemina Julius Deiotarus. — 1890-ben ugyanott.

28. $\dots$ XIII GE
 $\dots$ S DEIOTA

Olv.: Legio XIII. gemina Julius Deiotarus — 1890-ben ugyanott.

29. $\dots$ GE
 $\dots$ TARI

Olv.: Legio XIII. gemina Julius Deiotari(us). (?) — 1890-ben ugyanott.

30. LEG XIII GE
AVR DEMETR

Olv.: Legio XIII. gemina Aurelius Demetrius. — 1890-ben ugyanott.

E.

31. EQVIT SING

Olv.: Equites singulares. — 1890-ben ugyanott.

32. LEG XIII GE
AV EVDOX

Olv.: Legio XIII. gemina. Aurelius Eudoxius. — 1890-ben ugyanott.

F.

33. $\frac{\dots \text{G XIII GEM}}{\dots \text{FAVSTI}}$

Olv.: Legio XIII. gemina — Faustinus. — 1893-ban ugyanott.

34. a) LEG XIII DYZ
ANN FORTNAT

Fordított betűk: Legio XIII. gemina (DYZ?) Antoninus Fortunatus.
— 1895-ben ugyanott.

34. b) EM
VORTIS

Olv.: Legio XIII. gemina Fortis.

35. LEG XIII GEM
VLP FRONTO

Olv.: Legio XIII. gemina. Ulpius Fronto. — 1890-ben ugyanott.

36. LEG XIII GE
VLP FRONT

Olv.: Legio XIII. gemina Ulpius Fronto. — 1890-ben ugyanott.

37. LEG XIII GE
VLP YRON

Olv.: Legio XIII. gemina Ulpius Fronto. (Y=F). — 1891-ben ugyanott.

38. LEG XIII GEM
VLP YROTO

Olv.: Legio XIII. gemina. Ulpius Fronto. — 1893-ban ugyanott.

39. X C ...
..... F · PLV

Retrograd: Legio XIII. gemina Ulpius Fronto. — 1895-ben ugyanott.

G.

40. LEG XIII G
GEL GEMEL

Olv.: Legio XIII. Gemina. Gellius Gemellius (Gemelinus?).
1893-ban ugyanott.

41. LEG XIII GEM
AVR · GODES

Olv.: Legio XIII. gemina. Aurelius Godes. — 1890-ben ugyanott.

42. LEG XIII GEM
AVR GODFE

Olv.: Legio XIII. gemina. Aurelius Godes fecit. — 1890-ben
ugyanott.

43. $\frac{\text{.....M}}{\text{.....FE}}$

Olv.: Legio XIII. gemina. Aurelius Godes fecit. — 1893-ban
ugyanott.

H.

44. $\frac{\text{ÆD XIII}}{\text{LHÆLIOD}}$

Fordított betűk: Legio XIII. gemina. Flavius Heliodorus. —
1891-ben ugyanott.

45. LEG XIII GE
YLA ELIOD

Olv.: Legio XIII. gemina Flavius Heliodorus. — 1890-ben
ugyanott.

46. LEG XIII GEM
....VS HELIO

Olv.: Legio XIII. gemina. Flavius Heliodorus. — 1890-ben
ugyanott.

47. LEG XIII GE HERA

Olv.: Legio XIII gemina Heracles. — 1893-ban ugyanott.

I.

48. $\frac{\text{LEG XIII GEM}}{\text{ELIVS IVLIVS}}$

Olv.: Legio XIII. gemina. Elius Julius. — 1891-ben ugyanott.

49. LEG XIII G ..
IVL IVLI ...

Olv.: Legio XIII. gemina. Julius Julius. — 1890-ben ugyanott.

50. IVLIA
KEG

Olv.: Julianus — —. Legio XIII. gemina. — 1893-ban ugyanott.

L.

51. LEG XIII.

Olv.: Legio XIII. — 1889-ben ugyanott.

52. $\frac{\text{LEG}}{\text{XIII}}$

Olv.: Legio XIII. — 1893-ban ugyanott.

53. LEG XIII G

Olv.: Legio XIII. gemina. — 1889-ben ugyanott.

54. LEG XIII G

Olv.: Legio XIII. gemina. — 1890-ben ugyanott. — A »Leg XIII G«-n vízszintes vonal húzódik keresztül.

55. $\frac{\text{LEG XIII G}}{\text{.....}}$

Olv.: Legio XIII gemina — — retrograd betűk. 1890-ben ugyanott.

56. YEG XIII

Olv.: Legio XIII. (Y=L) — 1891-ben ugyanott.

57. LEG XIII GE

Olv.: Legio XIII. gemina. — 1891-ben ugyanott.

58. LEG XIII GEM

Olv.: Legio XIII. gemina. — 1891-ben ugyanott.

59. LEG XIII GEM

Olv. Legio XIII. gemina. — 1891-ben ugyanott.

60. $\frac{\text{LEG XIII G}}{\text{LICINI PA}}$

Olv.: Legio XIII. gemina Licinius Pa (?). — 1893-ban ugyanott.

M.

61. $\frac{\text{LEG XIII GE}}{\text{IVL MARCIAN}}$

Olv.: XIII. gemina. Julius Marcianus. — 1891-ben ugyanott.

62. LEG XIII GE
IVL MARCIA

Olv.: Legio XIII. gemina, Julius Marcianus. — 1890-ben ugyanott.

63. LEG XIII GEM
· · TONI MATER

Olv.: Legio XIII. gemina Antonius (?) Mater (?). — 1890-ben, ugyanott.

64. LEG XIII G
FL MARTINVS

Olv.: Legio XIII. gemina Flavius Martinus. — 1890-ben ugyanott.

65. LE XIII G ·
· · · · · MENAN
DER

Olv.: Legio XIII. gemina — Menander. — 1890-ben ugyanott.

66. AVR · MENAND

Olv.: Aurelius Menander. 1893-ban ugyanott.

67. L · XIII G · · ·
AV MENAND

Olv.: Legio XIII. gemina Aurelius Menander. — 1893-ban ugyanott.

68. G IIIX GEL
NEM RVA
REND A

Retrograd. Olv.: Legio XIII. gemina Aurelius Menander. — 1893-ban ugyanott.

69. G XIII GEL
NEM RVA

Retrograd. Olv.: Legio XIII. gemina Aurelius Menander. 1889-ben ugyanott.

70. LEG XIII G
AVR MOMMO

Olv.: Legio XIII. gemina Aurelius Mommo. — 1890-ben ugyanott.

71. LEG XIII. GM
AVR MOMM

Olv.: Legio XIII. gemina Aurelius Mommo. 1895-ben ugyanott.

N

72. LEG XIII. GEM
ANTONI NIGR

Olv.: Legio XIII. gemina Antonius Niger. — 1893-ban ugyanott.

73. NSING

Olv.: Numerus singularium. — 1889-ben ugyanott.

74. NZING

Olv.: Numerus singularium. — 1889-ben ugyanott.

75. III GEM
ONIRE

Olv.: Legio XIII. gemina — omire? — 1893-ban ugyanott.

P.

76. PED · SING

Olv.: Pedites singulares. — 1890-ben ugyanott.

77. PSICOS

Olv.: Pedites singulares consularis. — 1889-ben ugyanott.

78. PSC

Olv. Pedites singulares consularis. — 1889-ben ugyanott.

79. PSIN

Olv.: Pedites singulares. — 1889-ben ugyanott.

80. PS

Olv.: Pedites singulares. — 1891-ben ugyanott.

81. ONISCEP

Retrograd s régi betűk. Olv.: Pedites singulares. — 1889-ben ugyanott.

82. NISCEP

Retrograd. Olv.: Pedites singulares. — 1889-ben ugyanott.

83. NI · CIEP

Retrograd. Olv.: Pedites singulares. — 1889-ben ugyanott.

84. III GE POT

Olv.: Legio XIII. gemina Pot — ? — 1893-ban ugyanott.

S.

85.
..... VL.

Olv.: — — — — singulares. — 1891-ben ugyanott.

86. LEG XIII G
STA SENTIA

Olv.: Legio XIII gemina Statius Sentianus. — 1891-ben ugyanott.

87. LEG XIII GE
ST. SENTIA

Olv.: Legio XIII gemina. Statius Santianus. — 1890-ben ugyanott.

88. SINGUL

Olv.: Singulares. — 1893-ban ugyanott.

89. LEG XIII G
ANNEI SAT
VRNINI

Olv.: Legio XIII genina Annei Saturnini. — 1891-ben ugyanott.

T.

90. TARENTIA
LEG

Olv.: Terentianus. Legio XIII gemina. — 1893-ban ugyanott.

91. LEG XIII ...
... TEIC ...

Olv.: Legio XIII. gemina. — Teic — (?). — 1890-ben ugyanott.

V.

92. LEG XIII GEM
AEL VALENS

Olv.: Legio XIII. gemina. Aelius Valens (A = L). — 1890-ben ugyanott.

93. LE XIII GE
AEL VALENS

Olv.: Legio XIII gemina. Aelius Valens. — 1890-ben ugyanott.

94. .EL VALEN
.....CEM

Olv.: Aelius Valens. Legio XIII gemina. — 1890-ben ugyanott.

95. EA AV XAS
C...CA

Olv.: Sax (?) Valens. Legio XIII gemina. — (Retrograd). — 1890-ben ugyanott.

96. LEG XIII GEM
VALFANAM

Olv.: Legio XIII gemina. Valfanam (?). — 1890-ben ugyanott.

97. LEG XIII GEM
AVR VENTHIM

Olv.: Legio XIII gemina. Aurelius Venthimius. — 1890-ben ugyanott.

98. LEG XIII G
.....VENTIM

Olv.: Legio XIII gemina. Aurelius Venthimium (Ventimus?). — 1891-ben ugyanott.

99. LEG XIII GE
IVLI VICTO

Olv.: Legio XIII gemina. Julius Victor. — 1891-ben ugyanott.

100. ...XIII GE
.....ON

Olv.: Legio XIII gemina. Victor (?). — 1890-ben ugyanott.

101. LEG XIII GE
FLA VITALIS

Olv.: Legio XIII. gemina Flavius Vitalis. — 1890-ben ugyanott.

102. LEG XIII. GE
EL VITAL

Olv. Legio XIII. gemina Aelius (Flavius?) Vitalis. — 1890-ben ugyanott.

103. ... VITAL ...
... XIII GEM

Olv.: Flavius Vitalis. Legio XIII. gemina. — 1891-ben ugyanott.

104. IICW
.... IAN (?)

1895-ben ugyanott.

105. IACH (?)

1893-ban ugyanott.

106. ... XIII CN
... N IO (?)

1893-ban ugyanott.

107. LEG XIII GEM
ELIVS BALIVS

(C. I. L. 1629., 3.)

108. LEG XIII GEM
VLP ICO PROR

(C. I. L. 1629., 24.) Most a segesvári gimnáziumban van.

11. Maros-Portus.

109. LEG XIII GEM
ELIVS IVLIVS.

Dévára került Váradhoz.

110. LEG XIII GEM
AVR · VICTION

1814-ben találták egy falban.

111. LEG XIII GEM
AVR GODES

(C. I. L. 1629., 15.)

112. LEG XIII GEM
LVCRET AGVL

(C. I. L. 1629., 22. b.) Bizonyára hibás, mert Agul helyett olvasandó Aquila.

113. LEG XIII G
· VCR AQVILA.

114. LEG XIII GE
MEM · · RO

(C. I. L. III. 1629., 11. f.) Hibás, mert Menander olvasandó.

115. LEG XII GEW
WEVV EKONO

1867-ből való.

116. LEG XIII GE
MEM · · RO

1867-ből való; hibás, mert Menander olvasandó.

III. Sárd.

117. LEG XIII G
AVRE CON°

(C. I. L. III. 1629. 11 a.)

118. LEG XIII GEM
FLAVI MARTINVS

A templom falában volt, most a Bruckenthal-muzeumban van Nagy-Szebenben. 1814-ből való. (C. I. L. III. 1629., 21.)

119. LEG XIII GEM
FLAVIVS HELIO

Pap Miklósnál volt; a templom falából való. (C. I. L. III. 1629., 20.)

120. LEG XIII GEM
VLPI RONIO

(C. I. L. III. 1629., 24. a.) Rossz, mert Ulpus Fronto.

121. LEG XIII GE
AEL · VALENS

122. PATER

1814-ben egy falban találták. (C. I. L. III. 1629., 25.)

IV. Különböző helyeken levők.

123. VVBECOW
LEG XIII G

Felfordítva olvasták. Helyesen: Aurelius Conon. (?) (C. I. L. III. 1629., 11. b.) A szászsebesi gimnáziumban és a régészeti muzeumban van.

124. AVR DIONIS
LEG XIII G

A segesvári gimnáziumban van. (C. I. L. 1629., 12.)

125. LEG XIII G
A/R CAIV

A segesvári gimnáziumban van. (C. I. L. III. 1629., 14. b.)

126. LEG XIII GEM
AVRELI CAIVS

A segesvári gimnáziumban (C. I. L. III. 1629., 14. a.) és a régészeti muzeumban van.

127. N S B

Olv.: Numerus singularium Britanicorum. (Ackner és Müller 924.) Csigmón találták.

128. S B B

Olv.: Singulares Britanici. (Ackner és Müller 924.) Csigmón találták.

129. LEG XIII G (C. I. L. III. 1629., 1. a.)
LEG XIII GEM (C. I. L. III. 1629., 1. b.)

Kisfaludon a vízvezetékben, Krakkóban a ref. templomban, Sárdon, Maros-Portuson és Poklisán találták.

Egyéb tárgyakon levő bélyegek.

A) *Mécsesek.*

1. APRIO F

Olv.: Aprio fecit. A Batthyáneumban van. (C. I. L. III. 1634., 2.)

2. ARMENI

A Batthyáneumban van. (C. I. L. III. 1634., 3.)

3. FORTIS

Apulumban találták 1893-ban. Az alsófehérvármegyei régészeti muzeumban van. Zalathnáról való (C. I. L. III. 1634., 7. a.) és Nagy-Enyedről (C. I. L. III. 1634., 7. b.)

4. VIBIVS

A Kutyamál nevű szőlőben találtatott 1899. jan. 23-án. Az alsófehérvármegyei régészeti muzeumban van.

5. FAOR

A Kutyamál nevű szőlőben találtatott 1899. febr. 8-án. Az alsó-fehérvármegyei régészeti muzeumban van.

6. STROBILIS

Az ásatási helyen a glacin találtam 1895-ben. Az alsófehérvármegyei régészeti muzeumban van.

7. CAMNIS

Az ásatási helyen a glacin találtam 1895-ben. Most az alsófehérvármegyei régészeti muzeumban van.

8. IANVA

Talán Januarius. Az ásatási helyen a glacin találtam. Az alsófehérvármegyei régészeti muzeumban van.

9. SEXTVS

A Batthyáneumban van. (C. I. L. III. 1634., 8.)

10. a) STROBILI

(C. I. L. III. 1634., 9. a.) Az alsófehérv. régészeti muzeumban van.

10. b) STROBILIS

Az ásatási helyről való. Az alsófehérv. régészeti muzeumban van.

11. ATIMENTI

A Batthyáneumban van. (C. I. L. III. 6286., 1.)

12. LVCIVS

A Batthyáneumban van. (C. I. L. III. 62., 86., 5.)

13. THALI

Maros-Ujváron találtatott és Bécsbe vitetett. (C. I. L. III. 6286., 7.)

13. a) C · DESSI

Az ásatási helyen találtatott. A régészeti muzeumban van.

13. b) PROBI

Az ásatási helyen találtatott. A régészeti muzeumban van.

B) Szemorvos bélyege.

14. 1. T · ATTI · DIVIXTI DIA
ZMYRNES · POST · IMP · LIP
2. T · ATTI · DVIXT · NAR
DINVM · AD · IMPET · LIP
3. T · ATTI DIVIXTI · DIAMI
SVS · AD · VETERES · CIC
4. T · ATTI · DIVIXT · DIA
LIBANV · AD IMP · EX · oVo

Olv.: 1. Titti Atti Divixti diazmyrnes post impetum lippitudines.
2. Titti Atti Divixti nardinum ad impetum lippitudines.
3. Titti Atti Divivixti diamisus ad veteres cicatrices.
4. Titti Atti Divixti dialibanum ad impetum ex ovo.
5 centimeter hosszú, 3,5 centimeter széles kőlap. A négy lapján a fenti bélyegírás van. 1854-ben várépítészeti munkálatok alkalmával találták. Hogy hová lett, arról nincs adatom. (C. I. L. 1636. Ackner és Müller n. 536.)

C) Kőpadon levő betűk.

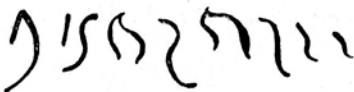
15. SC
RV

D) Gyűrűn levő betűk.

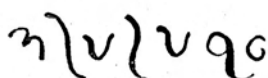
16. ANIA

Gyűrűkövön császárné feje sugárkoronával. Déván Váradinál.

E) Edényeken levő betűk.

17.

Drusus fecit. (C. I. L. III. 1635, 5.) Csészefenek darabja terra sigillatából. Ackner gyűjteményéből a bécsi cs. kir. régiségtárba került. Ackner másképp adja:

Retrograd:

Ackner és Müller n. 359.

18. Egy edényfülön:

C ω z ω N

Cozon. Az ásatási helyen a glacin. Az alsófehérvármegyei régészeti muzeumban van.

19. Egy kráter karimájának felső oldalán van:

ρ I M O
 ρ E R T

Az ásatási helyen a glacin találtam. Az alsófehérvármegyei régészeti muzeumban van.

20. sz. Abrudbányáról van a kolozsvári unitárius kollégiumban egy cserépkorsó, melyen e felirat van:

EIAE
 C OCMOI
 OCEPAHIC
 KAI°I@EoI
 HANTEC

(Ackner és Müller, n. 608.)

7. A római korból való római leletek statisztikája.

E fejezetben közlöm, statisztika gyanánt, mind azon ingó, kisebb-nagyobb leleteket, melyekről biztos tudomást szerezhettem, hogy Alsófehér vármegye területén találtattak.

Igen természetes, hogy nagyon számos ilyenmű, tényleg fölszínre került lelet hiányzik e statisztikából, mert számtalan tárgy magánbirtokban van elrejtve, melyekről tudomást szerezni lehetetlenség, s csak a jövő és a folytonos kutatás, karöltve a véletlenséggel, lesznek majd azután képesek teljesebb statisztikát összeállítani.

Ezeknélfogva az e téren működő szaktudósokra még igen fáradtságos, de szép és hasznos feladatnak megoldása marad e munka kiegészítése szempontjából.

Könnyen érthető, hogy e helyen a fölíratos köveknek, mécseseknek, bélyeges tárgyakkal stb., vagyis már az előbbi fejezetekben említettnek újbóli felsorolását mellőzöm, olvasóimat az illető fejezetekre utalva (266—537. oldal). Itt csak azoknak rövid jelzése lehet feladatomban, melyek mint írás és bélyeg nélküli iparczikkek és műtárgyak szerepelnek.

Hasonlóképen nem vehettem föl az egyes helyeken talált római pénzek névsorát sem, mert azokról egy egész külön numismatikai feje-

zetet kellene készítenem, miért a pénzekre vonatkozólag is csak itt-ott jelzem a legfontosabbakat.

Későbbi írók és kutatók, kik munkámat kibővíteni kívánják, majd pótolhatják ezen, most elhagyott részt is.

Statisztikám összeállításánál alkalmazott eljárásomra nézve megjegyzem, hogy a helységek neveit alfabetaikus rendben közlöm azért, hogy az ez iránt érdeklődő minden hosszadalmas keresgélés nélkül hamarjában megtudja, hogy hol és miféle tárgyak fordultak elő.

Az egyes leletek felemlítésénél, a mennyire csak lehetséges, ugyanazon sorrendet követtem, melyet már *Az ipar és a művészet* című fejezetben (5. pont 298. old.) alkalmaztam: a) Agyagipar. b) Üvegipar. c) Bronz tárgyak. d) Nemes fémekből való tárgyak. e) Más fémekből és különféle anyagokból valók. f) Kőfaragó és szobrászati művek. g) Pénzek.

A leleteknek mostani tulajdonosaira vonatkozólag még megjegyzem, hogy a magánosok neveit, a mennyiben megtudhattam, kiírtam az illető pontokon, míg a muzeumok neveit, a szöveg rövidítése végett, csak betűkkel jeleztem.

Igy jelenti:

A. R. M. = Alsófehérvármegyei régészeti muzeum, Gyulafehérvárt

E. M. = Erdélyi muzeum, Kolozsvárt.

N. M. = Nagyenyedi főiskolai muzeum, Nagy-Enyeden.

D. M. = Dévai muzeum, Déván.

B. M. = Bruckenthal-muzeum, Nagy-Szeben.

Bp. M. = Nemzeti muzeum, Budapesten.

U. M. = Cs. kir. Udvari muzeum, Bécsben.

Bt. = Batthyáneum, Gyulafehérvárt.

1. A b r u d b á n y a.

1. A róm. kath. templom tornyába van beépítve egy sirkő, melyen két felnőttnek és egy gyermeknek alakja van ábrázolva. Az alsó részen levő írásból csak a D. (= Diis) látható.

2. A külső falba van szintén beépítve egy kerek sirkő két alakkal.

3. Három különböző nagyságu kő oroszlán. Kovács József plébános tulajdonában voltak. (1818—1849.)

4. Oroszlán két nagy foggal.

5. Szépen faragott kövek vas kapcsokkal.

6. Nagy sirkő, melynek kifaragott oldala három részre — mezőre — van osztva. A legfelső részben edény van, melyből szőlővenyigék nyulnak ki kétfelé; a közbelső részt egy férfi és egy nő mellkép foglalja el, az alsó részben levő ábrázatok nem vehetők ki.

7. Oltárkő, nyolczlevelű rozettákkal diszítve.

8. Női konty, agyag mécsesek, fa edények, bronz edények. (Bp. M. III. terem 1. szekrény, alsó tárló 31—84., 35—40. sz.)

9. Mécsesek. (B. M.)

2. Alsó-Gárd.

1. E falutól észak-nyugat felé, a voít római út közelében (Via lapidea, okmány 1346-ból. Neugeb. 170., 8. Jahrb. der Centr. Commiss. 1856., 21.) több kőfaragó-munka találtatott. Ez év folyamán (1900.) diszes, nagy kőpárkányzatot találtak, mely valószínűleg az ott levő bárói kastélyba fog jutni.

2. Különböző római pénzek.

3. Alvincz.

1. A »Pien« patak torkolatánál, a helység közelében akadtak régi, valószínűleg római telepítvénynek maradvékaira.

1. A Maros balpartján a római országút nyomai vannak, hol több fölíratos kő találtatott.

3. Két kis oroszlán. Uj-Vinczen egy czipőkészítő birtokában van.

6. Emberfej, tömör agyagból. (E. M.)

4. Szép szoborművek díszítik a néhai Teleky József örököseinek kertjét. Ezek Apulumból Konczára és onnan Alvinczre kerülhettek.

5. Több oszlopfej van elhelyezve itt-ott a kertekben.

6. Különféle római pénzek.

4. Berve.

1. Római alépitmények maradványainak törmeléke közt találtak agyag vízvezető csöveket, római pénzeket.

2. Az 1871-ik évben egy római ezüst gyűrű került elő. (Szász-sebesi iskolai értesítő 1871.)

5. Besenyő.

A kis Székács mellett fekvő helyen Ackner szerint többféle antik tárgyak találtattak. (Jahrbuch d. Centr. Commiss. 1856. 21.)

6. Bisztra.

Az Aranyos mellett fekvő helység közelében római aranymosásnak nyomai találtattak. (Jahrb. d. Centr. Comm. 1856. 19., 1857. 24.)

7. Borberek.

1. Karna felé 1876. év tavaszán kövezettel ellátott római útrészletet tártak föl.

2. Római pénzek.

8. Boros-Bocsárd.

Fölíratos kövön kívül többféle római faragványos köveket leltek.

9. Csákllya.

1. Római cserépedény-töredékek.
2. Római pénzek Jul. Caesar és Augustus császártól. — 1847. június havában.
3. Szintén cserépedény-töredékek. (E. M.)
4. Tarajos fibula, pupos fibula, lépcsős fibula, lépcsős és kampós fibula, kampós fibula (5 drb). (N. M.)
5. Vas fibula, bronz véső, bronz tű, ár, gyűrű, karika, késnyél, nyílhegy, fogantyú (26 drb). (N. M.)
6. Bronz edény trébelt peremmel. (N. M.)
7. Dárda vasból (3 drb), csatornás gyűrű, bronz dísz tárgyak. (N. M.)
8. Kézi malomkő. (N. M.)

10. Csekelaka.

1. Agyag urna. (N. M.)
2. Urna csontmaradvánnyal. (N. M.)

11. Diód.

1. Edény-töredékek.
2. Kulcs (3—4 m. mélységben).
3. Római bélyeges téglák.
4. Szobor, oszlopfejek.
5. Fibula.
6. Ezüst sestertius.
7. Terracotta körlámpa töredéke. (N. M.)

12. Felgyógy.

1. Fölratos kő.
2. Oszlopfej és római pénzek.

13. Felső-Gáld.

1. Edény-töredékek.
2. Római pénzek.

14. Felső-Orbó.

Agyag bögre. (N. M.)

15. Felső-Ujvár.

1. Edény-töredékek.
2. Római pénzek.

16. Felvincz.

1. Római bélyeges téglák a legio V. Macedonicától.

2. 1847. évi jul. hóban Neugebauer ásatást rendezett ott (Torda és Földvár közt). Épület-maradványok, földél-cserepek, csövek, csatornák, szürke és piros edény-töredékek jutalmazták a fáradozást.

3. Római pénzek.

17. F u g a d.

1. Agyag bögre. 2. Kanna. 3. Tál. 4. Kancsó. 5. Edények (25 drb). 6. Bronz állványláb. 7. Bronz markolat. 8. Gabonamorzsoló kő. (N. M.)

18. G e r g e l y f á j a.

1. Római földélcserепek. 2. Homokkőből faragott oroszlán (Fronius ev. luth. lelkész gyűjteményében volt).

19. G y u l a f e h é r v á r.

1. Egyenes kardpenge bronzból; a hiányzó markolat alatt 5'3 cm. széles, onnan hirtelen keskenyebb lesz 2 cm.-nyire, hossza 68 cm. (B. M.)

2. Az 1857-iki pénzleletből 1—1 tetradrachma Ackner és Bielz gyűjteményébe került.

3. 43 különböző korsó, kanna, urna, csupor. (B. M.)

4. Melegvezető hypocaustum cső. (B. M.)

5. Hét finom agyag edény. (B. M.)

6. Igen szép agyagtál-minta. (B. M.)

7. Téglá mozaik darabok, kereszt alaku, félholdalaku (B. M.), 8 szögű, piskóta, rhomb alaku, pipa formájú. (B. M. és A. R. M.)

8. Agyag mécses, egy- és háromágú. (N. M.)

9. Hatoldalu és pipa alaku mozaik téglácska. (N. M.) Félhold alaku mozaik téglácskák. (B. M.)

10. Terracotta mellszobor. (N. M.)

11. Bélyeges téglák nagy mennyiségben B. M. és néhány N. M.

12. Aesculap és Hygea, dombormű (N. M.).

13. Arany karika. (E. M.)

14. Főliratos oltárok és márvány darabok. (N. M.)

15. Női márvány szobor ránczdús öltözetben, meglehetősen jó munka, életnagyságban, csillagdai lépcsőházban. (Bt.)

16. Imperator márvány törzse és feje. (A. R. M.)

17. Egy római imperator márvány törzse a csillagdában volt.

18. Mithras-táblák, 3 drb. (Bt. és 1 drb. A. R. M.)

19. 3 kis Mithras-relief. (B. M.)

20. Nagy Mithras-relief. (B. M.)

21. Mithras és a bika, nagy szobormű.

22. 1 Jupiter fej, 1 oroszlánfej Mithras-féle bikán, de a bika nincs megölve, 2 oroszlán, 2 Mithras petrogenitus, 87 és 172 cm. magasak. (B. M.)

23. Mithras petrogenitushoz tartozó szikla. (B. M. és A. R. M.)
24. Vadászkép. Thrak lovas, kutya, vadkan és asszonyi alak. (B. M. és 2 drb. A. R. M.)
25. Mithras-relief varjuval és sok figurával. (D. M.)
26. Több fölíratos kő és szobormű. (D. M.)
27. Bélyeges téglák. (D. M.)
28. Három Mithras-relief kisebb alakban. (E. M.)
29. Mécsesek bélyeggel: LVCIVS, FORTIS, FESTI, STOBILI, CAIIS, COESSI, FAOR, SEXTI, ATIMENTI, CSNATI (?) (B. M.)
30. Egy 13 cm. magas Mercur bronz szobrocska. (Bt.)
31. Diana bronz mellszobra. 8·5 cm. magas. (Bt.)
32. Mercur bronz mellszobra. 6·2 cm. magas. (Bt.)
33. 3 cm. hosszú láb bronzból. (Bt.)
34. 16 cm. magas szoborka bronzból. Barbar munkára vall. (Bt.)
35. Igen csinosan kidolgozott ló mellső része; rudra erősíthető. (Bt.)
36. Márvány szobrocska, Silen edénnyel. (Bt.)
37. Márvány tábla, Jupiter és Juno. (Bt.)
38. Női torzó alabástromból; igen csinos munka; magassága 15 cm. (Bt.)
39. Hat mécses, részben bélyeggel és más relieffel. (Bt.) Ötvenkét drb.
40. Mithras petrogenitus, fej nélkül. (Bt.)
41. Házi istennő, magassága 20 cm., füles korsó agyagból; néger fej homokkőből. (Bt.)
42. Hekate-szobor. 1·64 m. magas; három, háttal összenőtt alak, melyek közül az egyik körülbelül 30 apró állat- és ember-alakkal van borítva. (Die dreigestaltete Hecate, von P. v. Köppen. Wien, 1823.) (B. M.)
43. 169. cm. magas férfiszobor törzse hosszú tógában. (B. M.)
44. Igen csinosan kidolgozott 2 m. magas férfiszobor márványból, gazdag ránczozattal ellátott hosszú tógában, fej nélkül. A lövész-kertben volt. Tulajdonosa 1897-ben eladta valakinek.
45. Oroszlán homokkőből; a Lövész-kertben volt, most dr. Reiner Zsigmond tulajdona.
46. Két kisebb oroszlánfej u. o. (Az egyik A. R. M.)
47. Két oltár fölírat nélkül. (A. R. M.)
48. Két nagy korinthusi oszlopfej. (A. R. M.)
49. Tizennégy oszlopfej. (A. R. M.)
50. Több márvány oszlop. (A. R. M.)
51. Két sírkő-töredék. Az egyikben köríves díszítés, alatta két fej, a másikon páva van. A Lövész-kertben voltak.
52. Egy matrona és egy fiatal római nő márvány szobra, mindkettő fej nélkül. (A. R. M.)
53. Relief. Egy férfi fához támaszkodva, előtte egy delphin és egy más szörnyeteg. Stern birtokos háza falában van.
54. Sírkő. Szülék két gyermekkel. Ezen utóbbi dr. Reinbold idejében még megvolt.

55. Két női fej mint karyatidák. Kisfaludon, Teleki grófné kertjében van.

56. Emlékkő. Lovas, phrygiai sipkával. A nagypréposti kertben volt.

57. Architektonikai díszítmény két oroszlánnal. Ugyanott volt elhelyezve.

58. Oszlop-talapzatok és oszlopok. Szintén a nagyprépost kertjében volt.

59. Föliratos kövek. Oszlopok a püspöki kertben. $2\frac{1}{2}$ méter hosszú, 1 méter széles kőküszöb a püspöki lak kapuja mellett.

60. Körülbelül 21 cm. magas és 16 cm. széles márvány-relief női alakkal, mely két kezében fáklyát tart.

61. Virágokkal díszített márvány-relief. Szőlőlevelekkel díszített márványpárkányzat töredéke. (A. R. M.)

62. Fekete agyagból való nagy edény töredéke, bemélyített mezőkkel, melyekben Minerva-fejek vannak. 1848—50. években még Acknernél volt.

63. 1767. Gyulafehérvár és Portus közt egy fekete és fehér márvány kockákból összerakott ökröt ábrázoló mozaik találatott. Hohenhausen művében megvan ennek a képe. 1782-ben ugyanazon tájon fedeztek föl igen szép mozaikot, mely egy körülbelül 900 □' nagyságú szoba padozata volt. Hene művében le van rajzolva. 1863-ban ugyanazon tájon, de közelebb Gyulafehérvár felé, ugyancsak igen szép mozaikot tártak föl.

64. Szép női fej, 8 cm. magas. Torma Károlyhoz Deésre került.

65. Férfi-fej. Igen szép, 8 cm. magas. Ugyanott.

66. Igen durván kidolgozott, 8 cm. magas bronz szobrocska. Ugyanott.

67. Diana-szoborka márványból; fa mellett egy szarvas. A geniedirectionál volt. Most talán Déván van.

68. Matrona márványból, szép ráncozatu ruhában. 40 cm. magas. Ugyanott.

69. 1847. juliusban Maros-Portus felé 32 cm.-nyi átmérőjű és 3'15 m. magas oszlopot ástak ki a szántóföldön.

70. Váradján két 1'58 m. magas oszloptalapzat van alsóváradjai Glück birtokos háza előtt.

71. Jupiter szoborkája. Találatott a téglavetőnél. 1850-ben Strasser nevű genieofficialis birtokában volt.

72. Gyermekek-sarkophag. Citron József kereskedőnél, A.-Váradján van.

73. Nagy kő sarkophag. Szikszay polgár udvarában és a gör. keleti egyház temetőjében van.

74. Két nagy sarkophag. Fekszik a Kutyamál nevű szőlőben.

75. Több szobormű. Rainay Ignác ügyvéd udvarában van.

76. Több szobormű és fölíratos kő foglal helyet Novák Ferencz polgármester kertjében.

77. Több szobormű és fölíratos kő. Veres ügyvéd udvarában van.

78. Két kő oroslán. Az izraeliták kórháza előtt hever.

79. Basrelief. Durva mészkő. Gladiátorok. (B. M.)

80. Százharmincz különböző bélyeges téglá. (A. R. M.)

81. Hypocaustum oszlopcsövek és oszlopok, melegvezető csövecskék és lábas téglák. Bekarcolt rajzokkal ellátott téglák; lábnyomokkal bíró téglák. Falvakolatok. (A. R. M.)

82. Olajtartó, könygyűjtő üvegek és sok másféle üvegtöredékek. (A. R. M.)

83. Agyagkorsók, kannák, csuprok, fazekak, urnák, füstölő edények, tálak, tányérok, mécsesek, konyhaedény-töredékek. (A. R. M.)

84. Födélcserepek, küszöbteglák, vízvezeték-csövek. (A. R. M.)

85. Házi isteni szobrocskák, orsógombok, hálónéhezékek. (A. R. M.)

86. Bronz lánczok, körző, csiptetők, játékkoczká, fibulák, varró-tűk. (A. R. M.)

87. Bronz karikák, fogantyuk, sarkantyú, kulcs, gombok, díszítési tárgyak, csattok, szegek. (A. R. M.)

88. Bronz szobor töredékei; ezek közt egy 2 mnél magasabb szobor művészi kivitelű jobb lábának maradéka. (A. R. M.)

89. Bronz lapát, kulcsok, fibulák, gyűrűk, karikák, fogantyuk. (B. M.)

90. Ezüst trébelt votívtáblák. (A. R. M.)

91. Spatel, bronz csésze, bronz fejek. (B. M.)

92. Római pánczélpikkelyek, lándzsa- és nyílhegyek vasból. (A. R. M.)

93. Csont varró- és hajtűk, kanálka, játékhegyek, játékkoczká. (A. R. M.)

94. Csont hajtűk. (B. M.)

95. Terra sigillata töredékek, bélyegzők. (U. M.)

96. Pénzek nagy mennyiségben, köztársasági érmek egyes családoknak felismerhető típusai nélkül. Egyes családok típusaival, neveivel ellátott köztársasági érmek. Imperatori érmek. (A. R. M.)

97. Nagymennyiségű érmek. (Bt., N. M., B. M., Bp. M., U. M., E. M.)*

98. Apollo-fej, márványból (a belvederi Apollo kitűnő utánzata). 14 cm. magas. (A. R. M.)

99. Az alsófehérvármegyei régészeti muzeumban a felsoroltakon kívül még több száz darab van, melyekre nézve a nevezett muzeum katalógusára kell utalnom az olvasót.

20. H á p o r t o n.

A Maros-Ujvár felé vezető völgyben római pénzeket már gyakran találtak.

* L. Maros-Portus, melyet Gyulafehérvárral tulajdonképen egy helységnek kell tekinteni.

21. Hosszuteke.

Az 1723-ik év július 16-án találtak e helységben fölíratos Mithras-
emlékkövet. (Corp. Inscr. Lat. III. 968.)

22. Ispánlaka.

1. Vájó eszköz vasból, vas kés pengéje. (N. M.)
2. Szürke agyagedények, fazék-töredék, hálónéhezék. XIII. legio
téglái. (N. M.)
3. Bronz fibulák, bronz zár.

23. Káptalan.

E vidéken római pénzek találtattak.

24. Karácsonfalva.

A Dealu »Furtsilor« (bitófa) nevű hegyen a két Küküllő közt
1857-ben fölíratos kő találatott (Corp. Inscr. Lat. III. 962), mely azután
a nagy-ekemezői lelkész kertjébe került.

25. Karna.

1. Kézi kőmalom. Az ottani lelkész birtokában van.
2. Római pénzek szintén találtattak.

26. Kisfalud.

1. Sárd felé vezető vízvezeték a XIII. legio tégláiból építve.
2. Félkörű kirugó részszel bíró nagyobb római épület marad-
ványai.
3. Fölíratos kövek. (Corp. Inscr. Lat. 1027, 1031, 1080, 1248.)
4. Különböző téglák, láb- és csizmaszeg-nyomokkal; egykoron
(M.-Gezsén) Splényi Mihály báró birtokában voltak.

27. Kis-Solymos.

1. Ezüst denarius.
2. Agyagedény-töredék. (N. M.)

28. Korna.

Sirok maradványai, pénzek, kisebb tárgyak agyagból és kőből.

29. Krakkó.

1. Krakkó és Tibor közt római útnak nyomai, római tábor kör-
vonalai.
2. Bélyeges téglák és fölíratos kövek. (Corp. Inscr. Lat. III.
p. 182.)

3. Bélyeges téglák a református egyház templomában.

4. 1'10 méter magas kehelyalakulag faragott kő, belső üregének széle kör és 1'28 méter kerületű, külső széle hatszögletű, 3.84 méter kerülettel.

30. Kutyfalva.

A mezőn »Feljárók« nevű helyen Orosziról Radnót felé vezető római út maradványait ismerték fel.

31. Magura.

Kézi malomkő. (N. M.)

32. Magyar-Igen.

1. Főliratos kő. (Corp. Inscr. Lat. III. 1242.)

2. Bronz tripus (Bp. M.)

3. Oszlopfejek. Ezüst és bronz pénzek, a kőbánya alatt levő szántón épületmaradványok és tömördek edény-töredékek.

33. Magyar-Lapád.

1. Lapos szántóvas 2 drb. (N. M.)

2. Aczél fémvágó eszköz. (N. M.)

3. Bronz dísz tárgy és bronz rög. (N. M.)

34. Maros-Décse.¹

1. Agyag edények töredékei, földélcserép, földél-kupakcserép. (N. M.)

2. Mithras petrogenitus reliefje, Mithras petrogenitus főliratos alapzata, 2 drb. (N. M.)

3. Oltár, 3 drb. Kráter, 3 drb. (N. M.)

4. Mithras petrogenitus szentélye. (N. M.)

35. Maros-Gezse.

1. Római út nyomai a mezőkön: Dócz. Moré, Rita-Janka közelében mutathatók ki. (Orbán B. V. 66. Neugebauer 246., 1.)

2. Bronz karika, 2 drb. (N. M.)

3. Háromfülű csupor, hosszunyaku korsó és hosszunyaku füles korsó szürke agyagból. (N. M.)

4. Hasas csupor, terra sigillata. (N. M.)

36. Maros-Portus.²

1. Bronz karpereczek, bronz karikák, kis fibulák, torques-ek. (E. M.)

¹ Vármegyénk tözsomszedságában van.

² L. »Gyulafehérvár« alatt, melyhez tartozik; e helyen csak azért van külön felvéve, hogy a lehely annál pontosabban legyen feltüntetve.

2. Ocrea bronzlemez, vert mű. (E. M.)
3. Agyag mécsesek bélyegekkkel. (E. M., A. R. M.)
4. Kétfülű csupor, domboru díszitménynyel. Agyag henger, cserépcső. Mumia-szobrocska zöld mázos cserépből, cserép csuprok, olvasztótégely, sótartó, tálak és csészék. Cserép fődél szürke agyagból, talpas cserép, agyag korongocska, cserép perzsely, kanták, házi istenek agyagból, cserép dombormű, férfi és nő egy széken ülnek. (E. M.)
5. Barnára mázolt szobrocska, gyermek-arcz és férfi-arcz agyagból, Hercules szobrocskája, kis Jupiter-fej, kétfülű csupor, Acrotheria-töredék, bachansnő, dombormű agyagból, futó négylábu állat, lábszár töredék, kigyófejdisz füles edényről, női alak cserépből. (E. M.)
6. Halpikkelyforma díszítésű füles csupor, téglátöredék bekarczott fölirattal. (E. M.)
7. Sok terra sigillata töredék, szép mécsesek genius-szal, delphinnel díszítve, nagyon picziny mécses, fürdőhez tartozó suspensura, melegítő csövek, palaczkalaku falbeli melegítő csövecskék, lapos tál, nagy cserép tál töredéke.
8. Hosszunyaku palaczk, üveg töredékek. (E. M.)
9. Mithras-kő V · R · DOLENS MIL · LEG · EX ··· fölirattal. Márványtábla, relief; ló mellett meztelen ifju áll, chlamyssal, kezében égő fáklya. (E. M.)
10. Női mellképhez való öntőminta, oszlop-töredékek, kis oltárkő, kis oroszlan bronzból, sárkányka, tengerből szálló Venus-szobrocska »Prima vera« fölirattal, kis bronz szobor, kigyó alaku fogantyú, szárnytöredék, sisakos vértés harczos lemeztöredéken, zománczos öv díszitménynyel és fityegővel, kis horog, talán mérleghez való. (E. M.)
11. Kétágu halászhorog. (E. M.)
12. Érdekes sodronyfonások töredékei, boglár-töredékek, fibulák töredékei, 66 drb., priapicus bronz ékszer, bronz kanál töredéke. (E. M.)
13. Római mérleg rudacskája; a felosztás és számozás rajta látható. (E. M.)
14. Ezüst csésze. (E. M.)
15. Borostyánkő gyűrű magasra felfürtözött női fejjel. Intaglia korallból. Gyűrű szürke kőből, két egymásba fogódzó kéz. Domborművű kerek boglár ember-arczczal. (E. M.)
16. Szép, nagy ezüst fibula, 2 drb. Agyag- és kőgyöngy, 27 drb. (E. M.)
17. Ugynevezett calculusok cserépből, üvegből és kőből. Gyöngyök tarka üvegből. Agyag és üveg gyöngyök, 338 drb. (E. M.)
18. Gyűrűalaku arany rudacs vékonyodó, gömböcskébe átmenő végekkel. (E. M.)
19. Női mellkép és terracotta csésze en relief vadász jelenettel, jól megmaradott minta. (E. M.)
20. Római pénzek, mozaik téglácskák. (E. M., B. M., A. R. M.)
21. Szerecsen-fej márványból, 14 cm. magas. (A. R. M.)

22. Mellövet felöltő Venus, művészi kivitelű bronz szobrocska, 8 cm. magas. (A. R. M.)

37. Maros-Szent-Imre.

1. Három decurio föliratos siremléke. (N. M.)
2. Jupiter Dolichenus fölirattal. (N. M.)
3. Védő istennő. (N. M.)

38. Maros-Szent-Király.

1. Agyag tál és más edények töredéke. (N. M.)
2. Bronz kanál, bronz kulcs. (N. M.)
3. Római pénzek. (A. R. M.)

39. Maros-Ujvár.

1. E helyen a római sóbányászat nagyszerű feltárása van, melyben diófából való kalapács találtatott.
2. Bolthajtásos épület maradványa.
3. Márvány faragványok, sok római pénz főképpen a háportoni völgyben.
4. Bélyeges mécsesek és föliratos kövek. (Corp. Inscr. Lat. III. 933. a., 6289. 7.)
5. Római pénzek. (A. R. M.)
6. Csuprok, 2 drb. (E. M.)
7. Bronz sisak egy darabból kikalapálva, négyszögű arcznyilással és lenyúló, hosszú arcvédő szárnyakkal, alsó részei lyukasok, a tetején két párkány huzódik a homloktól a koponya felé, elöl kiálló gomb és hátul fülke a taraj számára. Jeles és igen ritka darab. (E. M.)
8. Nagy agyagedény, csupor, bögre, tál, római urnafedő. (N. M.)
9. Csont fészü. (N. M.)

41. Maros-Váradja.

1. Föliratos kő. (Corp. Inscr. Lat. III. 1129.)
2. Jupiter szobra fej nélkül. Novák Ferencz polgármesterkertjében van.
3. Oszlopfejek, basrelief-darabok. (A. R. M.)

41. Monora.

1. 1830-ban találtak e helyen római agyag edényeket, római téglákat.
2. Különböző fegyverek. (Neugebauer 253.)

42. Nagy-Enyed.

1. Föliratos kő. (Corp. Inscr. Lat. III. 942., 943.)
2. Szabadságolt róm. legionarius bronztáblájának $\frac{1}{4}$ része. (Az uj főtanoda alapásásakor találták. Fölir. gyűjt. 474. k. sz. a. (N. M.)

3. Agyag pohár ugyanonnan. (N. M.)
4. Római pénzek. Találták az alsó malom zsilipje alatt. (N. M.)
5. Üveg palaczk csurgóval. (N. M.)

43. Nyágra.

Az Aranyosba szakadó Nyágra-patak mellett római aranymosásnak nyomai találtattak.

44. Oláh-Lapád.

Kézi malomkő. (N. M.)

45. Ompolyicza.

1. E helyen márvány- és rézbányák nyomai vannak.
2. 1890-ben római pénzek (Trajan és Antoninus Pius) kerültek fölszínre.
3. Bélyeges téglák. (N. M., A. R. M.)
4. 1898-ban talált Gliga nevű földmives az ompolyiczai sziklaktól dél-nyugatra fekvő szántóján agyag bortartót; füles Dolium, mely 50 literes, 90 cm. magas és 158 cm. kerületű. Igen szép és ritka példány. (A. R. M.)
5. Római bélyeges téglá XIII. legio. (A. R. M.)

46. Oroszi.

Innen vezet a Kutyfalváról jövő, tisztán kivehető római út a Maros átjárása felé M.-Bogát közelében. (Orbán B. V. 53., 54.)

47. Ozd.

A régi templom-kastély magaslatán római téglákat és pénzeket találtak. (Orbán B. V. 60.)

48. Paczalka.

1. Dolium töredéke széles peremmel, vízszintes körökkel díszítve. (N. M.)
2. Fénymázás tál töredéke, fénymázás tál aljának töredéke, bögre alja két körös bélyegzettel, töredék; dolium oldala hullámos díszítéssel, töredéke. (N. M.)
3. Keskeny, magastalpu bögre töredéke, keskenynyaku kannácska, bögre nyaka kihajló keskeny peremmel. (N. M.)
4. Fazékoldal töredéke, apró téglány díszítéssel. 115 drb. edény töredéke. (N. M.)
5. Lapos bronz karika töredéke, bronz csésze alja töredéke, hüvelyes bronz fibula. (N. M.)

49. Petrosán.

1. Zalathna és Petrosán közt ezelőtt nagyszerű római aláépítkezések voltak láthatók; födélcserepek is találtaknak. (Neugebauer 171.)

2. A zalathnai vasút építése alkalmával több oszlop-fejet és faragványos követ találtak.

50. Poklos.

Római téglák és cserepek találtaknak nagy mennyiségben.

51. Remete.

Római vas lakat. (N. M.)

52. Sárd.

1. A Gyulafehérvárról vezető út jobb oldalán sok nagyobb római épület falmaradványai találtaknak.

2. 1847-ben Neugebauer, a legutolsó falusi háztól nem messze, 48 cm. hosszú és 32 cm. széles téglából készült földalatti építkezést (hypocaustum, substructio) látott.

3. A faluban, egy paraszt háza előtt, római oltár-kő volt olvashatatlán fölirattal.

4. Faragott római kőmaradványok sok ház előtt hevernek. A 128. házszám előtt nyolczszögű oszloptörzs töredéke van.

5. Fölíratos kövek. (Corp. Inscr. Lat. III. 1107., 1114., 1241.)

6. Sok régiség van Vadadi László urnál.

53. Sebeshely.

E helyen római épületek nyomaira akadtak, s edénytöredékeket találtak. (Neugebauer 259., 5.)

54. Sorostély.

Az ugynevezett »Árkok«-ban találták egy római emlékkő középső részét, melyen triclinium képe látszott és fölirat is volt rajta. (Corp. Inscr. Lat. III. 965.)

55. Spring.

Spring és Drassó közt fölíratos kő találtaknak. (Corp. Inscr. Lat. III. 263.)

56. Szász-Csanád.

Itt talált Mökesch nevű lakos római kézi malmot mész-kőből és egy 10 cm. átmérőjű és 32 cm. magas mész-kő csészeforma edényt, melynek fala 11 cm. vastag.

57. Szász-Ujfalu.

Innen 72 darab római edény, üveg és vas tárgy van a nagyenyedi muzeumban. (N. M.)

58. Székás. (L. Berve.)

59. Tibor. (L. Krakkó.)

60. Tompaháza.

Agyag edények töredékei, festettek és egyszerűek, 150 drb. (N. M.)

61. Topánfalva.

Római aranymosás nyomai láthatók.

62. Tótfalud.

1. Római téglák és edénycserepek találtak a szőlőhegy földjében és más helyen is.

2. Fömlíratos kövek is származnak e helyről. (C. I. L. III. 1223.

63. Vajasd.

1. Tégla és márványlap. (A. R. M.)

2. Födélcserepek, piskóta alakú mozaik téglácskák, melegvezető csövek. (N. M.)

3. Agyag edény töredéke, kanna-nyak barnára festve, finom agyag edények töredékei. Üvegolvastó tégely. (N. M.)

4. Mithras-faragvány. (N. M.)

64. Valea-Doszuui.

Itt is római telepítésnek vannak nyomai.

65. Verespatak.

1. Vászondarab és hajfonat. (E. M.)

2. Viasztábla, 2 drb. (E. M.)

3. Triptychon, 3 drb. (E. M.)

4. Viasztábla, 4 drb. (N. M.)

5. Aranykőtörésre való mozsár. (N. M.)

6. Viasztábla. (Bt.)

7. Deszkadarabok a római bányából. (A. R. M.)

8. Egy 2.24 m. hosszú sarkophag fedele. A román temetőben van.

9. Sirkő, melynek mélyített részében két mellkép van, fölötte virágtartó edény szőlővel; mindkét oldalán madarak, melyek a szőlőből esznek.

10. Sirkő részlete két mellképpel. Kis oltár. Oszlop, mely gyengén kidolgozott fejben végződik. Két fekvő oroszlán, ugyanilyenek, melyek-

nek farkai egymásba fonódtak. Ugyanolyanok, de kisebbek; két álló oroszlán díszítésekkel. Több pinialma. (1847-ig ott voltak mind ezen utóbbi 8—10. sz. felsoroltak.)

66. V i z a k n a.

1. 1844. óta többször találtak e helyen pénzeket; említett évben 381 ezüst denárt leltek ott, többnyire III. Gordianustól, de egynehányat Commodus, Pertinax, Septimius Severus, Maximinus és Julia Domnától is. (Seidl I. 28.)

2. Szűknyaku csupor. (E. M.)

3. Igen szép gyűjtemény van e vidékről szentkatolnai Bakk Endre vizaknai róm. kath. plébános tulajdonában, melynek megtekintése és tanulmányozása valóban megérdemli a fáradságot.

67. V l á d h á z a.

Kerek és négyszögletű római téglák. (N. M.)

68. Z a l a t h n a.

1. Mécses terra cottából, FORTIS bélyeggel. Durván kidolgozott 15 cm. hosszú és 5 cm. magas mécses. Régi bányában találta dr. Reinbold.

2. Petrosán és Zalathna közt talált Neugebauer 1847-ben római falmaradványokat és födélcserpeket.

3. Obeliszkalaku, 2 m. magas kőoszlop; egyik oldalán van egy fiu képe, ki nagy levelet tart feje fölött, a másik oldalon egy leány képmása látható, a harmadikon pedig egy mellkép foglal helyet.

4. Két 96 cm. magas sas; ezeknek a mellen levő tollazatuk cserfa-levelekhez hasonlít.

5. Ülő női alak, férfi-szobor, ifju reliefje, női fej két ülő oroszlán közt.

6. Álló sas, fehér marványból.

7. Relief korsóval és merőedény nyéllel.

8. Párkányzat, ökörfejek guirlanddal összekötve.

9. Női mellkép, négy emlővel. (Hihetőleg Sphinx.)

10. Relief, melyen egy amorette szőlővenyigén hintázik, alatta pedig egy mellkép van.

11. Szakáll nélküli férfi-fej.

12. Márványból való sphinx, fekvő oroszlán, obeliszk-féle emlékkő, egyik oldalán kezét emelő fiu, másikon női mellkép.

13. Többféle párkányzat, írás nélküli oltár, oszlop-töredékek, oszlop-fejek.

14. Homokkő relief, melyen egy genius az egyik kezében vedret, a másikban koszorút tart; közelében van egy madár.

Régi római bányák nyomai is vannak e helyen.

A Zalathnán talált római régiségeket az ottani szolgabíró és dr. Reinbold őrizték még az ötvenes években.

15. Fölratos kövek vannak innen. (C. I. L. 1278—1337. stb.)

16. Kanna kristályüvegből. (U. M. XIV. terem XX. szekrény 130. sz. a. a lapidariumban.)

8. A római hódítás előtti korból való leletek statisztikája.

Tekintettel arra a történeti körülményre, hogy Trajanus császár Dacia meghódítása után első sorban azon helységeket igyekezett helyreállíttatni, melyek többé-kevésbé elpusztítva ugyan, de még a dákok idejéből maradtak fenn, érdemesnek tartom, hogy a mennyiben azok a dák és a római kor közt némi kapcsolatot képeztek, néhány szóban említést tegyek róluk.

Ezen oknál fogva ide iktatom ama régi korból való legnevezetesebb leletek névjegyzékét a lelhelyek felsorolásával egyetemben.

De mindenek előtt felhivom olvasóim figyelmét Herepei Károly »Alsófehér vármegye őskora« című régészeti tanulmányára,* melyben szakavatottan leírva találjuk typologiai alapon és kronologiai rendben felsorolva a római kor előtti leleteket 21 helységről.

Ezekre vonatkozólag használható e munkámhoz csatolt (I. táblának kiegészítő része) térkép is.

1. B e r v e.

Innen több serpentin balta került a szászsebesi gimnázium muzeumába. (Iskol. értesítő 1865—1866.)

2. B u z d.

Egy rézből készült kettős véső. (Goosz, Chronik d. arch. Funde Siebenb. Nagy-Szeben, 1876. Szászsebesi gimn. értesítő 1871.)

3. C s á k l y a.

Az őstelepről fejszének való öntőminta került a nagyenyedi főiskola muzeumába. (Rajzzal Archaeologiai Értesítő 1888. 93. l.) Amphibol balta-rész. (Erd. muzeum évk. V. 135.) Ezen falu közelében aszántókon sok cserép töredéket találni. A bronz öntvények belföldi előállításának gyakorlatáról Herepei Károly bizonyítékokat szolgáltatott innen. Ő itt nem csak ónlemezeket, de rézérczeket is fedezett föl. Téglás Gábor is talált itt ónlemezeket. A réznek önálló, külön forgalmát szintén Herepei Károly csákljai ásatása mutatá ki, kiderítve, hogy a rezet is lepény-

* Alsófehér vármegye Monográfiája. Nagy-Enyed, 1901. 79—100. l.

táblaalakban hozták kereskedésbe s a vásárlók tájékoztatására meg-
hasították. Itt találtattak réz szekerczék is. (Arch. Ért. 1892. 403—410.)

4. Csora.

Az 1821. évben gazdag ezüst-leletre bukkantak, mely összesen
2 márka és $12\frac{5}{8}$ latot nyomott s a következő tárgyakból állott: 4
darab 7·8 cm. átmérővel bíró, egyszerű ezüst sodronyból készült kar-
perecz, 5 darab korong- és csőalaku díszítésrésze egy 43·4 cm. hosszú,
négyélűen font láncznak, sok szegecskéhez hasonló függelékkal, 2
pálczaalaku és 4 sallangalaku fibula, 2 nyakgyűrű (torquis) kapocs-
szerű zárral, 13·3 cm. és 11·8 cm. átmérővel, 1 drb. nyereggombhoz
hasonló 7·8 cm. magas tárgy, 3 drb. sodrony-tekercs 2 cm. átmérővel
s végre egy 13·1 cm. széles és 15·7 cm. magas tábla erős ezüstlemez,
melyen két egymás felé forduló emberi alak basreliefben kidolgozott
alakja látható. A munka teljesen megfelel a barbár izlésnek. (Goosz,
Chronik 17—18. l.)

5. Felgyógy.

Az 1836. év előtt találtak e helyen 30—40 drb. homoru arany
pénzt, melynek homoru oldalán a felkelő nap képe volt. (Hene, Beitrag
z. dak. Gesch. 82. l.)

6. Gergelyfája.

Innen került a nagyszebeni ev. luth. gimn. muzeumába egy Nagy
Sándor-féle tetradrachma.

7. Gyulafehérvár.

Innen a Bruckenthal-muzeum egy kardalaku, összehajtogatott bronz
pengét kapott, melyen erősen kiszőkő borda vonul végig. (Hampel
József, A bronzkor emlékei Magyarhonban. II. r. 49. l.)

A Magyar Nemzeti Muzeumban (Budapesten) vannak őskori
leletek. I. terem, G. LI. 28., 89., 90. — 1857. jutott innen Ackner és Bielz
gyűjteményeibe egy-egy dák tetradrachma, szakállas férfi-fejjel. (Sieb.
Arch. N. F. XI. 461. l.)

8. Ispánlaka.

E helyen egy bronzöntőműhely vagy raktár lehetett, mit a leletek
minősége- és mennyiségéből lehet következtetni. Az 1887. évi augusztus
havában egyik szántóföldön, egy gödörben, néhány métermázsza nyers
bronz anyagra akadtak és métermázsányi ép és csonka bronz eszközöket,
fegyvereket, ékszereket s hasonlókat leltek. A nagy leletből a legépebb
példányokat Herepei Károly tanár a nagyenyedi muzeum számára,
más részét Finály Henrik egyetemi tanár az erdélyi muzeum számára

szerezte meg, zömét dr. Reiner Zsigmond Budapesten vette meg és valószínű, hogy nem csekély része a földmivesek kezén elkallódott. A lelet azon darabjairól, melyek Kolozsvárra kerültek, Téglás Gábor értekezett. (Erd. Muzeum 1887.) E jelentés mellett legfontosabb dr. Reiner Zsigmond értekezése (Arch. Ért. 1888. 10—25. l.), melyhez 6 tábla van csatolva rajzokkal. A feljegyzett leletek közt vannak kardok töredékei, kardok markolatnyújtványaiból való töredékek, kardpengék csúcstelőli részei, késmarkolat-lemez, tör-részletek, lándzsacsúcsok és ilyenek töredékei, nyilcsúcsok, nyilcsúcs hiányosan öntött töredéke, nyers rögök,* bronz lepények töredéke és öntésből fönmaradt bronz-hulladék; karimás véső, szárnyas véső töredékei, tokos ürvéső, felső szélén csonka, füles tokos véső, hiányos öntésű vésők, tokos véső szegző lyukkal; csákány pengéje, zabla oldalrésze, övlemezek töredékei kampósak szegző lyukakkal, pontozott díszítésekkel, csücskös mellkorong; kés nyele, csonka késpengék, fűrész lemezek (2 darab az alsófehérv. régészeti muzeumban van), keskeny vésők; sarlók és sarlók töredékei nyélbe való erősítésük a penge tövéből kiálló gombszerű bütyökkel történt, csonka sarlók, a nyélbe való erősítés a töve felőli szelvény-nyel és e szelvény külső karimájából kiálló bütyökkel eszközöltetett, sarlók belföldi typussal, a nyélbe való erősítés visszahajló kampó segítségével történt, szelvényes sarlók; vonalos ékítményi karpereczek, pléhkarikának csonka töredéke, gömbszelvényes fejű gomb, rovátkos ékítésű karperecz, ponczozó véső, karperecz négyélű huzalból; csüngő ék, gombostű, szárán vonalas díszekkel. A nagyenyedi kollégium muzeumába kerültek: Két pléhlemez bronzból, melyek sodronnyal vannak egymással összefűzve; csonka bronz lemezek, legtöbbnyire övrészletek ponczolt díszítményekkel. (Hampel József, A Bronzkor Emlékei Magyarországon II. r. 1892.)

9. K á k o v a.

Urnatemető, tumulusuk. Egy ép edény és sok cserép van a nagyenyedi muzeumban. (Arch. Értesítő 1888. 339. l.)

10. K i s-C s e r g e d.

Kőfejszét találtak a patakban, melynek vize megsimitotta azt; a határon bronz fibulákat és nyilcsúcsokat találtak bronzból. (Sieb. Arch. IV. 27. l. N. Folge III. 381. l. Goosz Chron. 17. l.)

11. K u t y f a l v a.

E helyen bronz tárgyakkal egyetemben nagy mészmárgás véső

* Egy bronz rög és két bronz fűrész töredéke jutott az alsófehérvármegyei muzeumba is Gyulafehérvárt.

találtatott. (Erd. Muz. évk. V. 134. 1. Goosz, Chronik 33. 1. Hampel József, A Bronzkor II. r. 74. 1.)

12. Maros-Portus.

E nevezetes helyen találtak egy gyűrűalakú arany rudacsot vékonyodó és gömböcskébe átmenő végekkel, mely most az Erd. muzeumban van; továbbá három bronz fibulát, melyeknek egyike egy darab huzalból álló két lapos, korongidomú tekercs, melyek mindegyike 8 hajlású; a két tekercs egymással nyolczas idomot képező két hajlással függ össze, az egyiknek közepéből emelkedik a tű, a másiktól a tű befogadására szolgáló fül letörött. A huzal gömbölyű s csak a tekercs belső hajlásaiban, valamint a két rózsát összekötő középagón válik négyszögűvé; felülete sima és díszítés nélkül való. A fibula hossz-átmérője 19 cm., egy-egy tekercs átmérője 85 mm. A másik fibula az előbbihez hasonló. A huzal 10 hajlású és mindegyik rózsá közepén reáefektetett apró s üres bronzkup alatt végződik, melynek nyílásán a tű külön darabot képezve állott. A tű hiányzik. Hosszátmérője 19 cm.; egy-egy korong átmérője 85 mm. A harmadik is az előbbiekhöz hasonló szerkezetű apróbb fibula; az egyik rózsá közepéről hiányzik a kúp. A korongok alsó részén még megvan a tűt és a fület tartó korongocská, mely a tulsó oldalon levő kúphoz szöggel van erősítve; a tű és a fül hiányzanak. Hosszátmérője 15 cm., egy-egy rózsá átmérője 7 cm.

Lettek itten még 4 karpereczet, melyek közül az egyik vastag bronz huzalból való, záró végekkel, végei egyenesen el vannak metszve, a huzal belső oldala lapos, külső oldala laposan domborodó. E domborodó oldalát harántosan álló rovátkos vonalakból álló bekarcsolt díszek lepik el. Külső átmérője 115 mm., a huzal belső lapjának szélessége 22 mm. A másik karperecz vastag bronz huzalból áll egymásba érő végekkel; a huzal majdnem kerek átméretű s külső lapján bekarcsolt vonalidomokkal díszes. Külső átmérője 125 mm., a huzal legnagyobb átmérője 1 cm. A harmadik karperecz bronz huzalból való, szélesre nyíló végekkel; belső oldala lapos, külső oldala félkörben domborodó, felülete sima, végei egyenesen el vannak metszve. Külső átmérője 112 mm., a belső lap szélessége 1 cm. A negyedik karperecz is bronz huzalból, mely kissé laposra nyomott; végei közel jutnak egymáshoz, felülete sima, idoma szabályos kör. Külső átmérője 8 cm., a belső lap szélessége 6 mm. Lettek továbbá még itt egy nyakgyűrűt kerek huzalból, szélesre nyíló végekkel, melyek gyűrű idomúak, külsejük ferdén futó csekélyre bemélyedt rovátkos vonalakkal díszítve. Átmérője 168 mm., legnagyobb vastagsága 1 cm. Egy bronz karikának félre görbitett csonka töredéke, ferdén futó rovatokkal, vége lapos és tekercsbe csukódik. Hossza 30 cm., vastagsága 8 mm. Ezen leletek mindegyike az erdélyi muzeumban van Kolozsvárt. (Hampel József, A Bronzkor Emlékei Magyarhonban. II. r. 88. 1.)

13. Maros-Ujvár.

Alluvial kovahomokban 6,5 méter mélységben, a sötömb fölött 8 méternyire két nagy kalapács töredékét találták augitporphyr és serpentintől, valamint jaspisból egy egészen épen maradott baltát. (Koch A., Erd. muz. évk. V. 135.) Csongva felé, a mezőn talált korong nélkül készített edényeket magam is láttam 1892-ben Kodra bányász házában.

14. Nagy-Cserged.

Innen egy sötétzöld színű, jaspisból készült véső került a nagyzebeni természettudományi társulat gyűjteményébe. (Erd. muz. évk. V. 130. 1.)

15. Vingárd.

E helyről 4 serpentin kalapács és egy chloritpalából készült kés jutott a szászsebesi gimnázium gyűjteményébe. (Szászsebesi gimn. isk. értesítője, 1865.)

16. Vizakna.

Ezen helyről, mint azt már fönnebb is említém a római leletekről szóló részben, igen szép gyűjteménye van szentkatolnai Bakk Endre róm. kath. plébánosnak. Többek közt kő balták, agyagból »tűzkutya« (nyárstartó), Dyrhachion-féle drachma stb. (serpentinből való balta, Ackner gyűjteményében volt), barbar cserép edények töredékei találtattak nagy mennyiségben a »Zöld tó« fölötti dombon és más helyen is. Dolny postamester rétjén, roppant sok cseréptöredék közt, leltek egy jól kidolgozott kő vésőt, valamint egy egész és egy törött kő baltát. (Dr. Teutsch G. D. jelentése szerint.)

17. Zalathna.

Nagy bronz leletre akadtak 1889. október 17-én, mikor dr. Könyöki Alajos a földmívelési minisztérium megbízásából Zalathnán néhány hónapig tartózkodott. A Zalathnától keletre fekvő hegyoldalon, egy úti mélyedést kitöltendő, a töltő anyag ásatásánál a munkások agyagos földben egy rakáson 50—70 cm. mélységben, minden symmetria nélkül fekvő bronz tárgyakra bukkantak, melyeket Könyöki Alajos meg is szerzett és a leletet az Arch. Ért. 1890. 96. lapján következőleg írja le: 1. Egy bronz kargyűrű, melynek végei egymást majdnem érintik és csúcsban végződnek; legnagyobb belső átmérőjük 64 mm. és a gyűrű szelvényének átmérője legvastagabb részén 8 mm. Ezen karperecz érdes felületű öntött mű; a rajta levő rovátkák a gyűrűvel együtt öntvék és ott, hol az anyag az öntőmintát vagy ki nem töltötte, vagy pedig az öntőminta hibás volta miatt a rovátkák az öntésnél

kimaradtak, talán reszelővel, vagy fűrészhez hasonló szerszámmal utólag vésettek be. 2. Egy kargyűrű, csúcsban végződő huzalból, legnagyobb belső átmérője 90 mm., a huzal átmérője 4 mm.; díszítéssel nem bír. 3. Egy öntött kargyűrű fele, melynek végei vékonyodnak és gombba fejlődnek. 4. Egy öntött karperecz fele, kidomborodott gyűrűkkel. 5. Négyélű bronz huzal 90 mm. hosszú darabja. 6. Egy bronz tűnek 92 mm.-nyi és 7. ugyanolyan 68 mm.-nyi hosszú hegyes vége. 8. Egy lapos, kerekidomu bronz tárgy töredéke; valószínűleg átlukasztott csüngő díszkorong volt. 9—11. Lapos vésők töredékei, melyeknek hossza 41, 60 és 60 mm.; az egyes darabok eleinek hossza 37, 64 és 95 mm. (Arch. Ért. 1890. 96. 1.)

